

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

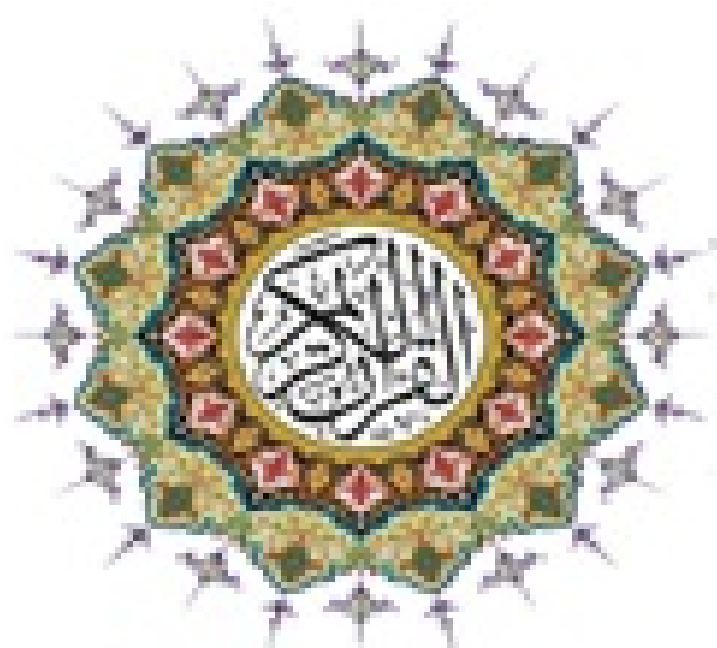
گامی

الرحمن
علیه صاب

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

علم مفاهیم شناسی در قرآن

جلد ۸۵

رسول ملکیان اصفهانی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

علم مفاهيم شناسي در قرآن سري جديد جلد 85

نويسنده:

رسول ملكيان اصفهاني

ناشر چاپي:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۴۰	علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد ۸۵
۴۰	مشخصات کتاب
۴۰	۱- کینه
۴۰	۱- آثار کینه با ائمه(ع)
۴۰	۲- آرزوی رفع کینه
۴۰	۳- ارزش رفع کینه
۴۲	۴- اظهار کینه برادران یوسف
۴۲	۵- افشای کینه منافقان
۴۲	۶- اهمیت رفع کینه
۴۴	۷- بهشتیان و کینه
۴۴	۸- پاداش رفع کینه
۴۴	۹- جایگاه کینه
۴۵	۱۰- ذکر کینه شیاطین
۴۶	۱۱- رفع کینه در بهشت
۴۶	۱۲- زمینه رفع کینه
۴۶	۱۳- زمینه رفع کینه مشرکان
۴۸	۱۴- زمینه کینه
۴۸	۱۵- عوامل رفع کینه
۴۸	۱۶- عوامل کینه
۴۹	۱۷- کینه ابلیس
۵۰	۱۸- کینه با سالکان
۵۰	۱۹- کینه به انبیا
۵۰	۲۰- کینه توزی اهل کتاب

- ۵۰ ۲۱- کینه توزی کافران
- ۵۱ ۲۲- کینه توزی یهود
- ۵۲ ۲۳- کینه جهنمیان
- ۵۲ ۲۴- کینه در مؤمنان
- ۵۲ ۲۵- کینه علیه محمد(صلی الله علیه و آله)
- ۵۴ ۲۶- کینه فرعون
- ۵۴ ۲۷- کینه فرعونیان
- ۵۴ ۲۸- کینه مشرکان
- ۵۴ ۲۹- کینه مشرکان صدر اسلام
- ۵۶ ۳۰- کینه منافقان
- ۵۶ ۳۱- کینه منافقان صدر اسلام
- ۵۶ ۳۲- متقین و کینه
- ۵۷ ۳۳- منشأ کینه منافقان صدر اسلام
- ۵۸ ۳۴- موجبات کینه اخروی
- ۵۸ ۳۵- یوسف(ع) و کینه
- ۵۹ ۲- گاو
- ۵۹ ۱- آبیاری با گاو
- ۵۹ ۲- استفاده از گاو
- ۵۹ ۳- اهمیت شیر گاو
- ۶۱ ۴- بارکشی با گاو
- ۶۱ ۵- پیه گاو در یهود
- ۶۱ ۶- تحریم پیه گاو
- ۶۲ ۷- تحریم جنین گاو
- ۶۳ ۸- تحریم گوشت گاو
- ۶۳ ۹- تسخیر گاو
- ۶۳ ۱۰- تعقل در خلقت گاو

- ۱۱- حلیت جنین گاو ۶۳
- ۱۲- حلیت گوشت گاو ۶۳
- ۱۳- خالق گاو ۶۶
- ۱۴- خلقت گاو ۶۷
- ۱۵- خوردن گوشت گاو در صدراسلام ۶۷
- ۱۶- ذبح گاو بنی اسرائیل ۶۸
- ۱۷- ذبح گاو در حج ۷۱
- ۱۸- رنگ گاو بنی اسرائیل ۷۲
- ۱۹- زوجیت گاو ۷۳
- ۲۰- شخم زنی با گاو ۷۳
- ۲۱- شیر گاو ۷۳
- ۲۲- شیر گاو از آیات خدا ۷۴
- ۲۳- صفات گاو بنی اسرائیل ۷۵
- ۲۴- عبرت از خروج شیر گاو ۷۹
- ۲۵- عبرت از گاو ۷۹
- ۲۶- فلسفه خلقت گاو ۷۹
- ۲۷- فواید پشم گاو ۸۱
- ۲۸- فواید پوست گاو ۸۲
- ۲۹- فواید شیر گاو ۸۳
- ۳۰- فواید کرک گاو ۸۳
- ۳۱- فواید گاو ۸۳
- ۳۲- فواید موی گاو ۸۷
- ۳۳- قصه گاو بنی اسرائیل ۸۷
- ۳۴- کشف قتل با گاو مذبوح ۹۱
- ۳۵- کفّاره صید گاو وحشی ۹۲
- ۳۶- کیفیت خروج شیر گاو ۹۳

- ۳۷- گاو بنی اسرائیل ----- ۹۳
- ۳۸- گاو در کفاره ----- ۹۵
- ۳۹- گاو زرد ----- ۹۷
- ۴۰- گاو قربانی حج ----- ۹۷
- ۴۱- گاو ماده ----- ۹۷
- ۴۲- گوشت گاو ----- ۹۹
- ۴۳- گوشت گاو در دین ابراهیم(ع) ----- ۱۰۰
- ۴۴- مالکیت بر گاو ----- ۱۰۱
- ۴۵- منشأ پیدایش گاو ----- ۱۰۱
- ۴۶- منشأ تسخیر گاو ----- ۱۰۱
- ۴۷- نعمت پوست گاو ----- ۱۰۱
- ۴۸- نعمت زوجیت گاو ----- ۱۰۳
- ۴۹- نعمت گاو ----- ۱۰۳
- ۵۰- احکام گاومیش ----- ۱۰۵
- ۵۱- جنس گاومیش ----- ۱۰۵
- ۳- گرایش ----- ۱۰۶
- ۱- گرایش ----- ۱۰۶
- ۲- آثار ترک گرایش به ظالمان ----- ۱۰۶
- ۳- آثار گرایش ----- ۱۰۶
- ۴- آثار گرایش به باطل ----- ۱۰۸
- ۵- آثار گرایش به توحید ----- ۱۰۸
- ۶- آثار گرایش به حق ----- ۱۱۰
- ۷- آثار گرایش به خدا ----- ۱۱۰
- ۸- آثار گرایش به صلاح ----- ۱۱۰
- ۹- آثار گرایش به طاعت ----- ۱۱۲
- ۱۰- آثار گرایش به ظالمان ----- ۱۱۲

- ۱۱- آثار گرایش به فسق - ۱۱۲
- ۱۲- آثار گرایش به کافران - ۱۱۳
- ۱۳- اهمیت گرایش به اسلام - ۱۱۴
- ۱۴- اهمیت گرایش به توحید - ۱۱۴
- ۱۵- اهمیت گرایش به دین - ۱۱۴
- ۱۶- پرسش از گرایش امت ها - ۱۱۶
- ۱۷- ترک گرایش به ظالمان - ۱۱۶
- ۱۸- حرمت گرایش به ظالمان - ۱۱۶
- ۱۹- خطر گرایش به شرک - ۱۱۶
- ۲۰- زمینه گرایش به ارزشها - ۱۱۷
- ۲۱- زمینه گرایش به ارزشهای معنوی - ۱۱۹
- ۲۲- زمینه گرایش به اسلام - ۱۲۰
- ۲۳- زمینه گرایش به ایمان - ۱۲۰
- ۲۴- زمینه گرایش به توحید - ۱۲۰
- ۲۵- زمینه گرایش به خدا - ۱۲۲
- ۲۶- زمینه گرایش به خرافات - ۱۲۲
- ۲۷- زمینه گرایش به دشمنان اسلام - ۱۲۳
- ۲۸- زمینه گرایش به دین - ۱۲۴
- ۲۹- زمینه گرایش به سبیل الله - ۱۲۶
- ۳۰- زمینه گرایش به شرک - ۱۲۶
- ۳۱- زمینه گرایش به عمل صالح - ۱۲۶
- ۳۲- زمینه گرایش به غیرخدا - ۱۲۷
- ۳۳- زمینه گرایش به قرآن - ۱۲۸
- ۳۴- زمینه گرایش به کفر - ۱۲۸
- ۳۵- زمینه گرایش به مرفهان - ۱۲۸
- ۳۶- سرزنش گرایش به شرک - ۱۲۹

- ۳۷- سرزنش گرایش به ظالمان ۱۳۰
- ۳۸- سرزنش گرایش به غیر خدا ۱۳۰
- ۳۹- سرزنش گرایش به کافران ۱۳۰
- ۴۰- سرزنش گرایش مادی ۱۳۱
- ۴۱- عوامل گرایش ۱۳۲
- ۴۲- عوامل گرایش به ایمان ۱۳۲
- ۴۳- عوامل گرایش به باطل ۱۳۲
- ۴۴- عوامل گرایش به توحید ۱۳۲
- ۴۵- عوامل گرایش به دین ۱۳۴
- ۴۶- عوامل گرایش به عمل صالح ۱۳۴
- ۴۷- عوامل گرایش به کفر ۱۳۵
- ۴۸- کیفر اخروی گرایش به ظالمان ۱۳۶
- ۴۹- کیفر دنیوی گرایش به ظالمان ۱۳۶
- ۵۰- گرایش انسان ۱۳۶
- ۵۱- گرایش بنی اسرائیل ۱۳۸
- ۵۲- گرایش به آب ۱۳۹
- ۵۳- گرایش به آبادانی زمین ۱۴۰
- ۵۴- گرایش به آرامش روانی ۱۴۰
- ۵۵- گرایش به ارزشها ۱۴۰
- ۵۶- گرایش به اسلام ۱۴۲
- ۵۷- گرایش به امکانات مادی ۱۴۲
- ۵۸- گرایش به امنیت ۱۴۳
- ۵۹- گرایش به باطل ۱۴۴
- ۶۰- گرایش به توحید ۱۴۴
- ۶۱- گرایش به جاودانگی ۱۴۴
- ۶۲- گرایش به خبایث ۱۴۶

- ۱۴۶ ----- ۶۳- گرایش به خدا
- ۱۴۷ ----- ۶۴- گرایش به خیر
- ۱۴۸ ----- ۶۵- گرایش به دین
- ۱۵۰ ----- ۶۶- گرایش به رحمت
- ۱۵۰ ----- ۶۷- گرایش به زنان پلید
- ۱۵۱ ----- ۶۸- گرایش به زنان عفیف
- ۱۵۲ ----- ۶۹- گرایش به زهد
- ۱۵۲ ----- ۷۰- گرایش به زیبایی
- ۱۵۶ ----- ۷۱- گرایش به زیورآلات
- ۱۵۶ ----- ۷۲- گرایش به سعادت
- ۱۵۸ ----- ۷۳- گرایش به شرک
- ۱۶۰ ----- ۷۴- گرایش به شرور
- ۱۶۱ ----- ۷۵- گرایش به صراط مستقیم
- ۱۶۲ ----- ۷۶- گرایش به طبیعت
- ۱۶۲ ----- ۷۷- گرایش به طیبات
- ۱۶۳ ----- ۷۸- گرایش به ظالمان
- ۱۶۴ ----- ۷۹- گرایش به عبادت
- ۱۶۶ ----- ۸۰- گرایش به عقیده حق
- ۱۶۶ ----- ۸۱- گرایش به فرزند
- ۱۶۶ ----- ۸۲- گرایش به فسق
- ۱۶۷ ----- ۸۳- گرایش به قدرت برتر
- ۱۶۸ ----- ۸۴- گرایش به کافران
- ۱۶۸ ----- ۸۵- گرایش به کفر
- ۱۷۰ ----- ۸۶- گرایش به مال
- ۱۷۰ ----- ۸۷- گرایش به مردان پلید
- ۱۷۱ ----- ۸۸- گرایش به مردان عفیف

- ۱۷۲ ۸۹- گرایش به مسیحیان
- ۱۷۲ ۹۰- گرایش به مشرکان
- ۱۷۲ ۹۱- گرایش به معبود
- ۱۷۴ ۹۲- گرایش به معبودان باطل
- ۱۷۴ ۹۳- گرایش به موسی(ع)
- ۱۷۴ ۹۴- گرایش به یهود
- ۱۷۴ ۹۵- گرایش علمای اهل کتاب
- ۱۷۶ ۹۶- گرایش علمای یهود
- ۱۷۶ ۹۷- گرایش مادی در جنگ
- ۱۷۶ ۹۸- گرایش مسیحیان
- ۱۷۶ ۹۹- گرایش ناپسند
- ۱۷۸ ۱۰۰- گمراهی در گرایش
- ۱۷۸ ۱۰۱- گناه گرایش به ظالمان
- ۱۸۰ ۱۰۲- ممانعت از گرایش به دین
- ۱۸۰ ۱۰۳- ممنوعیت گرایش به کافران
- ۱۸۰ ۱۰۴- موانع گرایش به اسلام
- ۱۸۰ ۱۰۵- موانع گرایش به توحید
- ۱۸۲ ۱۰۶- موانع گرایش به دین
- ۱۸۲ ۱۰۷- موانع گرایش به کفر
- ۱۸۲ ۱۰۸- موانع گرایش ناپسند
- ۱۸۴ ۱۰۹- نهی از گرایش به ظالمان
- ۱۸۴ ۱۱۰- سرزنش گرایش مادی
- ۱۸۴ ۱۱۱- گرایش مادی در جنگ
- ۱۸۴ ۱۱۲- آثار ترک گرایش به ظالمان
- ۱۸۶ ۱۱۳- آثار گرایش به صلاح
- ۱۸۶ ۱۱۴- آثار گرایش به باطل

- ۱۱۵- آثار گرایش به توحید ۱۸۶
- ۱۱۶- آثار گرایش به حق ۱۸۸
- ۱۱۷- آثار گرایش به خدا ۱۸۸
- ۱۱۸- آثار گرایش به صلاح ۱۸۸
- ۱۱۹- آثار گرایش به ظالمان ۱۹۰
- ۱۲۰- آثار گرایش به فسق ۱۹۰
- ۱۲۱- آثار گرایش به کافران ۱۹۰
- ۱۲۲- آثار گرایشهای باطل ۱۹۲
- ۱۲۳- اهمیت گرایش به اسلام ۱۹۲
- ۱۲۴- اهمیت گرایش به توحید ۱۹۲
- ۱۲۵- اهمیت گرایش به دین ۱۹۲
- ۱۲۶- ترک گرایش به ظالمان ۱۹۴
- ۱۲۷- حرمت گرایش به ظالمان ۱۹۴
- ۱۲۸- خطر گرایش به شرک ۱۹۴
- ۱۲۹- زمینه گرایش به ارزشها ۱۹۴
- ۱۳۰- زمینه گرایش به ارزشهای معنوی ۱۹۶
- ۱۳۱- زمینه گرایش به اسلام ۱۹۷
- ۱۳۲- زمینه گرایش به ایمان ۱۹۸
- ۱۳۳- زمینه گرایش به توحید ۱۹۸
- ۱۳۴- زمینه گرایش به خدا ۱۹۹
- ۱۳۵- زمینه گرایش به دشمنان اسلام ۲۰۰
- ۱۳۶- زمینه گرایش به دین ۲۰۰
- ۱۳۷- زمینه گرایش به سبیل الله ۲۰۳
- ۱۳۸- زمینه گرایش به شرک ۲۰۴
- ۱۳۹- زمینه گرایش به عمل صالح ۲۰۴
- ۱۴۰- زمینه گرایش به غیرخدا ۲۰۴

- ۱۴۱- زمینه گرایش به قرآن ۲۰۴
- ۱۴۲- زمینه گرایش به کفر ۲۰۶
- ۱۴۳- زمینه گرایش به مرفهان ۲۰۶
- ۱۴۴- زمینه گرایشهای دنیوی ۲۰۶
- ۱۴۵- زمینه گرایشهای معنوی ۲۰۶
- ۱۴۶- سرزنش گرایش به شرک ۲۰۸
- ۱۴۷- سرزنش گرایش به ظالمان ۲۰۸
- ۱۴۸- سرزنش گرایش به غیر خدا ۲۰۸
- ۱۴۹- عوامل انحراف در گرایشها ۲۰۸
- ۱۵۰- عوامل گرایش به ایمان ۲۱۰
- ۱۵۱- عوامل گرایش به باطل ۲۱۰
- ۱۵۲- عوامل گرایش به توحید ۲۱۰
- ۱۵۳- عوامل گرایش به دین ۲۱۰
- ۱۵۴- عوامل گرایش به عمل صالح ۲۱۲
- ۱۵۵- عوامل گرایش به کفر ۲۱۲
- ۱۵۶- عوامل گرایشهای ناپسند ۲۱۳
- ۱۵۷- عوامل مؤثر در گرایشها ۲۱۴
- ۱۵۸- کیفر اخروی گرایش به ظالمان ۲۱۴
- ۱۵۹- کیفر دنیوی گرایش به ظالمان ۲۱۵
- ۱۶۰- گرایش به آب ۲۱۶
- ۱۶۱- گرایش به آبادانی زمین ۲۱۶
- ۱۶۲- گرایش به آرامش روانی ۲۱۶
- ۱۶۳- گرایش به ارزشها ۲۱۷
- ۱۶۴- گرایش به امکانات مادی ۲۱۸
- ۱۶۵- گرایش به امنیت ۲۱۸
- ۱۶۶- گرایش به توحید ۲۱۸

- ۱۶۷- گرایش به جاودانگی ۲۲۰
- ۱۶۸- گرایش به خدا ۲۲۰
- ۱۶۹- گرایش به خیر ۲۲۲
- ۱۷۰- گرایش به دین ۲۲۳
- ۱۷۱- گرایش به رحمت ۲۲۴
- ۱۷۲- گرایش به زنان پلید ۲۲۵
- ۱۷۳- گرایش به زنان عقیف ۲۲۶
- ۱۷۴- گرایش به زهد ۲۲۶
- ۱۷۵- گرایش به زیبایی ۲۲۶
- ۱۷۶- گرایش به زیورآلات ۲۳۰
- ۱۷۷- گرایش به شرک ۲۳۲
- ۱۷۸- گرایش به شرور ۲۳۴
- ۱۷۹- گرایش به صراط مستقیم ۲۳۵
- ۱۸۰- گرایش به طبیعت ۲۳۶
- ۱۸۱- گرایش به ظالمان ۲۳۶
- ۱۸۲- گرایش به عبادت ۲۳۸
- ۱۸۳- گرایش به عقیده حق ۲۳۹
- ۱۸۴- گرایش به فرزند ۲۴۰
- ۱۸۵- گرایش به فسق ۲۴۰
- ۱۸۶- گرایش به قدرت برتر ۲۴۰
- ۱۸۷- گرایش به کافران ۲۴۲
- ۱۸۸- گرایش به کفر ۲۴۲
- ۱۸۹- گرایش به مال ۲۴۴
- ۱۹۰- گرایش به مردان پلید ۲۴۴
- ۱۹۱- گرایش به مردان عقیف ۲۴۴
- ۱۹۲- گرایش به مشرکان ۲۴۴

- ۱۹۳- گرایش به معبود ۲۴۶
- ۱۹۴- گرایش به موسی(ع) ۲۴۶
- ۱۹۵- گرایشها به باطل ۲۴۷
- ۱۹۶- گرایشها در پیری ۲۴۸
- ۱۹۷- گرایشها در جوانی ۲۴۸
- ۱۹۸- گرایشها در کودکی ۲۴۸
- ۱۹۹- گرایشها در میان سالی ۲۵۰
- ۲۰۰- گرایشها در نوجوانی ۲۵۰
- ۲۰۱- گرایشهای پسندیده ۲۵۰
- ۲۰۲- گرایشهای فطری ۲۵۰
- ۲۰۳- گرایشهای مادی ۲۵۲
- ۲۰۴- گرایشهای متضاد ۲۵۲
- ۲۰۵- گرایشهای نکوهیده ۲۵۴
- ۲۰۶- گناه گرایش به ظالمان ۲۵۴
- ۲۰۷- ممانعت از گرایش به دین ۲۵۵
- ۲۰۸- ممنوعیت گرایش به کافران ۲۵۶
- ۲۰۹- موانع گرایش به اسلام ۲۵۶
- ۲۱۰- موانع گرایش به توحید ۲۵۶
- ۲۱۱- موانع گرایش به کفر ۲۵۸
- ۲۱۲- نقش گرایشها ۲۵۸
- ۲۱۳- نهی از گرایش به ظالمان ۲۵۸
- ۴- گرسنگی ۲۶۰
- ۱- آثار گرسنگی ۲۶۰
- ۲- ابتلا به گرسنگی ۲۶۰
- ۳- اهتمام به رفع گرسنگی جامعه ۲۶۲
- ۴- اهمیت مشکلات گرسنگی ۲۶۲

- ۲۶۲ ۵- بلای گرسنگی
- ۲۶۲ ۶- جاودانگی گرسنگی جهنمیان
- ۲۶۳ ۷- زمینه رفع گرسنگی از جامعه
- ۲۶۴ ۸- شدت گرسنگی جهنمیان
- ۲۶۴ ۹- عوامل رفع گرسنگی
- ۲۶۴ ۱۰- عوامل گرسنگی
- ۲۶۶ ۱۱- عوامل گرسنگی در مکه
- ۲۶۶ ۱۲- فلسفه رفع گرسنگی اهل مکه
- ۲۶۶ ۱۳- گرسنگی اصحاب کهف
- ۲۶۶ ۱۴- گرسنگی جهنمیان
- ۲۶۸ ۱۵- گرسنگی خضر(ع)
- ۲۶۸ ۱۶- گرسنگی در جهنم
- ۲۶۸ ۱۷- گرسنگی قریش
- ۲۷۰ ۱۸- گرسنگی موسی(ع)
- ۲۷۰ ۱۹- گرسنگی مؤمنان
- ۲۷۱ ۲۰- گرسنگی یوشع(ع)
- ۲۷۲ ۲۱- منشأ گرسنگی
- ۲۷۲ ۲۲- نجات از گرسنگی
- ۲۷۳ ۵- گرما
- ۲۷۳ ۱- ابتلای بنی اسرائیل به گرما
- ۲۷۳ ۲- ایزار گرما
- ۲۷۵ ۳- غزوه تبوک در گرما
- ۲۷۵ ۴- گرما در بهشت آدم(ع)
- ۲۷۵ ۵- گرما در قیامت
- ۲۷۵ ۶- منابع گرما
- ۲۷۶ ۷- نجات بنی اسرائیل از گرما

- ۲۷۸ گروهها - ۶
- ۲۷۸ ۱- بطلان گروه های مشرک
- ۲۷۸ ۲- تمایز گروه ها در قیامت
- ۲۸۰ ۳- گروه ها در قیامت
- ۲۸۰ ۴- {گروه های اجتماعی}
- ۲۸۸ ۵- اختلاف گروه های اجتماعی
- ۲۸۸ ۶- امتحان گروه های اجتماعی
- ۲۹۰ ۷- گروه های اجتماعی در مدینه
- ۲۹۰ ۸- گروه های اجتماعی دوران عیسی(ع)
- ۲۹۰ ۹- گروه های اجتماعی صدراسلام
- ۲۹۲ ۱۰- گروه های اجتماعی و رهبران دینی
- ۲۹۲ ۱۱- آثار گروه بندی
- ۲۹۲ ۱۲- گروه بندی های اجتماعی
- ۲۹۳ ۱۳- ناپسندی گروه بندی
- ۲۹۴ ۷- گریه
- ۲۹۴ ۱- آثار گریه
- ۲۹۴ ۲- احکام گریه
- ۲۹۶ ۳- اهمیت گریه
- ۲۹۶ ۴- عوامل گریه پسندیده
- ۲۹۶ ۵- عوامل گریه مؤمنان
- ۲۹۶ ۶- فضیلت گریه در سجده
- ۲۹۸ ۷- کثرت گریه شعیب(ع)
- ۲۹۸ ۸- گریه ابراهیم(ع)
- ۲۹۸ ۹- گریه اخروی منافقان
- ۲۹۹ ۱۰- گریه ادریس(ع)
- ۳۰۰ ۱۱- گریه ارزشمند

- ۱۲- گریه اسحاق(ع) ۳۰۰
- ۱۳- گریه اسماعیل(ع) ۳۰۰
- ۱۴- گریه انبیا ۳۰۰
- ۱۵- گریه بر قتل برادر ۳۰۱
- ۱۶- گریه برادران یوسف ۳۰۲
- ۱۷- گریه برگزیدگان خدا ۳۰۲
- ۱۸- گریه جایز ۳۰۲
- ۱۹- گریه در سجده ۳۰۴
- ۲۰- گریه در قیامت ۳۰۴
- ۲۱- گریه زکریا(ع) ۳۰۴
- ۲۲- گریه طولانی منافقان ۳۰۴
- ۲۳- گریه علما ۳۰۶
- ۲۴- گریه علمای مسیحیت ۳۰۶
- ۲۵- گریه عیسی(ع) ۳۰۶
- ۲۶- گریه کافران ۳۰۶
- ۲۷- گریه کشیشان ۳۰۸
- ۲۸- گریه محمد(صلی الله علیه و آله) ۳۰۸
- ۲۹- گریه مریم(س) ۳۰۹
- ۳۰- گریه مسیحیان ۳۱۰
- ۳۱- گریه مشمولان نعمت ۳۱۰
- ۳۲- گریه معذوران غزوه تبوک ۳۱۰
- ۳۳- گریه موسی(ع) ۳۱۱
- ۳۴- گریه مهتدین ۳۱۲
- ۳۵- گریه و صبر ۳۱۲
- ۳۶- گریه هارون(ع) ۳۱۲
- ۳۷- گریه هنگام استماع آیات خدا ۳۱۲

- ۳۸- گریه هنگام استماع قرآن ۳۱۴
- ۳۹- گریه یحیی (ع) ۳۱۴
- ۴۰- گریه یعقوب (ع) ۳۱۴
- ۴۱- منشأ گریه ۳۱۶
- ۴۲- نبوت و گریه بر فراق محبوبان ۳۱۶
- ۸- گزینش ۳۱۷
- ۱- شرایط گزینش ۳۱۷
- ۲- شرایط گزینش کارگزاران حکومت ۳۱۷
- ۳- عوامل گزینش انبیا ۳۱۷
- ۴- گزینش انبیا ۳۱۷
- ۵- گزینش رهبری ۳۲۰
- ۶- ملاک گزینش ۳۲۱
- ۷- ملاک گزینش انبیا ۳۲۵
- ۸- ملاکهای گزینش انبیا ۳۲۵
- ۹- منشأ گزینش انبیا ۳۲۵
- ۹- گستاخی ۳۲۷
- ۱- گستاخی ابلیس ۳۲۷
- ۲- گستاخی بنی اسرائیل ۳۲۷
- ۳- گستاخی شقاوتمندان ۳۲۹
- ۴- گستاخی فرعون ۳۲۹
- ۵- گستاخی قوم لوط ۳۳۰
- ۶- موانع گستاخی ۳۳۱
- ۱۰- گمراهان ۳۳۲
- ۱- گمراهان ۳۳۲
- ۲- آثار اخروی عقیده گمراهان ۳۴۵
- ۳- آثار اخروی عمل گمراهان ۳۴۶

- ۴- آثار عذاب گمراهان ۳۴۶
- ۵- آثار عمل گمراهان ۳۴۶
- ۶- آثار کفر گمراهان ۳۴۶
- ۷- آثار مرگ گمراهان ۳۴۷
- ۸- آثار همنشینی با گمراهان ۳۴۸
- ۹- آثار یأس از حق پذیری گمراهان ۳۴۸
- ۱۰- آرزوی اخروی گمراهان ۳۴۸
- ۱۱- آرزوی عدم همنشینی با گمراهان ۳۴۹
- ۱۲- آرزوی گمراهان ۳۵۰
- ۱۳- آشامیدنیهای اخروی گمراهان ۳۵۰
- ۱۴- آگاهی اخروی گمراهان ۳۵۰
- ۱۵- اتمام حجت با گمراهان ۳۵۰
- ۱۶- اتمام حجت بر گمراهان ۳۵۲
- ۱۷- اتمام حجت به گمراهان ۳۵۳
- ۱۸- اجبار اخروی گمراهان ۳۵۴
- ۱۹- اجتناب از تعجیل در عذاب گمراهان ۳۵۴
- ۲۰- اجتناب از عذاب دنیوی گمراهان ۳۵۴
- ۲۱- استمداد از گمراهان ۳۵۴
- ۲۲- اصلاح گمراهان ۳۵۶
- ۲۳- اطاعت از گمراهان ۳۵۶
- ۲۴- اعتراض اخروی گمراهان ۳۵۶
- ۲۵- اعتراض به گمراهان ۳۵۸
- ۲۶- اعراض از گمراهان ۳۵۸
- ۲۷- اعراض گمراهان ۳۵۸
- ۲۸- اقرار اخروی گمراهان ۳۵۸
- ۲۹- اکثریت گمراهان ۳۵۹

- ۳۶۰ ۳۰- اندوه بر گمراهان
- ۳۶۰ ۳۱- انذار گمراهان
- ۳۶۲ ۳۲- اهداف گمراهان
- ۳۶۲ ۳۳- اهمیت امید به گمراهان
- ۳۶۲ ۳۴- اهمیت مبارزه با گمراهان
- ۳۶۳ ۳۵- اهمیت هدایت گمراهان
- ۳۶۴ ۳۶- بی ارزشی گمراهان
- ۳۶۴ ۳۷- بی پناهی گمراهان
- ۳۶۵ ۳۸- بی تأثیری پشیمانی اخروی گمراهان
- ۳۶۶ ۳۹- بی یآوری اخروی گمراهان
- ۳۶۶ ۴۰- بی یآوری گمراهان
- ۳۶۸ ۴۱- بیان فرجام گمراهان
- ۳۶۸ ۴۲- بینش گمراهان
- ۳۶۸ ۴۳- پایان مهلت گمراهان
- ۳۶۹ ۴۴- پیروی از گمراهان
- ۳۷۰ ۴۵- تشخیص گمراهان
- ۳۷۰ ۴۶- تقلید از گمراهان
- ۳۷۰ ۴۷- تنبه گمراهان
- ۳۷۰ ۴۸- توبه گمراهان
- ۳۷۲ ۴۹- چهل گمراهان
- ۳۷۲ ۵۰- حتمیت عذاب گمراهان
- ۳۷۲ ۵۱- حتمیت کیفر گمراهان
- ۳۷۴ ۵۲- حسرت اخروی گمراهان
- ۳۷۴ ۵۳- حشر اخروی گمراهان
- ۳۷۴ ۵۴- حشر گمراهان
- ۳۷۶ ۵۵- حق ناپذیری گمراهان

- ۳۷۶ ۵۶- حمایت گمراهان
- ۳۷۶ ۵۷- خطر عذاب دنیوی گمراهان
- ۳۷۷ ۵۸- دشمنی گمراهان
- ۳۷۸ ۵۹- دعوت از گمراهان
- ۳۷۸ ۶۰- ذلت اخروی گمراهان
- ۳۸۰ ۶۱- رحمت بر گمراهان
- ۳۸۰ ۶۲- رسوایی اخروی گمراهان
- ۳۸۰ ۶۳- روزی گمراهان
- ۳۸۰ ۶۴- روش برخورد با گمراهان
- ۳۸۰ ۶۵- روش مبارزه با گمراهان
- ۳۸۲ ۶۶- روش هدایت گمراهان
- ۳۸۲ ۶۷- رؤیت گمراهان در جهنم
- ۳۸۲ ۶۸- زمینه هدایت گمراهان
- ۳۸۳ ۶۹- زیان به گمراهان
- ۳۸۴ ۷۰- زیانکاری اخروی گمراهان
- ۳۸۴ ۷۱- زیانکاری گمراهان
- ۳۸۴ ۷۲- سرزنش اخروی گمراهان
- ۳۸۶ ۷۳- سرزنش گمراهان
- ۳۸۶ ۷۴- سرنوشت خانواده گمراهان
- ۳۸۶ ۷۵- سرنوشت گمراهان
- ۳۸۷ ۷۶- شخصیت گمراهان
- ۳۸۸ ۷۷- شرایط هدایت گمراهان
- ۳۸۸ ۷۸- شقاوت گمراهان
- ۳۸۹ ۷۹- ضعف یاوران گمراهان
- ۳۹۰ ۸۰- طرد گمراهان
- ۳۹۰ ۸۱- ظلم گمراهان

- ۳۹۰ ۸۲- عبرت از فرجام گمراهان
- ۳۹۱ ۸۳- عبرت از گمراهان
- ۳۹۲ ۸۴- عجز از هدایت گمراهان
- ۳۹۲ ۸۵- عجز گمراهان
- ۳۹۲ ۸۶- عدم تعقل گمراهان
- ۳۹۲ ۸۷- عذاب اخروی گمراهان
- ۳۹۴ ۸۸- عذاب دنیوی گمراهان
- ۳۹۴ ۸۹- عذاب گمراهان
- ۳۹۶ ۹۰- عذاب دنیوی گمراهان
- ۳۹۶ ۹۱- عذابهای اخروی گمراهان
- ۳۹۶ ۹۲- عذر گمراهان
- ۳۹۷ ۹۳- عقیده گمراهان
- ۳۹۸ ۹۴- علایق گمراهان
- ۳۹۸ ۹۵- علم به گمراهان
- ۳۹۸ ۹۶- علم خدا به گمراهان
- ۴۰۰ ۹۷- عمل گمراهان
- ۴۰۰ ۹۸- عوامل تنبه گمراهان
- ۴۰۰ ۹۹- عوامل تهدید گمراهان
- ۴۰۰ ۱۰۰- عوامل حق پذیری گمراهان
- ۴۰۲ ۱۰۱- عیسی(ع) و گمراهان
- ۴۰۲ ۱۰۲- فرجام اخروی گمراهان
- ۴۰۲ ۱۰۳- فرجام گمراهان
- ۴۰۴ ۱۰۴- فلسفه مهلت به گمراهان
- ۴۰۴ ۱۰۵- قانونمندی عذاب گمراهان
- ۴۰۴ ۱۰۶- قرآن و گمراهان
- ۴۰۶ ۱۰۷- قطع رابطه با گمراهان

- ۱۰۸- قلب گمراهان ۴۰۶
- ۱۰۹- قوای ادراکی گمراهان ۴۰۶
- ۱۱۰- قیاس گمراهان با مهتدین ۴۰۶
- ۱۱۱- قیاس مهتدین با گمراهان ۴۰۷
- ۱۱۲- کری اخروی گمراهان ۴۰۸
- ۱۱۳- کوردلی گمراهان ۴۰۸
- ۱۱۴- کوری اخروی گمراهان ۴۰۸
- ۱۱۵- کیفیر گمراهان ۴۱۰
- ۱۱۶- کیفیت ورود گمراهان به جهنم ۴۱۰
- ۱۱۷- گرایشهای گمراهان ۴۱۰
- ۱۱۸- گفتگو با گمراهان ۴۱۰
- ۱۱۹- گمراهان اهل کتاب ۴۱۲
- ۱۲۰- گمراهان ثروتمند ۴۱۲
- ۱۲۱- گمراهان در آخرت ۴۱۲
- ۱۲۲- گمراهان در جهنم ۴۱۲
- ۱۲۳- گمراهان در دنیا ۴۱۶
- ۱۲۴- گمراهان در قیامت ۴۱۶
- ۱۲۵- گمراهان در محضر خدا ۴۲۰
- ۱۲۶- گمراهان مکه و قرآن ۴۲۰
- ۱۲۷- گمراهان و شیاطین ۴۲۰
- ۱۲۸- گمراهان و قرآن ۴۲۱
- ۱۲۹- گمراهان هدایت ناپذیر ۴۲۲
- ۱۳۰- گمراهان هنگام عذاب ۴۲۲
- ۱۳۱- گمراهی گمراهان ۴۲۲
- ۱۳۲- گناه گمراهان ۴۲۴
- ۱۳۳- لالی اخروی گمراهان ۴۲۴

- ۴۲۴ ۱۳۴- لجاجت گمراهان
- ۴۲۵ ۱۳۵- مبلغان و حق ناپذیری گمراهان
- ۴۲۶ ۱۳۶- محبت به گمراهان
- ۴۲۶ ۱۳۷- محرومیت اخروی گمراهان
- ۴۲۶ ۱۳۸- محرومیت گمراهان
- ۴۲۹ ۱۳۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و گمراهان
- ۴۳۰ ۱۴۰- مراد از گمراهان
- ۴۳۰ ۱۴۱- مرگ گمراهان
- ۴۳۰ ۱۴۲- مشاجره گمراهان
- ۴۳۲ ۱۴۳- ممنوعیت اطاعت از گمراهان
- ۴۳۲ ۱۴۴- موانع اطاعت از گمراهان
- ۴۳۲ ۱۴۵- موانع اندوه بر گمراهان
- ۴۳۲ ۱۴۶- موانع سلب امکانات مادی گمراهان
- ۴۳۴ ۱۴۷- موانع کیفر گمراهان
- ۴۳۴ ۱۴۸- موانع نجات اخروی گمراهان
- ۴۳۴ ۱۴۹- موجبات عذاب اخروی گمراهان
- ۴۳۵ ۱۵۰- مؤاخذه اخروی گمراهان
- ۴۳۶ ۱۵۱- مؤمنان و گمراهان
- ۴۳۶ ۱۵۲- مهلت به گمراهان
- ۴۳۸ ۱۵۳- مهلت به گمراهان صدراسلام
- ۴۳۸ ۱۵۴- نفرت گمراهان
- ۴۳۹ ۱۵۵- نقش گمراهان
- ۴۴۰ ۱۵۶- نگرانی از فرجام گمراهان
- ۴۴۰ ۱۵۷- ورود گمراهان در جهنم
- ۴۴۰ ۱۵۸- وقت عذاب گمراهان
- ۴۴۲ ۱۵۹- هارون(ع) و گمراهان

- ۴۴۲ ۱۶۰- هارون (ع) و گمراهان بنی اسرائیل
- ۴۴۲ ۱۶۱- هدایت گمراهان
- ۴۴۶ ۱۶۲- هدایت ناپذیری گمراهان
- ۴۴۸ ۱۶۳- همنشینان گمراهان
- ۴۴۸ ۱۶۴- هواپرستی گمراهان
- ۴۴۸ ۱۶۵- یأس گمراهان
- ۴۵۰ ۱۶۶- گمراهان مکه و قرآن
- ۴۵۰ ۱۶۷- گمراهگران
- ۴۵۰ ۱۶۸- ازدیاد گمراهی گمراهگران
- ۴۵۰ ۱۶۹- انتقام از گمراهگران
- ۴۵۲ ۱۷۰- پشیمانی اخروی گمراهگران
- ۴۵۲ ۱۷۱- تجاوزگری گمراهگران
- ۴۵۲ ۱۷۲- توطئه گمراهگران
- ۴۵۲ ۱۷۳- درخواست ازدیاد گمراهی گمراهگران
- ۴۵۳ ۱۷۴- زمینه نفرین بر گمراهگران
- ۴۵۴ ۱۷۵- ظلم گمراهگران
- ۴۵۴ ۱۷۶- عذاب اخروی گمراهگران
- ۴۵۴ ۱۷۷- عذاب گمراهگران
- ۴۵۴ ۱۷۸- گمراهگران در قیامت
- ۴۵۶ ۱۷۹- گمراهگران در محضر خدا
- ۴۵۶ ۱۸۰- گمراهگران هنگام عذاب
- ۴۵۶ ۱۸۱- نفرت از گمراهگران
- ۴۵۷ ۱۸۲- نفرین بر گمراهگران
- ۴۵۸ ۱۸۳- نقش گمراهگران قوم نوح
- ۴۵۸ ۱۸۴- نگرانی اخروی گمراهگران
- ۴۵۸ ۱۸۵- آثار گمراهگری

- ۱۸۶- آثار گمراهگری قوم نوح ۴۵۸
- ۱۸۷- آثار گمراهگری معبودان باطل ۴۶۰
- ۱۸۸- حقیقت گمراهگری ۴۶۰
- ۱۸۹- عجز از گمراهگری مهندین ۴۶۰
- ۱۹۰- گمراهگری ابلیس ۴۶۰
- ۱۹۱- گمراهگری ثروتمندان ۴۶۲
- ۱۹۲- گمراهگری خدا ۴۶۲
- ۱۹۳- گمراهگری شیطان ۴۶۲
- ۱۹۴- گمراهگری فرعون ۴۶۴
- ۱۹۵- گمراهگری قابیل ۴۶۴
- ۱۹۶- گمراهگری قدرتمندان ۴۶۴
- ۱۹۷- گمراهگری قوم نوح ۴۶۴
- ۱۹۸- گمراهگری مستکبران ۴۶۶
- ۱۹۹- گمراهگری مشرکان ۴۶۶
- ۲۰۰- گمراهگری معبودان باطل ۴۶۶
- ۲۰۱- گمراهگری منافقان ۴۶۷
- ۲۰۲- یأس از گمراهگری مؤمنان ۴۶۸
- ۲۰۳- {گمراهی} ۴۶۸
- ۲۰۴- آثار اجتناب از رهبران گمراهی ۴۷۰
- ۲۰۵- آثار اطاعت از رهبران گمراهی ۴۷۰
- ۲۰۶- آثار انتخاب گمراهی ۴۷۰
- ۲۰۷- آثار ایجاد گمراهی ۴۷۲
- ۲۰۸- آثار زمینه سازی گمراهی ۴۷۲
- ۲۰۹- آثار فردی گمراهی ۴۷۲
- ۲۱۰- آثار گمراهی ۴۷۲
- ۲۱۱- آثار گمراهی اهل کتاب ۴۷۸

- ۴۷۸ ۲۱۲- آثار گمراهی بنی اسرائیل
- ۴۷۸ ۲۱۳- آثار گمراهی دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) -
- ۴۸۰ ۲۱۴- آثار گمراهی رهبران شرک
- ۴۸۰ ۲۱۵- آثار گمراهی کافران
- ۴۸۰ ۲۱۶- آثار گمراهی مردم
- ۴۸۱ ۲۱۷- آثار گمراهی مشرکان
- ۴۸۲ ۲۱۸- آثار گمراهی مشرکان مکه
- ۴۸۲ ۲۱۹- ابزار گمراهی
- ۴۸۲ ۲۲۰- اجتناب از رهبران گمراهی
- ۴۸۴ ۲۲۱- اجتناب از گمراهی
- ۴۸۴ ۲۲۲- اختیار در گمراهی
- ۴۸۶ ۲۲۳- ادعای گمراهی مؤمنان
- ۴۸۶ ۲۲۴- ازدیاد گمراهی ظالمان
- ۴۸۷ ۲۲۵- ازدیاد گمراهی گمراهگران
- ۴۸۸ ۲۲۶- ازدیاد گمراهی مشرکان
- ۴۸۸ ۲۲۷- استمرار گمراهی حق ناپذیران
- ۴۸۸ ۲۲۸- استمرار گمراهی کافران
- ۴۹۰ ۲۲۹- اصرار بر گمراهی
- ۴۹۰ ۲۳۰- اصرار مشرکان بر گمراهی
- ۴۹۰ ۲۳۱- اضلال مردم گمراهی
- ۴۹۲ ۲۳۲- اطاعت از رهبران گمراهی
- ۴۹۲ ۲۳۳- اقرار ابلیس به گمراهی
- ۴۹۲ ۲۳۴- اقرار به گمراهی
- ۴۹۴ ۲۳۵- اقرار به گمراهی در قیامت
- ۴۹۴ ۲۳۶- اقسام گمراهی
- ۴۹۴ ۲۳۷- التذاذ از گمراهی

- ۲۳۸- انتخاب گمراهی ۴۹۵
- ۲۳۹- اندوه بر گمراهی کافران ۴۹۶
- ۲۴۰- انذار از گمراهی ۴۹۶
- ۲۴۱- اهمیت مبارزه با عوامل گمراهی ۴۹۷
- ۲۴۲- بدترین گمراهی ۴۹۸
- ۲۴۳- بطلان گمراهی ۴۹۸
- ۲۴۴- بی منطقی گمراهی کافران ۴۹۸
- ۲۴۵- بی منطقی گمراهی مشرکان ۵۰۰
- ۲۴۶- پیش بینی گمراهی ۵۰۰
- ۲۴۷- تبرئه از گمراهی ۵۰۰
- ۲۴۸- تبیین فرجام گمراهی ۵۰۲
- ۲۴۹- تبیین گمراهی بنی اسرائیل ۵۰۲
- ۲۵۰- تحقیق در گمراهی ۵۰۲
- ۲۵۱- تداوم گمراهی ۵۰۲
- ۲۵۲- تزئین گمراهی ۵۰۳
- ۲۵۳- تعدد راه گمراهی ۵۰۴
- ۲۵۴- تعدد راههای گمراهی ۵۰۴
- ۲۵۵- تنوع گمراهی ۵۰۶
- ۲۵۶- تهمت گمراهی به انبیا ۵۰۷
- ۲۵۷- تهمت گمراهی به محمد(صلی الله علیه و آله) ۵۰۸
- ۲۵۸- تهمت گمراهی به مؤمنان ۵۰۸
- ۲۵۹- حتمیت گمراهی رهبران شرک ۵۰۹
- ۲۶۰- حتمیت گمراهی رهبران کفر ۵۱۰
- ۲۶۱- حقیقت گمراهی ۵۱۰
- ۲۶۲- خرید گمراهی ۵۱۰
- ۲۶۳- خطر گمراهی ۵۱۱

- ۲۶۴- خطر گمراهی انسان ها ۵۱۲
- ۲۶۵- خطر گمراهی مهندین ۵۱۲
- ۲۶۶- درخواست ازدیاد گمراهی ظالمان ۵۱۴
- ۲۶۷- درخواست ازدیاد گمراهی گمراهگران ۵۱۴
- ۲۶۸- ذکر گمراهی انسانها ۵۱۴
- ۲۶۹- ذلت اخروی رهبران گمراهی ۵۱۴
- ۲۷۰- راه گمراهی ۵۱۵
- ۲۷۱- روش برخورد رهبران گمراهی ۵۱۶
- ۲۷۲- روش گمراهی ۵۱۶
- ۲۷۳- روش مبارزه با گمراهی ۵۱۶
- ۲۷۴- روش نجات از گمراهی ۵۱۶
- ۲۷۵- رهبران گمراهی ۵۱۸
- ۲۷۶- رهبران گمراهی در قیامت ۵۱۸
- ۲۷۷- ریشه یابی عوامل گمراهی ۵۱۸
- ۲۷۸- زمینه اجتناب از گمراهی ۵۱۸
- ۲۷۹- زمینه ازدیاد گمراهی ۵۲۰
- ۲۸۰- زمینه گمراهی ۵۲۰
- ۲۸۱- زمینه گمراهی ابلیس ۵۳۶
- ۲۸۲- زمینه گمراهی امت ها ۵۳۸
- ۲۸۳- زمینه گمراهی بندگان خدا ۵۳۸
- ۲۸۴- زمینه گمراهی بنی اسرائیل ۵۳۸
- ۲۸۵- زمینه گمراهی بیماردلان ۵۳۹
- ۲۸۶- زمینه گمراهی جن ۵۴۰
- ۲۸۷- زمینه گمراهی جهنمیان ۵۴۰
- ۲۸۸- زمینه گمراهی حق ناپذیران ۵۴۰
- ۲۸۹- زمینه گمراهی رهبران دینی ۵۴۲

- ۲۹۰- زمینہ گمراہی سختدلان ۵۴۲
- ۲۹۱- زمینہ گمراہی فرزند ۵۴۲
- ۲۹۲- زمینہ گمراہی فرعونیان ۵۴۴
- ۲۹۳- زمینہ گمراہی قوم نوح ۵۴۴
- ۲۹۴- زمینہ گمراہی مشرکان ۵۴۴
- ۲۹۵- زمینہ گمراہی مؤمنان قوم نوح ۵۴۴
- ۲۹۶- زمینہ گمراہی یہود ۵۴۶
- ۲۹۷- زمینہ نجات از گمراہی ۵۴۶
- ۲۹۸- زمینہ های گمراہی ۵۴۶
- ۲۹۹- زیان گمراہی ۵۴۸
- ۳۰۰- شدت گمراہی کافران ۵۵۰
- ۳۰۱- شرایط نجات از گمراہی ۵۵۰
- ۳۰۲- شگفتی گمراہی منافقان ۵۵۰
- ۳۰۳- ظلم گمراہی ۵۵۰
- ۳۰۴- ظلمت گمراہی ۵۵۲
- ۳۰۵- عبرت از گمراہی هواپرستان ۵۵۲
- ۳۰۶- عذاب اخروی رہبران گمراہی ۵۵۴
- ۳۰۷- عذاب رہبران گمراہی ۵۵۴
- ۳۰۸- عذر بر گمراہی ۵۵۴
- ۳۰۹- عذر در گمراہی ۵۵۴
- ۳۱۰- عوامل ازدیاد گمراہی ۵۵۵
- ۳۱۱- عوامل تثبیت گمراہی ۵۵۶
- ۳۱۲- عوامل گمراہی ۵۵۶
- ۳۱۳- عوامل گمراہی ابلیس ۵۹۸
- ۳۱۴- عوامل گمراہی انسان ۵۹۹
- ۳۱۵- عوامل گمراہی بلعم باعورا ۶۰۰

- ۳۱۶- عوامل گمراهی بنی اسرائیل ۶۰۰
- ۳۱۷- عوامل گمراهی جامعه ۶۰۴
- ۳۱۸- عوامل گمراهی جهنمیان ۶۰۴
- ۳۱۹- عوامل گمراهی رهبران شرک ۶۰۴
- ۳۲۰- عوامل گمراهی رهبران کفر ۶۰۵
- ۳۲۱- عوامل گمراهی رهبران مستکبر ۶۰۶
- ۳۲۲- عوامل گمراهی ظالمان ۶۰۶
- ۳۲۳- عوامل گمراهی فاسقان ۶۰۶
- ۳۲۴- عوامل گمراهی فرعون ۶۰۶
- ۳۲۵- عوامل گمراهی فرعونیان ۶۰۸
- ۳۲۶- عوامل گمراهی قوم نوح ۶۰۹
- ۳۲۷- عوامل گمراهی کافران ۶۱۰
- ۳۲۸- عوامل گمراهی کافران پیرو ۶۱۱
- ۳۲۹- عوامل گمراهی مردم ۶۱۲
- ۳۳۰- عوامل گمراهی مردم دوران ابراهیم(ع) ۶۱۲
- ۳۳۱- عوامل گمراهی مستضعفان ۶۱۲
- ۳۳۲- عوامل گمراهی مشرکان ۶۱۴
- ۳۳۳- عوامل گمراهی منافقان ۶۲۰
- ۳۳۴- عوامل مصونیت از گمراهی ۶۲۰
- ۳۳۵- فرجام گمراهی ۶۲۱
- ۳۳۶- فضایل معرضان از رهبران گمراهی ۶۲۲
- ۳۳۷- قانونمندی گمراهی ۶۲۲
- ۳۳۸- قرآن و گمراهی ۶۲۲
- ۳۳۹- کیفر اخروی رهبران گمراهی ۶۲۲
- ۳۴۰- کیفر دنیوی رهبران گمراهی ۶۲۴
- ۳۴۱- کیفر گمراهی ۶۲۴

- ۳۴۲- گمراهی آزر ۶۲۴
- ۳۴۳- گمراهی آشکار ۶۲۴
- ۳۴۴- گمراهی آشکار کافران ۶۲۸
- ۳۴۵- گمراهی ابلیس ۶۲۸
- ۳۴۶- گمراهی اجداد قوم ابراهیم ۶۲۹
- ۳۴۷- گمراهی اخروی ظالمان ۶۳۰
- ۳۴۸- گمراهی اخروی فاسقان ۶۳۰
- ۳۴۹- گمراهی اخروی کافران ۶۳۰
- ۳۵۰- گمراهی اخروی کوردلان ۶۳۲
- ۳۵۱- گمراهی از حق ۶۳۲
- ۳۵۲- گمراهی از دین ۶۳۲
- ۳۵۳- گمراهی از سبیل الله ۶۳۲
- ۳۵۴- گمراهی از صراط مستقیم ۶۳۳
- ۳۵۵- گمراهی اشراف قوم نوح ۶۳۴
- ۳۵۶- گمراهی اصحاب الجنه ۶۳۴
- ۳۵۷- گمراهی اصحاب شمال ۶۳۶
- ۳۵۸- گمراهی اعراض از خدا ۶۳۶
- ۳۵۹- گمراهی اکثریت ۶۳۶
- ۳۶۰- گمراهی اکثریت انسان ها ۶۳۶
- ۳۶۱- گمراهی امت ها ۶۳۸
- ۳۶۲- گمراهی امت های ظالم ۶۳۸
- ۳۶۳- گمراهی انسان ها ۶۳۸
- ۳۶۴- گمراهی اهل انطاکیه ۶۴۰
- ۳۶۵- گمراهی اهل بابل ۶۴۰
- ۳۶۶- گمراهی اهل کتاب ۶۴۰
- ۳۶۷- گمراهی با علم ۶۴۲

- ۳۶۸- گمراهی بت پرستی ۶۴۲
- ۳۶۹- گمراهی بدعت ۶۴۴
- ۳۷۰- گمراهی بدنمایانندین ۶۴۴
- ۳۷۱- گمراهی بلعم باعورا ۶۴۵
- ۳۷۲- گمراهی بنی اسرائیل ۶۴۶
- ۳۷۳- گمراهی بی تقوایان ۶۴۸
- ۳۷۴- گمراهی پیروان ابلیس ۶۵۰
- ۳۷۵- گمراهی پیروان شیاطین ۶۵۰
- ۳۷۶- گمراهی پیروان شیطان ۶۵۰
- ۳۷۷- گمراهی جهنمیان ۶۵۱
- ۳۷۸- گمراهی حق ستیزان ۶۵۳
- ۳۷۹- گمراهی حق ناپذیران ۶۵۴
- ۳۸۰- گمراهی در جاهلیت ۶۵۴
- ۳۸۱- گمراهی در گرایش ۶۵۶
- ۳۸۲- گمراهی دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۵۶
- ۳۸۳- گمراهی دنیاطلبان ۶۵۶
- ۳۸۴- گمراهی دنیاطلبی ۶۵۷
- ۳۸۵- گمراهی دین فروشان ۶۵۸
- ۳۸۶- گمراهی رهبران شرک ۶۵۸
- ۳۸۷- گمراهی رهبران مستکبر ۶۵۸
- ۳۸۸- گمراهی رهبران مشرکان ۶۵۸
- ۳۸۹- گمراهی سنگدلان ۶۵۹
- ۳۹۰- گمراهی شرک ۶۶۰
- ۳۹۱- گمراهی طاغوت پرستان ۶۶۲
- ۳۹۲- گمراهی ظالمان ۶۶۳
- ۳۹۳- گمراهی عبادت غیر خدا ۶۶۴

- ۳۹۴- گمراهی علمای اهل کتاب ۶۶۴
- ۳۹۵- گمراهی غافلان ۶۶۴
- ۳۹۶- گمراهی فرعون ۶۶۶
- ۳۹۷- گمراهی فرعونیان ۶۶۶
- ۳۹۸- گمراهی فقیهان دنیاطلب ۶۶۶
- ۳۹۹- گمراهی فقیهان سطحی نگر ۶۶۶
- ۴۰۰- گمراهی قوم ابراهیم ۶۶۷
- ۴۰۱- گمراهی قوم ثمود ۶۶۸
- ۴۰۲- گمراهی قوم عاد ۶۶۸
- ۴۰۳- گمراهی قوم نوح ۶۷۰
- ۴۰۴- گمراهی کافران ۶۷۰
- ۴۰۵- گمراهی کافران صدر اسلام ۶۷۶
- ۴۰۶- گمراهی کتمان کنندگان حق ۶۷۶
- ۴۰۷- گمراهی کتمان کنندگان کتب آسمانی ۶۷۶
- ۴۰۸- گمراهی کفر ۶۷۶
- ۴۰۹- گمراهی گمراهان ۶۷۸
- ۴۱۰- گمراهی گناهکاران ۶۷۹
- ۴۱۱- گمراهی مانعان سبیل الله ۶۸۰
- ۴۱۲- گمراهی مبارزه با قرآن ۶۸۰
- ۴۱۳- گمراهی مبارزه با محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۸۱
- ۴۱۴- گمراهی محرومان از بصیرت ۶۸۲
- ۴۱۵- گمراهی مدعیان هدایت ۶۸۲
- ۴۱۶- گمراهی مردم جزیره العرب ۶۸۲
- ۴۱۷- گمراهی مردم دوران ابراهیم(ع) ۶۸۲
- ۴۱۸- گمراهی مردم صدر اسلام ۶۸۴
- ۴۱۹- گمراهی مردم صدراسلام ۶۸۴

- ۴۲۰- گمراهی مردم مکارن بعثت ۶۸۴
- ۴۲۱- گمراهی مرفهان ۶۸۴
- ۴۲۲- گمراهی مسخ شدگان ۶۸۶
- ۴۲۳- گمراهی مسیحیان ۶۸۶
- ۴۲۴- گمراهی مشرکان ۶۸۷
- ۴۲۵- گمراهی مشرکان دوران جاهلیت ۶۹۲
- ۴۲۶- گمراهی مضمولان لعن ۶۹۲
- ۴۲۷- گمراهی معرضان از خدا ۶۹۲
- ۴۲۸- گمراهی معرضان از دعوت خدا ۶۹۳
- ۴۲۹- گمراهی معرضان از قرآن ۶۹۴
- ۴۳۰- گمراهی مغالطه گران در دین ۶۹۴
- ۴۳۱- گمراهی مغضوبان خدا ۶۹۴
- ۴۳۲- گمراهی مکذبان ۶۹۴
- ۴۳۳- گمراهی مکذبان آخرت ۶۹۶
- ۴۳۴- گمراهی مکذبان دین ۶۹۶
- ۴۳۵- گمراهی مکذبان قرآن ۶۹۶
- ۴۳۶- گمراهی مکذبان قیامت ۶۹۶
- ۴۳۷- گمراهی مکذبان محمد(صلی الله علیه و آله) ۶۹۸
- ۴۳۸- گمراهی مکذبان معاد ۶۹۸
- ۴۳۹- گمراهی منافقان ۶۹۸
- ۴۴۰- گمراهی مؤمنان ۷۰۳
- ۴۴۱- گمراهی نمرود ۷۰۴
- ۴۴۲- گمراهی نیاکان اهل کتاب ۷۰۴
- ۴۴۳- گمراهی نیاکان کافران صدراسلام ۷۰۴
- ۴۴۴- گمراهی نیاکان مشرکان صدر اسلام ۷۰۴
- ۴۴۵- گمراهی هدایت ناپذیران ۷۰۶

- ۴۴۶- گمراهی هواپرستان ۷۰۶
- ۴۴۷- گمراهی یهود ۷۰۷
- ۴۴۸- مبارزه با گمراهی ۷۰۸
- ۴۴۹- محمد(صلی الله علیه و آله) و گمراهی ۷۰۸
- ۴۵۰- مراتب گمراهی ۷۱۰
- ۴۵۱- مسؤول گمراهی کافران پیرو ۷۱۶
- ۴۵۲- مسؤول گمراهی مستکبران ۷۱۶
- ۴۵۳- مشرکان و گمراهی ۷۱۷
- ۴۵۴- مشیت خدا در گمراهی ۷۱۸
- ۴۵۵- ملاک تشخیص گمراهی ۷۱۸
- ۴۵۶- ملاکهای گمراهی ۷۱۸
- ۴۵۷- ممانعت از گمراهی ۷۲۰
- ۴۵۸- ممانعت از گمراهی بنی اسرائیل ۷۲۰
- ۴۵۹- ممانعت از گمراهی مردم ۷۲۰
- ۴۶۰- منشأ گمراهی ۷۲۰
- ۴۶۱- منشأ گمراهی ابلیس ۷۳۲
- ۴۶۲- منشأ گمراهی بیماردلان ۷۳۲
- ۴۶۳- منشأ گمراهی ظالمان ۷۳۴
- ۴۶۴- منشأ گمراهی قوم ثمود ۷۳۴
- ۴۶۵- منشأ گمراهی کافران ۷۳۴
- ۴۶۶- منشأ گمراهی مردم مقارن بعثت ۷۳۶
- ۴۶۷- منشأ گمراهی مشرکان ۷۳۶
- ۴۶۸- منشأ گمراهی مکذبان آیات خدا ۷۳۶
- ۴۶۹- منشأ گمراهی هواپرستان ۷۳۸
- ۴۷۰- منشأ مصونیت از گمراهی ۷۳۸
- ۴۷۱- منشأ نجات از گمراهی ۷۳۸

- ۴۷۲- موارد گمراهی ۷۳۸
- ۴۷۳- موانع گمراهی ۷۴۸
- ۴۷۴- موسی(ع) و گمراهی بنی اسرائیل ۷۵۴
- ۴۷۵- نجات از گمراهی ۷۵۴
- ۴۷۶- نشانه های گمراهی ۷۵۶
- ۴۷۷- نشانه های گمراهی انسان ۷۶۱
- ۴۷۸- نشانه های گمراهی فرعون ۷۶۲
- ۴۷۹- نشانه های گمراهی کافران ۷۶۲
- ۴۸۰- نشانه های گمراهی مشرکان ۷۶۲
- ۴۸۱- نقش عوامل گمراهی ۷۶۳
- ۴۸۲- نگرانی از گمراهی آزر ۷۶۴
- ۴۸۳- نگرانی از گمراهی بنی اسرائیل ۷۶۴
- ۴۸۴- وضوح گمراهی منافقان ۷۶۴
- ۴۸۵- هارون(ع) و گمراهی بنی اسرائیل ۷۶۵
- ۴۸۶- یأس از گمراهی آدم(ع) ۷۶۶
- ۴۸۷- منشأ هدایت گمشدگان ۷۶۶
- درباره مرکز ۷۶۸

نام کتاب: علم مفاهیم شناسی در قرآن سری جدید جلد 85

تحقیق و تالیف: رسول ملکیان اصفهانی - 1400 ش

ناشر دیجیتال: مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان

ص: 1

1- کینه

1- آثار کینه با ائمه (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 64 - 18

18- «عن أبي عبد الله (ع) . . . [في قوله] «وشاركهم في الأموال والأولاد» . . . قال: إن الشيطان ليحيى حتى يقعد من المرأه كما يقعد الرجل منها ويحدث كما يحدث وينكح كما ينكح قلت: بأى شىء يعرف ذلك؟ قال: بحبنا وبغضنا، من أحبنا كان من نطفه العبد ومن أبغضنا كان نطفه الشيطان»

از امام صادق (ع) در باره [سخن خداوند] «وشاركهم في الأموال والأولاد» روایت شده است که فرمود: همانا شیطان می آید و بر زنان می نشیند، همان گونه که مردان بر آنان می نشینند و همان می کنند که آنان انجام می دهند . . . [راوی می گوید] گفتم: به چه چیزی این مسأله شناخته می شود؟ حضرت فرمود: به حبّ و بغض نسبت به ما. هر کس ما را دوست بدارد، از نطفه پدرش می باشد و هر کس بر ما بغض بورزد، از نطفه شیطان می باشد».

2- آرزوی رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 11

11 - مؤمنان ، آرزومند پاک بودن قلب هایشان از کینه و عداوت نسبت به اهل ایمان

يقولون ربنا . . . و لا تجعل في قلوبنا غلا للذين آمنوا

3- ارزش رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 4

4_ زدودن کینه و عداوت از سینه ها ، ارزش الهی است .

و نزعنا ما فی صدورهم من غل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 1

8 - تلاش در راه رفع کدورت های پیشین ، به دنبال عفو و گذشت از خطای دیگران ، دارای ارزشی والا و پاداش فراوان الهی است .

فمن عفا و أصلح فأجره علی الله

ذکر «أصلح» پس از عفو، نشان می دهد که صرف عفو و اغماض در دستیابی به پاداش والای الهی کفایت نمی کند، بلکه می بایست پس از گذشت، در راه رفع اختلافات گام برداشت و طرح صمیمیت و آشتی افکند.

4- اظهار کینه برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 81 - 6

6_ اظهار کینه برادران بنیامین به وی در گزارش سرقتش به یعقوب

إن ابنک سرق

لحن جمله «إن ابنک سرق» (به یقین پسرت دزدی کرد) گویای کینه برادران بنیامین نسبت به اوست.

5- افشای کینه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 1

1_ هشدار الهی به منافقان ، نسبت به افشای کینه های نهانی آنان

أم حسب . . . أن لن یخرج الله أضغ_نهم

6- اهمیت رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 4

4_ زدودن کینه و عداوت از سینه ها ، ارزش الهی است .

ونزعنا ما فی صدورهم من غل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 10

10 _ مؤمنان وظیفه دارند برای از میان بردن کدورت ها ، درگیری ها و اختلافات خویشان تلاش کنند .

و أصلحو اذات بینکم

ص: 2

7- بهشتیان و کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 1

1 - خداوند دل ها و سینه های اهل بهشت را از هر کینه و دشمنی پاک خواهد کرد .

و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

«غلّ» به معنای کینه است .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 1

1- خداوند ، هرگونه دشمنی و کینه ای را از دل متقین در بهشت بیرون می کند .

ادخلوها بسلم ءامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

«غلّ» در لغت به معنای دشمنی و کینه است .

8- پاداش رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 40 - 8

8 - تلاش در راه رفع کدورت های پیشین ، به دنبال عفو و گذشت از خطای دیگران ، دارای ارزشی والا و پاداش فراوان الهی است .

فمن عفا و أصلح فأجره علی الله

ذکر «أصلح» پس از عفو، نشان می دهد که صرف عفو و اغماض در دستیابی به پاداش والای الهی کفایت نمی کند، بلکه می بایست پس از گذشت، در راه رفع اختلافات گام برداشت و طرح صمیمیت و آشتی افکند.

9- جایگاه کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 3

3- محل کینه و دشمنی انسان ، سینه و دل اوست .

و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

10- ذکر کینه شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 50 - 24

24- آدمیان همواره نسبت به کنیه و عداوت شیاطین با آنان توجه داشته باشند و از اطاعت آنان به پرهیزند .

ص: 3

11- رفع کینه در بهشت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 1

1- خداوند، هرگونه دشمنی و کینه ای را از دل متقین در بهشت بیرون می کند.

ادخلوها بسلا مئامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

«غلّ» در لغت به معنای دشمنی و کینه است.

12- زمینه رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 5

5- تقوا، زمینه زدوده شدن کینه و دشمنی از دل ها و موجب ایجاد روح برادری در میان انسانها

إن المتقين . . . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ إخوناً

13- زمینه رفع کینه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - فتح - 48 - 2 - 2، 1

1 - صلح حدیبیه، مایه شوکت اسلام و فروختن کینه ها و خصومت های مشرکان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ليغفر لك الله ما تقدم من ذنبك وما تأخر

با توجه به این که در این آیات، غفران مترتب بر فتح شده است، می توان پی برد که مراد از «غفران» و «ذنب» معنای رایج آن نیست؛ زیرا ربطی میان صلح حدیبیه و بخشش گناهان دیده نمی شود. بر این اساس معنای دیگری این جا مراد است و آن این که بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، آن حضرت را در نظر دشمنانش گنه کار و متهم می نمود؛ ولی در پرتو صلح حدیبیه، زمینه نشر دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و باز شناخت شخصیت، اوصاف و خصال کریمانه آن حضرت فراهم آمد.

2 - صلح حدیبیه، کاهش دهنده کینه مشرکان نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در زمینه های مورد اختلاف آنان، قبل از هجرت و

پس از آن *

إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا . لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَ مَا تَأَخَّرَ

منظور از «ما تقدم» و «ما تأخر»، امور قبل از هجرت و پس از آن است.

ص: 4

14- زمینه کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 11

11_ از یاد بردن نعمت های خداوند ، زمینه ساز کینه توزی با پیامبران و سالکان راه خداست .

و لاتتعدوا .. و اذکروا اذ کنتم قليلا فکثرکم

15- عوامل رفع کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 1 - 11

11_ رعایت تقوا با عمل به احکام خداوند عاملی نیرومند برای حفظ وحدت جامعه ایمانی و زدودن کدورت ها و اختلافات آن

فاتقوا الله و اصلحوا ذات بینکم

امر به تقوا پیش از الزام اهل ایمان به زدودن کدورتها، رهنمودی است به راهی اساسی برای دستیابی به این تکلیف اجتماعی.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حشر - 59 - 10 - 13

13 - دعا و نیایش به درگاه خداوند ، دارای تأثیر در تزکیه قلب ها از کینه و بدخواهی

يقولون ربنا .. و لاتجعل فی قلوبنا غلا

تمجید خداوند از دعای مؤمنان، نشانگر تأثیر آن است؛ زیرا در صورتی که دعا و تمنا لغو و بی تأثیر باشد، مجالی برای تمجید نخواهد بود.

16- عوامل کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 100 - 22

22_ شیطان از عوامل ایجاد عداوت و کینه

من بعد أن نزع الشیطان بینی و بین إخوتی

17- کینه ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 3

3_ ابلیس دشمن انسانها و دارای ضمیری پرکینه از آنان

لأقعدن لهم صرطک المستقیم

ص: 5

18- کینه با سالکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 11

11 _ از یاد بردن نعمت های خداوند ، زمینه ساز کینه توزی با پیامبران و سالکان راه خداست .

و لاتتعدوا . . . و اذکروا إذ کنتم قلیلا فکثرکم

19- کینه به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 86 - 11

11 _ از یاد بردن نعمت های خداوند ، زمینه ساز کینه توزی با پیامبران و سالکان راه خداست .

و لاتتعدوا . . . و اذکروا إذ کنتم قلیلا فکثرکم

20- کینه توزی اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 112 - 14

14 _ اهل کتاب (یهود) ، با علم به ناحق بودن قتل انبیاء ، آنان را می کشتند . *

و یقتلون الانبیاء بغیر حقّ

چون تصوّر حق بودن قتل انبیا نمی رود، لذا می توان گفت که قید «بغیر حق»، اشاره باشد به اینکه قاتلین می دانستند که قتل انبیا، حق نیست.

21- کینه توزی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 23

23 _ کافران کینه توز و منافقان حيله گر شایسته نابودی

قل موتوا بغيظكم انّ الله عليم بذات الصدور

22- كينه توزى يهود

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 6

14 - اهل کتاب (یهود) ، با علم به ناحق بودن قتل انبیاء ، آنان را می کشتند . *

و یقتلون الانبیاء بغیر حقّ

چون تصوّر حق بودن قتل انبیا نمی رود، لذا می توان گفت که قید «بغیر حق»، اشاره باشد به اینکه قاتلین می دانستند که قتل انبیا، حق نیست.

23- کینه جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 39 - 5

5_ کینه توزی و دشمنی دوزخیان نسبت به یکدیگر

فأتهم عذابا ضعفا من النار .. فما كان لكم علينا من فضل

24- کینه در مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 43 - 5

5_ وجود برخی از کینه ها در سینه مؤمنان قبل از ورود به بهشت و زدودن آن با ورود به بهشت *

ونزعنا ما فی صدورهم من غل

25- کینه علیه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 5

5 - توطئه ها و کینه‌ورزی های پنهان و آشکار مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وربک یعلم ما تکرر صدورهم و ما یعلنون

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین _ که درباره انواع بهانه جویی های کافران می باشد _ می توان گفت که مراد آیه بیان مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 4

4 - بغض و کینه عمیق منافقان ، نسبت به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ليخرجنّ الأعزّ منها الأذلّ

تعبیر «أذلّ» در مورد رسول خدا(صلی الله علیه و آله)، حکایت از دشمنی شدید منافقان نسبت به آن حضرت دارد.

ص: 7

26- کینه فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 44 - 11

11 - « سفیان بن سعید قال : سمعت أبا عبد الله جعفر بن محمد الصادق (ع) . . . يقول : يا سفیان ، عليك بالتقيّه . . . ان الله عزّوجلّ قال لموسى و هارون : « فقولوا له قولاً لئناً لعلّه يتذكّر أو يخشى » يقول الله عزّوجلّ : كنيّاه و قولاً له : يا أبا مصعب ;

سفیان بن سعید گوید: از امام صادق(ع) شنیدم . . . که می فرمود: ای سفیان! تقیه را مراعات کن ... خداوند _ عزّوجلّ _ به موسی و هارون فرمود: «فقولوا له قولاً لئناً لعلّه يتذكّر أو يخشى» مراد خداوند _ عزّوجلّ _ این است که با کنیه به او خطاب کنید و به او بگویید: یا ابا مصعب». (خطاب کردن به اشخاص با کنیه، نشانه احترام به آنان است).

27- کینه فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 20 - 1

1- موسی (ع) ، مورد هجوم کینه ها و تهمت های فرعونیان در پی ابلاغ پیام الهی

و اّتی عذت برّبی و ربّکم آن ترجمون

برداشت بالا بر این اساس است که «رجم» (مصدر «ترجمون»)، در این آیه به معنای تهمت زدن باشد.

28- کینه مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 69 - 5

5 - توطئه ها و کینه‌ورزی های پنهان و آشکار مشرکان علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ربّک يعلم ما تکرّ صدورهم و ما یعلنون

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین _ که درباره انواع بهانه جویی های کافران می باشد _ می توان گفت که مراد آیه بیان مطلب یاد شده است.

29- کینه مشرکان صدر اسلام

13 _ افشای رفتار های فریبکارانه و کینه قلبی مشرکان صدر اسلام نسبت به مسلمانان از سوی خداوند

وإن يظهروا عليكم لا يرقبوا فيكم إلا و لا ذمه . . . و تأبى قلوبهم

آمدن فعلهای «یظهروا»، «یرقبوا» و «تأبى» به صورت فعل مضارع که دلالت بر حال و آینده می کند، می تواند حاکی از

این حقیقت باشد که آیه در صدد افشای رازهای منافقان علیه مسلمانان است.

30- کینه منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 29 - 3

3_ بیمار دلان منافق ، دارای کینه های عمیق نسبت به دین و مؤمنان

أم حسب الذین فی قلوبهم مرض أن لن یخرج الله أضغـنهم

«أضغان»، (جمع «ضغن») به معنای کینه های شدید و عمیق است.

31- کینه منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 8 - 4

4 - بغض و کینه عمیق منافقان ، نسبت به شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لیخرجنّ الأعدّ منها الأذلّ

تعبیر «أذلّ» در مورد رسول خدا (صلی الله علیه و آله)، حکایت از دشمنی شدید منافقان نسبت به آن حضرت دارد.

32- متقین و کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 47 - 8، 1

1- خداوند ، هرگونه دشمنی و کینه ای را از دل متقین در بهشت بیرون می کند .

ادخلوها بسلم ءامنین . و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

«غلّ» در لغت به معنای دشمنی و کینه است.

8- امکان راه یابی کینه و دشمنی در دل متقین

و نزعنا ما فی صدورهم من غلّ

از اینکه خداوند فرمود: «از دل متقین کینه و دشمنی را برداشتیم» حکایت از این نکته می‌کند که کینه، می‌تواند در دل متقین راه پیدا کند.

33- منشأ کینه منافقان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 74 - 14

ص: 9

14_ رفاه و امکانات مادی مسلمانان ، غیر قابل تحمل برای منافقان صدر اسلام و برانگیزنده آنان به ستیزه جویی و کینه‌ورزی

و ما نعموا إلا أن أغنیهم الله ورسوله من فضله

34- موجبات کینه اخروی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 6

6_ همیاریهای ضد دینی در دنیا، در پی دارنده دشمنی و کینه توزی در آخرت خواهد شد.

كلما دخلت أمه لعنت أختها

35- یوسف (ع) و کینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 69 - 9

9_ گذشت ، بزرگواری و منزّه بودن از کینه توزی و حسّ انتقام جویی به هنگام قدرت ، از خصلت های نیکوی حضرت یوسف (ع)

فلا تبئس بما كانوا يعملون

ص: 10

2- گاو

1- آبیاری با گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 71 - 4

4 - قوم موسی ، از گاو برای شخم زنی و آبیاری کشتزارها استفاده می کردند .

لاذلول تثیر الأرض ولا تسقى الحرث

2- استفاده از گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 7

7 - امکان بهره‌وری گسترده بشر از دام‌ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، نشانی دیگر از لطف و عنایت خدا و نظارت دقیق او بر احوال آفریده هایش

و ما کتّا عن الخلق غفلین . . . و إنّ لکم فی الأنعم لعبره . . . و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 4

4 - بهره مندی انسان ها ، فلسفه و حکمت آفرینش شتر ، گاو و گوسفندان

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعمّا

گفتنی است از «لام» «لهم» (به کار رفته در معنای تعلیل) و نیز از این که آیه شریفه در مقام امتنان است، برداشت یاد شده به دست می آید.

3- اهمیت شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 3

3 - اهمیت و نقش بسیار شیر شتر ، گاو و گوسفند و فراورده های آن ، در تغذیه انسان ها

برداشت یاد شده از آن جا است که شیر _ با آن که از منافع آنعام به شمار می رود _ اختصاص به ذکر یافته است.

4- بارکشی با گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 72 - 4

4 - جواز استفاده از شتر و گاو برای سوار شدن و حمل و نقل

فمنها رکوبهم

5- پیه گاو در یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 146 - 2

2 _ خوردن گوشت حیوانات ناخن دار و پیه گاو و گوسفند برای یهود از آغاز حرام نبوده است.

و علی الذین هادوا حرمننا .. . ذلک جزینهم بیغیهم

6- تحریم پیه گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 146 - 3,5

3 _ خوردن دنبه و پیه گاو و گوسفند بر یهود، جز آنچه بر پشت و چسبیده بر روده و استخوان بوده، حرام بوده است.

و من البقر و الغنم حرمننا علیهم شحومهما إلا ما حملت

«شحم» به معنی چربی و پیه است و «ظهر» یعنی پشت و «حوا یا»، جمع «حویه»، به معنی روده است.

5 _ تحریم کامل برخی از حیوانات و تحریم بخشهایی از گاو و گوسفند بر یهود، سزای تجاوزگری آنان بود.

و علی الذین هادوا حرمننا .. . ذلک جزینهم بیغیهم

«بغی» به معنای تجاوز و تعدی است. (لسان العرب).

7- تحریم جنین گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 8

8_ تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم... ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

ص: 12

8- تحریم گوشت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 8

8_ تحریم استفاده از گوشت شتر، گاو و جنین آنها، افترا به خداوند است.

قل الذکرین حرم... ومن أظلم ممن افتری علی الله کذبا

9- تسخیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 2

2- رام و مسخر کردن دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای بشر، جلوه قدرت خدا و لطف او بر بندگان است.

و ذلّلنّها لهم

10- تعقل در خلقت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 2

2- تشویق خداوند به تأمل و اندیشه در جلوه های قدرت الهی در طبیعت (مانند شتر، گاو و گوسفند)

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعـمّا

11- حلیت جنین گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 2

2_ استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

ومن الإبل اثنین... قل الذکرین حرم أم الأثنین أما اشملت علیه أرحام الأثنین

12- حلیت گوشت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 1 - 14

ص: 13

14_ حلیت خوردن گوشت برخی از چهارپایان (شتر، گاو و گوسفند) و حرمت برخی دیگر و حرمت صید و شکار در حال احرام، از عهد ها و پیمان های الهی با مؤمنان

اوفوا بالعقود أحلت لكم بهیمة الانعم الا ما یتلی علیکم غیر محلی الصید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام- 6- 142- 2

2_ جواز خوردن گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند)

و من الأنعم .. کلوا مما رزقکم الله

«أنعام» جمع «نعم» به شتر، گاو و گوسفند، اطلاق می شود. (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام- 6- 144- 2

2_ استفاده از گوشت شتر و گاو نر و ماده و جنین آنها حلال است.

و من الإبل اثین .. قل الذکرین حرم أم الأثینین أما اشتملت علیه أرحام الأثینین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- حج- 22- 28- 15

15- شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

علی ما رزقهم من بهیمة الأنعم فکلوا منها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11- حج- 22- 30- 9،8

8- شتر، گاو و گوسفند، چهارپایانی حلال گوشت

وَأَحَلَّتْ لَكُمْ الْأَنْعَامَ

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است. بنابراین «أنعام»؛ یعنی، شتران لکن گاهی «أنعام»؛ گفته می شود و از آن مجموع شتر،

گاو و گوسفند اراده می شود. مقصود از «انعام» در جمله فوق استعمال دوم است. گفتمی است که جمله «أحلت لكم الأنعام» به تقدیر «أحلت لكم أكل لحوم الأنعام» می باشد؛ یعنی، برای شما خوردن گوشت شتر، گاو و گوسفند حلال شده است.

9- استفاده از گوشت شتر، گاو و گوسفند، به جز در مواردی که از سوی خدا تحریم شده، حلال و جایز است.

وَأُحِلَّتْ لَكُمْ الْبُحَايَاحُ إِلَّا مَا يَتَلَبَّسُ فِيهِ السَّبُعُ

13- خالق گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 5 - 1

1- خداوند، خالق و آفریننده انعام (گاو، شتر و گوسفند) است.

ص: 14

و الأنعـم خلقها لكم

«نعم» در لغت تنها به شتر گفته می شود؛ زیرا که بزرگ ترین نعمتها در نزد عرب است، ولی جمع آن «أنعام» به شتر، گاو و گوسفند گفته می شود.

14- خلقت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 28 - 1

1 - آفرینش انسان، جنبندگان و دام ها (شتر، گاو و گوسفند)، از نشانه های ربوبیت بی همتای خداوند

ألم تر أنّ الله... و من الناس و الدّوابّ و الأنعـم

«أنعام» جمع «نعم» (شتر) می باشد؛ ولی این واژه در مجموع شتر، گاو و گوسفند نیز به کار می رود؛ چنان که در آیه شریفه به همین معنا استعمال شده است (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 1

1 - شتر، گاو و گوسفند، مخلوق خدا و جلوه هایی از قدرت او

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعـمًا

«أنعام» به معنای شتر، گاو و گوسفند است و جمله «ممّا عملت أیدینا» کنایه از قدرت خدا می باشد. گفتنی است که آیه شریفه در مقام بیان جلوه های آن در طبیعت است.

15- خوردن گوشت گاو در صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 8 - 9

9- خوردن گوشت دام ها (گاو، گوسفند و شتر) در میان مردم عصر بعثت، امری رایج و متداول بوده است .

و الأنعـم خلقها لكم... و منها تأکلون... و الخیل و البغال و الحمیر لتركبوا و

با توجه به اینکه در ردیف منافع انعام (گاو، شتر و گوسفند) استفاده از گوشت ه نها ذکر شده، ولی برای اسب، استر و الاغ چنین استفاده

ای بیان نگردیده و از طرفی این آیات در صدد برشمردن نعمتهاست و تا زمانی که استفاده از چیزی متداول نباشد نعمت بر آن صدق نمی کند، معلوم می شود که خوردن گوشت گاو، گوسفند و شتر متداول بوده؛ ولی خوردن گوشت اسب، استر و الاغ متداول نبوده است.

16- ذبح گاو بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 3,5,1

ص: 15

1 - خداوند ، قوم موسی را به ذبح گاوی ماده فرمان داد .

إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقرة

ماده بودن گاو از «بکر» در آیه بعد استفاده می شود.

3 - تأکید موسی (ع) بر اینکه دستور ذبح گاو ، از ناحیه خداست نه صلاحدید وی .

إذ قال موسی لقومه إن الله يأمرکم

5 - قوم موسی بر این گمان بودند که دستور ذبح گاو از ناحیه موسی (ع) است ، نه فرمانی از جانب خداوند

أنتخذنا هزواً

از اینکه بنی اسرائیل با جمله «أنتخذنا هزواً» (آیا ما را به مسخره می گیری) موسی(ع) را مورد خطاب قرار دادند، معلوم می شود که: آنان دستور ذبح گاو را دستوری از ناحیه خداوند نمی پنداشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 5، 6، 2، 1

1 - بنی اسرائیل ، پس از انکار اولیه ، به الهی بودن دستور ذبح گاو ماده مطمئن شدند .

قالوا أنتخذنا هزواً .. قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما هی

تقاضای تبیین ویژگیها و مشخصه های گاوی که باید ذبح شود، بیانگر این معناست که: قوم موسی در پی سخنان او (أعوذ باللّٰه ..) باور کردند که دستور ذبح گاو، فرمانی از جانب خداوند است.

2 - قوم موسی ، ناباور به کفایت ذبح هر گاوی برای حل معمای قتل

قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما هی

5 - موسی (ع) مردم خویش را به انجام مأموریتشان (ذبح گاو میانسال) فرمان داد .

إنها بقرة لافارض و لابکر عوان بین ذلک فافعلوا ما تؤمرون

6 - میانسال بودن گاو - پیش از سؤال از مشخصه های دیگر - تنها ویژگی لازم برای گاو ماده ای که بنی اسرائیل به ذبح آن مأمور شدند .

عوان بین ذلک فافعلوا ما تؤمرون

جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (به آنچه مأمور شدید عمل کنید) بیانگر این است که: تکلیف قوم موسی و به اصطلاح «مأمور به» آنان، ذبح گاو میانسال بوده است بدون لحاظ شرطی دیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 71 - 2, 5, 7, 8

2 - گاو که قوم موسی به ذبح آن مأمور شدند باید سالم، بی نقص و پیراسته از هر نقطه و خطی در رنگ و پوستش می بود.

مسلمه لاشیه فیها

«مسلمه» یعنی دارای سلامت و سلامت به معنای: مبرا بودن از عیب و آفت است. «شیه» به هر رنگی گفته می شود که مخالف رنگ عمومی چیزی باشد. بنابراین «لاشیه فیها» یعنی، در رنگ آن گاو، رنگ دیگری نباشد. گفتنی است که «شیه» از ماده «وشی» است و «هاء» آخر عوض واو محذوف می باشد.

5 - قوم موسی، گاو را با تمام ویژگی های تعیین شده، یافته آن را ذبح کردند.

فذبحوها

ضمیر «ها» در «ذبحوها» به «بقره» [توصیف شده] برمی گردد.

ص: 16

7- قوم موسی، پس از دستیابی به گاو مورد نظر، تمایلی به کشتن آن نداشتند.

و ما کادوا یفعلون

«کاد» به معنای نزدیک بود، است. این فعل آن گاه که منفی باشد گاهی دلالت بر تأکید انجام نگرستن فعل بعد دارد و احیاناً حاکی از انجام گرفتن آن، از روی بی میلی، کندی یا سختی است. در جمله «ما کادوا یفعلون» به قرینه «فذبوحها» دومین معنا مراد است؛ یعنی، انجام دادند ولی با سختی و بی میلی.

8- قوم موسی، با سؤال و جستجوی بی مورد، تکلیف (کشتن گاوی ماده برای حل معمای قتل) را بر خود دشوار کردند.

فذبوحها و ما کادوا یفعلون

جمله «ما کادوا یفعلون» (نزدیک بود انجام ندهند) می تواند اشاره به دشواری انجام تکلیف مذکور باشد، که به شهادت جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (در آیه 68) و قرینه های دیگر، قوم موسی خود با سؤالهای بی مورد این مشکل را آفریدند و تکلیف را بر خویش دشوار ساختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 17

17 - بزنتی از امام رضا (ع) روایت نموده که: «ان رجلا من بنی اسرائیل قتل قرا به له . . . فقالوا لموسی (ع) ان سبط آل فلان قتلوا فلاناً فاخبرنا من قتله؟ قال ایتونی ببقره . . . فاشترها و جاؤا بها فأمر بذبحها ثم أمر ان یضرب المیت بذنبها فلما فعلوا ذلک حیى المقتول و قال یا رسول الله ابن عمی قتلنی دون من یدعی علیه قتلی فعلموا بذلک قاتله . . .»

شخصی از بنی اسرائیل یکی از نزدیکان خود را کشت . . . بنی اسرائیل به موسی گفتند: فلان قبیله، فلانی را کشته است و تو قاتل را معرفی کن. موسی (ع) فرمود: گاوی را نزد من آورید . . . آنان گاو را خریده و نزد موسی (ع) بردند و موسی امر به ذبح آن کرد. سپس امر نمود که دم آن گاو را به مقتول بزنند و چون این کار را کردند آن مرده زنده شد و گفت ای پیامبر خدا! پسر عمویم مرا کشته است نه آن کس که او را متهم به کشتن من کرده اند، پس با این عمل قاتل را شناسایی نمودند . . .».

17- ذبح گاو در حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 12

12 - جواز قربانی کردن به هر یک از شتر، گاو و گوسفند در مراسم حج

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتران است. لکن گاهی به مجموع شتر، گاو و گوسفند نیز گفته می شود. به اعتقاد همه مفسران

مراد از «أنعام» در این جا معنای دوم (مجموع شتر، گاو و گوسفند) می باشد. گفتنی است که «بهیمه» به معنای چهارپا و اضافه آن به انعام اضافه بیانیه است؛ یعنی، چهارپایی که عبارت است از شتر، گاو و گوسفند.

18- رنگ گاو بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 69 - 2,3

2 - قوم موسی ، از وی تقاضا کردند تا رنگ گاوی را که باید ذبح شود ، از خداوند سؤال کند و برای ایشان بیان دارد .

ص: 17

قالوا ادع لنا ربك بين لنا ما لونها

3- گاوی که قوم موسی مأمور به ذبح آن شدند ، باید دارای رنگ زرد خالص بوده و مسرت بخش باشد .

إنها بقره صفراء فاقع لونها تسر النظرين

«فاقع» به معنای خالص و روشن است. ضمیر در «تسر» (مسرت بخش باشد) به «بقره» بر می گردد؛ یعنی، آن گاو باید به گونه ای باشد که مایه مسرت بینندگان شود. البته از فراز قبل (صفراء...) این معنا استفاده می شود که رنگ آن نیز دخیل در مسرت بخشی بوده است؛ یعنی: تسر بلونها الناظرین. بنابراین باید هم گاو زیبا می بود و هم رنگ آن.

19- زوجیت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 1

1_ خداوند، آفریننده هشت نر و ماده از گوسفند و بز و شتر و گاو برای بهره برداری آدمیان

ثمانیه ازوج من الضان اثین

«ثمانیه ازواج» می تواند بدل برای «حموله و فرشا» باشد که خود مفعول «أنشأ» می باشند. در این صورت معنای آیه چنین می شود: «أنشأ من الأنعام ثمانیه أزواج».

20- شخم زنی با گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 71 - 4

4- قوم موسی ، از گاو برای شخم زنی و آبیاری کشتزارها استفاده می کردند .

لاذلول تثير الأرض ولاتسقى الحرث

21- شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 2

2- شیر دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، از منابع مهم تغذیه انسان

نسقیکم ممّا فی بطونها

22- شیر گاو از آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 3

ص: 18

3- بیرون آوردن شیر خالص و آماده نوشیدن ، از بین خون و سرگین داخل شکبه شتر ، گاو و گوسفند ، از آیات خداوند

و إن لكم فی الأنعم لعبره نسقیکم ممّا فی بطونه من بین فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

23- صفات گاو بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 3,4,6,8

3- قوم موسی ، از وی خواستند تا مشخصه های گاوی را که باید ذبح شود از خداوند بخواهد و برای ایشان بیان کند .

قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما هی

4 - میانسال بودن - نه گوساله جوان و نه گاوی پیر - از مشخصه های تعیین شده برای گاوی که قوم موسی به ذبح آن مأمور شدند .

إنها بقره لافارض و لابکر عوان بین ذلک

«فارض» به معنای پیر و بزرگ سال است. «بقره بکر» یعنی، ماده گاوی جوان که هنوز باردار نشده است (لسان العرب). «عوان» هم به معنای میانسال است.

6 - میانسال بودن گاو - پیش از سؤال از مشخصه های دیگر - تنها ویژگی لازم برای گاو ماده ای که بنی اسرائیل به ذبح آن مأمور شدند .

عوان بین ذلک فافعلوا ما تؤمرون

جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (به آنچه مأمور شدید عمل کنید) بیانگر این است که: تکلیف قوم موسی و به اصطلاح «مأمور به» آنان، ذبح گاوی میانسال بوده است بدون لحاظ شرطی دیگر.

8 - از امام صادق (ع) درباره آیه « قال إنه یقول إن ها بقره لافارض و لابکر » روایت شده که فرموده اند : و « الفارض » التي قد ضرب ها الفحل و لم تحمل و « البکر » التي لم یضرب ها الفحل . . . ;

«فارض» گاو ماده ای است که جفت گیری کرده ولی باردار نشده است و «بکر» گاو ماده ای است که جفت گیری نکرده است . . .».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 69 - 1,4

1 - قوم موسی ، میانسال بودن گاو را شرطی کافی برای مشخص شدن تکلیف و رسیدن به مقصود (حل معمای قتل) نمی دانستند .

فافعلوا ما تؤمرون. قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما لونها

علی رغم اینکه موسی (ع) با جمله «فافعلوا ما تؤمرون» به قوم خویش تفهیم کرد که تکلیف آنان بیش از این نیست که گاوی میانسال را ذبح کنند؛ ایشان با پرسش از رنگ و دیگر ویژگیها در صدد ابقای این معنا بودند که: ذبح چنین گاوی (تنها میانسال بودن) نمی تواند وسیله حل معمای قتل باشد.

4 - تأکید موسی (ع) بر اینکه ، صفات بیان شده برای گاوی که باید ذبح شود ، صفاتی تعیین شده از جانب خداوندست نه از ناحیه خود او

قالوا إنه يقول

ص: 19

1 - قوم موسی ، بیان رنگ و سن گاو مورد نظر را مشخص کننده ندانسته و خواهان توضیح بیشتری درباره ویژگی های آن شدند .

قالوا ادع لنا ربك ببين لنا ما لونها

2 - قوم موسی ، بر این باور بودند که گاو مورد نظر برای ذبح و حل معمای قتل ، باید ویژگی های منحصر به فرد داشته باشد .

إن البقر تشبه علينا

«تشابه» به معنای همانند بودن است و چون با «علی» متعدی شده، متضمن معنای التباس و اشتباه نیز هست. بنابراین «إن البقر...»؛ یعنی، آن گاو توصیف شده به میانسالی و زرد رنگی، مصادیق زیادی دارد که همگی مشابه یکدیگرند و این موجب می شود که ندانیم کدامین را انتخاب کنیم. این جمله از قوم موسی، حکایت از آن دارد که: آنان گمان داشتند گاو مورد نظر برای ذبح باید به گونه ای توصیف شود که تنها یک فرد داشته باشد تا همانندی از بین برود.

9 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که : «أنهم أمروا بأدنی بقره و لكنهم لما شدوا علی أنفسهم شدد الله علیهم و ایم الله لو لم یستثنوا ما بینت لهم ، إلی آخر الأبد . . .» ;

بنی اسرائیل مأمور به ذبح کم ارزش ترین گاو بودند؛ لکن چون بر خویشتن سخت گرفتند خداوند نیز بر آنان سخت گرفت و سوگند به خدا اگر آنان «إن شاء الله» نمی گفتند هرگز علامتهای گاوی که می بایست ذبح نمایند برای آنان بیان نمی شد . . .».

1 - گاوی که برای شخم زنی رام نشده و برای کشتزاران آبکشی نکرده ، از ویژگی های گاوی که قوم موسی به ذبح آن مأمور شدند .

قال إنه یقول بقره إنَّها بقره لاذلول تثیر الأرض و لاتسقی الحرث

«ذلول» به معنای رام و مطیع است. «إثارة» (مصدر تثیر) به معنای زیر و رو کردن می باشد. مراد از زیر و رو کردن زمین به وسیله گاو، شخم زدن آن است.

2 - گاوی که قوم موسی به ذبح آن مأمور شدند باید سالم ، بی نقص و پیراسته از هر نقطه و خطی در رنگ و پوستش می بود .

مسلمه لاشیه فیها

«مسلمه» یعنی دارای سلامت و سلامت به معنای: مبرا بودن از عیب و آفت است. «شیه» به هر رنگی گفته می شود که مخالف رنگ

عمومی چیزی باشد. بنابراین «لاشیه فیها» یعنی، در رنگ آن گاو، رنگ دیگری نباشد. گفتنی است که «شیه» از ماده «وشی» است و «هاء» آخر عوض واو محذوف می باشد.

3- قوم موسی، آخرین علایم تعیین شده را (رام نشده برای شخم و . . .) نشانه هایی قاطع و برطرف کننده سردرگمی خویش دانستند.

قالوا الثن جئت بالحق

«حق» در جمله فوق به معنای ثابت و استوار در مقابل امری تردیدپذیر و نامشخص است. ال در «الحق» برای استغراق خصایص افراد است؛ یعنی، حق کامل و تمام.

6- قوم موسی، ویژگی های اولیه گاوی را که باید ذبح می شد، نارسا پنداشته و موسی (ع) را به کوتاهی در بیان حقیقت

ص: 20

متهم کردند .

قالوا الثن جئت بالحق

مفهوم کلام قوم موسی (الآن . . . هم اکنون حق را به تمامی بیان کردی) این است که: وی قبل از ذکر اوصاف یاد شده در این آیه، حق را به طور کامل بیان نکرده بود.

24- عبرت از خروج شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 4

4- در خارج کردن شیر خالص از میان خون و فضولات غذایی شتر، گاو و گوسفند، درس عبرتی است برای انسانها

وإن لكم فی الأنعم لعبره نسقیکم ممّا فی بطونه من بین فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

25- عبرت از گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 1

1- در شتر، گاو و گوسفند درس عبرتی برای انسانهاست .

وإن لكم فی الأنعم لعبره نسقیکم

«أنعام» نامی است برای شتر، گاو و گوسفند.

26- فلسفه خلقت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 1

1 _ خداوند شتر و گاو نر و ماده را برای بهره برداری انسان آفریده است.

وهو الذی أنشأ . . . و من الإبل اثین و من البقر اثین قل الذکرین حرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 5 - 2

2- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) به منظور بهره گیری انسان از آنهاست .

والأنعم خلقها لكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 54 - 2

2- شتر ، گاو و گوسفند ، برای انسان و در خدمت او است .

ص: 21

كلوا وارعوا أنعم_مكم

به شتر، گاو و گوسفند («أنعام») گفته می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 72 - 3,5

3 - خداوند برخی از دام ها (چون شتر و گاو) را برای سوار شدن و حمل و نقل آفریده است .

فمنها ركوبهم

«من» در «فمنها» برای تبعیض است؛ یعنی، برخی از انعام که مقصود از آن شتر و گاو است.

5 - خداوند ، شتر ، گاو و گوسفند را برای تغذیه انسان آفرید .

و منها یاكلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 79 - 1

1 - خداوند ، دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) را به خاطر منافع و مصالح انسان ها آفریده است .

اللّٰه الذی جعل لکم الأنعم_م

لام در «لکم» برای تعلیل است؛ یعنی، به خاطر شما، «أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتر است؛ ولی گاهی برای مجموع «شتر، گاو و گوسفند» به کار می رود. برداشت یاد شده بر اساس همین احتمال است.

27- فواید پشم گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لکم من الأنعم_م .. تستخفونها ... أث_تأ و مت_عَا

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی

انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

28- فواید پوست گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 5,6

5- آفرینش دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، به گونه ای که از پوست آنها خانه و سرپناه سبک و قابل انتقال (برای عشایر و صحرانشین) ساخته شود ، به قدرت خداست .

والله .. جعل لكم من جلود الأنعام بيوتاً تستخفونها يوم ظعنكم و يوم إقامتكم

6- بهره‌وری انسان ، از پوست دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال ، از نعمت های الهی

ص: 22

است .

و جعل لكم من جلود الأنعم م بيوتاً

29- فواید شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 5

5- شیر شتر ، گاو و گوسفند نوشیدنی ، سالم و سهل التناول است .

وإن لكم في الأنعم م لعبره نسقيكم ممّا في بطونه من بين فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

«خالصاً» (پالوده از هر چیز) حکایت از سلامت آن و «سائغاً» (آسان جریان یابنده) حکایت از سهل التناول بودن آن می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 73 - 2

2- شتر ، گاو و گوسفند ، دارای نوشیدنی های بسیار برای انسان

و مشارب

30- فواید کرک گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم ، کرک و موی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای ساختن اثاثیه و لوازم زندگی ، متناسب با زیست طبیعی انسان است .

جعل لكم من الأنعم م ... تستخفونها ... أثـثاً و متـعاً

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه اثاثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

31- فواید گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ خداوند شتر و گاو نر و ماده را برای بهره برداری انسان آفریده است.

وهو الذى أنشأ .. و من الإبل اثنتين و من البقر اثنتين قلء الذكركين حرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 23

4- دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) ، دارای فواید و منافع گوناگون برای انسان

و الأنعـم خلقها لكم فيها دفءٌ و منـفع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 6، 1

1 - وجود و کارایی دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) برای انسان ، آکنده از درس ها و عبرت هایی از تقدیر و تدبیر الهی است .

و إنّ لكم فی الأنعـم لعبره

«أنعام»؛ یعنی، گله های شتر، گاو و گوسفند. «عبره» و «اعتبار» نیز به معنای پندگرفتن و اندرز یافتن است.

6 - شتر ، گاو و گوسفند ، از منابع درآمد و امرار معاش انسان

و منها تأکلون

جمله «و منها تأکلون» (از آنها می خورید) می تواند تعبیر کنایی از ارتزاق و کسب درآمد باشد؛ چنان که گفته می شود «فلانی از حرفه اش می خورد» که مقصود این است که فلانی از حرفه اش زندگی کرده کسب درآمد می نماید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 71 - 6

6 - شتر ، گاو و گوسفند ، از نعمت های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم یروا أنّا خلقنا لهم ممّا عملت أیدینا أنعـمًا

از اختصاص به ذکر یافتن «أنعام» از میان دیگر نعمت های الهی برای بشر، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 3

3 - خداوند برخی از دام ها (چون شتر و گاو) را برای سوار شدن و حمل و نقل آفریده است .

فمنها رکوبهم

«من» در «فمنها» برای تبعیض است؛ یعنی، برخی از انعام که مقصود از آن شتر و گاو است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 73 - 1

1 - شتر، گاو و گوسفند - علاوه بر خوردن و سوار شدن - دارای منافع بسیار و انواع سودها برای بشر است .

فمنها رکوبهم و منها یا کلون . و لهم فیها من فع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 8,9

8 - بهره مندی انسان ها، فلسفه آفرینش دامها (شتر، گاو، گوسفند و بز)

و أنزل لکم من الأنع م

9 - دامها (شتر، گاو، گوسفند و بز) دارای اهمیت و نقش ویژه در تغذیه و بهره‌وری انسانها

و أنزل لکم من الأنع م ثم نیه أزوج

ص: 24

از اختصاص به ذکر یافتن دام ها از میان دیگر حیوانات و نعمت های خدادادی، به وقت سخن گفتن از آفرینش انسان ها، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

32- فواید موی گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 9

9- پشم، کرک و موی دام ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن ااثیه و لوازم زندگی، متناسب با زیست طبیعی انسان است.

جعل لكم من الأنعم... تستخفونها... أثثاً و متعاً

از اینکه خداوند پشم، کرک و موی دامها را در جهت تهیه ااثیه و لوازم زندگی آفریده است، گویای متناسب بودن آنها با زیست طبیعی انسان می باشد؛ چون خداوند حکیم و داناست.

33- قصه گاو بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 25

25 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرموده اند: « ان رجلا من خيار بنی اسرائیل و علمائهم خطب إمرأه منهم فانعمت له و خطبها ابن عمّ لذلك الرجل و كان فاسقاً ردياً فلم ينعموا له فحسد ابن عمّه الذي انعموا له فقعد له فقتله غيلة ثم حمله إلى موسى فقال يا نبي الله هذا ابن عمّي قد قتل قال موسى من قتله قال لا ادري... فعظم ذلك على موسى فاجتمع إليه بنو اسرائيل فقالوا ماترى يا نبي الله... قال لهم موسى « ان الله يأمرکم ان تذبحوا بقره »...»

مردی از علما و برگزیدگان بنی اسرائیل از قوم خود زنی را خواستگاری کرد و او پذیرفت؛ و همان زن را پسر عموی آن عالم - که مردی فاسق و پست بود - خواستگاری کرد و آنان به او جواب رد دادند و این پسر عموی فاسق به آن عالم حسد برد و در کمین او نشست و غافلگیرانه او را کشت و جنازه او را به سوی موسی (ع) برده و گفت: ای پیامبر خدا! این پسر عموی من است که او را کشته اند. موسی (ع) فرمود: چه کسی او را کشته است؟ گفت: نمی دانم... این واقعه بر موسی (ع) گران آمد و بنی اسرائیل در اطراف موسی (ع) جمع شدند و گفتند نظر و حکم شما ای پیامبر خدا چیست؟... موسی (ع) فرمود: خداوند به شما امر می کند که گاوی را ذبح کنید...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 70 - 9

9 - از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده که: « أنهم أمروا بأدنی بقره و لكنهم لما شدوا علی أنفسهم شدد الله عليهم و ایم الله لو لم يستثنوا ما بینت لهم، إلى آخر الأبد...»

بنی اسرائیل مأمور به ذبح کم ارزش ترین گاو بودند؛ لکن چون بر خویشتن سخت گرفتند خداوند نیز بر آنان سخت گرفت و سوگند به خدا اگر آنان «إن شاء الله» نمی گفتند هرگز علامتهای گاوی که می بایست ذبح نمایند برای آنان بیان نمی شد . . .».

ص: 25

11 - امام صادق (ع) فرموده اند: «... و كان في بني اسرائيل رجل له بقره و كان له ابن بارّ و كان عند ابنه سلعه فجاء قوم يطلبون سلعته و كان مفتاح بيته تحت رأس أبيه و كان نائماً... فلما انتبه أبوه قال له يا بني ما صنعت في سلعتك قال هي قائمه لم ابع ها لان المفتاح كان تحت رأسك فكرهت ان أتبهك و انغص عليك نومك قال له ابوه قد جعلت هذه البقره عوضاً عما فاتك من ربح سلعتك و شكر الله لابنه ما فعل بابيه و امر بني اسرائيل أن يذبحوا تلك البقره... قال لهم موسى ان الله يأمركم أن تذبحوا بقره... هي بقره فلان فذبحوا ليشترها فقال: لا ابيع ها الا بملء جلد ها ذهباً فرجعوا إلى موسى فأخبروه فقال لهم موسى لا بد لكم من ذبح ها بعين ها بملء جلد ها ذهباً فذبحوا ها...» ;

... در بين بني اسرائيل مردی بود که گاوی داشت و این مرد را پسر نیکوکاری بود و نزد این پسر کالایی بود که عده ای برای خرید آن آمدند و کلید خانه اش زیر سر پدرش بود و او نیز در خواب بود... پدر چون از خواب بیدار شد پرسید که با کالای خود چه کردی؟ پسر گفت: کالا در جای خود باقی است و آن را نفروختم؛ چون کلید زیر سر شما بود و دوست نداشتم که شما را بیدار کرده و خواب را برایتان ناگوار نمایم. پدر به او گفت: این گاو را در مقابل سودی که از دست دادی به تو بخشیدم. و خدا خوشرفتاری این پسر را با پدر خویش پاس داشت و به بنی اسرائیل دستور داد آن گاو را ذبح کنند... موسی به آنان گفت: خداوند به شما دستور داده که گاوی را بکشید... این همان گاو شخص نیکوکار بود. پس برای خرید آن رفتند و آن شخص گفت: گاو خود را نمی فروشم مگر اینکه پوست آن را پر از طلا نمایم. پس بنی اسرائیل به سوی موسی (ع) آمدند و آن حضرت به آنان گفت: باید همین گاو را بکشید و لو اینکه پوست آن را پر از طلا نمایم و بنی اسرائیل ناچار به ذبح آن گاو شدند...».

12 - از امام رضا (ع) روایت شده که فرمود: «... ان الذين أمروا قوم موسى بعباده العجل ، كانوا خمسه أنفس ، و كانوا أهل بيت يأكلون علی خوان واحد... و هم الذين ذبحوا البقره التي أمر الله عز و جل بذبح ها ;

... کسانی که قوم موسی (ع) را به پرستش گوساله دعوت کردند، پنج نفر بودند که همگی از یک خانواده و سر یک سفره می نشستند... و آنان همان کسانی بودند که مأمور گشته بودند گاوی را که خداوند عز و جل دستور داده بود ذبح کنند».

13 - یونس بن یعقوب می گوید: «قلت لابی عبدالله (ع) : ان أهل مكه يذبحون البقره في اللبب فما تری فی أكل لحومها؟ قال : فسكت هنيهة ثم قال : قال الله : « فذبحو ها و ما كادوا يفعلون لا تأكل الا ما ذبحوا من مذبحه ;

به امام صادق (ع) عرض کردم: اهل مكه گاو را (مثل شتر) می کشند (نحر می کنند) پس گوشت آن چه حکمی دارد؟ امام لحظه ای ساکت شد، سپس فرمود: خداوند فرموده: آن گاو را ذبح نمودند و نزدیک بود آن مأموریت را انجام ندهند. بنابراین هیچ گوشتی را نخور مگر اینکه از راه (شرعی) خودش ذبح شده باشد.»

17 - بزنتی از امام رضا (ع) روایت نموده که: « ان رجلا من بنی اسرائیل قتل قرابه له . . . فقالوا لموسی (ع) ان سبط آل فلان قتلوا فلاناً فاخبرنا من قتله؟ قال ایتونی ببقره . . . فاشتروها و جاؤا بها فأمر بذبحها ثم أمر ان يضرب المیت بذنبها فلما فعلوا ذلک حیى المقتول و قال یا رسول اللّٰه ابن عمّی قتلنی دون من یدعی علیه قتلی فعلموا بذلک قاتله . . . » ;

شخصی از بنی اسرائیل یکی از نزدیکان خود را کشت . . . بنی اسرائیل به موسی گفتند: فلان قبیله، فلانی را کشته است و تو قاتل را معرفی کن. موسی (ع) فرمود: گاوی را نزد من آورید . . . آنان گاو را خریده و نزد موسی (ع) بردند و موسی امر به ذبح آن کرد. سپس امر نمود که دم آن گاو را به مقتول بزیند و چون این کار را کردند آن مرده زنده شد و گفت ای پیامبر خدا! پسر عمویم مرا کشته است نه آن کس که او را متهم به کشتن من کرده اند، پس با این عمل قاتل را شناسایی نمودند . . .».

ص: 26

34- کشف قتل با گاو مذبح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 2

2 - قوم موسی ، ناباور به کفایت ذبح هر گاوی برای حل معمای قتل

قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما هی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 69 - 1

1 - قوم موسی ، میانسال بودن گاو را شرطی کافی برای مشخص شدن تکلیف و رسیدن به مقصود (حل معمای قتل) نمی دانستند .

فافعلوا ما تؤمرون. قالوا ادع لنا ربک یبین لنا ما لونها

علی رغم اینکه موسی (ع) با جمله «فافعلوا ما تؤمرون» به قوم خویش تفهیم کرد که تکلیف آنان بیش از این نیست که گاوی میانسال را ذبح کنند؛ ایشان با پرسش از رنگ و دیگر ویژگیها در صدد ابقای این معنا بودند که: ذبح چنین گاوی (تنها میانسال بودن) نمی تواند وسیله حل معمای قتل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 70 - 2

2 - قوم موسی ، بر این باور بودند که گاو مورد نظر برای ذبح و حل معمای قتل ، باید ویژگی های منحصر به فرد داشته باشد .

إن البقر تشبه علينا

«تشابه» به معنای همانند بودن است و چون با «علی» متعدی شده، متضمن معنای التباس و اشتباه نیز هست. بنابراین «إن البقر...»؛ یعنی، آن گاو توصیف شده به میانسالی و زرد رنگی، مصادیق زیادی دارد که همگی مشابه یکدیگرند و این موجب می شود که ندانیم کدامین را انتخاب کنیم. این جمله از قوم موسی، حکایت از آن دارد که: آنان گمان داشتند گاو مورد نظر برای ذبح باید به گونه ای توصیف شود که تنها یک فرد داشته باشد تا همانندی از بین برود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 73 - 1

1 - خداوند ، به قوم موسی فرمان داد تا قطعه ای از گاو ذبح شده را بر پیکر مقتول بزنند .

فقلنا اضربوه ببعضها

ضمیر مفعولی در «اضربوه» به «نفساً» بر می گردد و ضمیر در «بعضها» به «بقره» ارجاع می شود.

35- کفاره صید گاو وحشی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 95 - 26

ص: 27

26_ شتر، کفاره شکار شتر مرغ، گاو، کفاره شکار الاغ وحشی گوسفند، کفاره شکار آهو و گاو کفاره گاو وحشی در حال احرام

فجزاء مثل ما قتل من النعم

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: فی النعامه بدنه و فی حمار وحش بقره و فی الظبی شاه و فی البقره بقره.

تهذیب شیخ طوسی، ج 5، ص 341، ح 94، ب 25؛ نورالثقلین، ج 1، ص 673، ح 367.

36- کیفیت خروج شیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 66 - 2

2- خداوند، بیرون آورنده شیر خالص از میان خون و سرگین های داخل شکنبه شتر، گاو و گوسفند جهت استفاده انسانها

وإن لكم فی الأنعمِ لعبره نسقیکم ممّا فی بطونه من بین فرث و دم لبنًا خالصًا سائغ

«فرث» سرگینی است که داخل شکنبه است و هنوز از آن خارج نشده است.

37- گاو بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 6، 7، 4

4- بازیچه قرار دادن و به مسخره گرفتن بنی اسرائیل، پندار و تحلیل قوم موسی از دستور ذبح گاو

أتخذنا هزواً

«هزواً» یعنی به بازی گرفتن و مسخره کردن. از آیه 72، 73 چنین بر می آید که فرمان مذکور در ارتباط با قتل بوده که در میان بنی اسرائیل اتفاق افتاده و هر یک از طایفه ها طایفه دیگر را مسؤول می شناختند و از آن جا که قوم موسی میان دستور ذبح گاو و کشف معمای قتل ارتباطی نمی دیدند، آن دستور (ذبح گاو) را به تمسخر گرفتن خویش، تحلیل کردند.

6- موسی (ع) مخالفت و موضع گیری قومش را درباره دستور ذبح گاو، پیش بینی کرد.

إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

موسی(ع) فرمان الهی (لزوم ذبح گاو) را با جمله اسمیه «إن الله...» - که قرین به حرف تأکید «إن» است - بیان داشت و معمولاً بیان

معنا با کلامی مؤکد، حاکی از آن است که مخاطب پذیرای مضمون کلام نیست و یا آن را مورد تردید قرار خواهد داد.

7- قوم موسی وی را به دروغ گویی در ابلاغ حکم خدا (فرمان ذبح گاو)، متهم کردند.

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ . . . قَالُوا أَتَتَّخِذُنَا هُزُوًا

با وجود اینکه موسی (ع) با جمله «إِنَّ اللَّهَ . . .» تصریح می کند که خداوند چنین دستوری داده بنی اسرائیل با خطاب به موسی (ع) (أَتَتَّخِذُنَا) او را صادر کننده آن فرمان می پنداشتند؛ یعنی، بر این گمان بودند که وی به گزاف آن حکم را به خداوند نسبت می دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 28

3 - قوم موسی، تحیر و سردرگمی خویش را در انتخاب گاوی که باید ذبح می شد، دلیل تکرار سؤال و تقاضای توضیح بیشتر عنوان کردند.

قال ادع لنا ربك . . . إن البقر تشبه علينا

قوم موسی، با جمله تعلیلیه «إن البقر . . .» - که تعلیل برای جمله قبل است - در صدد بیان این معنا بودند که: پرسشهای مکررشان بدین جهت است که امر بر آنان مشتبه شده و در پی رهایی از تحیر و سردرگمی هستند نه بهانه گیری و تلاش برای فرار از مسؤولیت.

4 - قوم موسی، با آخرین پرسش درباره گاو، به معین شدن گاو و رهایی از تحیر امیدوار بودند.

وإننا إن شاء الله لمهتدون

«مهتدون» اسم فاعل از اهتداء و به معنای راه یافتگان است و متعلق آن همان گاوی است که باید ذبح می شد.

5 - اتکای قوم موسی به مشیت و خواست خدا، در دستیابی به گاوی که باید ذبح می کردند.

وإننا إن شاء الله لمهتدون

38- گاو در کفاره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 95 - 4,8,26

4 - جریمه و سزای کشتن شکار، قربانی کردن دام اهلی (شتر، گاو و گوسفند) همانند آن شکار است.

و من قتله . . . فجزاء مثل ما قتل من النعم

«نعم» مفرد کلمه انعام است و به شتر و گاو گوسفند گفته می شود. «جزاء» مبتدائی است که خبر آن حذف شده است یعنی علیه جزاء و کلمه «مثل» صفت «جزاء» می باشد و مراد از آن می تواند همگونی در جنس و وزن و یا همانندی در قیمت باشد. «من النعم» صفت و یا حال برای «جزاء» است. امام صادق (ع) در توضیح آیه فوق فرمود: فی النعامه و فی حمار وحش بقره و فی الطبی شاه و و فی البقره بقره.

تهذیب شیخ طوسی، ج 5، ص 341، ح 94، ب 25.

8 - جریمه و سزای شکار در حال احرام و یا در حرم مکه (شتر، گاو و یا گوسفند) باید به آستان کعبه تقدیم شود.

فجزاء مثل ما قتل ... هدياً بلغ الكعبه

26_ شتر، كَفَّاره شكار شتر مرغ، گاو، كفاره شكار الاغ وحشى گوسفند، كفاره شكار آهو و گاو كفاره گاو وحشى در حال احرام

فجزاء مثل ما قتل من النعم

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: فی النعامه بدنه و فی حمار وحش بقره و فی الظبی شاه و فی البقره بقره.

تهذيب شيخ طوسي، ج 5، ص 341، ح 94، ب 25؛ نورالثقلين، ج 1، ص 673، ح 367.

ص: 29

39- گاو زرد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 69 - 5

5 - گاوی که دارای رنگ زرد خالص باشد، مایه جلب نظر بینندگان شده و مایه مسرت آنان خواهد شد. *

إنها بقره صفراء فاقع لونها تسر النظرين

برداشت فوق مبتنی بر این است که جمله «تسر الناظرین» قید توضیحی باشد نه احترازی.

40- گاو قربانی حج

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 6

6 - جواز قربانی کردن به هر یک از شتر، گاو و گوسفند

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعم

«أنعام» (جمع «نعم») در اصل به معنای شتران است. لکن گاهی برای مجموع شتر، گاو و گوسفند به کار می رود. به اعتقاد همه مفسران، مقصود از «أنعام» در این جا، معنای دوم (مجموع شتر، گاو و گوسفند) است. گفتنی است که «بهیمه» به معنای چهارپا و اضافه آن به «أنعام» بیانیه است؛ یعنی، چهارپایی که عبارت است از شتر، گاو و گوسفند.

41- گاو ماده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 67 - 1

1 - خداوند، قوم موسی را به ذبح گاوی ماده فرمان داد.

إن الله يأمرکم أن تذبحوا بقره

ماده بودن گاو از «بکر» در آیه بعد استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 68 - 6

6 - میانسال بودن گاو - پیش از سؤال از مشخصه های دیگر - تنها ویژگی لازم برای گاو ماده ای که بنی اسرائیل به ذبح آن مأمور شدند .

عوان بین ذلک فافعلوا ما تؤمرون

جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (به آنچه مأمور شدید عمل کنید) بیانگر این است که: تکلیف قوم موسی و به اصطلاح «مأمور به» آنان، ذبح گاو میانسال بوده است بدون لحاظ شرطی دیگر.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 71 - 8

8 - قوم موسی ، با سؤال و جستجوی بی مورد ، تکلیف (کشتن گاوی ماده برای حل معمای قتل) را بر خود دشوار کردند .

ص: 30

جمله «ما كادوا يفعلون» (نزدیک بود انجام ندهند) می تواند اشاره به دشواری انجام تکلیف مذکور باشد، که به شهادت جمله «فافعلوا ما تؤمرون» (در آیه 68) و قرینه های دیگر، قوم موسی خود با سؤالهای بی مورد این مشکل را آفریدند و تکلیف را بر خویش دشوار ساختند.

42- گوشت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 160 - 13

13_ گوشت شتر، گاو و گوسفند، طیبات حرام شده بر بنی اسرائیل از سوی خداوند بخاطر ظلم آنان

فبظلم من الذین هادوا حرّمنا علیهم طیبات أحلت لهم

امام صادق (ع) درباره «طیبات» در آیه فوق فرمود: ... یعنی لحوم الابل و البقر و الغنم ...

کافی، ج 5، ص 306، ح 9؛ نورالثقلین، ج 1، ص 572، ح 665.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 142 - 3

3_ خداوند گوشت چهارپایان (شتر، گاو، گوسفند) را روزی انسان قرار داده است.

و من الأنعم .. کلوا مما رزقکم الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 21 - 5

5- گوشت دام ها (شتر، گاو و گوسفند)، یکی دیگر از منابع تغذیه انسان

و منها تأکلون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 79 - 5

5 - جواز خوردن گوشت شتر ، گاو و گوسفند

الأنعَم... و منها تأكلون

43- گوشت گاو در دین ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 69 - 12

12_ حلیت گوشت گوساله و گاو در شریعت ابراهیم (ع)

فما لبث أن جاء بعجل حنیذ

ص: 31

44- مالکیت بر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - عبس - 80 - 32 - 3

3 - حق مالکیت انسان بر دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) و بهره برداری از آنها ، از حقوق پذیرفته شده در اسلام

لأنع_مکم

«أنعام» جمع «نعم» است. این کلمه در مورد شتر، گاو و گوسفند به کار می رود؛ هر چند مفرد آن تنها در مورد شتر کاربرد دارد (لسان العرب). اضافه شدن «أنعام» به ضمیر «کم»، حاکی از حق تصرف و مالکیت انسان بر دام ها است.

45- منشأ پیدایش گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 143 - 1

1_ خداوند، آفریننده هشت نر و ماده از گوسفند و بز و شتر و گاو برای بهره برداری آدمیان

ثمنیه ازوج من الضان اثنین

«ثمانیه أزواج» می تواند بدل برای «حموله و فرشا» باشد که خود مفعول «أنشأ» می باشند. در این صورت معنای آیه چنین می شود: «أنشأ من الأنعام ثمانیه أزواج».

46- منشأ تسخیر گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 72 - 1

1 - خداوند ، دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) را رام انسان و در خدمت او قرار داده است .

أنا خلقنا لهم أنع_ما . . و ذللن_ها لهم

«تذلیل» (مصدر «ذللنا») به معنای خوار کردن و به خضوع واداشتن چیزی است. و مقصود از آن در آیه شریفه، رام کردن و در اختیار قرار دادن انعام برای بشر است.

47- نعمت پوست گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 80 - 6

6- بهره‌وری انسان، از پوست دام‌ها (شتر، گاو و گوسفند) برای ساختن سرپناه سبک و قابل انتقال، از نعمت‌های الهی است.

ص: 32

و جعل لكم من جلود الأنعـم بيوتًا

48- نعمت زوجیت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 6 - 7

7- آفرینش انعام (شتر ، گاو ، گوسفند و بز) به صورت نر و ماده ، جلوه قدرت خدا و از نعمت های الهی

و أنزل لكم من الأنعـم ثمـنیه أزواج

«أنعام» در اصل به شتر، گاو و گوسفند گفته می شود و گاهی شامل بز هم می شود؛ چنان که در این آیه چنین است. «أزواج» به معنای انواع و صنف ها است و اطلاق هشت صنف بر چهار نوع از حیوان، به اعتبار نر و ماده بودن هر یک از آنها است.

49- نعمت گاو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 28 - 13

13 - شتر ، گاو و گوسفند ، روزی انسان ها و عطای خداوند به آنان

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعـم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 34 - 8

8 - شتر ، گاو و گوسفند ، روزی انسان ها و عطای خداوند به آنان

علی ما رزقهم من بهیمه الأنعـم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 133 - 4

4- دام ها (شتر ، گاو و گوسفند) و فرزندان ، از نعمت ها و امداد های الهی به بشر

أمّکم بأنعـم و بنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - 6 - 71 - 36 - یس

6 - شتر، گاو و گوسفند، از نعمت های بزرگ الهی برای بشر و دارای نقش مفید و مؤثر در بهبود زندگی وی

أولم یروا أنا خلقنا لهم مما عملت أیدینا أنعـمًا

از اختصاص به ذکر یافتن «أنعام» از میان دیگر نعمت های الهی برای بشر، می توان برداشت یاد شده را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 33

4- شیر و منافع بسیار شتر، گاو و گوسفند، نعمتی الهی و شایسته سپاس و شکرگزاری است.

و لهم فيها من فاع و مشارب أفلايشكرون

گاو میش

50- احكام گاو میش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 14

14 _ ایوب بن نوح قال: سألت أبا الحسن الثالث (ع) عن الجاموس و اعلمته أن أهل العراق يقولون إنه مسخ فقال: او ما سمعت قول الله: «و من الإبل اثنين و من البقر اثنين».

ایوب بن نوح گوید، از امام هادی (ع) درباره گاو میش سؤال کردم و گفتم: اهل عراق آن حیوانات مسخ شده می دانند، آن حضرت فرمود: آیا نشنیده ای سخن خداوند را که فرمود: «از شتر دو نوع آن و از گاو دو نوع آن» برای شما آفرید. (یعنی اینکه گاو میش نیز از جنس «گاو» است و از حیوانات مسخ شده نیست).

51- جنس گاو میش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 14

14 _ ایوب بن نوح قال: سألت أبا الحسن الثالث (ع) عن الجاموس و اعلمته أن أهل العراق يقولون إنه مسخ فقال: او ما سمعت قول الله: «و من الإبل اثنين و من البقر اثنين».

ایوب بن نوح گوید، از امام هادی (ع) درباره گاو میش سؤال کردم و گفتم: اهل عراق آن حیوانات مسخ شده می دانند، آن حضرت فرمود: آیا نشنیده ای سخن خداوند را که فرمود: «از شتر دو نوع آن و از گاو دو نوع آن» برای شما آفرید. (یعنی اینکه گاو میش نیز از جنس «گاو» است و از حیوانات مسخ شده نیست).

3- گرایش

1- گرایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 35,37

35_ آزمایش های الهی برای آشکار نمودن گرایش های درونی مردمان است؛ نه اطلاع یافتن خداوند از آنچه در درون ایشان می گذرد.

و لیتلی الله ما فی صدورکم . . . و الله علیم بذات الصدور

جمله «و الله علیم . . .» این حقیقت را بازگو می کند که آزمایش الهی در جنگ احد «صرفکم عنهم» برای این نبود که خداوند مؤمن واقعی را از غیر آن تشخیص دهد، چرا که خداوند به آنچه در سینه ها می گذرد آگاه است؛ بنابراین آزمایش الهی برای آشکار نمودن درون افراد خواهد بود.

37_ انحراف در رفتار و کردار آدمی، ناشی از انحراف در گرایش های درونی و انگیزه های او

و لیتلی الله ما فی صدورکم و لیمحص ما فی قلوبکم

چون رفتار خارجی و اعمال ظاهری (فرار از جنگ، اظهار تردید در حقانیت اسلام و . . .) در این آیات نشانه تشخیص درون سینه ها معرفی شده، معلوم می گردد که رفتار و کردار آدمی نتیجه افکار اوست.

2- آثار ترک گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 7

7_ پایداری بر دین، پرهیز از طغیان گری، تکیه نکردن بر ستمگران و اقامه نماز، نیکوکاری و در پی دارنده اجر و پاداش الهی است.

فاستقم . . . و لاترکونا . . . اقم الصلوه . . . فإن الله لایضیع أجر المحسنین

3- آثار گرایش

به صلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 24

24- گرایش به صلاح و جلب رضای الهی ، نمودی از کمال عقلی انسان

حتی إذا بلغ أشده و بلغ أربعين سنة قال رب أوزعنی . . . و أن أعمل صـ لِحاً ترضـیه

توجه به قرینه های موجود در آیه شریفه، استفاده می شود که تعبیر «أربعین سنه» ناظر به بلوغ عقلی است، چه این که «بلغ أشده» می تواند اشاره به بلوغ جسمی داشته باشد. بنابراین آنچه بر سن چهل سالگی انسان در آیه مترتب شده، از کمال عقلی نشأت یافته است.

4- آثار گرایش به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 2

2- باطل گرایی و سرگرم شدن به پوچی ها ، عامل اصلی تکذیب وحی و قیامت

الذین هم فی خوض یلعبون

از این که «الذین هم...» به عنوان تنها وصف «المکذبین» آمده است؛ نقش اصلی آن در تکذیب حق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 44 - 4

4- کفر و باطل گرایی و پوچی در زندگی ، موجب ذلت و خواری شدید در روز قیامت

فذرهم یخوضوا و یلعبوا . . . ترهقهم ذلّه ذلک الیوم الذی کانوا یوعدون

5- آثار گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4_ گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی ، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ نزول باران های فراوان ، در صورت پرهیز از شرک و گرایش به توحید و پرستش خدا ، از نوید های هود (ع) به قوم خویش

و ی_ قوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه یرسل السماء علیکم مدرارًا

فعل مضارع «یرسل» به اصطلاح در جواب فعل امر (استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه) قرار گرفته و با «إِنْ» شرطیه مقدر مجزوم شده است؛ یعنی: «إِنْ تَسْتَغْفِرُوا وَتَتُوبُوا یُرْسِلُ . . .»؛ اگر استغفار کنید و به سوی خدا حرکت کنید، او ابرهای پر باران را برای شما خواهد فرستاد».

13_ هود (ع) مردم خویش را در صورت استغفار از گناهان ، گرایش به توحید و پرستش خدا ، به افزایش نیرو و توانشان

ص: 36

بشارت داد .

و یقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه . . . یزدکم قوه إلی قوتکم

«یزدکم» عطف بر «یرسل» و جواب برای شرط مقدر می باشد؛ یعنی: «إن تستغفروا . . . یزدکم؛ اگر استغفار کنید و . . . خداوند نیروی شما را افزایش می دهد».

6- آثار گرایش به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 8

8- گرایش و عدم گرایش مردم و آرای آنان در حقانیت حق ، بی تأثیر است .

الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر

7- آثار گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 6

6_ گرایش داشتن آدمی به خدا زمینه ساز مشیت الهی به هدایت وی و رهنمون ساختنش به پذیرش توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن الله یضل من یشاء و یرشد من یرشد

«انابه» (مصدر اناب) به معنای روی آوردن و بازگشتن است که به قرینه «إلیه» منظور از آن ، روی آوردن و بازگشت به خداست و از آن جا که این وصف پیش از هدایت یافتن مطرح شده است ، مراد از آن گرایش داشتن به خدا و گریزان نبودن از اوست.

8- آثار گرایش به صلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 7، 1

1- احسان به والدین ، روحیه شکر ، توبه ، صلاح جویی و تسلیم ، شرط پذیرش تمام اعمال نیک انسان به درگاه خدا

أولئك الذین نتقبل عنهم أحسن ما عملوا

مراد از «أحسن. . .» می تواند اعمال واجب و مستحب _ در قبال اعمال مباح _ باشد. که در این صورت از ارتباط دو آیه استفاده می شود که اگر کسی از روحيات یاد شده برخوردار بود اعمال نیک او (واجب و مستحب) پذیرفته می شود.

7 - احسان به والدین ، روحیه شکر و صلاح جویی برای خود و آیندگان ، مؤثر در شمول عفو الهی نسبت به انسان

ووصینا الإنسـن . . . أوزعنی أن أشکر... و أن أعمل صـلحاً ترضیه و أصلح لی فی ذرّ

آنچه در آیه قبل به عنوان احسان به والدین و. . . یاد شده است؛ در حقیقت عامل اصلی برای اغماض خداوند از سیئات انسان می باشد. واژه «أولـئک» این ارتباط تنگاتنگ را برقرار کرده است.

ص: 37

9- آثار گرایش به طاغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 62 - 7

7_ زیر پا گذاشتن مقررات شرعی و گرایش به طاغوت ، از عوامل ابتلای جوامع به مشکلات و گرفتاریها

و اذا قيل لهم .. فكيف اذا اصابتهم مصيبة بما قدمت ايديهم

10- آثار گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 2,15

2_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، موجب گرفتار شدن به آتش دوزخ است .

ولا تركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار

15_ « عن رسول الله (صلى الله عليه و آله) : . . . من مدح سلطاناً جائراً و تخفّف و تضعضع له طمعاً فيه كان قرينه إلى النار . . . قال الله عزوجل : « و لا تركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار . . . » ;

از رسول خدا(صلى الله عليه و آله) روایت شده است: . . . کسی که سلطان ستمگری را به خاطر طمع داشتن به او، ستایش کند و در برابر او کوچکی و تواضع نماید در آتش همنشین او گردد . . . خداوند عزوجل فرمود: « و لا تركنوا . . . ».

11- آثار گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 3

3 - گرایش طبیعی انسان به فسق و فجور ، زمینه پرسش های انکارآمیز او درباره قیامت .

بل یرید الإنس لیفجر أمامه . یسئل أیّان یوم القیـمه

جمله «یسئل أیّان . . .» استیناف بیانی و در مقام تعلیل و تفسیر «بل یرید الإنسان لیفجر . . .» است؛ یعنی، پرسش انکارآمیز انسان، برخاسته از گرایش او به فسق و فجور است؛ چرا که اگر قیامت را بپذیرد، نمی تواند به فسق و فجور متمایل گردد. از این رو برای ادامه راه فسق و فجور خویش، قیامت را انکار کرده و به تمسخر می گیرد.

12- آثار گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 12

12- تمایل به کافران ، مایه تنها ماندن انسان و محروم شدن از نصرت خداوند

ص: 38

تركن إلهم شيئاً قليلاً. إذا لأذقنك ... ثم لاتجد لك علينا نصيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - محمد - 47 - 26 - 3

3- تسلط شیطان بر روح منافقان ، معلول گرایش آنان به کافران و اظهار همدلی با ایشان

الشیطن سؤل لهم .. ذلک بأنهم قالوا... سنطیعکم

«ذلک» می تواند اشاره به تسلط شیطان باشد که از آیه قبل (الشیطان سؤل لهم) استفاده می شود و تعبیر «بأنهم ..» در مقام تعلیل است.

13- اهمیت گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

7 - توبه - 9 - 5 - 10

10 _ هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان ، گرایش دادن آنان به سوی اسلام است نه نابود کردن آنان .

فاقتلوا المشرکین .. فإن تابوا ... فخلوا سبیلهم

14- اهمیت گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 52 - 6

6_ استغفار از گناهان ، گرایش به توحید و پرستش خدا ، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

وی قوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق ، با توجه به کلمه «ثم» _ که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده _ به دست می آید.

15- اهمیت گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

14 - روم - 30 - 30 - 2

2- رویکرد تمام عیار به دین خدا و مشغول نکردن خود به مشرکان هواپرستی که بر گمراهی خود پا می فشارند ، لازم است .

بل اتبع الذين ظلموا .. فأقم وجهك للدين

«فا» در «فأقم» فصیحه و نتیجه گیری از جمله محذوف است؛ یعنی : «حال که روشن شد که مشرکان، به دلیل هواپرستی شان، به خدا شرک میورزند و هدایت ناپذیرند، تو، به آنان توجه نکن و تنها، به دین خدا متوجه باش.».

ص: 39

16- پرسش از گرایش امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 116 - 2

2_ خدا در قیامت پیامبران خویش را از چگونگی شکل گیری گرایش های باطل امت ها مورد پرسش قرار می دهد .

و اذ قال الله يعيسى ابن مريم ائت قلت للناس

17- ترک گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 3

3_ پایداری بر دین ، پرهیز از طغیان گری و تمایل نداشتن و تکیه نکردن بر ستمگران ، اموری نیازمند به صبرپیشگی

فاستقم كما أمرت .. و لا تركنوا إلى الذين ظلموا ... واصبر

18- حرمت گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 1

1_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، حرام و گناهی بزرگ است .

و لا تركنوا إلى الذين ظلموا

«الركون إلى شيء»؛ یعنی ، گرایش پیدا کردن به چیزی و اعتماد کردن بر آن.

19- خطر گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 1

1 - هشدار خداوند به یکایک پیامبران در باره گرایش پیدا کردن به شرک و پرستش غیر او

و لقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

مفرد آمدن خطاب در «أشركت» و «عملک» _ با آن که همه پیامبران مخاطب وحی الهی بودند _ می رساند که این وحی به یکایک پیامبران به طور جداگانه و مستقل، ابلاغ شده است.

20- زمینه گرایش به ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 7

ص: 40

7- توجه به عظمت مراتب اخروی ، مایه گرایش به ارزش های عالی آن است .

انظر . . . و للأخره أكبر درجات و أكبر تفضيلاً

دعوت خداوند از انسانها برای تعمق و تأمل در مدارج عالی اخروی، می تواند به این منظور باشد که در انسانها انگیزه آخرت طلبی و تلاش برای کسب درجات عالی آخرت ایجاد کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 4

4 - توجه انسان به چگونگی خلقت خویش و مرگ و رستاخیز ، زمینه ساز گرایش وی به ایمان و رو کردن به ارزش های دینی و الهی

ثم إنكم يوم القيامة تبعثون

در آیات نخستین این سوره، سخن از مؤمنان راستین و صفات ارزشی آنان بود. اکنون در این آیات _ که سخن از خلقت شگفت انسان و مرگ و رستاخیز او است _ می تواند رهنمودی باشد به انسان ها برای گرویدن به راه مؤمنان راستین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 6

6- استفاده خداوند از تمایلات طبیعی بشر ، در جهت تشویق او به ایمان و ارزش ها

جنّات تجري من تحتها الأنهار

تمایل بشر به برخورداری از بوستان هایی سرشار از رودهای جاری، زمینه ای قرار گرفته است تا خداوند به وسیله این تمایل طبیعی، او را به ارزش های معنوی مشتاق سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 13

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر ، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فيها أنهار من ماء غير آسن و أنه من لبن لم يتغير طعمه و أنه من خمر لذه لlesh

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذت بردن و . . . در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایبشگی در طریق حق استفاده کرده است.

21- زمینه گرایش به ارزشهای معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

ص: 41

22- زمینه گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 2

2- گرایش به دین اسلام، در گرو وجود سعه صدر و روح پذیرش حق در انسان است.

أفمن شرح الله صدره للإسلام

23- زمینه گرایش به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 5

5- بهره گیری خداوند از تمایلات طبیعی انسان ها در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا... جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 23 - 9

9- بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی انسان ها، در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا... وَ لِبَاسِهِمْ فِيهَا حَرِيرٌ

24- زمینه گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 18

18- پرهیز از شرک و گرایش به توحید، تنها در پرتو عنایت ها و امداد های الهی میسر است.

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نَشْرَكَ... ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 20

20_ مردم ، در صورت آگاهی از براهین توحید ، به یکتاپرستی گرایش خواهند یافت .

وَلْكَثَرَ النَّاسَ لَا يَعْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 8

8_ توجه به اینکه خداوند هیچ شریکی برای خویش سراغ ندارد ، آدمی را به توحید و نفی شرک گرایش می دهد .

ص: 42

أَمْ تَتَّبِعُونَ مَا لَا يُعَلِّمُ فِي الْأَرْضِ

25- زمینه گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 21

21_ یادآوری نعمت های الهی ، دارای تأثیری بسزا در توجه آدمی به خدا و دستیابی به رستگاری است .

فَاذْكُرُوا الْإِثْمَ الَّذِي كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 89 - 12

12- ربوبیت خداوند ، مقتضی روی آوردن به درگاه او به هنگام نیاز

إِذْ نَادَى رَبَّهُ رَبِّ لَا تَذَرْنِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 5

5 - استفاده قرآن کریم از تحولات و حوادث مهم ، به منظور جلب نظر مردم به سوی خداوند

غلبت الروم .. لله الأمر من قبل .. بنصر الله ينصر من يشاء ... وعد الله لا يخ

پرداختن به حادثه ای تاریخی، مانند جنگ رومیان و ایرانیان _ که خارج از قلمرو حیاتِ جمعی مسلمانان بوده _ اگر چه می تواند به خاطر نگرانی مؤمنان عصر بعثت از شکست معتقدان به کتاب آسمانی (رومیان) باشد، اما تأکید بر خدایی بودن حوادث در آن ماجرا (لله الأمر. .. و بنصر الله...) مشعر به نکته بالا است.

26- زمینه گرایش به خرافات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 10

10_ احترام و اهمیت دادن به سنت های پیشینیان از عوامل گرایش جوامع به خرافات

ما جعل الله من بحيره .. قالوا حسبنا ما وجدنا عليه اباؤنا

27- زمینه گرایش به دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 6

6- بیمار دلان و منافقان گریزان از تکالیف دینی ، دارای زمینه گرایش به دشمنان اسلام

و ذکر فیها القتال رأیت الذین فی قلوبهم مرض.. قالوا للذین کرهوا... سنطیعکم

ص: 43

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، می توان نتیجه گرفت که میان بیمار دلی و گریز از تکالیف دشوار و تمایل به دشمنان اسلام، ارتباطی تنگاتنگ وجود دارد.

28- زمینه گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 13

13_ علاقه به معارف دینی، در گرو شناخت آنهاست.

فعمیت علیکم... و انتم لها ک رهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 4

4- توجه به منشأ خلقت و روزی و مرگ انسان، مقتضی رویکرد تمام عیار به دین است.

اللّه الذی خلقکم... فاقم وجهک للذین

احتمال دارد «فاء» در «فاقم» تفریع بر آیه «الذی خلقکم...» باشد که در آن، خداوند، برخی از افعال خود را به عنوان نشانه، یادآوری کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 33 - 4

4- ملت های محروم و رنج دیده، دارای زمینه حق پذیری و گرایش به دین

و لقد اخترنهم... وءاتینهم

با توجه به سیاق آیات پیشین - که فرعونیان را به دلیل رفاه مندی و اسرافگری، حق ناپذیر و محکوم به هلاکت معرفی کرده است - می توان علت و انتخاب بنی اسرائیل را برای دریافت آیات و معجزات، محرومیت آنان از رفاه مندی و آمادگی آنان برای حق پذیری دانست. البته این هم آغاز یک آزمون است؛ نه امضای صلاحیت مطلق و بی استثنای آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 12

12- توجه به محدودیت عمر زندگی ، هشداری به انسان ها و عاملی در جهت حق گرایی و روی آوردن آنان به حقایق دین *

ما خلقنا..إلا بالحقِّ وأجل مسمًی و الذین کفروا عمّا أنذروا معرضون

برداشت بالا براساس این احتمال است که تذکر خداوند به «أجل مسمًی» _ در پی تذکر به حقانیت هستی _ هشداری باشد به آدمیان که دل به زندگی ناپایدار نبندند و از حاکمیت حق غافل نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 4

4- تأثیر مثبت بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری در گرایش بیشتر مردم به دین

وَأَلْوَاسِقِ - مَوَاعِلِ الطَّرِيقَةِ لِأَسْقِينِ - هَمَّ مَاءِ غَدَقًا

ص: 44

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بیان فواید دین، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نصر - 110 - 3 - 2

2 - تسبیح و حمد خداوند و استغفار به درگاه او، پس از مشاهده امداد های الهی و گرایش وسیع مردم، به دین، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا جاء نصر الله والفتح . ورأیت الناس یدخلون فی دین الله أفواجًا . فسبّح بحم

29- زمینه گرایش به سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 9

9- انسان برای گرایش به راه خدا، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ادع إلى سبیل ربک بالحکمه و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزا آمده است.

30- زمینه گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 8

8_ احساس بی نیازی از خداوند، زمینه غفلت از یاد او و گرایش به شرک است.

تدعونه تضرعاً و خفیه . . . قل الله ینجیکم منها و من کل کرب ثم أنتم تشرکون

31- زمینه گرایش به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 5

5 - بهره گیری خداوند از تمایلات طبیعی انسان ها در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

32- زمينه گرايش به غير خدا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 45

4- فقر، تنگدستی، بیچارگی و درماندگی زمینه ساز یأس و نومیدی از خدا (کفر) و پناهنده شدن به غیر او (شرک)

من کان یظنّ .. هل یذهب کیده ما یغیظ

روی سخن در این بخش، با آن اشخاصی است که به خداپرستی گرویده بودند و همین که با برخی از نامالایمات زندگی روبه رو شدند از عبادت او روی برتافتند و به گمان آن که در هستی جز خدا، نیروهای دیگری نیز دخالت دارند، به شرک (آیین سابقشان) بازگشتند.

33- زمینه گرایش به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 17 - 17

17 - توجه به قیامت، زمینه ساز گرایش انسان به حقانیت قرآن و موازین الهی

اللّه الذی أنزل الکتب بالحقّ .. و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

34- زمینه گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 1

1- ترجیح زندگی دنیا بر آخرت، ریشه اصلی ارتداد و گرایش به کفر است.

من کفر باللّه من بعد ایمنه .. ذلک بأنهم استحبّوا الحیوه الدنیا علی الآخره

جمله «ذلک بأنهم ..» در مقام تعلیل برای آیه قبل است و نیز «ذلک» اشاره دارد به ارتداد و کفر پس از ایمان.

35- زمینه گرایش به مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 28 - 18

18- قطع ارتباط با خداخواهان تهیدست، زمینه ساز تمایل آدمی به مظاهر مادی و جلوه های ظاهری دنیامداران است.

و لاتعد عیناک عنهم ترید زینه الحیوه الدنیا

36- سرزنش گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 7

7_ روی برتافتن از توحید و یکتاپرستی و گرایش به شرک و بت پرستی ، کاری شگفت و در پی دارنده نکوهش سخت

ص: 46

فذلکم اللہ ربکم الحق . . . فأنی تصرفون

37- سرزنش گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 18

18_ « عن النبي (صلى الله عليه وآله) قال : . . . وقال لقمان لابنه : يا بني . . . إن كنت صالحاً فابتعد من الأشرار و السفهاء ، فربما أصابهم الله بعذاب فيصيبيك معهم ، فقد أفصح الله سبحانه و تعالی بقوله : . . . و . . . وقال سبحانه : « و لا تركنوا إلى الذين ظلموا فتمسكم النار » . . . »

از رسول خدا(صلى الله عليه وآله) روایت شده است که فرمود: . . . لقمان به فرزندش گفت: ای پسرک من! . . . اگر انسان شایسته ای هستی از اشرار و سبک مغزان دوری کن، چه بسا خداوند بر آنان عذابی بفرستد و تو را هم با آنان فرا گیرد . . . خداوند در گفتار خود به روشنی فرموده: . . . و . . . «و لا تركنوا إلى الذين ظلموا...» . . .» .

38- سرزنش گرایش به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 87 - 2

2- روی آوردن به غیر خدا ، با وجود اعتقاد به خالقیت یگانه او ، انحرافی آشکار و امری ملامت بار

و لئن سألتهم من خلقهم ليقولنَّ اللّهُ فأنى يؤفكون

«إفك» (مصدر «يؤفكون») به معنای روی گرداندن و انحراف از مسیر طبیعی است.

39- سرزنش گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 47 - 4

4_ گرایش به خصلت های کفرپیشگان ، امری نکوهیده برای اهل ایمان

و لا تكونوا كالذين خرجوا من ديارهم

40- سرزنش گرایش مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6_ جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

ص: 47

تریدون عرض الدنيا و الله يريد الآخرة

41- عوامل گرایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 159 - 9

9_ گرایش مردم به رهبران دینی ، در گرو مهربانی آنان و پرهیز از خشونت و سنگدلی

فبما رحمه من الله لنت لهم و لو كنت فظًا غليظ القلب لانفضوا من حولك

42- عوامل گرایش به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 13

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارًا

43- عوامل گرایش به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 5

5_ ستمگری ، باطل گرایی و دروغ پردازی ، از نتایج و اثرات کفر به خدا و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقال الذين كفروا إن هـذا إلا إفك . . فقد جاء وظلمًا و زورًا

«زور» به معنای سخن باطل و دروغ است (لسان العرب).

44- عوامل گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 4

4_ بینایی و شنوایی باطنی انسان (توانایی درک و فهم حقایق) گرایش دهنده او به توحید ، ایمان به قرآن و انجام اعمال صالح

مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَى وَالْأَصْمَى وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ

ص: 48

45- عوامل گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 5

5 - توجه انسان در دنیا به ناپایداری عمر خویش ، دارای نقشی اساسی در گرایش او به دین الهی

قُلْ إِنْ لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

تعبیر «لو آنکم کنتم تعلمون» می رساند که اگر انسان در زندگی دنیوی، به ناپایداری آن توجه داشته باشد، راهی را انتخاب خواهد کرد که به دوزخ و پشیمانی منتهی نشود. آن راه، همان گردن نهادن به شریعت و آیین الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 3

3 - توجه به آیات فراوان الهی ، مقتضی روی آوردن به دین خداست .

و من ءای-ته .. فأقم وجهک للدين حنیفاً

احتمال دارد «فا» در «فأقم» تفریع بر آیاتی باشد که در صدد اثبات یک تایی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 11، 10

10 - تأثیر سازنده اخلاص و نداشتن چشم داشت مادی ، در تبلیغ دین و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لَیْسَتَلْکُمْ أَجْرًا

11 - تأثیر سازنده آگاهی و پیمودن راه دین ، در تبلیغات دینی و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لَیْسَتَلْکُمْ أَجْرًا وَ هُمْ مَهْتَدُونَ

مقصود از جمله «و هم مهتدون» (آنان ره یافته اند) این است که پیامبران، راه دین را شناخته و آن را پیموده اند و طبیعی است کسانی که راه دین را پیموده باشند، در تبلیغ دین موفق تر خواهند بود و مردم نیز دعوت آنان را بهتر خواهند پذیرفت.

46- عوامل گرایش به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی انسان ها ، در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و لِبَاسِهِمْ فِيهَا حَرِيرٌ

47- عوامل گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 13

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيُكْفِرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا

ص: 49

48- کیفر اخروی گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 5

5- کمترین تمایل به کافران از سوی رهبران دینی ، گناهی نابخشودنی و دارای کیفری مضاعف در دنیا و آخرت

لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً. إذا لأذقنک ضعف الحیوه و ضعف الممات

49- کیفر دنیوی گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 5

5- کمترین تمایل به کافران از سوی رهبران دینی ، گناهی نابخشودنی و دارای کیفری مضاعف در دنیا و آخرت

لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً. إذا لأذقنک ضعف الحیوه و ضعف الممات

50- گرایش انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 21، 6، 7

2_ جنگ و خونریزی ، امری ناخوشایند برای انسان

کتب علیکم القتال و هو کره لکم

6_ خوشایندی و ناخوشایندی انسان ، ملاک خیر و شر نیست .

و عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم

7_ خوشایندی و ناخوشایندی انسان ، نباید مانع انجام یا ترک احکام الهی شود .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم و عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم و عسی ان

21_ لزوم رضایت به مقدرات الهی ، علی رغم میل نفسانی خود

عسی ان تکرهوا شیئاً و هو خیر لکم

رسول الله (صلى الله عليه وآله): .. ارض عن الله بما قدروا ان كان خلاف هواك ... فانه مثبت في كتاب الله ... قال: «وعسى ان تكرهوا شيئاً»

تفسير طبري، ج 2، ص 201؛ الدر المنثور، ج 1، ص 587.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 35

35_ آزمایش های الهی برای آشکار نمودن گرایش های درونی مردمان است؛ نه اطلاع یافتن خداوند از آنچه در درون ایشان

ص: 50

می گذرد .

و لیتلی اللّٰه ما فی صدورکم . . . و اللّٰه علیم بذات الصدور

جمله «و اللّٰه علیم . . .» این حقیقت را بازگو می کند که آزمایش الهی در جنگ احد «صرفکم عنهم» برای این نبود که خداوند مؤمن واقعی را از غیر آن تشخیص دهد، چرا که خداوند به آنچه در سینه ها می گذرد آگاه است؛ بنابراین آزمایش الهی برای آشکار نمودن درون افراد خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 7

7_ آدمی ، همواره در پی خیر و سعادت خویش است .

و لا یحسبنّ الذّین کفروا أنّما نملی لهم خیر لانفسهم

کافران از آن جهت عمر طولانی در دنیا را می پسندند که آن را برای خویش امری خیر و نیکو می پندارند. بنابراین در پی سعادت خویشند؛ گر چه مصداق واقعی آن را تشخیص نداده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 7

7_ دل بستگی انسان ها به مظاهر ناپایدار دنیا

تریدون عرض الدنیا و اللّٰه یرید الآخره

فعل مضارع «تریدون» حاکی از استمرار است و دلالت بر این دارد که این صفت (تلاش برای دنیا) با انسان عجین شده است. تعبیر از کالا و متاع دنیوی به «عرض الدنیا»، اشاره به ناپایداری مواهب دنیایی است. زیرا «عرض» به معنای چیز ناپایدار است.

51- گرایش بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 71 - 11، 17

11_ گرایش بنی اسرائیل در برهه ای از زمان به رفتار پسندیده و اندیشه صحیح دینی

ثم تاب اللّٰه علیهم

چون آیات قبل رفتار ناپسند و نیز اندیشه های ناصحیح دینی بنی اسرائیل را بیان کرده بود، معلوم می شود توبه آنان در هر دو جهت بوده است.

17_ بسیاری از بنی اسرائیل با شکستن توبه بینش بازیافته خویش را از دست داده و به اعمال ناروا گراییدند .

فعموا و صموا ثم تاب الله عليهم ثم عموا و صموا .. و الله بصير بما تعملون

52- گرایش به آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

ص: 51

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان، آب، خانه های دلپذیر و جاودانگی، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

53- گرایش به آبادانی زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 15

15_ خداوند، توان و استعداد آباد کردن زمین را به آدمیان عطا کرده و ایشان را به سوی آبادانی گرایش داده است.

واستعمرکم فیها

استعمره فیها، یعنی: «جعلہ یعمره؛ وی را آبادکننده آن قرار داد» (لسان العرب). بر این اساس «استعمرکم فیها» چنین معنا می شود: خداوند شما را این گونه قرار داده و آفریده است که زمین را آباد سازید؛ یعنی، توان آبادسازی زمین را به شما عطا کرده و نیاز به آن را در شما ایجاد کرده است تا همواره به سمت آبادسازی زمین در حرکت باشید.

54- گرایش به آرامش روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 9

9_ گرایش فطری انسان به تحصیل امنیت خاطر و آسایش روان

فمن ءامن و اٰصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکیه بر دستاورد امنیت خاطر در رسالت پیامبران، گویای ریشه دار بودن چنین خواسته ای در آدمیان است.

55- گرایش به ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 13

13- انسان ، مجذوب ارزش های برتر است .

إنما عند الله هو خیر لكم إن كنتم تعلمون

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند با نمایاندن ارزشهای برتر، انسان را به سوی ارزشهای واقعی راهنمایی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 12

12- ترغیب و تشویق همواره بندگان از سوی خداوند ، برای گرایش به ارزش ها

ص: 52

وعد الصدق الذی کانوا یوعدون

عبارت «کانوا یوعدون»، استمرار وعده های الهی را می رساند. که این وعده ها در نهایت برای انگیزش و ترغیب بندگان، به کسب ارزش ها است.

56- گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 94 - 21

21_ رهایی مردم از جاهلیت و گرایش آنان به اسلام ، از نعمت های بزرگ الهی

کذلک کنتم من قبل فمّن اللّٰه علیکم

«مّنّت» به معنای نعمت بزرگ است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 6

6_ گرایش مسیحیان عصر بعثت به اسلام ، برخاسته از آگاهی آنان بر حقانیت قرآن

تری اعینهم تفیض من الدمع مما عرفوا من الحق

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از «الحق» قرآن باشد.

57- گرایش به امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد اللّٰه المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

58- گرایش به امنیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 9

9_ گرایش فطری انسان به تحصیل امنیت خاطر و آسایش روان

فمن ءامن و أصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکیه بر دستاورد امنیت خاطر در رسالت پیامبران، گویای ریشه دار بودن چنین خواسته ای در آدمیان است.

ص: 53

59- گرایش به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 52 - 7

7_ محرومیت از هدایت الهی ، موجب شتاب در انحراف و گرایش به سوی باطل

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ. فترى الذين فى قلوبهم مرض يسرعون فيهم

60- گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 1

1_ گرایش همه انسانها، حتی مشرکان، در سختیها و شداید به خدای یگانه

بل إياه تدعون

61- گرایش به جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنت تجرى

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 5

5_ بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأموالهم .. أعد الله لهم جنت تجرى من تحتها الأنهر

4- بهره‌گیری قرآن از گرایش‌های انسان (گرایش به ابدیت) در ترغیب به ارزش‌های معنوی، بهره‌می‌گیرد.

يَبْشُرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنَّ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا. مَكْثِينَ فِيهِ أَبَدًا

روشن است که تمایل به جاودانگی، در نهاد انسان‌ها وجود دارد و قرآن مجید، از همین علاقه‌ها، برای سوق دادن آدمی به

سوی ارزش ها، بهره برداری کرده است.

62- گرایش به خبایث

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 12

12_ گرایش به ناپاکی ها و زشتی ها ، نشانه بی خردی و نادانی

لایستوی الخبیث و الطیب . . . فاتقوا الله یا ولی الالب

63- گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 9

9_ اگر مشرکان از صداقت بهره مند باشند، بر گرایش خویش به هنگام سختیها، به خدای یگانه اقرار می کنند.

قل أرءیتکم . . . أغير الله تدعون إن کنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 7

7_ گرایش به خداوند با فطرت آدمی عجین است.

قل من ینجیکم . . . تدعونہ تضرعا و خفیہ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 2

2_ مسلمانان صدراسلام از جمله کسانی اند که پیش از هدایت شدن به خدا گرایش داشته و از او گریزان نبودند .

و یهدی إلیه من أناب. الذین ءامنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله

«الذین ءامنوا» عطف بیان برای «من أناب» و تبیین کننده آن با ارائه مصداق است ؛ یعنی ، کسانی که ایمان آورده اند، همانانند که به سوی خدا انابه می کردند ، از این رو مشیت الهی بر هدایت آنان تعلق گرفت.

64- گرایش به خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 27 - 29

29_ وجود زمینه های گرایش به خیر و شر در انسان از آغاز آفرینش

قال لاقتلنک . . انما یتقبل اللّٰه من المتقین

با توجه به اینکه هابیل و قابیل هر دو فرزندان آدم بودند، لکن راههای متضادی را برگزیدند، معلوم می شود گرایشهای درونی

ص: 55

انسانها متفاوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 9

9_ انسان دارای گرایش فطری به سوی نیکیها و زیباییهاست.

و زين لهم الشيطان ما كانوا يعملون

حرکت انسان به دنبال شیطان، پس از زینت و زیبا جلوه دادن اعمال، بیانگر این نکته است که آدمی زیباییها را می طلبد و خواهان حرکت به دنبال آن است. از این روست که شیطان همان زشتیها را زیبا جلوه می دهد و آدمی را می فریبد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 2, 1

1- انسان ، شرّ و بدی را چونان خیر و خوبی ، طالب و خواستار است .

و يدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

مراد از «دعا» مطلق درخواست است اعم از اینکه به لفظ دعا باشد و یا به غیر آن.

2- خیرطلبی در انسان ، اصیل و در پی شرّ بودنش ، تبعی و غیر اصیل است .

و يدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

برداشت فوق از تشبیه شرخواهی انسان به طالب خیر بودنش استفاده گردیده است؛ یعنی، همان طور که انسان همواره و به طور طبیعی و اصیل طالب خیر است، به دنبال شر هم خواهد رفت.

65- گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 3

3_ گرایش به دین ، امری فطری است . *

افغیر دین الله یبغون

«بغی» به معنای طلب است. و فعل مضارع «بیغون» دلالت بر طلب و خواست مستمرّ دارد. بنابراین آیه شریفه فرض کرده که مردمان همواره در پی دین هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 2,3,4

2 - رویکرد تمام عیار به دین خدا و مشغول نکردن خود به مشرکان هواپرستی که بر گمراهی خود پا می فشارند ، لازم است .

بل اتبع الذین ظلموا .. فأقم وجهک للدين

«فا» در «فأقم» فصیحه و نتیجه گیری از جمله محذوف است؛ یعنی : «حال که روشن شد که مشرکان، به دلیل هواپرستی شان، به خدا شرک میورزند و هدایت ناپذیرند، تو، به آنان توجه نکن و تنها، به دین خدا متوجه باش .» .

3 - توجه به آیات فراوان الهی ، مقتضی روی آوردن به دین خدا است .

و من ءای_ته .. فأقم وجهک للدين حنیفًا

ص: 56

احتمال دارد «فا» در «فأقم» تفریع بر آیاتی باشد که در صدد اثبات یک تایی خداوند است.

4- لزوم توجه همه جانبه و به دور از هرگونه انحراف و کجی به دین خداوند

فأقم وجهک للدين حنیفاً

بنابراین احتمال که «حنیفاً» حال برای ضمیر فاعلی «أقم» باشد، نکته بالا استفاده می شود لازم به ذکر است که «حنف» مصدر «حنیف» به معنای «پرهیز از هرگونه تمایل به انحراف» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

6- لزوم توجه تمام عیار به دین حق، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا کیف کان عـقبه الذین من قبل . . . فأقم وجهک للدين

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

66- گرایش به رحمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 1 - 55 - 3

3- انسان، مجذوب رحمت است.

الرحمن

با توجه به این که خداوند در مقام جلب توجه انسان ها رحمت خود را به آنان یادآور شده است، استفاده می شود که انسان بیش از هر چیز، مفتون لطف و رحمت است.

67- گرایش به زنان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . والطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

68- گرایش به زنان عفیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

ص: 57

الْخَيْثَاتِ لِلْخَيْثِينَ . . . وَالطَّيِّبَاتِ لِلطَّيِّبَاتِ

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

69- گرایش به زهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 8

8 - گرایش باطنی پیامبران به ترک دنیا و پرهیز از لذت های آن

یَأَيُّهَا الرِّسَلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ

این که خدا، به پیامبران توصیه می کند که از غذاهای لذیذ استفاده کنید، نشان می دهد که در بین آن بزرگواران، نوعی گرایش به ترک دنیا و اجتناب از لذات آن وجود داشته است؛ که ممکن بود در صورت نبود این توصیه الهی، به نوعی رهبانیت کشیده شوند.

70- گرایش به زیبایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 9

9_ انسان دارای گرایش فطری به سوی نیکها و زیباییهاست.

و زین لهم الشیطن ما كانوا یعملون

حرکت انسان به دنبال شیطان، پس از زینت و زیبا جلوه دادن اعمال، بیانگر این نکته است که آدمی زیباییها را می طلبد و خواهان حرکت به دنبال آن است. از این روست که شیطان همان زشتیها را زیبا جلوه می دهد و آدمی را می فریبد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 10

10_ زیبا پنداشتن اعمال و افکار از مهمترین عوامل انگیزش آدمی است.

کذلک زین للکفرین ما كانوا یعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأموالهم .. أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 13

13_ گرایش انسان به زیباییها

ص: 58

بل زین للذین کفروا مکرم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 8

8- گرایش به زیبایی ها ، از جمله گرایش های انسانهاست .

لأزیننّ لهم

از اینکه ابلیس، از طریق تزئین اعمال به گمراهی انسانها می پردازد، به دست می آید که انسانها به زیبایی و زینت علاقه مند هستند و این علاقه مندی باعث و انگیزه آنها در رفتارشان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 6 - 2

2- انسان ، موجودی زیباپسند است .

و لکم فیها جمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 6

6- گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

تستخرجوا منه حلیه تلبسونها

فعل مضارع «تلبسونها» حکایت از واقعیت خارجی می کند و آن استفاده از زیورآلات است. از طرفی، تزئین جزء نیازهای ضروری انسان نیست و در عین حال در کنار آن نیازها ذکر شده است و این حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 63 - 5

5- گرایش و تمایل انسان به زیبایی و گریز از زشتی

فزینّ لهم الشیطن اعم لهم

از اینکه شیطان اعمال زشت مردم را تزئین کرد و آنان را به وسیله همان عمل گمراه ساخت، نشان دهنده نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 13

13- گرایش به زیبایی ها ، در سرشت انسان نهفته است .

جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

آفرینش زیبایی ها به منظور آزمایش انسان، در صورتی معنا خواهد داشت که گرایش به زیبایی در وجود انسان نهفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 12

12 - انسان ها ، طبعاً ، به زیبایی و خوبی گرایش دارند .

وزین لهم الشیطن اعم لهم

ص: 59

این که شیطان، کارهای ناروا را خوب جلوه می دهد، تا مردم را از راه خدا باز دارد، حکایت از این حقیقت می کند که مردم، به زیبایی و خوبی گرایش دارند و شیطان از این گرایش، استفاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 6

6 - گرایش درونی انسان به زیبایی ها

فزیّنوا لهم ... و حقّ علیهم القول

از این که اعمال ناشایست انسان ها را برایشان خوب و نیک جلوه می دادند، می توان استفاده کرد که طبیعت انسان از بدی گریزان است و به خوبی تمایل دارد.

71- گرایش به زیورآلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 6

6- گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

تستخرجوا منه حلیه تلبسونها

فعل مضارع «تلبسونها» حکایت از واقعیت خارجی می کند و آن استفاده از زیورآلات است. از طرفی، تزئین جزء نیازهای ضروری انسان نیست و در عین حال در کنار آن نیازها ذکر شده است و این حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 7

7- گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

و تستخرجون حلیه تلبسونها

آیه شریفه در صدد گزارش از یک واقعیت خارجی است و آن استفاده مدام انسان ها از زیورآلات دریایی است. این کار حکایت از تمایل و گرایشی است که در درون انسان ها وجود دارد.

72- گرایش به سعادت

7_ آدمی ، همواره در پی خیر و سعادت خویش است .

و لا یحسبنّ الذّین کفروا أنّما نملی لهم خیر لانفسهم

کافران از آن جهت عمر طولانی در دنیا را می پسندند که آن را برای خویش امری خیر و نیکو می پندارند. بنابراین در پی سعادت خویشند ;
گر چه مصداق واقعی آن را تشخیص نداده اند.

ص: 60

73- گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17_ گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إِنَّ الَّذِينَ هَادُوا وَالصَّبُّونَ وَالنَّصْرَى .. لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 1,7

1_ شعيب (ع) در پاسخ اشراف کفرپیشه مدین ، گرایش به آیین شرک را افترا بر خداوند دانست .

قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم

7_ شعيب (ع) بازگشت خود و همگامانش را به آیین شرک تنها در صورت تعلق مشیت الهی ، ممکن دانست .

و ما يكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 140 - 6

6_ گرایش به شرک ، ناسپاسی به نعمت های خداوند است .

قال أغير الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم على العلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5_ آدمی پس از نجات از شداید، علی رغم پیمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پیمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا .. قل الله ینجیکم ... ثم أنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - گرایش به شرک پس از توحید (ارتداد)، حرکتی ضد تکاملی و ارتجاعی است.

أندعوا من دون الله . . . و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

معنای جمله «نرد علی . . .» صرفاً به معنای بازگشت به گذشته تاریخی نیست بلکه حکایت از بازگشت به جهل و عقب ماندگی فکری نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 9

9 - گرایش انسان ها به کفر و شرک، نه دلالت بر خروج آنان از سیطره خدا دارد و نه بیانگر ولایت غیر خدا بر آنان است .

أولئك لم يكونوا معجزين في الأرض . . . ما كانوا يستطيعون السمع و ما كانوا يبصرون

ص: 61

خداوند، با بیان ریشه کفرورزی کافران (ماکانوا ..)، پس از اعلام ولایت خدا بر آنان، به این حقیقت اشاره می کند که: مخالفت کافران با برنامه های الهی به خاطر خروج آنان از حاکمیت خدا و سلطه غیر او بر ایشان نیست؛ بلکه به دلیل ناتوانی آنان از درک معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 9

9_ گروه هایی از یهود و نصارا دارای گرایشهایی شرک آلود بودند .

و من الأحزاب من ینکر بعضه قل إنما أمرت أن أعبد الله ولا أشرك به

چون جمله «قل إنما أمرت ..» که حاکی از توحید و یکتاپرستی است _ در پاسخ گروه هایی از یهود و نصارا قرار گرفته است ، معلوم می شود این گروه ها به پرستش غیر خدا و شرک در عبادت روی آورده بودند.

74- گرایش به شرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 27 - 29

29_ وجود زمینه های گرایش به خیر و شر در انسان از آغاز آفرینش

قال لاقتلنک .. انما یتقبل الله من المتقین

با توجه به اینکه هاییل و قایل هر دو فرزندان آدم بودند، لکن راههای متضادی را برگزیدند، معلوم می شود گرایشهای درونی انسانها متفاوت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 2، 1

1- انسان ، شرّ و بدی را چونان خیر و خوبی ، طالب و خواستار است .

و یدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

مراد از «دعا» مطلق در خواست است اعم از اینکه به لفظ دعا باشد و یا به غیر آن.

2- خیرطلبی در انسان ، اصیل و در پی شرّ بودنش ، تبعی و غیر اصیل است .

و یدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

برداشت فوق از تشبیه شرخواهی انسان به طالب خیر بودنش استفاده گردیده است؛ یعنی، همان طور که انسان همواره و به طور طبیعی و اصیل طالب خیر است، به دنبال شر هم خواهد رفت.

75- گرایش به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 8

8_ اعتقاد به توحید و روی دل و جان به خدای یگانه کردن، مقتضای گرایش به حق و راه مستقیم است.

وجهت وجهی للذی ... حنیفا و ما أنا من المشرکین

ص: 62

راغب در معنای حنیف می گوید: «حنف» تمایل به استقامت و دوری از گمراهی است. و چون «حنیفا» در آیه شریفه وصف برای فاعل «وجهت» است، تعلیلی برای مضمون «وجهت ...» محسوب می شود.

76- گرایش به طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 6

6 - بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی و غریزی انسان به آب ، بوستان و خانه های دلپذیر ، در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی است .

تؤمنون بالله ورسوله ... ویدخلکم جنّات... و مسکن طیّبه

از این که خداوند، گرایش های طبیعی انسان ها را وسیله هدایت آنان و سوق دادن آنها به کسب ارزش ها قرار داده است، برداشت بالا استفاده می شود.

77- گرایش به طیبات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 100 - 17، 10، 7

7_ لزوم رعایت تقوا با پرهیز از ناپاکی ها و گرایش به پاکیزگی

لا یستوی الخبیث و الطیب .. فاتقوا الله

10_ تنها خردمندان زمینه دار دوری جستن از ناپاکی ها و گرایش به پاکیزگی

لايستوى الخبيث والطيب . . . فاتقوا الله يا اولى الالباب

17 _ پرهيز از پليد و ناپاک و گرايش به پاکی ها ، زمينه نیل به فلاح و رستگاری

لايستوى الخبيث والطيب . . . لعلکم تفلحون

78- گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 63

14_ « عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عز وجل : « ولا تركنوا إلى الذين ظلموا . . . » قال : هو الرجل يأتي السلطان فيحب بقائه إلى أن يدخل يده إلى كيسه فيعطيه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا که فرموده: «و لا تركزوا إلى الذين ظلموا . . .» روایت شده است: ركون به ظالم این است که شخص نزد سلطان [ظالم] برود و دوست بدارد که او زنده بماند تا دست در کیسه اش کند و چیزی به او بدهد».

79- گرایش به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 7

7_ انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه گرایش به معبود و پرستش آن

يقوم اعدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 8

8_ انسان از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بود .

يقوم اعدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 8

8_ انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بودند .

قال يقوم اعدوا الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 9

9_ انسان از دیرباز ، برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 9

9_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

ما لكم من إله غيره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 10

10_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش معبود و گرایش به آن بود .

ص: 64

اعبدوا الله ما لكم من إله غيره

80- گرایش به عقیده حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 3

3- عقیده حق ، دلپذیر و مطابق طبع آدمی بوده و عقیده باطل منفور است .

مثلاً کلمه طیبه کشجره طیبه . . . و مثل کلمه خبیثه کشجره خبیثه

«طیب» در لغت به چیزی معنا شده است که مطابق طبع و میل آدمی می باشد و «خبث» چیزی است که مورد کراهت و نفرت می باشد. برداشت فوق، با توجه به معنای یاد شده، بنابر احتمالی است که مراد از «کلمه طیبه» عقیده حق و «کلمه خبیث» عقیده باطل باشد.

81- گرایش به فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 5

5_ مال و فرزند ، دو عنصر پرجاذبه در زندگی دنیوی

أمولهم و أولدهم

با توجه به اینکه خداوند از میان امکانات مادی تنها به دو مورد مال و اولاد اشاره کرده، برداشت فوق به دست می آید.

82- گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 3,5

3 - منشأ انکار معاد ، تمایل انسان به فسق و فجور است ؛ نه وجود شبهه ای علمی .

أیحسب الإنسان أن نرجع عظامه . . . بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

5 - گرایش به فسق و فجور ، از تمایلات طبیعی انسان ها است .

بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

83- گرایش به قدرت برتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 116 - 8

8_ گرایش طبیعی انسان ها به قدرتی فراتر و نیرومند ، برای اتکا به او

ص: 65

و ما لكم من دون الله من وليّ ولا نصير

اینکه خداوند فرموده است: «برای شما جز او یار و سرپرستی نیست»، مبتنی بر وجود خصلت یارطلبی و استمداد و اتکا به مبدأ قدرت در انسانها می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 22 - 8

8 - انسان ها ، دارای گرایشی درونی به قدرتی برتر جهت انتخاب ولیّ و یاورند .

و ما لكم من دون الله من وليّ ولا نصير

نفی مطلق غیر خدا برای ولایت و یآوری، مبتنی بر وجود خصلت یارطلبی و اتکا به ولیّ برتر است.

84- گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 10

10 - « قال الرضا (ع) : ممّا نزل بیایک أعنی و اسمعی یا جاره خاطب الله عزّوجلّ بذلک نبیه و أراد به أمّته قوله : . . . « و لولا أن ثبتناک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً » . . . »

امام رضا(ع) فرمود: از جمله آیاتی که بر سبک و روش [مثال معروف عرب] «إِیَّاکَ أَعْنَى وَاسْمَعِیَ یَا جَارَهُ» نازل گردید و آن هم بدین معنا که خداوند _ عزّوجلّ _ به پیامبر(صلی الله علیه و آله) خطاب می کند ولی مقصود و مراد امت اوست؛ این آیه شریفه است: «و لولا أن ثبتناک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً» . . .».

85- گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17 _ گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إِنَّ الذِّينَ هَادُوا وَ الصَّبِئُونَ وَ النَصْرَى . . . لَقَدْ كَفَرَ الذِّينَ قَالُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْمَسِيحُ

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن حقیقت است.

9_ گرایش انسان ها به کفر و شرک ، نه دلالت بر خروج آنان از سیطره خدا دارد و نه بیانگر ولایت غیر خدا بر آنان است .

أولئك لم يكونوا معجزين في الأرض... ما كانوا يستطيعون السمع وما كانوا يبصرون

خداوند، با بیان ریشه کفرورزی کافران (ماکانوا ..)، پس از اعلام ولایت خدا بر آنان، به این حقیقت اشاره می کند که: مخالفت کافران با برنامه های الهی به خاطر خروج آنان از حاکمیت خدا و سلطه غیر او بر ایشان نیست؛ بلکه به دلیل ناتوانی آنان از درک معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 3

3_ گرایش های شرک آلود و انکار حقانیت قرآن ، نشانه ناشنوایی ضمیر و کوری دل است .

مثل الفریقین کالأعمی والأصمّ والبصیر والسمیع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 1

1- میل و گرایش به کفر پس از پذیرش ایمان (ارتداد) ، موجب خشم شدید الهی است

من کفر بالله من بعد ایمنه ... فعلیهم غضب من الله

86- گرایش به مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 5

5_ مال و فرزند ، دو عنصر پرجاذبه در زندگی دنیوی

أمولهم و أولدهم

با توجه به اینکه خداوند از میان امکانات مادی تنها به دو مورد مال و اولاد اشاره کرده، برداشت فوق به دست می آید.

87- گرایش به مردان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین .. و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

88- گرایش به مردان عقیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان

ص: 67

و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

89- گرایش به مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 21

21_ شکست دشمنان اسلام ، مایه پشیمانی مسلمانان سست ایمان از دلبستگی به یهود و نصارا

فعسى الله ان يأتى بالفتح . . . فيصبحوا على ما اسروا فى انفسهم ندمين

در برداشت فوق جمله «ما اسروا» _ به قرینه «و من يتولهم منكم» در آیه قبل _ به دلبستگی مسلمانان به یهود و نصارا تفسیر شده است.

90- گرایش به مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 1

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ترفند های لغزش آفرین مشرکان و کمترین تمایل به آنان ، در پرتو ثبات قدم اعطا شده به او از جانب خداوند ، در امان بود .

ولولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً

91- گرایش به معبود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 9

9_ انسان از دیرباز ، برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 9

9_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 10

10_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش معبود و گرایش به آن بود .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

ص: 68

92- گرایش به معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 138 - 18

18 - ناسپاسی در برابر نعمت های خدا با گرایش به معبودانی دروغین ، نشانه جهل آدمی است .

و جوزنا بینی إسرئیل البحر .. قال إنکم قوم تجهلون

93- گرایش به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 1

1 - برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع) ، به آن حضرت گرایش پیدا کرده ، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند .

فتن زعوا .. قالوا إن هذن لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

94- گرایش به یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 52 - 21

21 - شکست دشمنان اسلام ، مایه پشیمانی مسلمانان سست ایمان از دل بستگی به یهود و نصارا

ففسعی اللّٰه ان یأتی بالفتح .. فیصبحوا علی ما اسروا فی انفسهم ندمین

در برداشت فوق جمله «ما اسروا» - به قرینه «و من یتولهم منکم» در آیه قبل - به دل بستگی مسلمانان به یهود و نصارا تفسیر شده است.

95- گرایش علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 2

2_ گرایش و ایمان برخی اهل کتاب و علمای یهود به جبت (معبودی غیر از خدا) و طاغوت

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت و الطّاغوت

ص: 69

«جبت» در لغت به معنای هر چیزی است که در آن خیری نباشد و نیز به معبودی غیر از خدا گفته می شود.

96- گرایش علمای یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 51 - 2

2_ گرایش و ایمان برخی اهل کتاب و علمای یهود به جبت (معبودی غیر از خدا) و طاغوت

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يؤمنون بالجبت والطاغوت

«جبت» در لغت به معنای هر چیزی است که در آن خیری نباشد و نیز به معبودی غیر از خدا گفته می شود.

97- گرایش مادی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6_ جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

تریدون عرض الدنيا والله يريد الآخرة

98- گرایش مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17_ گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إن الذين هادوا والصابئون والنصرى . . . لقد كفر الذين قالوا إن الله هو المسيح

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن حقیقت است.

99- گرایش ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 156 - 10

10_ ضرورت هشیاری آدمی ، در پرهیز از گرایش های حسرت آفرین

لا تكونوا كالذین كفروا .. لیجعل الله ذلک حسره فی قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 70

3_ تمایلات و آرزوهای پوچ و بیجا، نشانه تسلط شیطان بر انسان

و لامنینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2_ کفر، گرایش به ادیان باطل و انجام کردارهای ناروا، راهی است به سوی دوزخ.

و لالیهدیهم طریقاً. الا طریق جهنم

برداشت فوق بر این اساس است که مراد از ظرف و زمان هدایت در جمله «و لالیهدیهم...» حیات دنیا باشد؛ بر این مبنا مقصود از هدایت کافران به راه جهنم، فراهم سازی زمینه های کفرپیشگی و اعمال ناروا برای آنان است که سرانجام آن دوزخ خواهد بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ گرایش به خصلت های کفرپیشگان، امری نکوهیده برای اهل ایمان

و لاتکونوا کالذین خرجوا من دیرهم

100- گمراهی در گرایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

37_ انحراف در رفتار و کردار آدمی، ناشی از انحراف در گرایش های درونی و انگیزه های او

و لیبتلی اللّٰه ما فی صدورکم و لیمحصّ ما فی قلوبکم

چون رفتار خارجی و اعمال ظاهری (فرار از جنگ، اظهار تردید در حقایق اسلام و...) در این آیات نشانه تشخیص درون سینه ها معرفی شده، معلوم می گردد که رفتار و کردار آدمی نتیجه افکار اوست.

101- گناه گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، حرام و گناهی بزرگ است .

ولا تركزنوا إلى الذين ظلموا

«الركون إلى شيء»؛ یعنی ، گرایش پیدا کردن به چیزی و اعتماد کردن بر آن.

ص: 71

102- ممانعت از گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 5

5 - کافران به آیین و برنامه های الهی ، درصدد بازداشتن مردم از گرایش به دین و عمل به آن هستند . *

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

مرجع ضمیر «عنها» و «بها» ممکن است تمامی تعالیم و رهنمودهای آموخته شده به موسی (ع) در وادی طوی (توحید، لزوم عبادت و نماز، معاد و کیفر و پاداش الهی) باشد.

103- ممنوعیت گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 9

9- کمترین تمایل و کوچک ترین اتکا به کافران ، ممنوع است .

ولولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً

از اینکه خداوند می فرماید: «اگر ما ثبات قدم به تو نداده بودیم، نزدیک بود که تو اندکی به آنان تمایل و اتکا بکنی» استفاده می شود که تمایل به کافران ممنوع است.

104- موانع گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 4

4 - قساوت و سخت دلی بنی اسرائیل و جامعه یهود ، از میان برنده زمینه های ایمان و گرایش به اسلام در آنان

ثم قست قلوبکم . . . أفطمعون أن یؤمنوا لکم

حرف «فاء» در «أفطمعون» قطع امید از ایمان آوردن بنی اسرائیل را نتیجه قساوت قلب ایشان - که در آیه قبل مطرح شد - می شمرد؛ یعنی، با پیدایش قساوت در قلب بنی اسرائیل، جای امیدی به ایمان آوردن آنان نیست.

105- موانع گرایش به توحید

7_ آلودگی قوم عاد به پلیدی و گرفتاری ایشان به خشم خدا، مانع آنان از تصدیق رسالت هود و گرایش به توحید و یکتاپرستی

قال قد وقع علیکم من ربکم رجس و غضب

برداشت ف_وق بر اساس این احتمال است که جمله «قد وقع . . .» به منزله دلیلی باشد بر کفرورزی قوم عاد، نه نتیجه ای برای انکار توحید و رسالت. یعنی هود با این جمله اشاره به ریشه عنادورزی آنان دارد.

ص: 72

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 15

15_ خودفربیی مشرکان و آراسته دیدن پندار شرک ، آنان را از گرایش به توحید باز داشت .

و صدّوا عن السبیل

«صدّ» (مصدر صدّوا) به معنای بازگرداندن است. به نظر می رسد فاعل محذوف از «صدّوا» مکر و حيله که مایه شرکورزی مشرکان شده است، باشد.

106- موانع گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 141 - 9

9_ منافقان همواره ، مانعی در جهت گسترش اسلام و گرایش مردم به دین

قالوا ألم نستحوذ علیکم و نمنعکم من المؤمنین

جمله «نمنعکم من المؤمنین» می تواند به این معنا باشد که منافقان پس از پیروزی کافران مدعی بودند که آنان اهل کفر را از گرایش به اسلام و ایمان باز می داشتند. قابل ذکر است که بر این مبنا مراد از غلبه در «الم نستحوذ»، غلبه در تقضیل و احسان است. یعنی ما نسبت به شما احسان کردیم.

107- موانع گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 5

5- توجه به آخرت و ارزش دادن به آن ، مانع روی گردانی از ایمان و گرایش به کفر و ارتداد

ذلک بأنهم استحبّوا الحیوه الدنیا علی الآخره

جمله «ذلک بأنهم ..» در صدد معرفی مرتد و انگیزه ارتداد اوست و او کسی است که زندگی دنیا را بر آخرت ترجیح داده، در حالی که اگر آخرت را در نظر می داشت و برای آن ارزش لازم قائل بود، دست از ایمان برنداشته و مرتد نمی شد.

108- موانع گرایش ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 139 - 11

11_ اعتقاد به عزت و قدرت مطلقه الهی ، مانع گرایش به عزت و اقتدار موهوم کافران

أیبتغون عندهم العزّه فإن العزّه لله جميعاً

ص: 73

109- نهی از گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 5

5_ مسلمانان نباید در پایداری بر دین و پیشبرد اهداف آن بر ستمگران ، اتکا کنند و از آنان یاری طلبند .

فاستقم كما أمرت و من تاب معك . . . و لا تركنوا إلى الذين ظلموا

نهی از تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، پس از امر به استقامت در راه دین ، توجه دادن مؤمنان است به این که مبادا برای رسیدن به این مقصود (استقامت در راه دین و پیشبرد اهداف آن) بر ستمگران تکیه کنند و از آنان یاری بخواهند.

گرایش مادی

110- سرزنش گرایش مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6_ جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

تریدون عرض الدنيا و الله یرید الآخره

111- گرایش مادی در جنگ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - انفال - 8 - 67 - 6

6_ جستجوی منافع مادی در هنگامه جنگ با دشمنان دین ، امری نکوهیده در پیشگاه خداوند

تریدون عرض الدنيا و الله یرید الآخره

گرایشها

112- آثار ترک گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ پایداری بر دین ، پرهیز از طغیان گری ، تکیه نکردن بر ستمگران و اقامه نماز ، نیکوکاری و در پی دارنده اجر و پاداش الهی است .

فاستقم ... ولا تتركوا ... اقم الصلوه ... فان الله لا يضيع اجر المحسنين

ص: 74

113- آثار گرایش به صلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 15 - 24

24- گرایش به صلاح و جلب رضای الهی ، نمودی از کمال عقلی انسان

حتّی إذا بلغ أشده و بلغ أربعین سنه قال ربّ أوزعنی . . . و أن أعمل صـلحاً ترضـیه

توجه به قرینه های موجود در آیه شریفه، استفاده می شود که تعبیر «أربعین سنه» ناظر به بلوغ عقلی است، چه این که «بلغ أشده» می تواند اشاره به بلوغ جسمی داشته باشد. بنابراین آنچه بر سن چهل سالگی انسان در آیه مترتب شده، از کمال عقلی نشأت یافته است.

114- آثار گرایش به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - طور - 52 - 12 - 2

2- باطل گرایی و سرگرم شدن به پوچی ها ، عامل اصلی تکذیب وحی و قیامت

الذین هم فی خوض یلعبون

از این که «الذین هم . . .» به عنوان تنها وصف «المکذّبین» آمده است؛ نقش اصلی آن در تکذیب حق استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - معارج - 70 - 44 - 4

4- کفر و باطل گرایی و پوچی در زندگی ، موجب ذلّت و خواری شدید در روز قیامت

فذرهم یخوضوا و یلعبوا . . . ترهقهم ذلّه ذلک الیوم الذی کانوا یوعدون

115- آثار گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 13، 8

8_ نزول باران های فراوان ، در صورت پرهیز از شرک و گرایش به توحید و پرستش خدا ، از نوید های هود (ع) به قوم خویش

و یقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه یرسل السماء علیکم مدرارًا

فعل مضارع «یرسل» به اصطلاح در جواب فعل امر (استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه) قرار گرفته و با «إن» شرطیه مقدر مجزوم شده است؛ یعنی: «إن تستغفروا و توبوا یرسل . . .؛ اگر استغفار کنید و به سوی خدا حرکت کنید، او ابرهای پر باران را برای شما خواهد فرستاد».

13_ هود (ع) مردم خویش را در صورت استغفار از گناهان، گرایش به توحید و پرستش خدا، به افزایش نیرو و توانشان بشارت داد.

و یقوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه . . . یزدکم قوه إلی قوتکم

«یزدکم» عطف بر «یرسل» و جواب برای شرط مقدر می باشد؛ یعنی: «إن تستغفروا . . . یزدکم؛ اگر استغفار کنید و . . .»

ص: 75

خداوند نیروی شما را افزایش می دهد».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 90 - 4

4_ گرایش به توحید و رعایت عدل در خرید و فروش و امور اقتصادی ، مایه خسارت در دیدگاه اشراف کفرپیشه قوم مدین

لئن اتبعتم شعیباً إنکم إذا لخسرون

برداشت فوق با توجه به آیه 85، که بیانگر پیامهای شعیب است، به دست می آید.

116- آثار گرایش به حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 29 - 8

8- گرایش و عدم گرایش مردم و آرای آنان در حقانیت حق ، بی تاثیر است .

الحق من ربکم فمن شاء فلیؤمن ومن شاء فلیکفر

117- آثار گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 6

6_ گرایش داشتن آدمی به خدا زمینه ساز مشیت الهی به هدایت وی و رهنمون ساختنش به پذیرش توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن الله یضل من یشاء ویهدی إلیه من أناب

«انابه» (مصدر اناب) به معنای روی آوردن و بازگشتن است که به قرینه «إلیه» منظور از آن ، روی آوردن و بازگشت به خداست و از آن جا که این وصف پیش از هدایت یافتن مطرح شده است ، مراد از آن گرایش داشتن به خدا و گریزان نبودن از اوست.

118- آثار گرایش به صلاح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 7 - 1

1- احسان به والدین ، روحیه شکر ، توبه ، صلاح جویی و تسلیم ، شرط پذیرش تمام اعمال نیک انسان به درگاه خدا

أولئك الذين نتقبل عنهم أحسن ما عملوا

مراد از «أحسن..» می تواند اعمال واجب و مستحب _ در قبال اعمال مباح _ باشد. که در این صورت از ارتباط دو آیه استفاده می شود که اگر کسی از روحیات یاد شده برخوردار بود اعمال نیک او (واجب و مستحب) پذیرفته می شود.

7- احسان به والدین ، روحیه شکر و صلاح جویی برای خود و آیندگان ، مؤثر در شمول عفو الهی نسبت به انسان

ص: 76

و وصینا الإنس . . . أوزعنی أن أشکر . . . و أن أعمل صـلحاً ترضیه و أصلح لی فی ذرّ

آنچه در آیه قبل به عنوان احسان به والدین و . . . یاد شده است؛ در حقیقت عامل اصلی برای اغماض خداوند از سیئات انسان می باشد. واژه «أولئک» این ارتباط تنگاتنگ را برقرار کرده است.

119- آثار گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 15، 2

2_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، موجب گرفتار شدن به آتش دوزخ است .

و لاترکنوا إلى الذین ظلموا فتمسکم النار

15_ « عن رسول الله (صلى الله عليه وآله) : . . . من مدح سلطاناً جائراً و تخفّف و تضعع له طمعاً فيه كان قرينه إلى النار . . . قال الله عزوجل : « و لاترکنوا إلى الذین ظلموا فتمسکم النار . . . »

از رسول خدا (صلى الله عليه وآله) روایت شده است: . . . کسی که سلطان ستمگری را به خاطر طمع داشتن به او، ستایش کند و در برابر او کوچکی و تواضع نماید در آتش همنشین او گردد . . . خداوند عزوجل فرمود: « و لاترکنوا . . . ».

120- آثار گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 6 - 3

3 - گرایش طبیعی انسان به فسق و فجور ، زمینه پرسش های انکارآمیز او درباره قیامت .

بل یرید الإنس لیفجر أمامه . یسئل أیّان یوم القیـمه

جمله «یسئل أیّان . . .» استیناف بیانی و در مقام تعلیل و تفسیر «بل یرید الإنسان لیفجر . . .» است؛ یعنی، پرسش انکارآمیز انسان، برخاسته از گرایش او به فسق و فجور است؛ چرا که اگر قیامت را بپذیرد، نمی تواند به فسق و فجور متمایل گردد. از این رو برای ادامه راه فسق و فجور خویش، قیامت را انکار کرده و به تمسخر می گیرد.

121- آثار گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 12

12- تمایل به کفران ، مایه تنها ماندن انسان و محروم شدن از نصرت خداوند

ترکن إلیهم شیئاً قليلاً. إِذَا لَأَذْقَنَکَ ... ثُمَّ لَا تَجِدُ لَکَ عَلَیْنَا نَصِیرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 3

3- تسلط شیطان بر روح منافقان ، معلول گرایش آنان به کفران و اظهار همدلی با ایشان

ص: 77

الشیطن سؤل لهم . . . ذلک بانهم قالوا... سنطیعکم

«ذلک» می تواند اشاره به تسلط شیطان باشد که از آیه قبل (الشیطان سؤل لهم) استفاده می شود و تعبیر «بانهم..» در مقام تعلیل است.

122- آثار گرایشهای باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 3

3_ گرایش های شرک آلود و انکار حقانیت قرآن ، نشانه ناشنوایی ضمیر و کوری دل است .

مثل الفریقین کالأعمی والأصمّ والبصیر والسمیع

123- اهمیت گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 5 - 10

10 _ هدف و فلسفه اصلی جنگ و مبارزه با کفار و مشرکان ، گرایش دادن آنان به سوی اسلام است نه نابود کردن آنان .

فاقتلوا المشرکین . . . فإن تابوا . . . فخلّوا سبیلهم

124- اهمیت گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 52 - 6

6_ استغفار از گناهان ، گرایش به توحید و پرستش خدا ، مقدمه هایی لازم برای حرکت به سوی خداوند و تقرب به درگاه او

وی قوم استغفروا ربکم ثم توبوا إلیه

برداشت فوق ، با توجه به کلمه «ثم» _ که جمله «توبوا إلیه» را بر «استغفروا ربکم» عطف کرده _ به دست می آید.

125- اهمیت گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 2

2- رویکرد تمام عیار به دین خدا و مشغول نکردن خود به مشرکان هواپرستی که بر گمراهی خود پا می فشارند ، لازم است .

بل اتبع الذین ظلموا .. فأقم وجهک للدين

«فا» در «فأقم» فصیحه و نتیجه گیری از جمله محذوف است؛ یعنی : «حال که روشن شد که مشرکان، به دلیل هواپرستی شان، به خدا شرک میورزند و هدایت ناپذیرند، تو، به آنان توجه نکن و تنها، به دین خدا متوجه باش .» .

ص: 78

126- ترک گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 115 - 3

3_ پایداری بر دین ، پرهیز از طغیان گری و تمایل نداشتن و تکیه نکردن بر ستمگران ، اموری نیازمند به صبرپیشگی

فاستقم كما أمرت . . . ولا تتركوا إلى الذين ظلموا ... واصبر

127- حرمت گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 1

1_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، حرام و گناهی بزرگ است .

ولا تتركوا إلى الذين ظلموا

«الركون إلى شيء»؛ یعنی ، گرایش پیدا کردن به چیزی و اعتماد کردن بر آن.

128- خطر گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 65 - 1

1 - هشدار خداوند به یکایک پیامبران در باره گرایش پیدا کردن به شرک و پرستش غیر او

ولقد أوحى إليك وإلى الذين من قبلك لئن أشركت ليحبطن عملك

مفرد آمدن خطاب در «أشركت» و «عملك» _ با آن که همه پیامبران مخاطب وحی الهی بودند _ می رساند که این وحی به یکایک پیامبران به طور جداگانه و مستقل، ابلاغ شده است.

129- زمینه گرایش به ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 21 - 7

7- توجه به عظمت مراتب اخروی ، مایه گرایش به ارزش های عالی آن است .

انظر . . . و للأخـره أكبر درجـت و أكبر تفضیلاً

دعوت خداوند از انسانها برای تعمق و تأمل در مدارج عالی اخروی، می تواند به این منظور باشد که در انسانها انگیزه آخرت طلبی و تلاش برای کسب درجات عالی آخرت ایجاد کند.

ص: 79

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 16 - 4

4- توجه انسان به چگونگی خلقت خویش و مرگ و رستاخیز ، زمینه ساز گرایش وی به ایمان و رو کردن به ارزش های دینی و الهی

ثم إنکم یوم القیـمه تبعثون

در آیات نخستین این سوره، سخن از مؤمنان راستین و صفات ارزشی آنان بود. اکنون در این آیات _ که سخن از خلقت شگفت انسان و مرگ و رستاخیز او است _ می تواند رهنمودی باشد به انسان ها برای گرویدن به راه مؤمنان راستین.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 12 - 6

6- استفاده خداوند از تمایلات طبیعی بشر ، در جهت تشویق او به ایمان و ارزش ها

جنّات تجری من تحتها الأنهار

تمایل بشر به برخورداری از بوستان هایی سرشار از رودهای جاری، زمینه ای قرار گرفته است تا خداوند به وسیله این تمایل طبیعی، او را به ارزش های معنوی مشتاق سازد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 15 - 13

13- نیاز های طبیعی و مادی بشر ، وسیله ای در جهت گرایش دادن او به ارزش ها

فیها أنه ر من ماء غیر ءاسن و أنه ر من لبن لم یتغیّر طعمه و أنه ر من خمر لّده لّله

خداوند از گرایش های طبیعی انسان به نوشیدن و لذت بردن و .. در جهت تشویق او به دین داری، استقامت و تقوایی در طریق حق استفاده کرده است.

130- زمینه گرایش به ارزشهای معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های

وعد الله المؤمنين و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

131- زمینه گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 2

ص: 80

2- گرایش به دین اسلام، در گرو وجود سعه صدر و روح پذیرش حق در انسان است.

أفمن شرح الله صدره للإسلام

132- زمینه گرایش به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 5

5- بهره گیری خداوند از تمایلات طبیعی انسان ها در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 23 - 9

9- بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی انسان ها، در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ يَدْخُلُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. و لِبَاسِهِمْ فِيهَا حَرِيرٌ

133- زمینه گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 38 - 18

18_ پرهیز از شرک و گرایش به توحید، تنها در پرتو عنایت ها و امداد های الهی میسر است.

مَا كَانَ لَنَا أَنْ نَشْرَكَ .. ذَلِكَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ عَلَيْنَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 20

20_ مردم، در صورت آگاهی از براهین توحید، به یکتاپرستی گرایش خواهند یافت.

وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8_ توجه به اینکه خداوند هیچ شریکی برای خویش سراغ ندارد، آدمی را به توحید و نفی شرک گرایش می دهد .

أَمْ تَتَّبِعُونَ مَا لَا يُعَلِّمُ فِي الْأَرْضِ

134- زمینه گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 81

12- ربوبیت خداوند ، مقتضی روی آوردن به درگاه او به هنگام نیاز

إذ نادى ربّه ربّ لا تذرنى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 6 - 5

5 - استفاده قرآن کریم از تحولات و حوادث مهم ، به منظور جلب نظر مردم به سوی خداوند

غلبت الروم .. لله الأمر من قبل ... بنصر الله ينصر من يشاء ... وعد الله لا يخ

پرداختن به حادثه ای تاریخی، مانند جنگ رومیان و ایرانیان - که خارج از قلمرو حیاتِ جمعی مسلمانان بوده - اگر چه می تواند به خاطر نگرانی مؤمنان عصر بعثت از شکست معتقدان به کتاب آسمانی (رومیان) باشد، اما تأکید بر خدایی بودن حوادث در آن ماجرا (لله الأمر. .. و بنصر الله...) مشعر به نکته بالا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 69 - 21

21 - یادآوری نعمت های الهی ، دارای تأثیری بسزا در توجه آدمی به خدا و دستیابی به رستگاری است .

فاذكروا ءالاء الله لعلكم تفلحون

135- زمینه گرایش به دشمنان اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 26 - 6

6- بیماردلان و منافقان گریزان از تکالیف دینی ، دارای زمینه گرایش به دشمنان اسلام

و ذكر فيها القتال رأيت الذين فى قلوبهم مرض.. قالوا للذين كرهوا... سنطيعكم

با توجه به ارتباط این آیه با آیات پیشین، می توان نتیجه گرفت که میان بیماردلی و گریز از تکالیف دشوار و تمایل به دشمنان اسلام، ارتباطی تنگاتنگ وجود دارد.

136- زمینه گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 28 - 13

13_ علاقه به معارف دینی ، در گرو شناخت آنهاست .

فعمیت علیکم . . . و أنتم لها ک رهون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 4

4 - توجه به منشأ خلقت و روزی و مرگ انسان ، مقتضی رویکرد تمام عیار به دین است .

ص: 82

اللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ . . . فَأَقِمَّ وَجْهَكَ لِلدِّينِ

احتمال دارد «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه «الذی خلقکم . . .» باشد که در آن، خداوند، برخی از افعال خود را به عنوان نشانه، یادآوری کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 33 - 4

4- ملت های محروم و رنج دیده ، دارای زمینه حق پذیری و گرایش به دین

و لقد اخترنهم . . . وءاتینهم

با توجه به سیاق آیات پیشین _ که فرعونیان را به دلیل رفاه مندی و اسرافگری، حق ناپذیر و محکوم به هلاکت معرفی کرده است _ می توان علت و انتخاب بنی اسرائیل را برای دریافت آیات و معجزات، محرومیت آنان از رفاه مندی و آمادگی آنان برای حق پذیری دانست. البته این هم آغاز یک آزمون است؛ نه امضای صلاحیت مطلق و بی استثنای آنان.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 3 - 12

12- توجه به محدودیت عمر زندگی ، هشدار به انسان ها و عاملی در جهت حق گرایی و روی آوردن آنان به حقایق دین *

ما خلقنا . . . إلاّ بالحقّ وأجلّ مسمّی و الذین کفروا عمّا أنذروا معرضون

برداشت بالا براساس این احتمال است که تذکر خداوند به «أجلّ مسمّی» _ در پی تذکر به حقانیت هستی _ هشدار باشد به آدمیان که دل به زندگی ناپایدار نبندند و از حاکمیت حق غافل نگردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 16 - 4

4 - تأثیر مثبت بیان فواید و نتایج ایمان و دین داری در گرایش بیشتر مردم به دین

وَأَلْوَاسِقَ - موا علی الطریقه لآسقین - هم ماء غدقاً

مأموریت پیامبر (صلی الله علیه و آله) به بیان فواید دین، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - تسبیح و حمد خداوند و استغفار به درگاه او، پس از مشاهده امداد های الهی و گرایش وسیع مردم، به دین، فرمان و توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إذا جاء نصر الله و الفتح . و رأیت الناس یدخلون فی دین الله أفواجًا . فسبح بحم

137- زمینه گرایش به سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 9

9- انسان برای گرایش به راه خدا، نیازمند موعظه نیک در کنار دلایل متقن عقلی

ص: 83

ادع إلى سبيل ربك بالحكمه و الموعظه الحسنه

برداشت فوق، با توجه به این نکته است که «الموعظه» عطف بر «بالحکمه» است و با یک سیاق ذکر شده، در حالی که «و جادلهم» با بیان دیگر و امری مجزاً آمده است.

138- زمینه گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 8

8_ احساس بی نیازی از خداوند، زمینه غفلت از یاد او و گرایش به شرک است.

تدعونه تضرعاً و خفيه .. قل الله ينجيكم منها و من كل كرب ثم أنتم تشركون

139- زمینه گرایش به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 14 - 5

5 - بهره گیری خداوند از تمایلات طبیعی انسان ها در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إنّ الله يدخل الذين ءامنوا .. جنّات تجري من تحتها الأنهـر

140- زمینه گرایش به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 15 - 4

4 - فقر، تنگدستی، بیچارگی و در ماندگی زمینه ساز یأس و نومیدی از خدا (کفر) و پناهنده شدن به غیر او (شرک)

من كان يظنّ .. هل يذهب كیده ما يغيظ

روی سخن در این بخش، با آن اشخاصی است که به خداپرستی گرویده بودند و همین که با برخی از ناملایمات زندگی روبه رو شدند از عبادت او روی برتافتند و به گمان آن که در هستی جز خدا، نیروهای دیگری نیز دخالت دارند، به شرک (آیین سابقشان) بازگشتند.

141- زمینه گرایش به قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - توجه به قیامت ، زمینه ساز گرایش انسان به حقانیت قرآن و موازین الهی

اللّٰه الذی أنزل الکتب بالحقّ . . . و ما یدریک لعلّ الساعه قریب

ص: 84

142- زمینه گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 1

1- ترجیح زندگی دنیا بر آخرت، ریشه اصلی ارتداد و گرایش به کفر است.

من کفر بالله من بعد ایمنه... ذلك بأنهم استحبوا الحیوه الدنیا علی الآخره

جمله «ذلك بأنهم...» در مقام تعلیل برای آیه قبل است و نیز «ذلك» اشاره دارد به ارتداد و کفر پس از ایمان.

143- زمینه گرایش به مرفهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 28 - 18

18- قطع ارتباط با خداخواهان تهیدست، زمینه ساز تمایل آدمی به مظاهر مادی و جلوه های ظاهری دنیامداران است.

ولا تعد عیناک عنهم ترید زینه الحیوه الدنیا

144- زمینه گرایشهای دنیوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 5

5_ مال و فرزند، دو عنصر پرجاذبه در زندگی دنیوی

أمولهم و أولدهم

با توجه به اینکه خداوند از میان امکانات مادی تنها به دو مورد مال و اولاد اشاره کرده، برداشت فوق به دست می آید.

145- زمینه گرایشهای معنوی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 80 - 10

10- عواطف غریزی انسان، تأثیری بسزا در گرایش های معنوی و ایمانی وی دارد.

فكان أبواه مؤمنين فحشينا أن يرهقهما طغى نأ و كفرًا

خضر(ع) فرزند را از پدر و مادر می گیرد تا آنان به واسطه علقه ها و روابط عاطفی، به کفر و طغیان گرایش پیدا نکنند. این نکته، گویای اثرپذیری گرایش ها از عواطف است.

ص: 85

146- سرزنش گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 7

7_ روی برتافتن از توحید و یکتاپرستی و گرایش به شرک و بت پرستی ، کاری شگفت و در پی دارنده نکوهش سخت خداوند

فذلکم اللّٰه ربکم الحق .. فأنی تصرفون

147- سرزنش گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 18

18_ « عن النبی (صلی الله علیه و آله) قال : وقال لقمان لابنه : یا بنی إن كنت صالحاً فابعده من الأشرار و السفهاء ، فریما أصابهم الله بعداب فیصیبک معهم ، فقد أفصح الله سبحانه و تعالی بقوله : وقال سبحانه : « و لا ترکنوا إلی الذین ظلموا فتمسکم النار » ;

از رسول خدا (صلی الله علیه و آله) روایت شده است که فرمود: . . . لقمان به فرزندش گفت: ای پسرک من! . . . اگر انسان شایسته ای هستی از اشرار و سبک مغزان دوری کن، چه بسا خداوند بر آنان عذابی بفرستد و تو را هم با آنان فرا گیرد . . . خداوند در گفتار خود به روشنی فرموده: . . . و «و لا ترکنوا إلی الذین ظلموا»» .

148- سرزنش گرایش به غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 87 - 2

2- روی آوردن به غیر خدا ، با وجود اعتقاد به خالقیت یگانه او ، انحرافی آشکار و امری ملامت بار

و لئن سألتهم من خلقهم ليقولنّ اللّٰه فأنی یؤفکون

«إفک» (مصدر «یؤفکون») به معنای روی گرداندن و انحراف از مسیر طبیعی است.

149- عوامل انحراف در گرایشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12- انسان، بدون برخورداری از هدایت پروردگار، گرفتار انحراف در بینش و گرایش خویش

أفمن كان على بينة من ربه كمن زين له سوء عمله

از مقابله «من كان . . .» با «من زين...»، استفاده می شود که انسان ها به دو گروه عمده تقسیم می شوند: 1_ کسانی که برخوردار از دلایل الهی و هدایت وحی اند؛ 2_ گروهی که در قبال دسته اول قرار دارند و در نهایت به انحراف در بینش (زين له سوء عمله) و انحراف در گرایش (و اتبعوا أهوائهم) کشیده شده اند.

ص: 86

13- انحراف در بینش ، عامل هواپرستی و انحراف در گرایش *

زین له سوء عمله و اتبعوا أهواءهم

از تقدیم «زین له سوء عمله» _ که دلالت بر انحراف در بینش دارد _ بر «اتبعوا أهوائهم» _ که بیانگر انحراف در گرایش است _ مطلب بالا قابل برداشت است.

150- عوامل گرایش به ایمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 29 - 13

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارا

151- عوامل گرایش به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 4 - 5

5_ ستمگری ، باطل گرایی و دروغ پردازی ، از نتایج و اثرات کفر به خدا و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

وقال الذين كفروا إن هـذا إلا إفك . . . فقد جاءو ظلماً وزوراً

«زور» به معنای سخن باطل و دروغ است (لسان العرب).

152- عوامل گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 4

4_ بینایی و شنوایی باطنی انسان (توانایی درک و فهم حقایق) گرایش دهنده او به توحید ، ایمان به قرآن و انجام اعمال صالح

مثل الفريقين كالأعمى والأصم والبصير والسميع

153- عوامل گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 114 - 5

5 - توجه انسان در دنیا به ناپایداری عمر خویش ، دارای نقشی اساسی در گرایش او به دین الهی

قُلْ إِن لَّبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَّوْ أَنْتُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

ص: 87

تعبیر «لو أنکم کنتم تعلمون» می‌رساند که اگر انسان در زندگی دنیوی، به ناپایداری آن توجه داشته باشد، راهی را انتخاب خواهد کرد که به دوزخ و پشیمانی منتهی نشود. آن راه، همان گردن نهادن به شریعت و آیین الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 3

3 - توجه به آیات فراوان الهی، مقتضی روی آوردن به دین خداست.

و من ءای-ته .. فاقم وجهک للدين حنیفاً

احتمال دارد «فا» در «فاقم» تفریح بر آیاتی باشد که در صدد اثبات یک تایی خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 21 - 10، 11

10 - تأثیر سازنده اخلاص و نداشتن چشم داشت مادی، در تبلیغ دین و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لایستلکم أجراً

11 - تأثیر سازنده آگاهی و پیمودن راه دین، در تبلیغات دینی و گرایش دادن مردم به دین داری

اتَّبِعُوا مِنْ لایستلکم أجراً و هم مهتدون

مقصود از جمله «و هم مهتدون» (آنان ره یافته اند) این است که پیامبران، راه دین را شناخته و آن را پیموده اند و طبیعی است کسانی که راه دین را پیموده باشند، در تبلیغ دین موفق تر خواهند بود و مردم نیز دعوت آنان را بهتر خواهند پذیرفت.

154- عوامل گرایش به عمل صالح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 23 - 9

9 - بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی انسان ها، در گرایش دادن آنان به ایمان و عمل صالح

إِنَّ اللَّهَ یدخل الذین ءامنوا .. و لباسهم فیها حریر

155- عوامل گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13- توجه به فرجام مؤمنان و کافران ، نقشی تعیین کننده در گرایش انسان به ایمان یا کفر دارد .

فمن شاء فليؤمن و من شاء فليكفر إنا أعتدنا للظالمين نارا

156- عوامل گرایشهای ناپسند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 88

6_ عقاید شرک آلود و جاهلانه موجب گرایش انسان به اعمال ناشایست و خلاف فطرت و وجدان است.

و كذلك زين . . . قتل أولدهم شركاؤهم

157- عوامل مؤثر در گرایشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 99 - 3

3_ محیط اجتماعی، در عین تأثیر گذاشتن بر خصلت های روحی و گرایش های عقیدتی انسان، از وی سلب اختیار و انتخاب نمی کند

الأعراب أشد كفرةً ونفاقاً . . . و من الأعراب من يؤمن بالله

تصریح به وجود مؤمنان راستین در میان اعراب بادیه نشین به دنبال بیان خصلت کفر ورزی و نفاق شدید آنان، می تواند إشعار به مطلب فوق داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 14 - 7

7 - شناخت ها و کردار انسان، سرمایه و دستاورد او و مؤثر در گرایش ها و ضعف و قوت فهم او است .

ما كانوا یکسبون

تعبیر «یکسبون» _ که ناظر به تکذیب اعتدا و گناه کافران است _ بیانگر این است که اندیشه ها و کردار، سرمایه ای است که آن را به دست آورده اند؛ گرچه برای آنان چیزی جز زیان دربر ندارد.

158- کیفر اخروی گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 5

5- کمترین تمایل به کافران از سوی رهبران دینی، گناهی نابخشودنی و دارای کیفری مضاعف در دنیا و آخرت

لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً. إذا لأذقنک ضعف الحیوه و ضعف الممات

159- کیفر دنیوی گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 75 - 5

5- کمترین تمایل به کافران از سوی رهبران دینی ، گناهی نابخشودنی و دارای کیفری مضاعف در دنیا و آخرت

لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً. إذا لأذقنک ضعف الحیوه و ضعف الممات

ص: 89

160- گرایش به آب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

161- گرایش به آبادانی زمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 15

15_ خداوند ، توان و استعداد آباد کردن زمین را به آدمیان عطا کرده و ایشان را به سوی آبادانی گرایش داده است .

واستعمرکم فیها

استعمره فیها، یعنی: «جعلہ یعمره؛ وی را آبادکننده آن قرار داد» (لسان العرب). بر این اساس «استعمرکم فیها» چنین معنا می شود: خداوند شما را این گونه قرار داده و آفریده است که زمین را آباد سازید؛ یعنی، توان آبادسازی زمین را به شما عطا کرده و نیاز به آن را در شما ایجاد کرده است تا همواره به سمت آبادسازی زمین در حرکت باشید.

162- گرایش به آرامش روانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 9

9_ گرایش فطری انسان به تحصیل امنیت خاطر و آسایش روان

فمن ءامن و اٰصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکیه بر دستاورد امنیت خاطر در رسالت پیامبران، گویای ریشه دار بودن چنین خواسته ای در آدمیان است.

163- گرایش به ارزشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 95 - 13

13- انسان ، مجذوب ارزش های برتر است .

إنما عند الله هو خیر لکم إن کنتم تعلمون

ص: 90

برداشت فوق، به خاطر این است که خداوند با نمایاندن ارزشهای برتر، انسان را به سوی ارزشهای واقعی راهنمایی کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 16 - 12

12- ترغیب و تشویق همواره بندگان از سوی خداوند، برای گرایش به ارزش ها

وعد الصدق الذی کانوا یوعدون

عبارت «کانوا یوعدون»، استمرار وعده های الهی را می رساند. که این وعده ها در نهایت برای انگیزش و ترغیب بندگان، به کسب ارزش ها است.

164- گرایش به امکانات مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان، آب، خانه های دلپذیر و جاودانگی، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

165- گرایش به امنیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 48 - 9

9_ گرایش فطری انسان به تحصیل امنیت خاطر و آسایش روان

فمن ءامن و أصلح فلا خوف علیهم و لا هم یحزنون

تکیه بر دستاورد امنیت خاطر در رسالت پیامبران، گویای ریشه دار بودن چنین خواسته ای در آدمیان است.

166- گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 41 - 1

1_ گرایش همه انسانها، حتی مشرکان، در سختیها و شداید به خدای یگانه

بل ایاه تدعون

ص: 91

167- گرایش به جاودانگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان ، آب ، خانه های دلپذیر و جاودانگی ، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 5

5_ بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأموالهم .. أعد الله لهم جنت تجری من تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 3 - 4

4- بهره گیری قرآن از گرایش های انسان (گرایش به ابدیت) در ترغیب به ارزش های معنوی ، بهره می گیرد .

یَسِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ الصَّالِحَاتِ أَنْ لَهُمْ أَجْرًا حَسَنًا . مَكْتَبِينَ فِيهِ أَبَدًا

روشن است که تمایل به جاودانگی، در نهاد انسان ها وجود دارد و قرآن مجید، از همین علاقه ها، برای سوق دادن آدمی به سوی ارزش ها، بهره برداری کرده است.

168- گرایش به خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 40 - 9

9_ اگر مشرکان از صداقت بهره مند باشند، بر گرایش خویش به هنگام سختیها، به خدای یگانه اقرار می کنند.

قل أرءیتکم . . . أغير الله تدعون إن كنتم صدقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 63 - 7

7_ گرایش به خداوند با فطرت آدمی عجین است.

قل من ینجیکم . . . تدعونہ تصرعا و خفیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 28 - 2

2_ مسلمانان صدر اسلام از جمله کسانی اند که پیش از هدایت شدن به خدا گرایش داشته و از او گریزان نبودند .

ص: 92

و یهدی إلیه من أناب. الذین ءامنوا و تطمئن قلوبهم بذكر الله

«الذین ءامنوا» عطف بیان برای «من أناب» و تبیین کننده آن با ارائه مصداق است؛ یعنی، کسانی که ایمان آورده اند، همانانند که به سوی خدا انابه می کردند، از این رو مشیت الهی بر هدایت آنان تعلق گرفت.

169- گرایش به خیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 9

9_ انسان دارای گرایش فطری به سوی نیکیها و زیباییهاست.

وزین لهم الشیطن ما کانوا یعملون

حرکت انسان به دنبال شیطان، پس از زینت و زیبا جلوه دادن اعمال، بیانگر این نکته است که آدمی زیباییها را می طلبد و خواهان حرکت به دنبال آن است. از این روست که شیطان همان زشتیها را زیبا جلوه می دهد و آدمی را می فریبد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 2، 1

1- انسان، شرّ و بدی را چونان خیر و خوبی، طالب و خواستار است.

و یدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

مراد از «دعا» مطلق درخواست است اعم از اینکه به لفظ دعا باشد و یا به غیر آن.

2- خیرطلبی در انسان، اصیل و در پی شرّ بودنش، تبعی و غیر اصیل است.

و یدع الإنسان بالشرّ دعاء بالخیر

برداشت فوق از تشبیه شرخواهی انسان به طالب خیر بودنش استفاده گردیده است؛ یعنی، همان طور که انسان همواره و به طور طبیعی و اصیل طالب خیر است، به دنبال شر هم خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 29

29_ وجود زمینه های گرایش به خیر و شر در انسان از آغاز آفرینش

قال لاقتلنک .. انما يتقبل الله من المتقين

با توجه به اینکه هاییل و قابیل هر دو فرزندان آدم بودند، لکن راههای متضادی را برگزیدند، معلوم می شود گرایشهای درونی انسانها متفاوت است.

170- گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 2,3,4

2- رویکرد تمام عیار به دین خدا و مشغول نکردن خود به مشرکان هواپرستی که بر گمراهی خود پا می فشارند ، لازم است .

بل اتبع الذين ظلموا .. فاقم وجهك للدين

ص: 93

«فا» در «فأقم» فصیحه و نتیجه گیری از جمله محذوف است؛ یعنی: «حال که روشن شد که مشرکان، به دلیل هواپرستی شان، به خدا شرک میورزند و هدایت ناپذیرند، تو، به آنان توجه نکن و تنها، به دین خدا متوجه باش.»

3 - توجّه به آیات فراوان الهی، مقتضی روی آوردن به دین خدا است.

و من ءای-ته .. فأقم وجهک للدين حنیفاً

احتمال دارد «فا» در «فأقم» تفریع بر آیاتی باشد که در صدد اثبات یک تایی خداوند است.

4 - لزوم توجّه همه جانبه و به دور از هرگونه انحراف و کجی به دین خداوند

فأقم وجهک للدين حنیفاً

بنابراین احتمال که «حنیفاً» حال برای ضمیر فاعلی «أقم» باشد، نکته بالا استفاده می شود لازم به ذکر است که «حنف» مصدر «حنیف» به معنای «پرهیز از هرگونه تمایل به انحراف» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 6

6 - لزوم توجّه تمام عیار به دین حق، با عبرت گیری از فرجام بدکرداران گذشته

فانظروا کیف کان ع-قبه الذین من قبل .. فأقم وجهک للدين

برداشت بالا، بنابراین احتمال است که «فاء» در «فأقم» تفریع بر آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 3

3 - گرایش به دین، امری فطری است. *

افغیر دین الله یبغون

«بغی» به معنای طلب است. و فعل مضارع «یبغون» دلالت بر طلب و خواست مستمرّ دارد. بنابراین آیه شریفه فرض کرده که مردمان همواره در پی دین هستند.

171- گرایش به رحمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 1 - 3

3 - انسان ، مجذوب رحمت است .

الرحمن

با توجه به این که خداوند در مقام جلب توجه انسان ها رحمت خود را به آنان یادآور شده است، استفاده می شود که انسان بیش از هر چیز، مفتون لطف و رحمت است.

172- گرایش به زنان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

ص: 94

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

173- گرایش به زنان عفیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

174- گرایش به زهد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 51 - 8

8- گرایش باطنی پیامبران به ترک دنیا و پرهیز از لذت های آن

یٰـأیها الرسل کلوا من الطیبات

این که خدا، به پیامبران توصیه می کند که از غذاهای لذیذ استفاده کنید، نشان می دهد که در بین آن بزرگواران، نوعی گرایش به ترک دنیا و اجتناب از لذات آن وجود داشته است؛ که ممکن بود در صورت نبود این توصیه الهی، به نوعی رهبانیت کشیده شوند.

175- گرایش به زیبایی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 43 - 9

9_ انسان دارای گرایش فطری به سوی نیکیها و زیباییهاست.

وزین لهم الشیطن ما کانوا یعملون

حرکت انسان به دنبال شیطان، پس از زینت و زیبا جلوه دادن اعمال، بیانگر این نکته است که آدمی زیباییها را می طلبد و خواهان حرکت به دنبال آن است. از این روست که شیطان همان زشتیها را زیبا جلوه می دهد و آدمی را می فریبد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 10

ص: 95

10_ زیبا پنداشتن اعمال و افکار از مهمترین عوامل انگیزش آدمی است.

كذلك زين للكفرين ما كانوا يعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 89 - 5

5_ بهره گیری از گرایش انسان به زیبایی و جاودانگی ، در جهت هدایت وی به ایمان و جهاد ، امری است شایسته و بایسته .

جهدوا بأموالهم .. أعد الله لهم جنت تجري من تحتها الأنهر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 13

13_ گرایش انسان به زیباییها

بل زين للذين كفروا مكرهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 8

8- گرایش به زیبایی ها ، از جمله گرایش های انسانهاست .

لأزينن لهم

از اینکه ابلیس، از طریق تزئین اعمال به گمراهی انسانها می پردازد، به دست می آید که انسانها به زیبایی و زینت علاقه مند هستند و این علاقه مندی باعث و انگیزه آنها در رفتارشان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 6 - 2

2- انسان ، موجودی زیباپسند است .

ولکم فیها جمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

تستخرجوا منه حلیه تلبسونها

فعل مضارع «تلبسونها» حکایت از واقعیت خارجی می کند و آن استفاده از زیورآلات است. از طرفی، تزئین جزء نیازهای ضروری انسان نیست و در عین حال در کنار آن نیازها ذکر شده است و این حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- گرایش و تمایل انسان به زیبایی و گریز از زشتی

فزیّن لهم الشیطن اعم لهم

از اینکه شیطان اعمال زشت مردم را تزئین کرد و آنان را به وسیله همان عمل گمراه ساخت، نشان دهنده نکته فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 7 - 13

13- گرایش به زیبایی ها ، در سرشت انسان نهفته است .

جعلنا ما على الأرض زينة لها لنبلوهم

آفرینش زیبایی ها به منظور آزمایش انسان، در صورتی معنا خواهد داشت که گرایش به زیبایی در وجود انسان نهفته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 38 - 12

12 - انسان ها ، طبعاً ، به زیبایی و خوبی گرایش دارند .

وزين لهم الشيطان اعم لهم

این که شیطان، کارهای ناروا را خوب جلوه می دهد، تا مردم را از راه خدا باز دارد، حکایت از این حقیقت می کند که مردم، به زیبایی و خوبی گرایش دارند و شیطان از این گرایش، استفاده می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 25 - 6

6 - گرایش درونی انسان به زیبایی ها

فزيّنوا لهم . . . و حقّ عليهم القول

از این که اعمال ناشایست انسان ها را برایشان خوب و نیک جلوه می دادند، می توان استفاده کرد که طبیعت انسان از بدی گریزان است و به خوبی تمایل دارد.

176- گرایش به زیورآلات

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 14 - 6

6- گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

فعل مضارع «تلبسونها» حکایت از واقعیت خارجی می کند و آن استفاده از زیورآلات است. از طرفی، تزئین جزء نیازهای ضروری انسان نیست و در عین حال در کنار آن نیازها ذکر شده است و این حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 12 - 7

7 - گرایش انسان ها به زیبایی و تزئین با زیورآلات

و تستخرجون حلیه تلبسونها

آیه شریفه در صدد گزارش از یک واقعیت خارجی است و آن استفاده مدام انسان ها از زیورآلات دریایی است. این کار حکایت از تمایل و گرایشی است که در درون انسان ها وجود دارد.

ص: 97

177- گرایش به شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 64 - 5

5_ آدمی پس از نجات از شداید، علی رغم پیمان عدم شرک و سپاسگزاری از خداوند، پیمان شکنی می کند و مجدداً شرک میورزد.

لئن أنجنا .. قل الله ینجیکم ... ثم أنتم تشرکون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 71 - 11

11_ گرایش به شرک پس از توحید (ارتداد)، حرکتی ضد تکاملی و ارتجاعی است.

أندعوا من دون الله .. و نرد علی أعقابنا بعد إذ هدینا الله

معنای جمله «نرد علی ..» صرفاً به معنای بازگشت به گذشته تاریخی نیست بلکه حکایت از بازگشت به جهل و عقب ماندگی فکری نیز دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 9

9_ گرایش انسان ها به کفر و شرک، نه دلالت بر خروج آنان از سیطره خدا دارد و نه بیانگر ولایت غیر خدا بر آنان است .

أولئك لم یكونوا معجزین فی الأرض .. ما كانوا یستطیعون السمع و ما كانوا یبصرون

خداوند، با بیان ریشه کفرورزی کافران (ماکانوا ..)، پس از اعلام ولایت خدا بر آنان، به این حقیقت اشاره می کند که: مخالفت کافران با برنامه های الهی به خاطر خروج آنان از حاکمیت خدا و سلطه غیر او بر ایشان نیست؛ بلکه به دلیل ناتوانی آنان از درک معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 36 - 9

9_ گروه هایی از یهود و نصارا دارای گرایشهایی شرک آلود بودند .

و من الأحزاب من ینکر بعضه قل إنما أمرت أن أعبد الله و لا أشرك به

چون جمله «قل إنما أمرت . . .» _ که حاکی از توحید و یکتاپرستی است _ در پاسخ گروه هایی از یهود و نصارا قرار گرفته است ، معلوم می شود این گروه ها به پرستش غیر خدا و شرک در عبادت روی آورده بودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17 _ گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إِنَّ الَّذِينَ هَادُوا وَالصَّبُّونَ وَالنَّصْرِيَّ . . . لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن

ص: 98

حقیقت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 1,7

1_ شعيب (ع) در پاسخ اشرف کفرپیشه مدین، گرایش به آیین شرک را افترا بر خداوند دانست.

قد افترينا على الله كذبا إن عدنا في ملتكم

7_ شعيب (ع) بازگشت خود و همگامانش را به آیین شرک تنها در صورت تعلق مشیت الهی، ممکن دانست.

و ما يكون لنا أن نعود فيها إلا أن يشاء الله ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 140 - 6

6_ گرایش به شرک، ناسپاسی به نعمت های خداوند است.

قال أغیر الله أبغیکم إلهاً و هو فضلکم علی العلمین

178- گرایش به شرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 11 - 1,2

1- انسان، شرّ و بدی را چونان خیر و خوبی، طالب و خواستار است.

و یدع الإنسـن بالشرّ دعاءه بالخیر

مراد از «دعا» مطلق درخواست است اعم از اینکه به لفظ دعا باشد و یا به غیر آن.

2- خیرطلبی در انسان، اصیل و در پی شرّ بودنش، تبعی و غیر اصیل است.

و یدع الإنسـن بالشرّ دعاءه بالخیر

برداشت فوق از تشبیه شرخواهی انسان به طالب خیر بودنش استفاده گردیده است؛ یعنی، همان طور که انسان همواره و به طور طبیعی و اصیل طالب خیر است، به دنبال شر هم خواهد رفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 27 - 29

29_ وجود زمینه های گرایش به خیر و شر در انسان از آغاز آفرینش

قال لاقتلنک . . . انما یتقبل اللّٰه من المتقین

با توجه به اینکه هابیل و قابیل هر دو فرزندان آدم بودند، لکن راههای متضادی را برگزیدند، معلوم می شود گرایشهای درونی انسانها متفاوت است.

179- گرایش به صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 99

8_ اعتقاد به توحید و روی دل و جان به خدای یگانه کردن، مقتضای گرایش به حق و راه مستقیم است.

وجهت وجهی للذی ... حنیفا و ما أنا من المشرکین

راغب در معنای حنیف می گوید: «حنف» تمایل به استقامت و دوری از گمراهی است. و چون «حنیفا» در آیه شریفه وصف برای فاعل «وجهت» است، تعلیلی برای مضمون «وجهت ...» محسوب می شود.

180- گرایش به طبیعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 72 - 4

4_ تمایل طبیعی و غریزی انسان به بوستان، آب، خانه های دلپذیر و جاودانگی، وسیله ای در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی

وعد الله المؤمنین و المؤمنات جنت تجری

با توجه به اینکه خداوند، همین گرایشهای طبیعی را وسیله هدایت انسانها و سوق دادن آنان به کسب ارزشها قرار داده است، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 6

6 - بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی و غریزی انسان به آب، بوستان و خانه های دلپذیر، در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی است.

تؤمنون بالله ورسوله... ویدخلکم جنّات... و مسکن طیّبه

از این که خداوند، گرایش های طبیعی انسان ها را وسیله هدایت آنان و سوق دادن آنها به کسب ارزش ها قرار داده است، برداشت بالا استفاده می شود.

181- گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 14

14_ « عن أبي عبدالله (ع) في قول الله عزوجل : « ولا تركنوا إلى الذين ظلموا . . . » قال : هو الرجل يأتي السلطان فيحب بقائه إلى أن يدخل يده إلى كيسه فيعطيه ;

از امام صادق(ع) درباره سخن خدا که فرموده: «و لا تركزوا إلى الذين ظلموا . . .» روایت شده است: ركون به ظالم این است که شخص نزد سلطان [ظالم] برود و دوست بدارد که او زنده بماند تا دست در کیسه اش کند و چیزی به او بدهد».

ص: 100

182- گرایش به عبادت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 9

9_ انسان از دیرباز ، برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 9

9_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 10

10_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش معبود و گرایش به آن بود .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 59 - 7

7_ انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه گرایش به معبود و پرستش آن

يقوم اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 65 - 8

8_ انسان از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بود .

يقوم اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 73 - 8

8_ انسان ها از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش بودند .

قال يقوم اعبدوا الله

183- گرایش به عقیده حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 26 - 3

3- عقیده حق ، دلپذیر و مطابق طبع آدمی بوده و عقیده باطل منفور است .

ص: 101

مثلاً کلمه طیبه کشجره طیبه . . و مثل کلمه خبیثه کشجره خبیثه

«طیب» در لغت به چیزی معنا شده است که مطابق طبع و میل آدمی می باشد و «خبث» چیزی است که مورد کراهت و نفرت می باشد. برداشت فوق، با توجه به معنای یاد شده، بنابر احتمالی است که مراد از «کلمه طیبه» عقیده حق و «کلمه خبیث» عقیده باطل باشد.

184- گرایش به فرزند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 5

5_ مال و فرزند ، دو عنصر پرجاذبه در زندگی دنیوی

أمولهم و أولدهم

با توجه به اینکه خداوند از میان امکانات مادی تنها به دو مورد مال و اولاد اشاره کرده، برداشت فوق به دست می آید.

185- گرایش به فسق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قیامه - 75 - 5 - 3,5

3 - منشأ انکار معاد ، تمایل انسان به فسق و فجور است ؛ نه وجود شبهه ای علمی .

أیحسب الإنسان أن لن نجعله عظامه . . بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

5- گرایش به فسق و فجور ، از تمایلات طبیعی انسان ها است .

بل یرید الإنسان لیفجر أمامه

186- گرایش به قدرت برتر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 116 - 8

8_ گرایش طبیعی انسان ها به قدرتی فراتر و نیرومند ، برای اتکا به او

و ما لکم من دون الله من ولیّ ولا نصیر

اینکه خداوند فرموده است: «برای شما جز او یار و سرپرستی نیست»، مبتنی بر وجود خصلت یارطلبی و استمداد و اتکا به مبدأ قدرت در انسانها می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 22 - 8

8 - انسان ها ، دارای گرایشی درونی به قدرتی برتر جهت انتخاب ولیّ و یاورند .

و ما لكم من دون الله من وليّ ولا نصير

ص: 102

نفی مطلق غیرخدا برای ولایت و یاورى، مبتنى بر وجود خصلت یارطلبى و اتکا به ولّى برتر است.

187- گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 10

10- « قال الرضا (ع) : ممّا نزل بآياك أعنى و اسمعى يا جاره خاطب الله عزّوجلّ بذلك نبیه و أراد به أمّته قوله : . . . « و لولا أن ثبتناك لقد كدت تركن إليهم شيئاً قليلاً » . . . ;

امام رضا(ع) فرمود: از جمله آیاتی که بر سبک و روش [مثال معروف عرب] «إيّاك أعنى و اسمعى يا جاره» نازل گردید و آن هم بدین معنا که خداوند _ عزّوجلّ _ به پیامبر(صلی الله علیه و آله) خطاب می کند ولی مقصود و مراد امت اوست; این آیه شریفه است: «و لولا أن ثبتناك لقد كدت تركن إليهم شيئاً قليلاً» . . .».

188- گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 20 - 9

9_ گرایش انسان ها به کفر و شرک ، نه دلالت بر خروج آنان از سیطره خدا دارد و نه بیانگر ولایت غیر خدا بر آنان است .

أولئك لم يكونوا معجزين في الأرض . . . ما كانوا يستطيعون السمع و ما كانوا يبصرون

خداوند، با بیان ریشه کفرورزی کافران (ماکانوا . . .)، پس از اعلام ولایت خدا بر آنان، به این حقیقت اشاره می کند که: مخالفت کافران با برنامه های الهی به خاطر خروج آنان از حاکمیت خدا و سلطه غیر او بر ایشان نیست؛ بلکه به دلیل ناتوانی آنان از درک معارف الهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 24 - 3

3_ گرایش های شرک آلود و انکار حقانیت قرآن ، نشانه ناشنوایی ضمیر و کوری دل است .

مثل الفریقین كالأعمى والأصمّ والبصير والسميع

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 106 - 1

1- میل و گرایش به کفر پس از پذیرش ایمان (ارتداد) ، موجب خشم شدید الهی است

من کفر بالله من بعد ایمنه ... فعليهم غضب من الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 72 - 17

17_ گرایش نصارا به کفر و شرک ، نشانه بی ثمری و کارساز نبودن انتساب ظاهری به ادیان الهی

إنّ الذين هادوا و الصبئون و النصرى . . . لقد كفر الذين قالوا إنّ الله هو المسيح

ص: 103

در آیه 69 بیان شد که مجرد انتساب به ادیان الهی در سعادت آدمی کارساز نیست و این آیه به منزله دلیل و برهانی بر آن حقیقت است.

189- گرایش به مال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 85 - 5

5_ مال و فرزند ، دو عنصر پرجاذبه در زندگی دنیوی

أمولهم و أولدهم

با توجه به اینکه خداوند از میان امکانات مادی تنها به دو مورد مال و اولاد اشاره کرده، برداشت فوق به دست می آید.

190- گرایش به مردان پلید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

191- گرایش به مردان عفیف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 26 - 9

9- گرایش و همسویی زنان و مردان خبیث (بدکردار و ناپاک) به همدیگر و مردان و زنان نیک و پاکدامن به یکدیگر

الخبیثات للخبیثین . . . و الطیبون للطیبات

برخی از مفسران برآنند که آیه شریفه، در صدد بیان یک واقعیت خارجی در جامعه است، نه حکم شرعی؛ به این معنا که زنان و مردان خبیث و آلوده به همدیگر و زنان و مردان پاکدامن به یکدیگر گرایش و تمایل دارند و نهایتاً به همدیگر می پیوندند.

192- گرایش به مشرکان

1- پیامبر (صلی الله علیه و آله) از ترفند های لغزش آفرین مشرکان و کمترین تمایل به آنان ، در پرتو ثبات قدم اعطا شده به او از جانب

خداوند ، در امان بود .

و لولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً

193- گرایش به معبود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 50 - 9

9_ انسان از دیرباز ، برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 61 - 9

9_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به معبود

ما لکم من إله غیره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 10

10_ انسان ، از دیرباز برخوردار از روحیه پرستش و گرایش به آن بود .

اعبدوا الله ما لکم من إله غیره

194- گرایش به موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 63 - 1

1 - برخی از فرعونیان در پی سخنان موسی (ع) ، به آن حضرت گرایش پیدا کرده ، و موجب بروز تنش در میان فرعونیان گردیدند .

فتن زعوا .. قالوا إن هذن لسحرن

فاعل «قالوا» به قرینه «فأجمعوا کیدکم» (در آیه بعد) گروهی از فرعونیان بودند که با گروهی دیگر از خودشان به گفت وگو پرداختند. آیه قبل

نیز به این معنا تصریح دارد که در میان فرعونیان مشاجره ای پدید آمد. این مشاجره در باره موسی (ع) بوده و فاعل «قالوا» سعی در توجیه گروه دوم داشته است.

195- گرایشها به باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 31

ص: 105

31_ کج اندیشی و گرایش قلب به باطل ، مانع از ژرفنگری در علم *

فأما الذين في قلوبهم زيغ . . . و الراسخون في العلم

از مقابله دو گروه (کج اندیشان و راسخان در علم)، استفاده شده است.

196- گرایشها در پیری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4- انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب . . . و تکاثر فی الأمول و الأولد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

197- گرایشها در جوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4- انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب . . . و تکاثر فی الأمول و الأولد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

198- گرایشها در کودکی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4 - انسان ، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی ، نوجوانی ، جوانی ، میان سالی و پیری) ، دارای روحیه و گرایش متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است .

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

ص: 106

199- گرایشها در میان سالی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4- انسان، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی، نوجوانی، جوانی، میان سالی و پیری)، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است.

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

200- گرایشها در نوجوانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 4

4- انسان، در هر مرحله ای از مراحل زندگی دنیوی (کودکی، نوجوانی، جوانی، میان سالی و پیری)، دارای روحیه و گرایشی متفاوت با مرحله قبل و مرحله بعد است.

اعلموا أنّما الحیوه الدنیا لعب .. و تکاثر فی الأموال و الأولاد

برداشت یاد شده در صورتی به دست می آید که هر یک از خصلت های پنجگانه یاد شده در آیه شریفه، به ترتیب بیانگر یکی از مراحل زندگی انسان باشد.

201- گرایشهای پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 68 - 3

3_ گرایش به حق (حنیف بودن) و تسلیم خدا بودن، حقیقت پیروی از حضرت ابراهیم (ع) و انبیا

و لکن کان حنیفاً مسلماً و ما کان من المشرکین. انّ اولی الناس بابرهیم للذین اتّ

202- گرایشهای فطری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 3

3_ گرایش به دین ، امری فطری است . *

افغیر دین الله یبغون

«بغی» به معنای طلب است. و فعل مضارع «یبغون» دلالت بر طلب و خواست مستمرّ دارد. بنابراین آیه شریفه فرض کرده که مردمان همواره در پی دین هستند.

ص: 107

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 95 - 9

9_ گرایش به توحید امری فطری و معقول، و شرک پنداری دور از حقیقت و موجب شگفتی است.

ذَلِكُمُ اللّٰهُ فَاَنى تَوْفِكُوْنَ

در مفردات راغب آمده است که «افک» به معنای دروغ و نیز هر چیزی است که در غیر مجرا و مسیر صحیح خود قرار گرفته باشد. جمله «فأنى توفكون» در عین استفهام همراه با تعجب، بر انحراف و دروغ بودن شرک و در نتیجه بر حقانیت و راستی توحید اشاره دارد.

203- گرایشهای مادی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 10، 5

5_ شیفتگی مردم نسبت به زن، فرزندان ذکور، سیم و زر و مرکب های نامدار

زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَ الْبَنِيْنَ وَ الْقَنَاطِيْرِ الْمَقْنَطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِ

10_ امکانات مادی، و تمایل به آنها، فقط وسیله ای برای گذران زندگانی دنیاست و هدف آفرینش نیست.

زَيْنَ لِلنَّاسِ ذَلِكُمْ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 15 - 8، 2

2_ تقوایبشگان، فریفته تمایلات شهوانی و مادی نیستند.

زَيْنَ . . . ذَلِكُمْ مَتَاعُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا . . . لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ

8_ پرهیز از شیفتگی به تمایلات نفسانی، عامل دستیابی به بهشت جاودان و رضوان الهی

لِلَّذِيْنَ اتَّقَوْا عِنْدَ رَبِّهِمْ

به قرینه آیه قبل می توان مفعول «اتَّقوا» را موارد ذکر شده در آن آیه دانست. موارد یاد شده عبارت است از حب و شیفتگی به شهوات و گفتنی است معنای لغوی «اتَّقوا»، پرهیز و دوری است.

204- گرایشهای متضاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 141 - 8

8_ رشد ایمان در جامعه ، موجب نفی حضور کفر است .

و لِيَمْحَقَّ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَمْحَقَّ الْكَافِرِينَ

نیاوردن «لام تعلیل» در «یَمْحَقَّ»، اشاره به این معنا دارد که نابودی کافران پس از خالص شدن مؤمنان صورت می گیرد. یعنی به هر اندازه که مؤمنان از عیب و نقص خالص شوند، به همان مقدار از شوکت کافران کاسته خواهد شد تا به نابودی کشانده شوند.

ص: 108

205- گرایشهای نکوهیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 14، 7، 5، 1

1_ توجه و علاقه به مادیات، زمینه محرومیت از پندگیری و بینش صحیح

انّ فی ذلک لعبره لاولی الابصار. زین للنّاس حبّ الشّهوات

برداشت فوق از ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل استفاده شده است؛ گویا «زین» بیان می کند که چرا همه انسانها اهل بصیرت نیستند.

5_ شیفتگی مردم نسبت به زن، فرزندان ذکور، سیم و زر و مرکب های نامدار

زین للنّاس حبّ الشّهوات من النّساء و البنین و القناطیر المقنطره من الذّهب و الف

7_ هشدار الهی در مورد جاذبه های موهوم امور مادی و دنیوی

زین للنّاس حبّ الشّهوات . . . متاع الحیوه الدّنیاء

14_ تضعیف انگیزه های مادی و تقویت انگیزه های معنوی، از روش های قرآن برای تربیت انسان

زین للنّاس . . . و اللّٰه عنده حسن المثاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 142 - 3

3_ ضرورت پرهیز از بنا نهادن بینش ها و موضع گیری ها، بر اوهام و پندار های باطل

ام حسبتم ان تدخلوا الجنّه و لمّا یعلم اللّٰه

206- گناه گرایش به ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 113 - 1

1_ تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان، حرام و گناهی بزرگ است.

و لا ترکنوا الی الذین ظلموا

«الركون إلى شيء»؛ یعنی ، گرایش پیدا کردن به چیزی و اعتماد کردن بر آن.

207- ممانعت از گرایش به دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 16 - 5

5 - کافران به آیین و برنامه های الهی ، درصدد بازداشتن مردم از گرایش به دین و عمل به آن هستند . *

فاعبدنی . . . فلا یصدنک عنها من لایؤمن بها

مرجع ضمیر «عنها» و «بها» ممکن است تمامی تعالیم و رهنمودهای آموخته شده به موسی (ع) در وادی طوی (توحید،

ص: 109

لزوم عبادت و نماز، معاد و کیفر و پاداش الهی) باشد.

208- ممنوعیت گرایش به کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 74 - 9

9- کمترین تمایل و کوچک ترین اتکا به کافران ، ممنوع است .

و لولا أن ثبتتک لقد کدت ترکن إلیهم شیئاً قليلاً

از اینکه خداوند می فرماید: «اگر ما ثبات قدم به تو نداده بودیم، نزدیک بود که تو اندکی به آنان تمایل و اتکا بکنی» استفاده می شود که تمایل به کافران ممنوع است.

209- موانع گرایش به اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 75 - 4

4- قساوت و سخت دلی بنی اسرائیل و جامعه یهود ، از میان برنده زمینه های ایمان و گرایش به اسلام در آنان

ثم قست قلوبکم .. أفتطمعون أن يؤمنوا لکم

حرف «فاء» در «أفتطمعون» قطع امید از ایمان آوردن بنی اسرائیل را نتیجه قساوت قلب ایشان - که در آیه قبل مطرح شد - می شمرد؛ یعنی، با پیدایش قساوت در قلب بنی اسرائیل، جای امیدی به ایمان آوردن آنان نیست.

210- موانع گرایش به توحید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 15

15_ خودفریبی مشرکان و آراسته دیدن پندار شرک ، آنان را از گرایش به توحید باز داشت .

و صدّوا عن السبیل

«صدّ» (مصدر صدّوا) به معنای بازگرداندن است. به نظر می رسد فاعل محذوف از «صدّوا» مکر و حيله که مایه شرکورزی مشرکان شده است، باشد.

7_ آلودگی قوم عاد به پلیدی و گرفتاری ایشان به خشم خدا، مانع آنان از تصدیق رسالت هود و گرایش به توحید و یکتاپرستی

قال قد وقع علیکم من ربکم رجس و غضب

برداشت ف__وق بر اساس این احتمال است که جمله «قد وقع ..» به منزله دلیلی باشد بر کفرورزی قوم عاد، نه نتیجه ای

برای انکار توحید و رسالت. یعنی هود با این جمله اشاره به ریشه عنادورزی آنان دارد.

211- موانع گرایش به کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 107 - 5

5- توجه به آخرت و ارزش دادن به آن ، مانع روی گردانی از ایمان و گرایش به کفر و ارتداد

ذلک بأنهم استحبوا الحیوه الدنیا علی الآخره

جمله «ذلک بأنهم . . .» در صدد معرفی مرتد و انگیزه ارتداد اوست و او کسی است که زندگی دنیا را بر آخرت ترجیح داده، در حالی که اگر آخرت را در نظر می داشت و برای آن ارزش لازم قائل بود، دست از ایمان برنداشته و مرتد نمی شد.

212- نقش گرایشها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 3 - 7

7- استفاده از گرایشها و عواطف خویشاوندی برای هدایت مردم ، از روش های هدایتی قرآن

الأتخذوا من دونی وکیلاً. ذرّیه من حملنا مع نوح

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «ذرّیه من حملنا . . .» از سخنان قرآن باشد نه آموزه های تورات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 12 - 6

6 - بهره گیری قرآن از تمایلات طبیعی و غریزی انسان به آب ، بوستان و خانه های دلپذیر ، در جهت گرایش دادن وی به ارزش های معنوی است .

تؤمنون بالله ورسوله . . . ویدخلکم جنّات... و مسکن طیبه

از این که خداوند، گرایش های طبیعی انسان ها را وسیله هدایت آنان و سوق دادن آنها به کسب ارزش ها قرار داده است، برداشت بالا استفاده می شود.

213- نهی از گرایش به ظالمان

5_ مسلمانان نباید در پایداری بر دین و پیشبرد اهداف آن بر ستمگران ، اتکا کنند و از آنان یاری طلبند .

فاستقم كما أمرت و من تاب معك . . . و لا تركنوا إلى الذين ظلموا

نهی از تمایل به ستمگران و اتکای بر آنان ، پس از امر به استقامت در راه دین ، توجه دادن مؤمنان است به این که مبادا برای رسیدن به این مقصود (استقامت در راه دین و پیشبرد اهداف آن) بر ستمگران تکیه کنند و از آنان یاری بخواهند.

4- گرسنگی

1- آثار گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 15

15- فقر و گرسنگی مردم، زمینه ساز ناامنی اجتماعی است. *

فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس الجوع والخوف

از اینکه خداوند در کیفر کفران نعمت، ابتدا فقر و گرسنگی و سپس ترس و ناامنی را مطرح ساخته است، می توان به دست آورد که فقر و گرسنگی زمینه ناامنی اجتماعی، همچون دزدی و .. را فراهم می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 44 - 5

5- گرسنگی و محرومیت از مواد غذایی لازم، از نشانه های مسکین بودن

و لم نک نطعم المسکین

2- ابتلا به گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 2،4

2 - خداوند با مبتلا ساختن اهل ایمان به ترس و گرسنگی، آنان را می آزماید .

و لنبلونکم بشیء من الخوف و الجوع

4 - مبتلا شدن به پیکار با دشمنان و پیامد های آن (ترس، گرسنگی، زیان های مالی و جانی و کم محصولی) از مشکلات راه ایمان است .

لا تقولوا لمن یقتل . . . و لنبلونکم بشیء من الخوف

بیان کردن آزمون با ترس، گرسنگی و .. پس از مطرح کردن جهاد و کشته شدن در راه خدا، گویای این است که: مقصود از «الخوف و ...» ترسها و گرسنگیهایی است که از مبتلا شدن به دشمنان دین به وجود می آید؛ یعنی، ایمان به رسالت مستلزم پیکار با دشمنان دین

است و پیامد پیکار ترس، گرسنگی و ... می باشد.

ص: 112

3- اهتمام به رفع گرسنگی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - حاقه - 69 - 34 - 6

6 - اهتمام شدید اسلام ، به رفع گرسنگی در جامعه و تغذیه بینوایان

إِنَّهٗ كَانَ لَا يُؤْمِنُ بِاللَّهِ الْعَظِيمِ . وَلَا يَحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمَسْكِينِ

از این که تکلیف تغذیه بینوایان و گرسنگان، در ردیف ایمان به خدا و به عنوان عامل عذاب الهی قرار گرفته است؛ می توان به حقیقت یاد شده پی برد.

4- اهمیت مشکلات گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 8 - 5

5 - توجه و اهتمام ویژه اسلام ، به مشکل گرسنگی و نیاز غذایی جامعه

و يطعمون الطعام على حبة مسكيناً ويتيمماً وأسيراً

از تصریح به اطعام و رفع نیازهای غذایی نیازمندان جامعه _ به جای تأمین عموم نیازهای نیازمندان _ می توان مطلب یاد شده را به دست آورد.

5- بلاي گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 8

8- گرسنگی و ناامنی ، از بلا های مهم اجتماعی است .

قریه كانت ءامنه مطمئنّه . . . فأذقها الله لباس الجوع والخوف

6- جاودانگی گرسنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 7 - 3

3- خوردن گیاه « ضریح » ، دوزخیان را از گرسنگی نجات نخواهد داد .

و لایغنی من جوع

7- زمینه رفع گرسنگی از جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 113

3- ریشه کن ساختن گرسنگی در جامعه ، نیازمند همکاری مردمی و تلاش همگانی است .

و لاتحـ ضون علی طعام المسکین

8- شدت گرسنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 7 - 1

1 - دوزخیان ، همواره ضعیف و لاغر مانده و در شدت گرسنگی به سر خواهند برد .

لایسمن و لایغنی من جوع

کلمه «جوع»، نکره است و چون کلام منفی است، بر عموم دلالت دارد. بنابراین هر گونه گرسنگی که به تصور می آید، درباره دوزخیان مصداق خواهد داشت.

9- عوامل رفع گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 5

5 - مصرف طعام ، باید به منظور از بین بردن گرسنگی و به دست آوردن توان عبادت باشد .

فلیعبدوا .. الذی أطعمهم من جوع

«من جوع»، بیانگر آن است که هدف از طعام، زوال گرسنگی است؛ نه آن که خوردن، همواره مطلوب باشد. «فلیعبدوا» بیانگر هدف بودن عبادت برای طعامی است که از خداوند به انسان می رسد.

10- عوامل گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 16، 9

9- ابداع روش های جدید برای گناه و استمرار آن و نیز ناسپاسی در برابر خدا ، عامل پیدایش فقر ، گرسنگی و ناامنی اجتماعی

فکفرت بأنعم الله .. بما کانوا یصنعون

برداشت فوق، با توجه به واژه «یصنعون» که در بردارنده معنای ابداع و ایجاد مسبوق به عدم است، استفاده گردید.

16- دستیابی جامعه به امنیت، رشد و رفاه اقتصادی و یا ابتلای آن به فقر، گرسنگی، ناامنی و ترس، در گرو اعمال افراد آن جامعه است

و ضرب الله مثلاً قریه كانت ءامنه مطمئنه .. فكفرت بأنعم الله فأذقها الله لباس

ص: 114

11- عوامل گرسنگی در مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 112 - 14

14- روی آوری فقر ، گرسنگی و ناامنی به شهر مکه پس از آبادانی آن ، در نتیجه کفران نعمت های الهی

ضرب الله مثلاً قریه کانت ءامنه مطمئنہ .. فأذقها الله لباس الجوع و الخوف بما ک

برداشت فوق _ چنان چه عده ای از مفسران گفته اند _ بنابراین احتمال است که مورد مثال آیه، قحطی شهر مکه باشد.

12- فلسفه رفع گرسنگی اهل مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 15

15 - رفع گرسنگی و ناامنی از ساکنان مکه ، در راستای اعتلا و شکوفایی کعبه و از جلوه های ربوبیت خداوند است .

ربّـمـذا البیت . الذی أطعمهم من جوع و ءامنهم من خوف

«الذی»، وصف «ربّ» و بیانگر جلوه های آن است.

13- گرسنگی اصحاب کهف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 19 - 15

15- اصحاب کهف ، پس از بیدار شدن از خواب طولانی خویش ، احساس گرسنگی کردند .

فابعثوا أحدکم بورقکم .. أزکی طعاماً

14- گرسنگی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 66 - 3

3 - دوزخیان ستمگر ، در حال گرسنگی شدید به سر خواهند برد .

فمالتون منها البطون

پر کردن شکم از خوراکی های بسیار ناگوار، نشانه شدت گرسنگی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - غاشیه - 88 - 6 - 3، 1

1 - دوزخیان، گرفتار گرسنگی و نیازمند غذا خواهند شد.

لیس لهم طعام

3 - بی غذایی و تن در دادن دوزخیان به خوردن خار بی ارزش و صدمه زننده، از شکنجه ها و عذاب های جهنم است.

ص: 115

ليس لهم طعام إلا من ضريع

15- گرسنگی خضر (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 3

3- موسی و خضر (ع) با احساس گرسنگی، از مردم شهر، تقاضای طعام و خوراکی کردند.

استطعما أهلها

به قرینه «یضییقوهما» مراد از استطعام، تهیه طعام برای ادامه سفر نبوده است، بلکه موسی و خضر(ع)، در همان هنگام، گرسنه بوده اند.

16- گرسنگی در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 52 - 3

3- اهل دوزخ (اصحاب شمال)، برای رفع گرسنگی ناچار به تغذیه از درخت زقوم خواهند بود.

لأکلون من شجر من زقوم

آوردن «لام» تأکید، بیانگر آن است که تغذیه اهل دوزخ از «زقوم» تردیدناپذیر است؛ زیرا آنان برای رفع گرسنگی چاره ای جز آن ندارند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 53 - 1

1- دوزخیان از فرط گرسنگی به پر کردن شکم خود از میوه «زقوم» می پردازند.

فمالون منها البطون

17- گرسنگی قریش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 1

1- خداوند، قریش را از گرسنگی رهانید و مواد غذایی آنان را تأمین کرد.

حرف «من» یا تعلیلی است و یا بدلی؛ یعنی، به دلیل گرسنگی یا به جای آن. در هر دو صورت، بیانگر وجود زمینه گرسنگی در قریش است؛ به گونه ای که اگر خداوند آنان را اطعام نمی کرد، راهی دیگر نداشتند.

18- گرسنگی موسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 62 - 2

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین ، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد .

ءاتنا غداءنا لقد لقینا من سفرنا هـ ذانصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 77 - 3

3- موسی و خضر (ع) با احساس گرسنگی ، از مردم شهر ، تقاضای طعام و خوراکی کردند .

استطعما أهلها

به قرینه «یضیفوهما» مراد از استطعام، تهیه طعام برای ادامه سفر نبوده است، بلکه موسی و خضر(ع)، در همان هنگام، گرسنه بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 24 - 6,7

6 - کمک رسانی موسی (ع) به دختران شعیب ، علی رغم خستگی و گرسنگی شدید وی

ثمّ تولّی الی الظلّ فقال ربّ اِنّی لما أنزلت الیّ من خیر فقیر

7 - اظهار گرسنگی و نیاز در پیشگاه خداوند از سوی موسی (ع) و درخواست کمک از ساحت او

فقال ربّ اِنّی لما أنزلت الیّ من خیر فقیر

19- گرسنگی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 155 - 6

6 - پیشه ساختن صبر و برپایی نماز ، دو وسیله کارساز برای تحمل ترس ها ، گرسنگی ها ، زیان های مالی و جانی و کمبود های به وجود آمده برای سالکان راه ایمان

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ . . . وَلَنبَلِّغَنَّكُمْ أَبْشَىٰءَ مِمَّنَ الْخَوْفِ ... وَ

20- گرسنگی یوشع (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 62 - 2

2- موسی (ع) در پی گذر کردن و پشت سر گذاشتن مجمع البحرین ، گرسنگی و خستگی شدیدی را در خود و همسفرش احساس کرد

ص: 117

ءاتنا غداءنا لقد لقينا من سفرنا هـ_ذا نصبًا

«نصب» به معنای «رنج و سختی» است.

21- منشأ گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 78 - 16

16_ خداوند ، منشأ تمام نعمت ها (مانند سلامتی ، امنیت و گشایش روزی) و تمام بلا ها (از قبیل بیماری ، ترس و گرسنگی)

و ان تصبهم حسنةً يقولوا هذه من عند الله و ان تصبهم سيئةً يقولوا هذه من عندك قل

از ائمه معصومین (ع) در معنای حسنات و سیئات در آیه فوق روایت شده است: .. الصحة والسلامة والامن والسعة في الرزق وقد سماها الله حسنات ... یعنی بالسیئه هاهنا المرض والخوف والجوع

تفسیر قمی، ج 1، ص 144؛ نورالثقلین، ج 1، ص 519، ح 416.

22- نجات از گرسنگی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - قریش - 106 - 4 - 1

1 - خداوند ، قریش را از گرسنگی رهانید و مواد غذایی آنان را تأمین کرد .

الذی أطعمهم من جوع

حرف «من» یا تعلیلی است و یا بدلی؛ یعنی، به دلیل گرسنگی یا به جای آن. در هر دو صورت، بیانگر وجود زمینه گرسنگی در قریش است؛ به گونه ای که اگر خداوند آنان را اطعام نمی کرد، راهی دیگر نداشتند.

ص: 118

1- ابتلای بنی اسرائیل به گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 57 - 1

1 - قوم موسی پس از نجات از سلطه فرعونیان و گذر از دریا ، در بیابان ها به گرمای سوزان خورشید گرفتار شدند .

و ظللنا علیکم الغمام

«تظلیل» مصدر «ظللنا» - که به معنای سایه قرار دادن می باشد - گویای این است که: قوم موسی پس از گذشتن از دریا، در جایی که سقف و دارای سایه بانی باشد سکونت نکردند و لذا کلمه «بیابانها» در برداشت آورده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 16، 17

16 - قوم موسی پس از عبور از دریا به گرمای سوزان خورشید گرفتار شدند .

و ظللنا علیهم الغمم

17 - خداوند با سایه گستر ساختن ابر ها بر قوم موسی آنان را از تابش سوزان خورشید رهایی بخشید .

و ظللنا علیهم الغمم

«غمامه» به معنای ابر و جمع آن غمام است. (لسان العرب). برخی از اهل لغت برآنند که غمام به معنای ابر سفید است. «تظلیل» (مصدر ظللنا) به معنای سایه قرار دادن است.

2- ابزار گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 5 - 3

3- گرم شدن آدمی به وسیله پشم ، کرک و موی دام ها از جمله فواید آنهاست .

و الأنعـم خلقها لكم فیها دفء

«دفیء» اسم برای وسیله و چیزی است که آدمی به وسیله آن گرم شده و از سرما محفوظ می ماند.

3- غزوه تبوک در گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 81 - 10

10 - وقوع جنگ تبوک در شدت گرما

لا تتفروا فی الحر

4- گرما در بهشت آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 119 - 1

1 - آدم (ع) در بهشت خویش ، از تشنگی و تحمل تابش آفتاب در امان و مصون بود .

وإنک لاتظمؤا فیها و لاتضحی

«لاتضحی»؛ یعنی، رویه روی خورشید قرار نمی گیری و حرارت آن به تو نمی رسد (لسان العرب). این وصف با توجه به معنای لغوی «جَنَّة» _ که بستان پوشیده از درخت است _ به وجود سایه فراوان در سرای آدم(ع) اشاره دارد.

5- گرما در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - رحمن - 55 - 35 - 4

4 - فضای محشر ، سخت داغ ، دودآلود و نفس گیر

یرسل علیکما شواظ من نار و نحاس

6- منابع گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نبأ - 78 - 13 - 1

1 - خداوند خورشید را چراغ فروزان و منبع نور و حرارت قرار داده است .

و جعلنا سراجًا وهاجًا

«وَهَج» (ریشه «وہاج»)، به معنای آتش و روشنایی آن است. (مقایس اللغه)

7- نجات بنی اسرائیل از گرما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 160 - 17

ص: 120

17_ خداوند با سایه گستر ساختن ابرها بر قوم موسی آنان را از تابش سوزان خورشید رهایی بخشید .

و ظللنا علیهم الغمم

«غمامه» به معنای ابر و جمع آن غمام است. (لسان العرب). برخی از اهل لغت برآنند که غمام به معنای ابر سفید است. «تظلیل» (مصدر ظللنا) به معنای سایه قرار دادن است.

ص: 121

1- بطلان گروه های مشرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 7

7 - کلیه گروه هایی که اعتقادشان براساس شرک است ، بر باطل اند .

و لا تكونوا من المشركين . من الذين فرقوا دينهم

«من الذين فرقوا دينهم» بدل از «المشركين» است و به خاطر توجه دادن به این حقیقت آمده است که اگر چه مشرکان، عقیده واحدی ندارند و گروه های عقیدتی مختلفی اند، اما همه، مشرک اند و باید از قرار گرفتن در صف هر کدام از آنها پرهیز شود.

2- تمایز گروه ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 14 - 3

3 - صفوف مؤمنان ، در روز قیامت ، از صف کافران جدا می شود .

و يوم تقوم الساعة يومئذ يفرقون

در صورتی که مرجع ضمیر «یتفرقون» واژه «الخلق» در آیه یازده _ باشد و به قرینه دو آیه بعد _ که درباره وضعیت مؤمنان و کافران است _ نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 43 - 12

12 - روز قیامت ، روز تفکیک شدن کامل انسان های مؤمن از انسان های کافر است .

يومئذ یصدعون

احتمال دارد مراد از تفکیک شدن و جدایی در روز قیامت، تفکیک صفوف اهل بهشت از صفوف کسانی که اهل جهنم اند باشد. آیه بعد، مؤید این برداشت است

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- در قیامت، صفوف کافران و مؤمنان، از هم جدا می شود.

یومئذ یصدّعون. من کفر فعلیه کفره و من عمل صـ لِحاً... یمهدون

3- گروه ها در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 56 - 5

5- رو در رویی گروه های مختلف انسان ها، در روز قیامت، امری ممکن است.

و یوم تقوم الساعه یقسم المجرمون... و قال الذین أوتوا العلم و الإیمان لقد لبثتم

گروه های اجتماعی

4- {گروه های اجتماعی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 200 - 4,5,8

4_ مذمت آن گروه از مردم که پس از انجام مناسک حج، تنها خواهان بهره های دنیوی از پروردگار خویشند.

فمن الناس من یقول ربنا اتنا فی الدنیا

5_ دنیاطلبان، زیبایی ها را تنها در امکانات و بهره های دنیوی می پندارند.

فمن الناس من یقول ربنا اتنا فی الدنیا

از اینکه در هنگام خواسته هایشان قید «حَسَنَه» را ذکر نکرده اند، چنین برمی آید که هر چه را در دنیاست، زیبا می پنداشتند.

8_ برخی مردم، تنها دنیا را از پروردگارشان خواهند.

و من الناس من یقول ربنا اتنا فی الدنیا

چون گروهی که در آیه بعد مطرح است، خواهان دنیا و نیز آخرتند، به قرینه مقابله، این گروه تنها طالب دنیایند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 201 - 1

1_ تمجید آن دسته از مردم که پس از انجام مناسک حج ، خواهان نیکوهای دنیا و آخرت و نجات از آتش هستند .

و منهم من يقول ربنا اتنا فی الدنيا حسنه و فی الاخره حسنه و قنا عذاب النار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 204 - 5

5_ منافقان ریاکار و متظاهرنند .

و من الناس من یعجبک قوله فی الحیوه الدنيا .. و هو الدّ الخصام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 123

1 - برخی از مردم، رضایت خداوند را با فدا کردن جان خویش می‌خرند.

و من الناس من يشرى نفسه ابتغاء مرضات الله

4 - در برابر کسانی که حرث و نسل را فدای مصلحت خود می‌کنند، برخی، جان خود را در برابر حفظ ارزش‌های الهی فدا می‌کنند.

ليفسد الحرث و النسل . . . و من الناس من يشرى نفسه ابتغاء مرضات الله

8 - وجود مؤمنان ایثارگر در جامعه برای مبارزه با فساد، از نشانه‌های رأفت خداوند به بندگان

و اذا تولى سعى فى الأرض . . . و من الناس من يشرى نفسه ابتغاء مرضات الله ... و ال

10 - تفاوت عمیق میان انسان‌ها و تقسیم‌بندی آنها بر مبنای جهانبینی، عقیده، عمل و اخلاق

و من الناس من يقول . . . ربنا اتنا . . . من يعجبك . . . من يشرى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - برخی از مردم تا هنگامی که عذاب الهی نازل نشود، تسلیم نمی‌شوند و ایمان نمی‌آورند.

هل ينظرون الا ان ياتيهم الله فى ظلل من الغمام

6 - برخی از مردم برای تسلیم شدن در برابر خداوند، منتظر آمدن خداوند و ملائکه هستند.

هل ينظرون الا ان ياتيهم الله فى ظلل من الغمام و الملائكة و قضى الامر

بنابراینکه جمله «هل ينظرون»، تهدید به عذاب نباشد؛ بلکه بیان یک واقعیت - که همان توقع نابجای مردم است - باشد.

12 - توقعات نابجای برخی از مردم (دیدن خدا و ملائکه)

هل ينظرون الا ان ياتيهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ایمان و کفر، ملاک تقسیم‌بندی جوامع انسانی از نظر قرآن

فاما الذين كفروا .. واما الذين امنوا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 66 - 3,5

3_ تنها گروهی اندک از مردم ، پذیرای حکم خودکشی و ترک خانه و کاشانه در صورت فرمان الهی به آن

و لو انا كتبنا عليهم ان يقتلوا انفسكم .. ما فعلوه الا قليل منهم

5_ رویگردانی مردم_ جز گروهی اندک_ از توبه در صورت مشروط بودن آن به خودکشی و یا ترک خانه و کاشانه

و لو انهم اذ ظلموا انفسهم جاؤك فاستغفروا الله .. و لو انا كتبنا ... ما فعلو

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

3 - نساء - 4 - 83 - 16,18

16_ تنها عده قلیلی از مردم تحت تأثیر شایعات و اخبار گمراه کننده قرار نمی گیرند .

اذاغوا به .. لو لا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

ص: 124

18_ تنها گروهی اندک از مردمان برای رهایی از پیروی شیطان نیاز به هدایت های ویژه و دایمی ندارند .

لولا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

در برداشت فوق مستثنی منه، ضمیر در «اتبعهم» گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 70 - 2، 1

1_ برخی مردم بازی و سرگرمیهای دنیا را به عنوان دین خود برگزیده اند.

وذر الذین اتخذوا دینهم لعبا و لهوا

2_ گروهی از مردم نابخردانه دین خدا را بازیچه و سرگرمی برای خود قرار داده اند.

وذر الذین اتخذوا دینهم لعبا و لهوا

مراد از «دینهم» می تواند آیین الهی باشد که برای آنان نازل گشته، ولی آنان به جای تمسک آن را بازیچه خویش قرار داده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 4، 6، 9

4_ گروهی از انسان ها هیچ نشانه ای را که برای اثبات حقانیت دین به آنان ارائه شود، تصدیق نمی کنند و بدان ایمان نمی آورند .

وإن یروا کل ءایه لا یؤمنوا بها

6_ گروهی از انسان ها هر چند راه رشد و هدایت را پیش روی خویش ببینند، آن را راه و رسم زندگانی خویش قرار نمی دهند .

وإن یروا سبیل الرشد لا یتخذوه سبیلا

9_ گروهی از انسان ها با برخورد به راه های ضلالت آن را روش خویش قرار داده و در پی آن سلوک خواهند کرد .

وإن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «وإن یروا سبیل الغی . . .» عطف بر «یتکبرون» و صله چهارمی برای «الذین» باشد. در این صورت جمله مذکور اشاره به گروهی دیگر دارد که خداوند آنان را از درک آیات خویش باز می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 18 - 7

7 - برخلاف همه پدیده های جهان هستی ، مردم دو دسته اند : بسیاری از آنان معتقد به توحید ربوبی و اهل خضوع و انقیاد در برابر خدا و بسیاری دیگر منکر توحید ربوبی و دیگر پرست هستند .

ألم تر أنّ الله يسجد . . . و كثير من الناس و كثير حقّ عليه العذاب

جمله «حقّ عليه العذاب» کنایه از شرک و دیگرپرستی و روی گردانی از خضوع در برابر خدا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 125

2 - انسان ها در برابر انذار ها و اخطار های پیامبران دو دسته اند : مؤمن و یا کافر

ی_أیها الناس إنما أنا لکم نذیر مبین . فالذین ءامنوا ... و الذین سعوا فی ءای_تن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 10، 1

1 - برخی از مردم ، به دنبال فراگیری سخنان بیهوده و داستان های بی اساس اند .

و من الناس من یشتری لهو الحدیث

«لهو» در لغت، به معنای هر چیزی است که انسان را از مقصدش باز دارد. عبارت «لهو الحدیث» اضافه صفت به موصوف خودش است و به معنای «سخن و کلام و یا افسانه های بیهوده» است.

10 - گروهی از مردم ، در برخورد با آیات قرآن کریم ، آن را می پذیرند و گروهی دیگر ، از آن روی گردانده و به سخنان بیهوده روی می آورند .

تلک ءای_ت الکت_ب . . . هدی ... للمحسنین ... و من الناس من یشتری لهو الحدیث

آیه، عطف معنوی به آیات پیش و یا عطف قصه به قصه است و گویا، در صدد بیان این نکته است که مردم، در برخورد با قرآن، دو دسته اند: گروهی از آنان محسنان اند که هدایت پذیرند و گروهی دیگر، از آن گریزانند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 32 - 12

12 - گروهی از مردم ، در برابر نعمت نجات از بلا ها و خطر های مرگ آفرین ، ناسپاس اند .

فلَمَّا نَجَّيْهِمُ إِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمَا يَجْحَدُ بِأَيِّ تَنَاءٍ إِلَّا .. كَفُورٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 73 - 1

1 - مردم ، در برابر امانت الهی ، به سه گروه منافق و مشرک و مؤمن صف بندی شدند .

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ إِلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 32 - 5

5- وجود گروهی مستکبر در جوامع بشری که گروه دیگر را به استضعاف می کشانند .

قال الذين استكبروا للذين استضعفوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 4

4- وجود گروهی مستکبر در جوامع بشری که گروه دیگر را به استضعاف در می آورند .

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 126

20 - لیل - 92 - 5 - 1

1 - دسته ای از مردم ، انفاقگر و اهل جود و تقوایند .

فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى

مراد از «إعطاء» _ به قرینه مقابله با «بخل» (در آیات بعد) _ انفاق مال و جود و کرم است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 8 - 1

1 - دسته ای از مردم ، از صرف اموال خود در موارد لازم ، بخل ورزیده و همواره درصدد ثروت اندوزی و غنی ساختن خویش اند .

وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى

«بخل»؛ یعنی، دور نگه داشتن اندوخته ها، از مصارفی که منع آنها از آن شایسته نیست (مفردات).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 9 - 1

1 - گروهی از مردم ، پاداش های موعود خداوند را دروغ پنداشته و وعده های الهی را تکذیب می کنند .

و كَذَّبَ بِالْحَسَنَى

5- اختلاف گروه های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 4

4 _ تقسیم شدن مردم به فرقه های مختلف و درگیری و جنگ بین آنان، از انواع عذاب الهی بر مردم است.

أَوْ يَلْبَسَكُمْ شِيعًا وَيَذِيقَ بَعْضُكُمْ بَأْسَ بَعْضٍ

«شيع» جمع «شيعه»، به معنی گروهها و فرقه هاست و «بأس» نیز به معنی جنگ و یا شدت جنگ است. (لسان العرب). جمله «و يذيق

...» عطف تفسیر و یا عطف سبب بر مسبب است، یعنی نتیجه گروه گروه شدن جنگ و درگیری است.

6- امتحان گروه های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 53 - 1

1_ خداوند گروهها و قشرهای گوناگون جامعه را به وسیله یکدیگر می آزماید.

و كذلك فتنا بعضهم ببعض

ص: 127

7- گروه های اجتماعی در مدینه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 60 - 16

16 - در مدینه عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) گروه های مختلف فکری و عقیدتی زندگی می کردند .

نساء المؤمنین . . . لئن لم ینته المنفقون

8- گروه های اجتماعی دوران عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 65 - 3

3 - وجود گروه ها و احزاب مختلف اجتماعی و قومی در جامعه عصر عیسی (ع)

فاختلف الأحزاب من بينهم

جمله «فاختلف الأحزاب» گویای این نکته است که مردمان در عصر عیسی (ع)، به گروه ها و احزاب مختلفی تقسیم شده بودند که بعد از بعثت آن حضرت، گرفتار اختلافاتی نوین شدند.

9- گروه های اجتماعی صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 11 - 1

1 - وجود برخی از عناصر مذدب و هرهری مذهب در جمع مسلمانان صدر اسلام

و من الناس من یعبد الله علی حرف فإن أصابه خیر اطمأنّ به و إن أصابه فتنه انقلب

«حرف» به معنای طرف و کنار است. «علی حرف» متعلق به عامل مقدر و حال از ضمیر مستتر در «یعبد» است. یعنی، «و من الناس من یعبد الله حال کونه علی طرف من الدین». آیه فوق، خبر از عناصری از اهل شرک می دهد که همراه با اضطراب، تشویش، دودلی و تردید وارد جبهه توحید و یکتاپرستی (اسلام) می شدند. آنان مانند کسی هستند که در کنار معرکه چشم به راه می نشیند؛ اگر دید جنگجویان دارند پیروز می شوند، وارد معرکه می شوند؛ اما اگر احساس کرد که آنها شکست می خورند، فرار می کند. عناصر فوق نیز اگر به مال و منالی دست می یافتند، شادمان می شدند و پا بر جا می ماندند؛ اما اگر اتفاقاً مواجه با ناملایمات و سختی ها می شدند، از جبهه توحیدی روی بر می تافتند و به آیین سابقشان (شرک) باز می گشتند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 10 - 1

1 - در میان مؤمنان صدر اسلام ، افرادی با ایمان سست وجود داشتند .

و من الناس من يقول ءامنا بالله فإذا أؤذى فى الله جعل فتنه الناس كعذاب الله

ص: 128

10- گروه های اجتماعی و رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 120 - 24

24 - رهبران دینی در خطر پیروی از تمایلات نفسانی گروه های مختلف اجتماعی

و لئن اتبعت أهواءهم .. مالک من اللّٰه من ولیّ و لانصیر

گروه بندی

11- آثار گروه بندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 65 - 5

5_ گروه گروه شدن، زمینه درگیری و خونریزی و نشانه عذاب الهی است.

أو یلبسکم شیعا و یذیق بعضکم بأس بعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 11

11 - گروه بندی و حزب گرایی ، پیش درامدی بر اختلاف مذهبی است .

فرّقوا دینهم .. کلّ حزب بما لدیهم فرحون

احتمال دارد «کلّ حزب ..» به منزله تعلیل برای «فرّقوا دینهم» باشد؛ یعنی، آنان، دین خود را تجزیه کردند و یا در دین خود، اختلاف کردند، برای این که هر گروهی آنچه را که خود دارد، آن را می پسندد.

12- گروه بندی های اجتماعی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 5

5 - اختلاف دینی ، از عوامل دسته بندی و گروه بندی های اجتماعی است .

احتمال دارد ذکر «و كانوا شيعةً» پس از «فرّقوا» به خاطر توجه به این واقعیت است که: اختلاف دینی، گروه بندی اجتماعی را به دنبال دارد.

13- ناپسندی گروه بندی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 32 - 6

6 - اختلاف در دین و ایجاد دسته بندی ، امری نکوهیده و مذموم است .

بل اتّبع الذين ظلموا أهواءهم ... ولا تكونوا من ... الذين فرّقوا دينهم و كانوا ش

ص: 129

7- گریه

1- آثار گریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 16 - 3

3_ گریه و ناله ، نمی تواند دلیل صداقت و حقانیت باشد .

و جاء و أباهم عشاءً يبكون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 11

11_ حزن شدید و گریه فراوان ، باعث سفید گشتن سیاهی چشم و نابینایی می شود .

وابيضت عيناه من الحزن

2- احکام گریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 16 - 4

4_ جواز گریستن بر فقدان برادر و کشته شدن او

جاء و أباهم عشاءً يبكون

هر چند گفتار و افعال برادران یوسف نمی تواند دلیلی بر احکام شرعی باشد ، ولی از آن جا که این عمل (گریه بر فقد برادر) در نزد یعقوب پیامبر انجام گرفته ، معلوم می شود او آن عمل را نکوهیده و حرام نمی دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 9

9_ جواز گریستن و اشک ریختن و غم و اندوه جانکاه خوردن در فراق عزیزان

وقال ی_أسفی علی یوسف وایضت عيناه من الحزن

3- اهمیت گریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 4

4 - خنده و گریه ، از بارزترین نمود ها و ویژگی های طبیعت انسان

و آئه هو أضحك و أبکی

از اختصاص به ذکر یافتن خنده و گریه در میان سایر افعال انسان، مطلب بالا استفاده می شود.

4- عوامل گریه پسندیده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 7

7_ توجه به شدت حرارت آتش دوزخ ، عامل خشنودی اندک انسان و گریه طولانی وی در دنیا و بیم او بر فرجام خویش

قل نار جهنم أشد حراً.. فلیضحکوا قليلاً و لیبکوا كثيراً

5- عوامل گریه مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 60 - 3

3- مؤمنان راستین ، دور از سرمستی ، و گریان و اندوهناک در برابر انذار های الهی

و تضحکون و لاتبکون

از توییح کافران به خاطر سرمستی و سرخوشی، استفاده می شود که مؤمنان_ بر خلاف ایشان_ از خوف انذارهای الهی، گریان و از سرمستی ها به دوراند.

6- فضیلت گریه در سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 20

20- سجده و گریه در حال سجود ، حالتی مطلوب و دارای فضیلت است .

إِذَا تَتْلَىٰ عَلَيْهِمْ . . . خَرُّوا سُجَّدًا وَبُكِيًّا

«بُكِيًّا» جمع است و مانند «سُجَّدًا» حال مقدره است؛ یعنی افراد یاد شده با شنیدن آیات الهی، خود را برای سجود و گریه به زمین می افکنند.

ص: 131

7- کثرت گریه شعيب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 84 - 26

26_ « عن أبي عبدالله (ع) : لم يبعث الله عزوجل من العرب إلا خمسة أنبياء : هوداً و صالحاً و اسماعيل و شعيباً و محمداً خاتم النبيين (صلى الله عليه و آله) و كان شعيب بكاء ;

از امام صادق (ع) روایت شده است: خدای عزوجل از عرب جز پنج نفر کسی را مبعوث نکرد: هود، صالح، اسماعیل، شعیب و محمد (صلى الله عليه و آله) خاتم پیامبران و شعیب زیاد گریه کننده بود».

8- گریه ابراهيم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا ، یحیی ، مریم (س) ، عیسی ، ابراهیم ، اسحق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل ، و ادريس (ع) ، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك . . . إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و بکیّاً

9- گریه اخروی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 82 - 3، 1

1_ خوشحالی و خنده منافقان متخلف از جهاد ، اندک و زودگذر در مقایسه با عذاب ها و گریه های اخروی آنان

فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيراً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «فليضحكوا» در مورد دنیا و «وليبكوا» در مورد آخرت باشد.

3_ گریه های طولانی منافقان در آتش سوزان دوزخ

قل نار جهنم أشد . . . و ليبكوا كثيراً

برداشت فوق با توجه به این است که «فليضحكوا قليلا و ليبكوا كثيراً» متفرع بر «قل نار جهنم أشد حراً» در آیه قبل باشد.

10- گریه ادريس (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

ص: 132

11- گریه ارزشمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 4

4- گریستن به هنگام شنیدن آیات قرآن، امری ارزشمند است .

إذا يتلى عليهم . . . ويخرون للأذقان يبكون

12- گریه اسحاق(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك . . . إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خروا سجداً وبكياً

13- گریه اسماعیل(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك . . . إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خروا سجداً وبكياً

14- گریه انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 15

15- پیامبران و هدایت یافتگان برگزیده، به هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتند و می گریند .

من النبيين . . . و ممن هدينا واجتبيينا إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خروا سجداً و

15- گریه بر قتل برادر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 133

4_ جواز گریستن بر فقدان برادر و کشته شدن او

جاء و أباهم عشاءً یبکون

هر چند گفتار و افعال برادران یوسف نمی تواند دلیلی بر احکام شرعی باشد، ولی از آن جا که این عمل (گریه بر فقد برادر) در نزد یعقوب پیامبر انجام گرفته، معلوم می شود او آن عمل را نکوهیده و حرام نمی دانست.

16- گریه برادران یوسف

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 16 - 1

1_ فرزندان یعقوب، پس از رها ساختن یوسف (ع) در چاه، گریان نزد پدر آمدند.

و جاء و أباهم عشاءً یبکون

علل الشرایع، ص 47، ح 1، ب 41؛ نورالثقلین، ج 2، ص 413، ح 17.

17- گریه برگزیدگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 19، 15

15- پیامبران و هدایت یافتگان برگزیده، به هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتند و می گریند.

من النبیین . . . و ممّن هدینا واجتیبنا إذا تتلی علیهم ءایات الرحمن خرّوا سجّداً و

19- گریه در حال سجده و خضوع در مقابل آیات الهی، از آثار نعمت هدایت و برگزیدگی در پیشگاه خداوند است.

و ممّن هدینا واجتیبنا إذا تتلی علیهم ءایات الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

18- گریه جایز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ جواز گریستن بر فقدان برادر و کشته شدن او

جاء و أباهم عشاءً یبکون

هر چند گفتار و افعال برادران یوسف نمی تواند دلیلی بر احکام شرعی باشد ، ولی از آن جا که این عمل (گریه بر فقد برادر) در نزد یعقوب پیامبر انجام گرفته ، معلوم می شود او آن عمل را نکوهیده و حرام نمی دانست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 9

ص: 134

9_ جواز گریستن و اشک ریختن و غم و اندوه جانکاه خوردن در فراق عزیزان

وقال ی_أسفی علی یوسف وایضت عیناه من الحزن

19- گریه در سجده

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 19

19- گریه در حال سجده و خضوع در مقابل آیات الهی، از آثار نعمت هدایت و برگزیدگی در پیشگاه خداوند است.

و ممّن هدینا واجتیبنا إذا تتلی علیهم ءای_ت الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

20- گریه در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 5

5- قیامت، روز خنده و گریه خلائق *

ثمّ یجزیه الجزاء الأوفی . . . و أنّه هو أضحک و أبکی

برداشت یاد شده بدین احتمال است که این آیه _ به قرینه آیات پیشین _ در ارتباط با قیامت باشد.

21- گریه زکریا (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادیس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند.

أول_ئک . . . إذا تتلی علیهم ءای_ت الرحمن خرّوا سجّداً و بکیّاً

22- گریه طولانی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3_ گریه های طولانی منافقان در آتش سوزان دوزخ

قل نار جهنم اشد... و لیبکوا کثیراً

برداشت فوق با توجه به این است که «فلیضحکوا قليلاً و لیبکوا کثیراً» متفرع بر «قل نار جهنم اشد حراً» در آیه قبل باشد.

ص: 135

23- گریه علما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 3,5

3- خضوع عالمان و آگاهان به معارف آسمانی در برابر قرآن ، همراه با سرشک دیدگان

إن الذين أوتوا العلم من قبله إذا يتلى عليهم .. . و يخرون للأذقان يبكون و يزيدون

5- تأثیر قرآن بر روح و روان عالمان آشنا به معارف آسمانی ، در حدی است که از دیدگان آنها اشک جاری می شود .

إذا يتلى عليهم .. . يبكون

24- گریه علمای مسیحیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 3

3_ گریه گروهی از کشیشان و راهبان عصر پیامبر بر اثر شنیدن قرآن

منهم قسيسين و رهباناً .. . ما أنزل إلى الرسول ترى أعينهم تفيض من الدمع

بنابر اینکه ضمیر در «سمعوا» به «قسيسين» و «رهبان» برگردانده شود.

25- گریه عیسی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا ، یحیی ، مریم (س) ، عیسی ، ابراهیم ، اسحق ، یعقوب ، موسی ، هارون ، اسماعیل ، و ادريس (ع) ، هنگام شنیدن آیات

الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك .. . إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و بکياً

26- گریه کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - ترنم کافران به ترانه ها ، به جای گریستن بر فرجام شوم خویش *

و تضحکون و لاتبکون . و أنتم س_مدون

بنا به گفته برخی از مفسران در معنای «سامد»، تغنی و آوازه خوانی نیز نهفته است.

ص: 136

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 3

3 - گریه گروهی از کشیشان و راهبان عصر پیامبر بر اثر شنیدن قرآن

منهم قسیسین و رهباناً .. ما أنزل إلى الرسول ترى أعينهم تفيض من الدمع

بنابر اینکه ضمیر در «سمعوا» به «قسیسین» و «رهبان» برگردانده شود.

28- گریه محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - لیل - 92 - 5 - 6

6 - « عن علی بن الحسین (ع) قال : كان رجلٌ موسرٌ علی عهد النبی (صلی الله علیه و آله) فی دار [له] حدیقه و له جار له صبیبةٌ فکان یتساقط الرطب عن النخلة فیسُدُّون صبیانهُ یا کلون فیأتی الموسر فیخرج الرطب من جوف أفواه الصبیبه فشکی الرجل ذلک إلى النبی (صلی الله علیه و آله) فأقبل وحده إلى الرجل فقال : بِعنی حدیقتک هـ ذه بحدیقه فی الجنّه فقال له الموسر : لا أبیعک عاجلاً بأجل فبکی النبی (صلی الله علیه و آله) و رجع نحو المسجد فلقیه أميرالمؤمنین علی بن أبی طالب (ع) فقال له : یا رسول الله ما یبکیک ؟ لا أبکی الله عینیک فأخبره خبر الرجل الضعیف و الحدیقه فأقبل أميرالمؤمنین حتّی استخرجه من منزله و قال له ، بِعنی دارک قال الموسر : بحائطک الحسّی فصفق علی یده و دارَ إلى الضعیف فقال له : دُرّ إلى دارک فقد ملکک ها الله ربّ العالمین و أقبل أميرالمؤمنین (ع) و نزل جبرائیل علی النبی (صلی الله علیه و آله) فقال له : یا محمد إقرء « و الیل إذا یغشی و النهار إذا تجلّی و ما خلق الذکر و الأنثی » إلى آخر السوره فقام النبی (صلی الله علیه و آله) فقبّل بین عینیّه ثمّ قال : بأبی أنت قد أنزل الله فیک هـ ذه السوره کامله ؛

از امام سجاد(ع) روایت شده که شخص ثروتمندی در زمان پیامبر(صلی الله علیه و آله) در خانه ای ساکن بود که [در آن خانه] باغی بود و برای او همسایه ای بود که چند کودک خرد سال داشت و هر زمان که خرما رسیده از درخت می افتاد، کودکان می دویدند که آن خرما را بخورند. آن مرد ثروتمند می آمد و خرما را از داخل دهان آن کودکان بیرون می آورد. آن مرد نزد پیامبر(صلی الله علیه و آله) شکایت کرد. حضرت به تنهایی نزد صاحب خانه رفت و فرمود: باغ خود را در ازای باغی در بهشت به من بفروش. آن مرد گفت: نقد را به نسیه نمی فروشم. پیغمبر گریست و به طرف مسجد بازگشت پس امیرالمؤمنین علی(ع) حضرت را ملاقات کرد و گفت: ای رسول خدا! چه چیز تو را به گریه انداخته است؟ خداوند چشمان تو را گریان نسازد. حضرت داستان آن مرد ضعیف و باغ را به او خبر داد و امیرالمؤمنین(ع) نزد آن مرد رفت و او را از منزل خواست و گفت: خانه ات را به من بفروش. او گفت: می فروشم در ازای بستانت که هموار و آبگیر است. علی(ع) دست خود را [به علامت قبول بیع] بر دست او زد و به سوی آن مرد ضعیف رفت و فرمود: به خانه خود برگرد، پروردگار عالمیان آن خانه را به ملک تو درآورد. امیرالمؤمنین برگشت و جبرئیل بر پیامبر(صلی الله علیه و آله) نازل شد و به او گفت: ای محمد! بخوان «و الیل إذا یغشی...». پیامبر(صلی الله علیه و آله) برخاست و پیشانی حضرت علی(ع) را بوسید و فرمود: پدرم فدای تو!

خداوند این سوره را کامل درباره تو نازل فرمود».

29- گریه مریم (س)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، وادریس (ع)، هنگام

ص: 137

شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و بكيّاً

30- گریه مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 83 - 2

2_ جوشیدن اشک شوق از دیدگان گروهی از مسیحیان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) با شنیدن آیات قرآن

و إذا سمعوا ما أنزل إلى الرسول ترى أعينهم تفيض من الدمع

کلمه «دمع» می تواند به معنای اشک، باشد در این صورت تفیض یعنی لبریز می شود. بنابراین جمله «تفیض من الدمع» به این معناست که چشمانشان از اشک لبریز شد.

31- گریه مسمولان نعمت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 18، 19

18- خضوع و خشوع و سجده و گریه به هنگام استماع آیات الهی ، نشانه برخورداری از نعمت ویژه خداوند است .

أولئك الذين أنعم الله عليهم ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و ب

«إذا تتلى» خبر اول و یا خبر بعد از خبر برای «أولئك» است؛ یعنی آنان این چنین هستند که هنگام استماع آیات به سجده افتاده و گریه می کنند.

19- گریه در حال سجده و خضوع در مقابل آیات الهی ، از آثار نعمت هدایت و برگزیدگی در پیشگاه خداوند است .

و ممن هدینا واجتبتینا إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و بكيّاً

32- گریه معذوران غزوه تبوک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 92 - 7

7_ اندوه و گریه شدید مؤمنان تهیدست ، به خاطر ناتوانی از شرکت در جنگ تبوک و محروم شدن از فیض جهاد

وأعينهم تفيض من الدمع حزناً

33- كريبه موسى (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

10 - مريم - 19 - 58 - 16

ص: 138

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

34- گریه مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 19، 15

15- پیامبران و هدایت یافتگان برگزیده، به هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتند و می گریند .

من النبیین ... و ممّن هدینا و اجتبینا إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و

19- گریه در حال سجده و خضوع در مقابل آیات الهی، از آثار نعمت هدایت و برگزیدگی در پیشگاه خداوند است .

و ممّن هدینا و اجتبینا إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

35- گریه و صبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 10

10_ گریه و اندوه، با بردباری و شکیبایی منافاتی ندارد .

فصبر جميل ... و قال یأسفی علی یوسف و ایضت عیناه من الحزن

36- گریه هارون (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادريس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك ... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

37- گریه هنگام استماع آیات خدا

18- خضوع و خشوع و سجده و گریه به هنگام استماع آیات الهی ، نشانه برخورداری از نعمت ویژه خداوند است .

أولئك الذين أنعم الله عليهم .. إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجداً و ب

«إذا تتلى» خبر اول و یا خبر بعد از خبر برای «أولئك» است؛ یعنی آنان این چنین هستند که هنگام استماع آیات به سجده افتاده و گریه می کنند.

38- گریه هنگام استماع قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 109 - 4,5

4- گریستن به هنگام شنیدن آیات قرآن، امری ارزشمند است .

إذا يتلى عليهم ... ويخرون للأذقان يبكون

5- تأثیر قرآن بر روح و روان عالمان آشنا به معارف آسمانی، در حدی است که از دیدگان آنها اشک جاری می شود .

إذا يتلى عليهم ... يبكون

39- گریه یحیی (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، و ادیس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك... إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خروا سجداً وبكياً

40- گریه یعقوب (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 84 - 7

7_ گریه فراوان یعقوب (ع) در فراق یوسف (ع) *

وابيضت عيناه من الحزن

حرف «من» در «من الحزن» تعلیلیه است و حاکی از این است که حزن عامل نابینایی یعقوب (ع) بود؛ ولی از آن جا که اثر بارز حزن در چشمان یعقوب (ع) ظاهر گشت نه در دیگر حواس او، معلوم می شود که اندوه یعقوب (ع) مایه گریستن فراوان او گشته و گریه فراوانش

چشمان اورا بی فروغ ساخته بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 58 - 16

16- زکریا، یحیی، مریم (س)، عیسی، ابراهیم، اسحق، یعقوب، موسی، هارون، اسماعیل، وادریس (ع)، هنگام شنیدن آیات الهی به سجده می افتادند و در حال سجود اشک می ریختند .

أولئك . . . إذا تتلى عليهم آيات الرحمن خرّوا سجّداً و بکياً

ص: 140

41- منشأ گریه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 43 - 2

2 - بازگشت تمامی افعال انسان - حتی خنده و گریه او - به خداوند ، نمودی از تدبیر مطلقه الهی

وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ . وَأَنَّهُ هُوَ أَضْحَكٌ وَأَبْكِي

از ارتباط این آیه با آیه قبل، مطلب بالا استفاده می شود.

42- نبوت و گریه بر فراق محبوبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 84 - 8

8 - گریستن و اندوهگین شدن در فراق عزیزان و تأسف خوردن بر دوری آنان ، با مقام نبوت ناسازگار نیست .

قال ی - أسفی علی یوسف وایبضت عیناه من الحزن

ص: 141

8- گزینش

1- شرایط گزینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 5

5_ عدالت در نویسندگی ، شرط گزینش نویسنده برای ثبت اسناد دین و مطالبات

و لیکتب بینکم کاتب بالعدل

بنابراینکه کلمه «بالعدل» قیدی برای نویسنده سند باشد.

2- شرایط گزینش کارگزاران حکومت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 54 - 11

11_ واگذار کننده منصب ، باید توانمندی و امانت داری منصب پذیر را احراز کند .

قال الملك ائتونی به أستخلصه لنفسی . . . مکین أمين

3- عوامل گزینش انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 144 - 7

7_ لیاقت و شایستگی برخی انسان ها ، موجب گزینش آنان به رسالت و پیامبری از سوی خدا

قال یموسی اِنی اصطفیتک علی الناس برسلتی

4- گزینش انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 90 - 10

10 - خداوند ، بر اساس مشیت خویش ، پیامبران را به پیامبری بر می گزیند و انتخاب می کند .

أَنْ يَنْزِلَ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ عَلَيَّ مِنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 34 - 5

5_ شناسایی شایستگی انبیا و انتخاب آنان بر اساس شنوایی و آگاهی همه جانبه خداوند

أَنَّ اللَّهَ اصْطَفَى... وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 36 - 20

20_ پیامبران، از بین زن ها برگزیده نمی شوند.

و لیس الذکر کالأنثی

امام صادق (ع): ... «فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ انِّي وَضَعْتُهَا انْثَى... و لیس الذکر کالأنثی»، ای لا یكون البنت رسولاً.

کافی، ج 1، ص 535، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 334، ح 119.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 73 - 17

17_ برگزیدن پیامبران از سوی خداوند، بر مبنای علم اوست.

قُلْ إِنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ

بنابراینکه مراد از فضل الهی، چنانچه قبلاً توضیح داده شد، نبوت و برگزیدن پیامبران باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 9 - 6

6_ خداوند پیامبران خویش را از میان مردان برمی گزیند.

و لو جعلنه ملکا ليجعلنه رجلا

گزینش کلمه «رجلا» به جای «بشراً» می تواند گواهی بر نکته مذکور در برانشت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 87 - 5

5_ گزینش و هدایت انبیا از جانب خداوند است.

و اجتنبینهم و هدینهم إلی صراط مستقیم

5- گزینش رهبری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 3

3_ سرپرست و رهبر هر جامعه ، باید از میان خود آنان گزینش شود .

ص: 143

6- ملاک گزینش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 247 -

3,5,6,8,9,10,11,12,14

3_ شگفتی سردمداران بنی اسرائیل ، از برگزیدگی طالوت به دلیل سرشناس نبودن و نداشتن ثروت

قالوا انی یکون له الملك . . . و لم یؤت سعه من المال

ظاهراً اعتراض کنندگان، همان پیشنهاددهندگان بودند که خداوند از قول آنان می فرماید: «قال المأ . . . نحن احق». بنابراین اعتراض آنان به دو جهت بوده است: یکی نبودن طالوت از طبقه ملاً و اشراف که می گفتند: «نحن احق». و دوّم نداشتن مال و ثروت که با «و لم یؤت سعه من المال» به آن اشاره شده است.

5_ سرشناسی و از طبقه اشراف و بزرگان بودن و داشتن ثروت فراوان ، شرط زمامداری ، در پندار بزرگان بنی اسرائیل

و نحن احق بالملك منه و لم یؤت سعه من المال

ظاهراً جمله «نحن احق . . .» سخن ملاً است؛ گویا آنان بدین جهت خود را برای زمامداری سزاوارتر می دانستند.

6_ سرشناسی و از اشراف بودن ، مهمترین ملاک برای زمامداری ، در دیدگاه ملاً بنی اسرائیل *

و نحن احق بالملك منه و لم یؤت سعه من المال

اشراف بنی اسرائیل در مقام بیان ملاک زمامداری، در ابتدا مسأله سرشناسی و ملاً بودن را مطرح نمودند و سپس مسأله ثروت را.

8_ تقدم برگزیدگان الهی بر دیگران ، در حکومت و زمامداری

نحن احق بالملك منه . . . قال ان الله اصطفیة علیکم

9_ طالوت ، نسبت به دیگران ، از توانایی جسمی و علمی (کاردانی) بیشتری برخوردار بود .

و زاده بسطه فی العلم و الجسم

چون جمله «و زاده . . .» بیان حکمت انتخاب طالوت از میان بنی اسرائیل و علت تقدّم وی بر دیگران است، پس او در این دو صفت برتر از دیگران بوده است؛ بنابراین «زاده . . .» بیانگر توانایی جسمی و علمی بیشتر او در مقایسه با دیگران است.

10_ گستردگی بیشتر توانایی های علمی (اعلمیت) و جسمی، ملاک برتری انسان در زمامداری جامعه

و زاده بسطه فی العلم و الجسم

11_ گستردگی توانایی های علمی و جسمی طالوت، ملاک برگزیدگی وی از جانب خداوند برای زمامداری

ان الله اصطفیه علیکم و زاده بسطه فی العلم و الجسم

12_ سرشناسی و ثروت، ملاک گزینش زمامداران نیست.

و لم یؤت سعه من المال... و زاده بسطه فی العلم و الجسم

14_ اهمیت بیشتر توانایی های فکری و علمی (کاردانی)، بر توانایی های جسمی در انتخاب زمامدار *

و زاده بسطه فی العلم و الجسم

در بیان ملاک، توانایی علمی «فی العلم» مقدم شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 249 - 9،10،12،13

ص: 144

9_ اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد عدم انتساب آنان به وی و جدایی آنان از او، در صورتی که از نهر بیاشامند .

فمن شرب منه فليس مني

10_ اعلام طالوت به لشکریان ، در مورد انتساب آنان به وی ، اگر از نوشیدن آب نهر چشم پوشند .

و من لم يطعمه فانه مني

12_ طالوت با آزمایش الهی ، برخی سپاهیان خود را تصفیه نمود و از لشکر طرد کرد .

فمن شرب منه فليس مني

13_ آزمایش افراد و طرد نیروهای غیر کارآمد ، وظیفه مدیر توانا

ان الله مبتليكم بنهر فمن شرب منه فليس مني

طالوت نیروهایش را آزمایش نمود و سپس آنان را که از آزمایش موفق بیرون نیامدند، طرد کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 251 - 14

14_ اعطای مسؤولیت به فرد ، باید پس از احراز صلاحیت وی باشد .

و قتل داود جالوت و اتیه الله الملك

پس از اینکه لیاقت داود (در کشتن جالوت) روشن شد، خداوند به او ملک عطا نمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 95 - 6

6_ جهاد با مال و جان ، باید معیاری در واگذاری مقام ها و منصب ها به افراد باشد .

فضّل الله المجاهدون باموالهم و انفسهم على القاعدین درجه

با توجه به اینکه هر کس را خدا برتری دهد، جامعه اسلامی نیز باید برای او برتری قائل بشود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 125 - 10

10 - پرهیز ابراهیم (ع) از انحراف و گرایش به باطل، دلیل گزینش وی به دوستی خداوند

مله ابرهیم حنیفاً و اتخذ الله ابرهیم خلیلاً

بنابراین که وصف «حنیفاً» زمینه چینی باشد برای «و اتخذ الله...»؛ یعنی چون ابراهیم پیراسته از کجی و انحراف بود، خداوند او را به دوستی خویش برگزید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 75 - 4

4 - لزوم ملاک قرار دادن لیاقت و صلاحیت افراد در اعطای مناصب و مسؤولیت های اجتماعی به آنان

الله یصطفی من الملائکه رسولاً و من الناس

ص: 145

7- ملاک گزینش انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 124 - 6,7

6_ انتخاب رسول از سوی خداوند بر اساس علم کامل او به شایستگی رسولان انجام می گیرد.

الله أعلم حیث يجعل رسالته

7_ صلاحیت و شایستگی، اساس دستیابی انبیا به مقام رسالت است.

الله أعلم حیث يجعل رسالته

8- ملاکهای گزینش انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 89 - 7

7_ نیکوکاری، صلاح پیشگی و راه یافتن به صراط مستقیم، از ملاکهای گزینش انبیا

كذلك نجزي المحسنين .. كل من الصالحين ... هدينه إلى صراط مستقیم ... ءاتينهم الكتب

9- منشأ گزینش انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 68 - 4,5,6

4 - انتخاب پیامبر، در قلمرو و اختیار خداوند است.

وربک یخلق ما یشاء و یختار

جمله «یختار» می تواند اشاره به برگزیدن پیامبران از میان خلق باشد.

5 - بشر، فاقد صلاحیت گزینش پیامبر و تشریح قانون برای مردم

وربک .. یختار ما کان لهم الخیره

«خیره» به معنای «تخیر» (اختیار کردن) است؛ مانند «طیره» که به معنای «تطیر» می باشد.

6- گزینش پیامبر و تبیین وظایف خلق ، از شؤون ربوبیت خداوند است .

وربک یخلق ما یشاء و یختار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 15 - 7

7- گزینش پیامبران برای دریافت وحی ، وابسته به مشیت خداوند و از شؤون اختصاصی او است .

یلقی الروح من أمره علی من یشاء

ص: 146

9- گستاخی

1- گستاخی ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 12 - 8

8_ ابلیس موجودی متکبر، نژاد پرست و گستاخ در برابر خداوند

قال أنا خیر منه خلقتنی من نار و خلقته من طین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 4

4_ ابلیس عنصری ناسپاس و گستاخ در برابر خداوند

قال فبما أغویتینی

استجاب در خواست ابلیس از سوی خداوند اقتضا می کرد که وی در برابر این نعمت الهی سپاسگزار باشد. ولی او تمردی دیگر کرد و مصمم شد تا راه مستقیم الهی را بر بندگان خدا سد کند و این حکایت از گستاخی و ناسپاسی وی دارد.

2- گستاخی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 23 - 10

10_ قوم موسی (ع)، مردمی گستاخ و بی پروا در برابر خداوند

قال رجالان من الذین یخافون

«من الذین یخافون» می تواند اشاره به این باشد که قوم موسی (ع) به جهت نترسیدن از خداوند، فرمان موسی (ع) را اطاعت نکردند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 24 - 8

8_ بنی اسرائیل، گستاخانه خواهان رهسپاری موسی (ع) و خدایش به نبرد با زورگویان سرزمین مقدس

قالوا... فاذهب انت وربك فقتلا

ص: 147

3- گستاخی شقاوتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - اعلی - 87 - 11 - 6

6 - شقاوتمندان ، در برابر خداوند و پیام های قرآن ، گستاخ و بی پروایند .

سیدّگر من یخشی . و یتجنّبها الأشقی

4- گستاخی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 17 - 1

1 - فرعون زمان موسی (ع) ، مردی طغیان گر و فرورفته در پلیدی ها و گستاخ در برابر خداوند

إلی فرعون إنّه طغی

«طغیان»؛ یعنی، از حد گذراندن (مصباح) و مراد از «طغیان فرعون» _ به قرینه «تزگی» و «فتخشی» در آیات بعد _ ناپاکی فرعون و بی باکی او، در برابر خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 19 - 9

9 - فرعون ، به ربوبیت خداوند ، بی اعتقاد و در برابر خواسته های او گستاخ بود .

و أهدیک إلی ربّک فتخشی

- فرعون، به ربوبیت خداوند، بی اعتقاد و در برابر خواسته های او گستاخ بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 21 - 3

3 - فرعون ، طغیان گری بس گمراه و بی پروا

طغی . . . و أهدیک . . . فتخشی . . . فکذّب

تکذیب معجزه موسی(ع)، نشانه عمق محرومیت فرعون از هدایت و خشیت است.

5- گستاخی قوم لوط

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 70 - 7

7- موقعیت حضرت لوط (ع) در میان قومش ضعیف بود و آنان نسبت به او گستاخ بودند .

قالوا أو لم ننهک عن العـلمین

از اینکه قوم لوط آن حضرت را از تماس با دیگران نهی کردند و در موردی که او از این نهی تخلف ورزید، مورد عتاب و

ص: 148

اعتراض قرار گرفت، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

6- موانع گستاخی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 52 - 6

6- ظهور حقایق در رستاخیز ، وادارنده انسان به ستایش خدا و بازدارنده او از گستاخی

یوم یدعوکم فتستجیبون بحمده

جمله «تستجیبون بحمده» می رساند که این پاسخ گویی، همراه با زور و اکراه نیست؛ بلکه ممکن است به خاطر مشاهده حقایقی باشد که انسان را به ستایش خدا وامی دارد.

ص: 149

10- گمراهان

1- گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 1

1 - تقسیم انسان ها به ثابت قدمان بر هدایت و مغضوبین درگاه خدا و گمراهان ، از طبقه بندی های مردم در قرآن

صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم و لا الضالّین

مراد از «نعمت» در «انعمت علیهم» به قرینه فrazهای قبل و بعد، نعمت هدایت است، نه نعمتهای مادی. علاوه بر اینکه همه موجودات، حتی کافران، از این نعمتها برخوردار هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 5، 1

1 - دین فروشان و کتمان کنندگان احکام و معارف کتاب های آسمانی ، ضلالت پیشه و به دور از هدایتند .

أولئك الذین اشتروا الضلله بالهدی

5 - عالمان اهل کتاب با کتمان حقایق کتاب های آسمانی ، گمراه شدند و عذاب الهی را برای خویش کسب کردند .

أولئك الذین اشتروا الضلله بالهدی و العذاب بالمغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 8

8_ نمرد ، نمونه ای از منحرفان راه رشد ، محرومان از ولایت الهی ، روندگان از نور به ظلمت و جاودان در آتش

قد تبین الرّشد . . . الله ولیّ الذین ... الم تر الی الذی حاجّ ابرهیم

خداوند پس از بیان ایمان و کفر (ولایت «الله» و «طاغوت» در آیات پیشین) برای نشان دادن نمونه خارجی، داستان ابراهیم (ع) و نمرد را بیان کرده که ابراهیم (ع) نمونه ای از ایمان و نمرد، نمونه ای از کفر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 7 - 16، 19، 48

16_ منحرفین ، به منظور تأویل محکّمات ، متشابهات را دنبال می کنند .

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة و ابتغاء تأويله

بنابراینکه ضمیر در «تأویله» ارجاع به «ام الكتاب» شود که عبارت است از آیات محکم.

19_ منحرفان و کج اندیشان توان تأویل آیات قرآن را ندارند .

ص: 150

فَمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ

در معنای فوق، ضمیر «تأویله» ارجاع به قرآن شده است.

48_ خروج کنندگان بر حاکم اسلامی، کج اندیشانی که دنبال کننده آیات متشابه هستند.

فَمَا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ

رسول الله (صلی الله علیه و آله) درباره آیه فوق فرمود: هم الخوارج.

الدر المنثور، ج 2، ص 148.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 69 - 5

5_ آن گروه از اهل کتاب که برای گمراه ساختن مسلمانان می کوشیدند، در واقع خویش را گمراه تر ساخته اند؛ بی آنکه خود بفهمند.

وَدَّتْ .. لَوْ يُضْلَوْنَكُمْ وَ مَا يُضْلَوْنَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَ مَا يَشْعُرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 90 - 5

5_ مرتدانی که بر کفر اصرار ورزند، گمراهان واقعی هستند.

اولئك هم الضَّالُّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 13

13_ انسان های گمراه و در بند آرزو ها، فرمانبرانی گوش به فرمان شیطان

و لاضلنهم و لامنينهم و لامرئهم فليبتكن ... فليغيرن

با توجه به ترتیب ذکر شده در آیه، معلوم می شود که انسان پس از ضلالت و دل بستگی به آمال و آرزوهای توخالی، مطیع خوبی برای شیطان می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 1

1 _ کافران بازدارنده از راه خدا، منحرفانی سخت گمراه

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

عطف جمله «صدوا...» بر جمله «کفروا» بدون تکرار «الذین» دلالت بر این دارد که مجموع دو صفت کفر و بازداری از راه خدا، ضلالت بعید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 51 - 15، 16

15 _ یهود و نصارا، مردمی گمراه و ستمگر

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ

ص: 151

از مصادیق مورد نظر برای «الظلمین» _ به قرینه صدر آیه _ ، یهود و نصارا هستند.

16 _ مسلمانان پذیرای ولایت یهود و نصارا ، گمراه و از زمره ستمگرانند .

و من يتولهم منكم فانه منهم إنّ الله لا يهدي القوم الظلمين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 60 - 18,19

18 _ طاغوت پرستان ، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی ، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله . . . و عبد الطغوت أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

19 _ پیشینیان اهل کتاب _ بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل میمون و خوک و پرستش طاغوت _ ، دارای بدترین

جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله . . . أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 18

18 _ گروهی از یهودیان و مسیحیان عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هواپرستان گمراه و ناشر عقاید افراطی و غلوآمیز در میان

همکیشان خود

و لاتتبعوا اهواء قوم . . . و اضلوا كثيراً و ضلوا عن سواء السبيل

کلمه «ضلوا» در دو بخش از آیه می تواند اشاره به دو طایفه از گمراهان داشته باشد، طائفه ای پیش از بعثت که جمله «قد ضلوا من قبل»

بیانگر آن است و طائفه ای معاصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) که جمله «ضلوا عن سواء السبيل» حاکی از آنان می باشد. گفتنی است که

آوردن قید «من قبل» در یک بخش و نیامدن آن در بخش بعد، گویای این تفسیر است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 5

5 _ کسانی که نتوانند از جنبندگان و شکل زندگی آنها به توانمندی خداوند پی ببرند، مانند کر و لالهایی فرورفته در تاریکی هستند.

و ما من دابة فی الأرض . . . إلی ربهم يحشرون. و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظ

مقتضای ارتباط بین آیه مورد بحث با آیه قبل می تواند این مضمون باشد که همین آیات موجود در طبیعت برای هدایت کافی است و کسانی که نتوانند از همین آیات توانمندی خداوند را (إن الله قادر علی ان ینزل) دریابند، کر و لالهایی ظلمت زده هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 16، 17

16 _ مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بینا و راه یافته و تکذیب کنندگان او کور و گمراه هستند.

فمن آمن . . . والذین کذبوا ... قل هل یتوی الأعمی و البصیر

چون موضوع آیات اثبات رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت مراد از «البصیر» مؤمنان به آن حضرت و مراد از «الأعمی» تکذیب کنندگان آن حضرت هستند.

17 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بینا و راه یافته، و مشرکان، کور و گمراه هستند. *

ص: 152

فمن آمن... والذين كذبوا... قل هل يستوى الأعمى والبصير

ظاهراً مراد از «البصير»، پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مراد از «الأعمى»، مشرکان هستند. و چون موضوع آیه، ایمان به پیامبر است، گویا آیه در صدد بیان فلسفه لزوم ایمان به آن حضرت است. یعنی از آنجا که پیامبر (صلی الله علیه و آله) بصیر است، دیگران باید از او تبعیت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 1

1_ تنها خداوند آگاهترین فرد به گمراهان و هدایت یافتگان است.

إن ربك هو أعلم... بالمهتدين

ضمیر «هو»، که بین اسم و خبر «إن» قرار گرفته، ضمیر فصل است و نقش آن در جمله حصر و تأکید می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 159 - 13

13_ إن رسول الله (صلی الله علیه و آله) قال: ... «إن الذين فرقوا دينهم و كانوا شيعا»، هم اصحاب البدع و اصحاب الأهواء و اصحاب الضلاله من هذه الأمة ...

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) پس از تلاوت آیه «إن الذين فرقوا...» فرمود: آنان همان بدعتگذاران و هواپرستان و گمراهان از این امت هستند ...

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 9

9_ گروهی از انسان ها با برخورد به راه های ضلالت آن را روش خویش قرار داده و در پی آن سلوک خواهند کرد .

وإن يروا سبيلا الغي يتخذوه سبيلا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «وإن يروا سبيلا الغي...» عطف بر «يتكبرون» و صله چهارمی برای «الذين» باشد. در این صورت جمله مذکور اشاره به گروهی دیگر دارد که خداوند آنان را از درک آیات خویش باز می دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 27

27_ مسؤولان جوامع دینی در صورت بی تفاوت بودن نسبت به رسوخ انحراف ضلالت در جامعه خویش ، همسنگ منحرفان محسوب می شوند .

ولا تجعلنی مع القوم الظلمین

جمله «ولا تجعلنی . . . » می رساند که موسی(ع) پیش از آنکه اثبات شود هارون با عوامل فساد مبارزه کرده و در این مسیر از هیچ تلاشی دریغ نکرده است، او را همسنگ منحرفان به حساب می آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 155 - 15

15_ گروهی از انسان ها با شکست در آزمون های الهی به گمراهی کشانده می شوند و گروهی با موفقیت به هدایت بایسته می رسند .

إن هی إلا فتنتک تضل بها من تشاء و تهدی من تشاء

ص: 153

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 6,8

6 _ بلعم باعورا پس از دور شدن از معارف الهی به دام شیطان گرفتار و از گمراهان شد .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

«غوايه»، مصدر «غاوين» به معنای گمراه شدن است.

8 _ پیروی از شیطان موجب قرار گرفتن آدمی در زمره گمراهان می شود .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 3,4

3 _ گمراه واقعی کسی است که خداوند او را گمراه کند .

و من یضلل فأولئک هم الخسرون

جمله «فأولئک ..» جانشین جواب شرط است و جواب شرط به قرینه صدر آیه، «فهو الضالّ» است.

4 _ تصدیق کنندگان آیات الهی، هدایت یافتگان، و تکذیب کنندگان آیات الهی، ضلالت پیشگانند .

الذین کذبوا بآیتنا .. من یهد الله فهو المهتدی و من یضلل

با توجه به آیه قبل معلوم می شود مصداق مورد نظر برای ضلالت، تکذیب آیات خداوند است و مصداق هدایت، تصدیق آیات و ایمان به آنهاست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 4,6

4 _ اضلال، از کیفر های الهی برای بی تقوایان

ما کان الله لیضل .. حتی یبین لهم ما یتقون

6 _ صدور خلاف از انسان، قبل از دستیابی وی به شناخت رهنمود های الهی، مایه محکومیت او به گمراهی نیست .

ما كان الله ليضل . . . حتى يبين لهم ما يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- ابراهيم - 14 - 3 - 5,6

5- كافران ، در نهايت گمراهي هستند .

للك فرين . . . أولئك في ضلّال بعيد

6- ترجيح دهندگان دنيا بر آخرت و سد کنندگان راه خدا و کج جلوه دهندگان آن در نهايت گمراهي هستند .

الذين يستحبون الحيوه الدنيا على الآخرة و يصدّون عن سبيل الله و يبغونها عوجاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9- ابراهيم - 14 - 36 - 5

5- بسياري از مردم در عصر حضرت ابراهيم (ع) ، گمراه و بت پرست بودند .

و اجنبى و بنى أن نعبد الأصنام . ربّ إنّهنّ أضلّلن كثيراً من الناس

ص: 154

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 8

8- پیروان ابلیس ، مردمانی گمراهند .

إِلَّا مِنْ اتَّبَعَكَ مِنَ الْغَاوِينَ

«من الغاوین» حال است برای ضمیر فاعلی «اتبع» و «الغاوین» از مصدر «غی» (عقیده فاسد) به کسانی گفته می شود که دارای عقیده فاسد باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 55 - 9

9- محرومان از هدایت الهی ، مردمی گمراه و گرفتار گناه اند .

إِذْ جَاءَهُمُ الْهُدَىٰ وَيَسْتَغْفِرُوا رَبَّهُمْ

این که می فرماید: «چرا مردمان، با آمدن هدایت، استغفار نمی کنند؟»، نشان می دهد که قبل از آمدن هدایت، خواه ناخواه، گرفتار انحراف و گناه بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 7

7- کافران از زمره ستم کاران و گمراهان اند .

فَوَيْلٌ لِلَّذِينَ كَفَرُوا... لَـكُنَ الظُّلْمُونَ الْيَوْمَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 11

11 - مشرکان ، در نهایت گمراهی و ضلالت

مِنْ أَضَلِّ سَبِيلًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - شرک پیشگان ، غرق در گمراهی اند .

و من هو فی ضلّـل

تعبیر «فی ضلال» با به کارگیری «فی»، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 7

7 - مشرکان ، مردمانی هواپرست ، گمراه و محروم از هدایت خداوند

بل اتّبع الذین ظلموا أهواءهم... فمن یهدی من أضلّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 155

8 - مؤمنان نیک کردار ، بهره مند از رحمت و هدایت الهی در دنیا و گناه پیشگان محروم از آنند .

و هدی و رحمه لقوم یوقنون . . . أن نجعلهم کالذین ءامنوا و عملوا الصالحات

منظور از تفاوت مؤمنان صالح با گناه پیشگان در دنیا _ به قرینه آیه قبل _ ممکن است تمایزشان در بهره‌وری از رحمت و هدایت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 22

22 - دنیاطلبان ، انسان هایی فریب خورده اند .

و ما الحیوه الدنیا إلا متع الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 26 - 9

9 - تاریخ بشر در طول بعثت پیامبران ، شاهد هدایت پذیری دسته ای و بیراهه رفتن دسته ای دیگر بوده است .

و لقد أرسلنا نوحًا . . . فمنهم مهتد و کثیر منهم فسقون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - مجادله - 58 - 16 - 3

3 - منافقان ، عناصری منحرف از راه خدا و آیین او

فصدوا عن سبیل اللّٰه

«صدّ» (مصدر «صدّوا») دو گونه استعمال می شود: لازم و متعدی. «صدّ» در صورت اول به معنای اعراض کردن و میل و انحراف است. برداشت یاد شده بر پایه این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 9

9- منافقان ، عناصری فاسق و منحرف

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

2- آثار اخروی عقیده گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 7

7- تأثیر عقیده و عمل گمراهان حق ناپذیر ، در قوای ادراکی و حسی (چشم ، گوش و زبان) آنان به هنگام حشر در قیامت

و نَحْشُرَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ عَمِيًَّا وَبُكْمًا وَصَمًّا

ص: 156

3- آثار اخروی عمل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 7

7- تأثیر عقیده و عمل گمراهان حق ناپذیر، در قوای ادراکی و حسی (چشم، گوش و زبان) آنان به هنگام حشر در قیامت

و نحشرهم یوم القیـمه علی وجوههم عمیاً و بکمّاً و صمّاً

4- آثار عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 18

18- گمراهان، هنگام نزول عذاب دنیوی و یا لحظه فرارسیدن مرگ، ضعف و ناتوانی یاران خود را خواهند دید.

فسیعلمون من هو... أضعف جنداً

5- آثار عمل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 18

18 _ اعمال و رفتار هر یک از گمراهان و هدایت یافتگان دارای بازتاب و سزایی مناسب در قیامت

فینبئکم بما کنتم تعملون

هدف از جمله «فینبئکم بما...» ترغیب مردمان به هدایت و پذیرش تعالیم قرآن و تهدید کفرپیشگان و منحرفان به عذاب است و چون مجرد آگاه سازی به اعمال و کردار برای تهدید و ترغیب کافی نیست بنابراین جمله «فینبئکم» کنایه از پاداش دهی و به کیفرسانی خواهد بود.

6- آثار کفر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 98 - 1

1- عذاب های اخروی گمراهان، نتیجه عملکرد کفرآمیز خود آنان در قبال آیات الهی است.

و من یضلل . . . و نحشرهم یوم القیـمه ... ذلک جزاؤهم بأنهم کفروا بأیـتنا

7- آثار مرگ گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 10،18

ص: 157

10- عذاب الهی در دنیا و یا فرارسیدن مرگ و قیامت، پایان مهلت خداوند به گمراهان

حتی إذا رأوا ما یوعدون إماما العذاب و إماما الساعه

«الساعه» در اغلب موارد استعمال در قرآن، به معنای «قیامت» است؛ ولی در این آیه چون سخن از پایان مهلت است و پایان مهلت نیز همان مرگ است، مراد از «الساعه» قیامت با تمام مقدمات آن خواهد بود.

18- گمراهان، هنگام نزول عذاب دنیوی و یا لحظه فرارسیدن مرگ، ضعف و ناتوانی یاران خود را خواهند دید.

فسیعلمون من هو... أضعف جنداً

8- آثار همنشینی با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 57 - 3

3- رهایی انسان از جبر محیط اجتماعی و نیز از پیامد های سوء معاشرت با افراد فاسد و منحرف جامعه، در سایه ایمان به خدا و لطف و عنایت او، امری ممکن است.

ولولا نعمه ربی لکننت من المحضربین

9- آثار یأس از حق پذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 3

3- سعی در هدایت گمراهان، پس از یأس از حق پذیری آنان، لازم نیست.

إن هـؤلاء قوم لایؤمنون . فاصفح عنهم

10- آرزوی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 1

1- انسان گمراه و غفلت زده، در روز قیامت گرفتار حسرت و آرزومند عدم همنشینی با عناصر شیطانی گمراه کننده

حتی إذا جاءنا قال یـ لیت بینی و بینک بعد المشرقین

11- آرزوی عدم همنشینی با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 1

1 - انسان گمراه و غفلت زده ، در روز قیامت گرفتار حسرت و آرزومند عدم همنشینی با عناصر شیطانی گمراه کننده

ص: 158

حتیٰ إذا جاءنا قال یـ لیت بینی و بینک بعد المشرقین

12- آرزوی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 41 - 1

1 - گمراهان و مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در آرزوی فقدان و رحلت آن حضرت

فإیما نذهبنّ بک

آیه شریفه گویا درصدد پاسخ گویی به نکته ای مقدر است؛ یعنی، کافران و منکران در آرزوی فقدان پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند؛ با این گمان که با درگذشت آن حضرت، آنان قادر به پیشبرد اهداف خویش خواهند بود.

13- آشامیدنهای اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 93 - 1

1 - آب داغ و جوشان ، نوشیدنی تکذیب گران گمراه در جهان آخرت

و أمّا إن کان من المکذّبین الضّالّین . فنزل من حمیم

«حمیم»، به معنای آبی است که به شدت گرم باشد.

14- آگاهی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 15

15 _ گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

و شهدوا علی أنفسهم أنّهم کانوا کفرین

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

15- اتمام حجت با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 12

12_ اغوای گمراهان پس از اتمام حجت بر آنان و عنادورزی ایشان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

إن كان الله يريد أن يغويكم هو ربكم

ص: 159

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 29 - 6

6- کیفر گمراهان قبل از اتمام حجت ایشان ، ظلم و دور از ساحت خداوند *

و قد قدّمت إليکم بالوعید .. و ما أنا بظلم للعبيد

برداشت بالا بدان احتمال است که دو بخش این آیه، متفرع بر «قد قدّمت..» باشد؛ یعنی، چون قبلاً اتمام حجت بر ایشان شده است، نه حکم تغییر خواهد کرد و نه اجرای حکم ظلم تلقی خواهد شد؛ زیرا ظلم آن جا است که عقاب، بدون حجت باشد.

16- اتمام حجت بر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 129 - 3

3_ لزوم اتکای مبلغان الهی بر خداوند و نگران نبودن بر حق ناپذیری گمراهان ، پس از اتمام حجت بر آنان

فإن تولوا فقل حسبي الله .. عليه توكلت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 30 - 2

2- لزوم ارشاد و هدایت گمراهان ، تا مرحله اتمام حجت و احتمال اثر است .

فأعرض عنهم

«فاء» در «فأعرض» ممکن است فصیحه باشد؛ یعنی، حال که روشن شد که آنان تا آخرین لحظات، ایمان نخواهند آورد و در لحظه آخر هم ایمانشان سودی ندارد، به حال خود رهایشان کن و دیگر ادامه نده!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 2

2- جواز وانهادن گمراهان به خود ، پس از اتمام حجت بر آنان و حق ناپذیری ایشان

فذرهم

«فاء» در «فذرهم»، می رساند که پس از اتمام حجت ادامه تبلیغ ضروری نیست.

17- اتمام حجت به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 9

9- نزول عذاب بر جوامع ضلالت پیشه ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

فهدینهم فاستحبوا العمی . . فأخذتهم صـ عقه العذاب

ص: 160

18- اجبار اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 10

10 - اختیار کنندگان راه کج و گمراهی ، فاقد اختیار و عزت در قیامت

أفمن یلقى فی النار خیر

مجهول آمدن «یلقى» اشعار به آن دارد که گروه یاد شده، فاقد اختیار و اراده بوده و همچون شیء بی ارزش به درون آتش افکننده خواهند شد.

19- اجتناب از تعجیل در عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 1

1- مهلت دهی خداوند ، به ماندگان در وادی گمراهی و عدم تعجیل در عذاب آنها

قل من کان فی الضلّٰله فلیمدد له الرحمن مدّاً

«لیمدد» فعل امر از «مدّ» است و «مدّ له»؛ یعنی، او را رها ساخت و به وی مهلت داد (لسان العرب). گفتمی است که این معنا، مصداق معنای اصلی «مدّ» است که کشاندن چیزی در ناحیه طول آن می باشد. در آیه مورد بحث مقصود، مهلت خداوند به کافران و پایان ندادن کار آنها با عذاب است.

20- اجتناب از عذاب دنیوی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 16

16- تأخیر یافتن زمان عذاب برخی از گمراهان تا آخرت و ترک عذاب آنان در دنیا ، مهلت خداوند به آنان است .

فلیمدد له الرحمن مدّاً حتّٰی إذا رأوا ما یوعدون إّما العذاب وإّما الساعه

21- استمداد از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8- به كارگيري نيروهاي ناصالح ، ناسازگار با ولايت دل سوزانه و بر حق است .

و ما كنت متخذ المضللين عضداً

11- استفاده از نيروهاي گمراه و گمراه كننده در مديريت ها و مراكز تصميم گيري جامعه ، امري ناروا و شيوه اي غيرالهي است .

ص: 161

و ما كنت متخذ المضللين عضداً

22- اصلاح گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 89 - 6

6_ باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان ، روشی برای هدایت آنان

و اللّٰه لا يهدى القوم الظالمين . . . الا الذين تابوا من بعد ذلك و اصلحوا

23- اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 8

8_ پیروی اهل کتاب از پیشینیان گمراه و هواپرست خویش ، منشأ غلو و گزافه بستن آنان به دین

يا اهل الكتب لا تغلوا . . . و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل

بنابر اینکه مخاطبان «یا اهل الكتب» نصارا و یهود در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) باشند، به نظر می رسد مراد از «قوم قد ضلوا من قبل» پیشینیانی از خود اهل کتاب باشد و مصداق مورد نظر در ضلالت آن قوم، غلو و تجاوزشان در طرح مسائل دینی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 104 - 18

18_ ناپسندی تقلید و پیروی از جاهلان و گمراهان امری وجدانی و روشن

اولو کان ءاباؤهم لایعلمون شیئاً و لایهتدون

استفهام در «اولو کان . . .» برای تقریر است و حکایت از آن دارد که ناپسندی تقلید از جاهلان امری است که وجدان هر انسانی بدان اعتراف دارد.

24- اعتراض اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 157 - 4

4_ نازل نشدن قرآن موجب اعتراض گمراهان و مشرکان در قیامت به سبب نداشتن کتاب آسمانی و دور ماندن از هدایت‌های الهی

أو تقولوا لو أنزل علينا الكتب لکننا أهدي منهم

ص: 162

25- اعتراض به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 4

4- اعتراض به صاحبان اندیشه انحرافی و بحث و گفتگو در جهت اصلاح آن ، شیوه ای پسندیده و مطلوب نزد خداوند است .

و ما أظنّ الساعة قائمه و لئن رُددتُ . . . أكفرت بالذی خلقک

26- اعراض از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 2

2 - جواز وانهادن گمراهان به خود ، پس از اتمام حجت بر آنان و حق ناپذیری ایشان

فذرهم

«فاء» در «فذرهم»، می رساند که پس از اتمام حجت ادامه تبلیغ ضروری نیست.

27- اعراض گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 8

8- اعراض از خدا در حال رفاه ، و به پوچی و یأس رسیدن در ناگواری ها ، بیماری محرومان از هدایت قرآن است .

و ننزل . . . شفاء و رحمه للمؤمنين و لایزید الظلمین إلا خسارًا . و إذا أنعمنا

28- اقرار اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 _ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره‌گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

29- اکثریت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 1

ص: 163

1 - گروه بسیاری از انسان ها به دست شیطان گمراه شدند .

ألم أعهد إليكم يـبنـي آدم أن لا تعبدوا الشيطان . . . و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

«جبل» اسم جمع و مشتق از «جبل» (خلق) است و به معنای گروهی از مردم می باشد.

30- اندوه بر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 49 - 16,30

16 _ توجه به حاکمیت اراده خداوند بر هدایت و ضلالت مردمان ، از میان برنده هر گونه حزن و اندوه بر گمراهی آنان

فان تولوا فاعلم انما يريد الله ان يصيبهم ببعض ذنوبهم

از اهداف آگاه ساختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) (فاعلم ..) به اینکه حتی گمراه ساختن مردمان نیز برخاسته از اراده الهی است، بازدارای وی از تأسف و اندوه بر گمراهی آنان است.

30 _ توجه رهبران دینی به پلیدی و ناپاکی گروه بسیاری از مردم ، مانع حزن و اندوه آنان بر سرپیچی برخی از مردم از دین و احکام آن

فان تولوا .. و إن كثيراً من الناس لفسقون

چنانچه هدف از جمله «فاعلم ..»، بازدارای زاید پیامبر (صلی الله علیه و آله) از حزن و اندوه باشد، می توان جمله «ان كثيراً» را بیانگر علت آن دانست ؛ یعنی ای پیامبر (صلی الله علیه و آله) بسیاری از مردم فاسقند و خداوند هدایت آنان را اراده نکرده است. بنابراین بر رویگردانی آنان از دین و احکام آن محزون مباش.

31- انذار گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 7

7 _ قرآن ، کتاب مؤده و بشارت برای ره یافتگان مؤمن و هشدار و انذار برای گم گشتگان غافل است .

تلك آیت الکتب .. أن أنذر الناس و بشر الذین ءامنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 8,10

8 - انذارگری و هشداردهی ، موضع پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر گمراهان حق ناپذیر

و من ضلّ فقل إنّما أنا من المنذرين

10 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، موظف به تداوم بخشیدن انذارگری خود نسبت به گمراهان و دست برداشتن از تبلیغ

و من ضلّ فقل إنّما أنا من المنذرين

تعبیر «فقل إنّما..» می رساند که پیامبر(صلی الله علیه و آله) در مرحله نخست، با تلاوت آیات در مقام هدایت توده ها است و در صورت مخالفت عده ای، وظیفه او پایان یافته نیست؛ بلکه او در موضع انذارگری هم چنان باید باقی بماند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 164

1_ هشدارها و انذارهای الهی به گمراهان، جدی و غیر قابل تغییر

و قد قدّمت إليکم بالوعید . ما یبدّل القول لدیّ

برداشت بالا- با توجه به این نکته است که مراد از «القول» - به قرینه آیه قبل - وعیدهای الهی باشد که مبنای حکم و قضاوت خداوند در دادگاه قیامت است.

32- اهداف گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 7 - 39

39_ گسترش کفر، هدف کج اندیشان از تمسک به آیات متشابه و دنبال کردن آن

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة

امام صادق(ع): المراد بالفتنة هاهنا الكفر.

مجمع البيان، ج 2، ص 700؛ نورالثقلین، ج 1، ص 313، ح 17.

33- اهمیت امید به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 6

6 - لزوم امیدوار ساختن منحرفان و خطاکاران، به رحمت و مغفرت الهی

إنّما فتنتم به و إنّ ربّکم الرحمن

34- اهمیت مبارزه با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 21

21_ مسؤولان جوامع دینی باید نسبت به عقاید دینی مردم حساس بوده و در طریق مبارزه با منحرفان و عوامل انحراف کوتاهی نکنند .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

35- اهمیت هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 165

11 - لزوم ساکت نشستن در قبال گمراهان جامعه

و من ضلّ فقل إنّما أنا من المندرين

گرچه مخاطب این آیه در مرحله نخست، شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) است؛ اما با توجه به این که پیامبر (صلی الله علیه و آله) اسوه خلق می باشد، تکلیف یاد شده متوجه همه مؤمنان و رسالت داران هدایت و انذار مردم نیز هست.

36- بی ارزشی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 18 - 10

10- سگ اصحاب کهف، بر جامعه مشرک و گمراه، شرافت داشت.

و کلبهم ب_سط ذراعیه بالوصید

یاد کردن از سگ اصحاب کهف و تصویر حالت اش، بلکه برشمردن آن در جمع اصحاب کهف، در آیات بعد (رابعهم کلبهم..)، تعریضی است به آنان که اصحاب کهف را یاری نکردند و با آنان همگام نشده و به پای سگ آنان نیز نرسیدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 93 - 2

2- تکذیب گران گمراه، عناصری بی ارزش و فاقد حرمت و احترام در آخرت

و أمّا إن كان من المكذّبين الضّالّین . فنزل من حمیم

واژه «نزل» به چیزی گفته می شود که صاحب خانه برای میهمان می آورد و از او پذیرایی می کند و معمولاً بهترین خوردنی و آشامیدنی است که صاحب خانه در اختیار دارد. به کارگیری این واژه (نزل) برای آشامیدنی دوزخیان، تعبیری استهزاآمیز بوده و بیانگر مطلب یاد شده است.

37- بی پناهی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 10

10 - هنگامه عذاب ، لحظه ظهور و بروز بی پناهی گمراهان ستم پیشه است .

فما له من وليّ من بعده و ترى الظّـلمين لَمّا رأوا العذاب يقولون هل إلى مردّ من سبى

38- بی تأثیری پشیمانی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 1

1 - اظهار پشیمانی و چاره جوئی گمراهان در قیامت ، دستاوردی برای آنان نخواهد داشت .

ص: 166

و لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم

برداشت یاد شده بر این پایه استوار است که فاعل «لن ینفع»، گفتار سابق کافران باشد. آنان در قیامت آرزو می کنند که میان آنها و شیاطین فاصله افتد؛ ولی این آرزو سودی نخواهد بخشید.

39- بی یآوری اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 92 - 3

3- ناتوانی معبود های مشرکان از نجات گمراهان ، از دوزخ و دفاع از آنان در برابر عذاب

و برزت الجحیم للغاوين . و قيل لهم أين ما كنتم تعبدون

پرسش از مکان معبودها _ به قرینه آیه قبل که سخن از رخ نمودن دوزخ برای گمراهان است _ پرسش از موقعیت آنها برای نجات گمراهان از دوزخ و هرگونه دفاع از آنان است.

40- بی یآوری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 8،9

8- گمراهان ، از هرگونه یار و مددکاری محرومند .

فإن الله لا یهدی من یضلّ و ما لهم من نـصرین

9- محرومان از هدایت خداوند ، مردمانی بی یاورند .

فإن الله لا یهدی من یضلّ و ما لهم من نـصرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 4

4- آنان که گمراهی شان از سوی خدا تثبیت شود ، غیر قابل هدایت و فاقد هرگونه سرپرست و یاورند .

و من یضلل فلن تجد لهم أولیاء من دونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 4

4- غار اصحاب كهف ، داراي فضايي وسيع بوده است .

و هم في فجوه منه

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

16 - شوري - 42 - 44 - 1

1 - كساني كه خداوند ، آنان را گمراه كند ، از هرگونه سرپرست و ياور محروم اند .

و من يضلل الله فما له من ولي من بعده

ص: 167

41- بیان فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 45 - 5

5- ذکر فرجام شوم گمراهان در کنار فرجام سعادت‌مندانة تقوایپیشگان ، از روش های هدایتی قرآن *

الغاوین . وإن جهنم لموعدهم أجمعین...إن المتقین فی جنّات و عیون

42- بینش گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 5

5_ مشرکان و گمراهان مکه، در صورت نازل نشدن قرآن، خویشتن را در قیامت معذور می دانستند و دوری از رحمت خدا را بی عدالتی می شمردند.

أن تقولوا إنما أنزل الکتب علی طائفین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 7

7- قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و یحسبون أنهم مهتدون . حتّی إذا جاءنا

43- پایان مهلت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 10

10- عذاب الهی در دنیا و یا فرا رسیدن مرگ و قیامت ، پایان مهلت خداوند به گمراهان

حتّی إذا رأوا ما یوعدون إماما العذاب و إماما الساعه

«الساعه» در اغلب موارد استعمال در قرآن، به معنای «قیامت» است؛ ولی در این آیه چون سخن از پایان مهلت است و پایان مهلت نیز همان مرگ است، مراد از «الساعه» قیامت با تمام مقدمات آن خواهد بود.

44- پیروی از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 47 - 6

ص: 168

6 - پیروی کورکورانه از مستکبران و منحرفان ، موجب گرفتاری به آتش دوزخ است .

وإذ يتحاجون في النار فيقول الضعف_وا للذين استكبروا إنا كنا لكم تبعاً

45- تشخیص گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 117 - 2

2_ شناخت عمیق و گسترده راه هدایت و ضلالت و راهیان آن با راهنمایی خداوند میسر است.

إن ربك هو أعلم من يضل

46- تقلید از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 10

10 - پیروی از بی خردان و هدایت نیافتگان و تقلید از آنان ، امری ناروا و نکوهیده است .

أولوكان ءاباؤهم لایعقلون شیئاً و لایهتدون

47- تنبه گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 17

17- گمراهان ، به هنگام عذاب الهی و یا مرگ ، به تیره بختی و موقعیت بد خویش آگاه خواهند شد .

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً

به نظر می رسد عبارت «شرّ مکاناً» در برابر «خیر مقاماً» و عبارت «أضعف جنداً» در برابر «أحسن ندیاً» (در دو آیه قبل) باشد؛ یعنی، همان کسانی که خود را دارای موقعیت برتر و امکانات و نفرات بیشتر می دانستند، با رسیدن عذاب و مرگ، خود را در نقطه مقابل آن می یابند.

48- توبه گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6_ باز گذاشتن راه توبه و اصلاح برای منحرفان ، روشی برای هدایت آنان

والله لا يهدى القوم الظالمين . . . الا الذين تابوا من بعد ذلك واصلحوا

ص: 169

49- جهل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 11

11 - بی خبری گمراهان از ضلالت خویش، نابود کننده زمینه های هدایت در آنان

فریقا حق علیهم الضلله انهم اتخذوا .. و يحسبون انهم مهتدون

50- حتمیت عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 15

15 - هیچ کس و هیچ چیز حتی فرشتگان محافظ نمی تواند گمراهان و گنه کاران را در برابر گزندی که خداوند برای آنان تقدیر کرده ، یاری رساند و آنان را مصون دارد .

و ما لهم من دونه من وال

جمله «فلامرّد له» می رساند که تقدیر الهی بر گزندرسانی بازگشتنی نیست و جمله «و ما لهم ..» بیانگر آن است که پس از آمدن ، هیچ کس نمی تواند مضمولان آن را یاری دهد و ایشان را نجات بخشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 10

10 - همدمی منحرفان با شیاطین در دوزخ ، تأثیری در تخفیف عذاب و یا آرامش آنان نخواهد داشت .

لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم انکم فی العذاب مشترکون

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «انکم فی ..» فاعل «لن ینفع» باشد.

51- حتمیت کیفر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 33 - 2

2 - محیط ناسالم و نظام اجتماعی فاسد ، موجب تبرئه انسان گمراه و مردم فاسد از مجازات الهی نمی شود .

اشتراک مردم گمراه با رهبران گمراه کننده _ که معمولاً نظام اجتماعی مردم را نیز در دست دارند _ در مجازات الهی، می تواند گویای حقیقت بالا باشد.

52- حسرت اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 1

1 - انسان گمراه و غفلت زده ، در روز قیامت گرفتار حسرت و آرزومند عدم همنشینی با عناصر شیطانی گمراه کننده

حَتَّىٰ إِذَا جَاءَنَا قَالَ يٰ لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بَعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ

53- حشر اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 2

2_ گمراهان برای حسابرسی و جزای عملکردشان در روز قیامت برانگیخته خواهند شد.

و من یرد ان یضله . . . و یوم یحشرهم جمیعاً یمعشر الجن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 6,7

6- گمراهان ، در قیامت به صورت خزندگانی فاقد هرگونه شنوایی ، بینایی و نطق محشور خواهند شد .

و من یضلل . . . و نحشرهم یوم القی_مه علی و جوههم عمیاً و بکمّاً و صمّاً

7- تأثیر عقیده و عمل گمراهان حق ناپذیر ، در قوای ادراکی و حسی (چشم ، گوش و زبان) آنان به هنگام حشر در قیامت

و نحشرهم یوم القی_مه علی و جوههم عمیاً و بکمّاً و صمّاً

54- حشر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 12

12- « عن ابراهیم بن عمر رفعه إلی أحدهما فی قول الله : « و نحشرهم یوم القیامه علی و جوههم » قال : علی جباههم ;

در مرفوعه ابراهیم بن عمر از امام باقر(ع) یا امام صادق(ع) درباره سخن خدا «و نحشرهم یوم القیامه علی و جوههم» روایت شده است که

فرمود: آنان را در حالی که بر پیشانیهایشان افتادند [محشور می کنیم]». .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 1

1 - روی گردانان از هدایت و یاد خدا، در قیامت نابینا برانگیخته خواهند شد .

قال ربّ لم حشرتني أعمى

ص: 171

55- حق ناپذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 3

3_ گمراهی ضلالت پیشگان از سوی خدا، سزا و کیفر لجاجت و حق ناپذیری ایشان است.

ی_نوح قد ج_دلتننا .. فأتنا بما تعدنا ... إن كان الله يريد أن يغويكم

وقوع جمله «إن كان الله» پس از بیان لجاجتها و حق ناپذیریهای کفرپیشگان (قد جادلتننا ..)، حاکی است که اراده خداوند بر اغوای آنان ، به خاطر عناد و لجاجتشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 83 - 2

2 - جواز وانهادن گمراهان به خود، پس از اتمام حجت بر آنان و حق ناپذیری ایشان

فذرهم

«فاء» در «فذرهم»، می رساند که پس از اتمام حجت ادامه تبلیغ ضروری نیست.

56- حمایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 2

2 - ویژگی شاعران خیال پرداز، هواداری گمراهان و فاسدان از آنان است.

و الشعراء يتبعهم الغاوان

57- خطر عذاب دنیوی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 13

13- گمراهان، همواره در خطر گرفتاری به عذاب های الهی در دنیا

فليمدد له الرحمن مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

ترديد در «إمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ» و نکره آوردن «مَدًّا» و مبهم گذاشتن مقدار مهلت، این نتیجه را می دهد که هر یک از گمراهان، باید هر لحظه منتظر عذاب دنیوی و پایان مهلت در باره خود باشند.

58- دشمنی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 12

12_ اغوای گمراهان پس از اتمام حجت بر آنان و عنادورزی ایشان ، پرتوی از ربوبیت خداوند است .

ص: 172

إن كان الله يريد أن يغويكم هو ربكم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 96 - 1

1 - مشاجره و دشمنی، گمراهان (مشركان) با يكديگر در دوزخ

قالوا و هم فيها يختصمون

ضمير فاعلى در «قالوا» و نیز ضمير «هم»، به «غاوون» باز مى گردد. جمله «و هم فيها يختصمون» حال از ضمير در «قالوا» و «اختصام» (مصدر «يختصمون») به معنای جدال و ستيزه کردن است؛ يعنى، شرک پيشگان گمراه، در حالی که در دوزخ باهم ستيزه مى کنند، به معبودهايشان خواهند گفت.

59- دعوت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 11

11 - دعوت گمراهان به راه هدايت و صراط مستقيم، وظيفه الهی تمامی ره یافتگان به آن

و ادع إلى ربك إنك لعلی هدی مستقيم

جمله «إدع إلى ربك لعلی هدی مستقيم» تعلق برای «و ادع إلى ربك» است؛ يعنى، چون تو بر طريق هدايت و در صراط مستقيم هستی، آن گمراهان شرک پيشه را به سوی پروردگارت دعوت کن، تا شايد از ضلالت و گمراهی نجات يابند و به راه تو باز گردند.

60- ذلت اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 8

8- ذلت و به خاک در افتادن چهره گمراهان در قيامت

و نحشرهم يوم القيـمه على و جوههم عميّا و بكمّا و صمّا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 10

أفمن یلقى فی النار خیر

مجهول آمدن «یلقى» اشعار به آن دارد که گروه یاد شده، فاقد اختیار و اراده بوده و همچون شیء بی ارزش به درون آتش افکنده خواهند شد.

ص: 173

61- رحمت بر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 6

6_ رحمت خدا حتی کافران و گمراهان را نیز فرا می گیرد .

فليمدد له الرحمن مداً

62- رسوایی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 87 - 2

2 - روز رستاخیز ، روز رسوایی و شرمساری شرک پیشگان گمراه

إنه كان من الضالين . و لاتخزنى يوم يبعثون

63- روزی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 19 - 5

5 - برخورداری گمراهان از روزی خداوند ، نمود لطف او به بندگان خویش است ؛ نه نشانه استحقاق آنان

لفى ضلّ لبعيد . الله لطيف بعباده يرزق من يشاء

64- روش برخورد با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 5

5 - لزوم تصفیه جامعه از عناصر گمراه کننده و قطع رابطه متقابل آنان و مردم

قال فاذهب . . . لا مساس

65- روش مبارزه با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 27 - 3

3 - کلام ، ابزار پیامبران برای مبارزه با منحرفان و سرکشان بوده است .

واحلل عقده من لسانی

ص: 174

66- روش هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 37 - 4

4- اعتراض به صاحبان اندیشه انحرافی و بحث و گفتگو در جهت اصلاح آن ، شیوه ای پسندیده و مطلوب نزد خداوند است .

و ما أظنّ الساعة قائمه و لننْزُدنَّ . . . أكفرت بالذی خلقک

67- رؤیت گمراهان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 11

11 - عرضه گمراهان و ستمکاران بر دوزخ ، در برابر دید اهل ایمان و قابل مشاهده برای آنان

و ترى هم يعرضون عليها . . . و قال الذين ءامنوا إنّ الخسرین

68- زمینه هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 76 - 1

1 - بلاها و گرفتاری های دنیوی ، بر اساس مشیت خدا و در جهت تنبّه و هدایت غافلان و منحرفان

و لقد أخذنهم بالعذاب فما استکانوا لربهم

«أخذن» (مصدر «أخذنا») به معنای گرفتن (گرفتار ساختن) است. «استکانه» (مصدر «استکانوا») به معنای فروتنی و «تضرع» (مصدر «یتضرعون») به معنای نالیدن و زاری کردن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 41 - 2

2 - وجود پیامبر در جامعه ، مهلتی به گمراهان برای حق شنوی و مایه تأخیر انتقام الهی از ایشان

فإمّا نذهبنّ بک فإنّا منهم منتقمون

69- زیان به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 11 - 14،15

14_ بازگشتی برای تقدیر الهی بر آسیب دیدن گمراهان و تبه کاران نیست .

وإذا أراد الله بقوم سوءاً فلا مردّ له

ص: 175

مراد از «قوم» در آیه شریفه به مناسبت حکم و موضوع، قوم گنه کار می باشد. «مرد» مصدر میمی و به معنای بازگرداندن است.

15_ هیچ کس و هیچ چیز حتی فرشتگان محافظ نمی تواند گمراهان و گنه کاران را در برابر گزندی که خداوند برای آنان تقدیر کرده، یاری رساند و آنان را مصون دارد.

و ما لهم من دونه من وال

جمله «فلامرد له» می رساند که تقدیر الهی بر گزندرسانی بازگشتی نیست و جمله «و ما لهم ..» بیانگر آن است که پس از آمدن، هیچ کس نمی تواند مشمولان آن را یاری دهد و ایشان را نجات بخشد.

70- زیانکاری اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 12

12 - قیامت، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إِنَّ الْخٰسِرِينَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ وَأَهْلِيَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ

71- زیانکاری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 5

5_ گمراه شدگان به دست خدا، زیانکار و تباه کننده سرمایه عمر خویشند.

مَنْ يَضِلُّ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 9

9_ ضرر و زیان گمراهی، تنها متوجه خود گمراهان است.

و من ضل فانما يضل عليها

72- سرزنش اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی موردبازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 176

9- گمراهان ستمکار، در روز قیامت، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود.

وقال الذين آمنوا إن الخسرين الذين خسروا أنفسهم

73- سرزنش گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 61 - 4

4- کسانی که از عبادت خدا سرباز زده و از صراط مستقیم منحرف شوند، مورد سرزنش خدا قرار دارند.

الم أعهد إليكم يـبنی ءادم . . . و أن اعبدونى _ذا صرط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 62 - 4

4- کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند، مورد سرزنش خدا قرار دارند.

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» _ که در مقام سرزنش است _ به دست می آید.

74- سرنوشت خانواده گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 14

14 - تأثیر منفی و زیانبار گمراهان و ستمکاران، بر سرنوشت خود و خانواده خویش

خسروا أنفسهم و أهليهم

75- سرنوشت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 14

14 - تأثير منفى و زيانبار گمراهان و ستمكاران ، بر سرنوشت خود و خانواده خویش

خسروا انفسهم و اهليهم

76- شخصيت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 177

1 - برابر نبودن انسان گمراه و فرورفته در تاریکی و سرگردانی ، با انسان راه یافته و حقیقت شناس

ولا الظلمت ولا النور

77- شرایط هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 3،4

3- پیامبر (صلی الله علیه و آله) بدون خواست خداوند ، قادر به هدایت کردن گمراهان نیست .

إن تحرص علی هدیم فإن الله لایهدی من یضلل

جواب «إن» شرطیه «لا تقدر» محذوف است به قرینه اینکه «فا» در «فإن الله لایهدی من یضلل» برای تعلیل است؛ یعنی، اگر تو حرص و ولع هم بر هدایت آنان داشته باشی، نخواهی توانست؛ زیرا خداوند گمراه شدگان به دست خود را هدایت نخواهد کرد.

4- تلاش انبیا و هدایتگران ، به تنهایی برای هدایت گمراهان کافی نیست .

إن تحرص علی هدیم فإن الله لایهدی من یضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 89 - 3

3 - سعی در هدایت گمراهان ، پس از یأس از حق پذیری آنان ، لازم نیست .

إن هـؤلاء قوم لایؤمنون . فاصفح عنهم

78- شقاوت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 17

17- گمراهان ، به هنگام عذاب الهی و یا مرگ ، به تیره بختی و موقعیت بد خویش آگاه خواهند شد .

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً

به نظر می‌رسد عبارت «شَرِّ مَكَاناً» در برابر «خَيْرِ مَقَاماً» و عبارت «أَضْعَفُ جَنْدًا» در برابر «أَحْسَنُ نَدِيًّا» (در دو آیه قبل) باشد؛ یعنی، همان کسانی که خود را دارای موقعیت برتر و امکانات و نفرات بیشتر می‌دانستند، با رسیدن عذاب و مرگ، خود را در نقطه مقابل آن می‌یابند.

79- ضعف یاوران گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 18

ص: 178

18- گمراهان ، هنگام نزول عذاب دنیوی و یا لحظه فرارسیدن مرگ ، ضعف و ناتوانی یاران خود را خواهند دید .

فسیعلمون من هو . . . أضعف جنداً

80- طرد گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 5

5- لزوم تصفیه جامعه از عناصر گمراه کننده و قطع رابطه متقابل آنان و مردم

قال فاذهب . . . لا مساس

81- ظلم گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 3,4

3 _ گمراه کنندگان و گمراه شوندهگان هر دو ظالمند.

و كذلك نولى بعض الظلمين بعضا

مراد از «بعض» گمراه کنندگان و مراد از «بعضا» گمراه شوندهگانند که هر دو متصف به ظلم شده اند. گفتنی است تنوین «بعضا» عوض مضاف الیه است، یعنی: «نولی بعض الظالمین بعضهم».

4 _ جنیان اغواگر و آدمیان اغواشده، هر دو از ظالمانند.

یمعشر الجن قد استكثرتم من الإنس . . . و كذلك نولى بعض الظلمين بعضها

82- عبرت از فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لا ینفع مال ولا بنون . . . إنّ فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

83- عبرت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 6

ص: 179

6- لزوم تعقل و خردورزی در وسوسه های گمراه کننده شیطان و درس آموزی از سرنوشت شوم قربانیان فریب وی

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

84- عجز از هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 13

13 - ناتوانی همگان از هدایت گمراه شده الهی

و من یضلل الله فما له من هاد

85- عجز گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 17

17- گمراهان، به هنگام عذاب الهی و یا مرگ، به تیره بختی و موقعیت بد خویش آگاه خواهند شد.

فسیعلمون من هو شرّ مکاناً

به نظر می رسد عبارت «شرّ مکاناً» در برابر «خیر مقاماً» و عبارت «أضعف جنداً» در برابر «أحسن ندیاً» (در دو آیه قبل) باشد؛ یعنی، همان کسانی که خود را دارای موقعیت برتر و امکانات و نفرات بیشتر می دانستند، با رسیدن عذاب و مرگ، خود را در نقطه مقابل آن می یابند.

86- عدم تعقل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 4

4- کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند، مورد سرزنش خدا قرار دارند.

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» _ که در مقام سرزنش است _ به دست می آید.

87- عذاب اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 9

9- ضلالت پیشگان و گنهکاران به عذاب طاقت فرسای قیامت گرفتار خواهند شد .

أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى .. فما أصبرهم على النار

ص: 180

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 16، 12، 9

9- خداوند ، برخی از گمراهان را به عذاب دنیوی مبتلا می سازد و عده ای را به عذاب اخروی گرفتار خواهد ساخت .

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

مراد از «العذاب» به قرینه «الساعة» عذاب دنیوی است.

12_ گمراهان بارها از جانب خداوند به عذاب در دنیا و یا در قیامت تهدید شده اند .

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

فعل مضارع «یوعدون» بر استمرار دلالت دارد.

16- تأخیر یافتن زمان عذاب برخی از گمراهان تا آخرت و ترک عذاب آنان در دنیا ، مهلت خداوند به آنان است .

فَلِيَمِدَّ لَهُ الرَّحْمَنُ مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 8

8 - همراه کنندگان و همراه شدگان ، شریک یکدیگر در عذاب اخروی

أَنْتُمْ فِي الْعَذَابِ مُشْتَرِكُونَ

88- عذاب دنیوی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 11

11 - جوامع همراه و گنه کار ، در خطر گرفتار شدن به عذاب های دنیوی اند .

فَاسْتَحِثُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ فَأَخَذْتَهُمْ ص-عقبة العذاب الهون بما كانوا يكسبون

89- عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ کافران، مشرکان، گمراهان و آنان که پیامبران را به مسخره می گیرند، به عذاب های سخت دنیوی و اخروی گرفتار خواهند شد.

لهم عذاب فی الحیوه الدنیا و لعذاب الآخره أشق

مراد از ضمیر در «لهم» _ به قرینه آیه 31 و 32 _ کافران، مشرکان، استهزاگران و گمراهان می باشد.

ص: 181

90- عذاب‌دنیوی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 9,10,12

9- خداوند، برخی از گمراهان را به عذاب دنیوی مبتلا می‌سازد و عده‌ای را به عذاب اخروی گرفتار خواهد ساخت.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

مراد از «العذاب» به قرینه «الساعة» عذاب دنیوی است.

10- عذاب الهی در دنیا و یا فرارسیدن مرگ و قیامت، پایان مهلت خداوند به گمراهان

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

«الساعة» در اغلب موارد استعمال در قرآن، به معنای «قیامت» است؛ ولی در این آیه چون سخن از پایان مهلت است و پایان مهلت نیز همان مرگ است، مراد از «الساعة» قیامت با تمام مقدمات آن خواهد بود.

12_ گمراهان بارها از جانب خداوند به عذاب در دنیا و یا در قیامت تهدید شده‌اند.

حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

فعل مضارع «یوعدون» بر استمرار دلالت دارد.

91- عذابهای اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 9

9 - مشاهده شیاطین در قیامت و همنشینی با آنان، خود نوعی عذاب برای گمراهان است.

قال یَٰ- لیت بینی و بینک بعد المشرقین

92- عذر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 2

2_ هدایت نایافتگان در صورت آگاهی از وجود قرآن، هیچ عذری در پیشگاه خدا نخواهند داشت.

هذا کتب أنزل نه .. أن تقولوا إنما أنزل الکتب علی طائفین

93- عقیده گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 77 - 10

10_ عقاید ناروا و غلوآمیز اهل کتاب برخاسته از افکار باطل گمراهانی مشرک در گذشته تاریخ

قل یا اهل الکتب لاتغلو فی دینکم .. ولاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا

بدان احتمال که خطاب در «یا اهل الکتب» متوجه تمام یهود و نصارا باشد نه خصوص آنانکه در عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند.

بر

ص: 182

این مینا مراد از «قوم قد ضلوا» پیشینیان اهل کتاب نخواهند بود بلکه مقصود، پیروان مذاهب شرک می باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 11

11 - اهل ایمان بر رفتار و کردار ناروای گمراهان و عقاید ناصواب ایشان مؤاخذه نخواهند شد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «لایضركم...» در ارتباط با عذابهای الهی مطرح باشد بر این مینا جمله «علیکم انفسکم لایضركم...» یعنی مراقب ایمان خویش باشید، شما بر بی ایمانی کافران و اعمالشان مؤاخذه نخواهید شد و بدین سبب ضرری از ناحیه آنان متوجه شما نمی شود.

94- علایق گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 225 - 4

4 - گمراهان ، دوستدار مطالب سست ، بی بنیاد و خیال انگیز

و الشعراء يتبعهم الغاوان . ألم تر أنهم في كل واد يهيمون

از ارتباط دو آیه استفاده می شود که گمراهان، در پی شاعرانی بی اصالت و وهم گرا هستند.

95- علم به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 125 - 18

18 - خداوند ، نسبت به گمراهان و هدایت یافتگان ، برترین آگاهی را دارد .

إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله وهو أعلم بالمهتدين

96- علم خدا به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 6

6- هدایت یافتگان و گمراهان ، تحت احاطه علمی کامل خداوند

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَن ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِمَن اهْتَدَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 7 - 1

1 - آگاهی همه جانبه و برتر خداوند ، از انسان های گمراه و کافر

ص: 183

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

97- عمل گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 11

11_ اهل ایمان بر رفتار و کردار ناروای گمراهان و عقاید ناصواب ایشان مؤاخذه نخواهند شد .

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا... لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ إِلَى اللَّهِ مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «لایضركم...» در ارتباط با عذابهای الهی مطرح باشد بر این مبنا جمله «علیکم انفسکم لایضركم...» یعنی مراقب ایمان خویش باشید، شما بر بی ایمانی کافران و اعمالشان مؤاخذه نخواهید شد و بدین سبب ضرری از ناحیه آنان متوجه شما نمی شود.

98- عوامل تنبه گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 18

18- گمراهان ، هنگام نزول عذاب دنیوی و یا لحظه فرارسیدن مرگ ، ضعف و ناتوانی یاران خود را خواهند دید .

فَسَيَعْلَمُونَ مَنْ هُوَ... أَضْعَفُ جَنْدًا

99- عوامل تهدید گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 93 - 14

14 - نظارت بیوقفه و فراگیر خداوند نسبت به کردار بندگان ، تهدیدی برای گمراهان و مایه دلگرمی هدایت یافتگان است .

فَمَنْ اهْتَدَى... وَمَنْ ضَلَّ... وَمَا رَبُّكَ بِغَفْلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ

با توجه به آیات پیشین که در آن سخن از هدایت یافتگان و گمراهان به میان آمده است، تأکید بر غافل نبودن خدا از عملکرد مردمان، دلگرم کننده هدایت یافتگان از یکسو و مایه تشویش خاطر گمراهان از سوی دیگر است.

100- عوامل حق پذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 2

2 - آتش دوزخ ، تنها عامل تسلیم گمراهان لجوج در برابر حق

قالوا و هم فیها یختصمون . تالّٰهٗ ین کنا لفی ضلّٰل مبین

ص: 184

برداشت یاد شده از آن جا است که اعتراف حق ستیزان، تنها در جهان آخرت و آن هم در داخل دوزخ صورت می گیرد.

101- عیسی (ع) و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 118 - 8

8_ عطوفت عیسی (ع) ، نسبت به همه مردمان حتی به گمراهان امت خویش *

ان تعذبهم فانهم عبادک و ان تغفر لهم فانک انت العزيز الحكيم

102- فرجام اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 103 - 2

2 - مطالعه در فرجام شوم گمراهان شرک پیشه در جهان آخرت ، در بردارنده درسی بزرگ برای مردمان

یوم لا ینفع مال و لابنون . . . ان فی ذلک لآیه

برداشت یاد شده بر این اساس است که «ذلک» اشاره به مضمون آیات پیشین نیز داشته باشد. گفتنی است که آیات قبل در زمینه فرجام شوم گمراهان و مشرکان بود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 94 - 1

1 - چشیدن عذاب آتش دوزخ ، فرجام نهایی تکذیب گران گمراه

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكْذِبِينَ الضَّالِّينَ . . . وَتَصْلِيَةِ جَحِيمٍ

«صَلَّى» (مبدأ اشتقاق «تصلیه») در معانی چشیدن، بریان شدن و افتادن به کار می رود. بنابراین «تصلیه جحیم» می تواند به معنای چشیدن آتش دوزخ، بریان شدن به وسیله آن و یا افتادن در آن باشد. برداشت بالا ناظر به معنای اول «تصلیه» است.

103- فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 121 - 1

1_ دوزخ ، جایگاه و فرجام گمراهان و فریب خوردگان از شیطان

أولئك ماويهم جهنم ولايجدون عنها محيصاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 10

ص: 185

10- مأوا و جایگاه گمراهان حق ناپذیر ، دوزخ است .

مأوهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 94 - 2

2- دوزخ ، فرجام مشترک گمراهان و معبودهایشان

فككبوا فيها هم والغاون

104- فلسفه مهلت به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 7

7- هدف از مهلت به گمراهان و ترک عذاب دنیوی آنان ، افزایش ضلالت آنها است .

من كان في الضلِّ له فليمدد له الرحمن مدًّا

تقابل این آیه با آیه بعد _ که در باره هدایت یافتگان است _ گویای برداشت یاد شده است. در آن آیه آمده که «هدایت افزایش می یابد» و در این آیه آمده است که «به گمراهان مهلت می دهیم». قرینه بودن هر آیه برای دیگری، نتیجه می دهد که به هر دو فرقه فرصت داده می شود تا هدایت راه یافتگان و ضلالت گمراهان افزایش یابد. این گونه بیان را «فن احتباك» می نامند.

105- قانونمندی عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 9

9- نزول عذاب بر جوامع ضلالت پیشه ، پس از اتمام حجت الهی بر آنان

فهدینهم فاستحبوا العمى . . . فأخذتهم صـ عقه العذاب

106- قرآن و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 2 - 7

7_ قرآن ، کتاب مزده و بشارت برای ره یافتگان مؤمن و هشدار و انذار برای گم گشتگان غافل است .

تلک ءایت الکتب . . . أن أنذر الناس و بشر الذین ءامنوا

ص: 186

107- قطع رابطه با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 5

5- لزوم تصفیه جامعه از عناصر گمراه کننده و قطع رابطه متقابل آنان و مردم

قال فاذهب . . . لا مساس

108- قلب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 17

17_ عن أبي جعفر(ع): إن القلب ينقلب من لدن موضعه إلى حنجرته ما لم يصب الحق فاذا اصاب الحق قرّ . . . وقرء هذه الآية «فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام ...» .

از امام باقر(ع) روایت شده است: قلب انسان تا حق را نیافته است، آنچنان مضطرب است که گویی از جای خود کنده شده و به حنجره رسیده، پس آنگاه که حق را یافت آرامش می یابد. سپس آن حضرت آیه «فمن يرد الله ...» را تلاوت کرد

109- قوای ادراکی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 7

7- تأثیر عقیده و عمل گمراهان حق ناپذیر ، در قوای ادراکی و حسی (چشم ، گوش و زبان) آنان به هنگام حشر در قیامت

و نحشرهم يوم القيـمه على وجوههم عمياً و بكمأ و صمأ

110- قیاس گمراهان با مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 1

1 - برابر نبودن انسان گمراه و فرورفته در تاریکی و سرگردانی ، با انسان راه یافته و حقیقت شناس

ولا الظلمـت ولا النور

111- قیاس مهتدین با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 1

1 - مقایسه انسان هدایت شده (هر چند بی بهره از موهبت های دنیوی) با انسان هدایت ناپذیر (اما برخوردار از متاع مادی

ص: 187

(قیاسی نسنجیده و باطل در بینش الهی

أفمن وعدنَه وعدًا حسنًا .. کمن متّعنَه

آیه بالا ادامه آیات پیشین و مربوط به کسانی است که به دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت داده و به هدایت الهی دست یافتند و نیز در رابطه با کسانی است که از پذیرش دعوت آن حضرت سر باز زدند و به بهانه های مختلف از پیروی هدایت های الهی امتناع ورزیدند.

112- کرى اخروى گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 6

6- گمراهان ، در قیامت به صورت خزندگانی فاقد هرگونه شنوایی ، بینایی و نطق محشور خواهند شد .

و من یضلل . . . و نحشرهم یوم القی_مه علی وجوههم عمیًا و بکمًا و صمًا

113- کوردلى گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 1

1 - برخی از گمراهان ، گرفتار کوردلی و فاقد زمینه هدایت

و ما أنت به_دی العمی عن ضل_لتهم

114- کورى اخروى گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 6

6- گمراهان ، در قیامت به صورت خزندگانی فاقد هرگونه شنوایی ، بینایی و نطق محشور خواهند شد .

و من یضلل . . . و نحشرهم یوم القی_مه علی وجوههم عمیًا و بکمًا و صمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 124 - 5

5- روی گردانان از هدایت الهی و یاد او، در صحنه قیامت، نابینا محسور خواهند شد.

و من أعرض عن ذکری . . . و نحشره یوم القیـمه أعمی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 125 - 1

1- روی گردانان از هدایت و یاد خدا، در قیامت نابینا برانگیخته خواهند شد.

ص: 188

قال ربّ لم حشرتني أعمى

115- کیفر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 19 - 9

9- خداوند ، قادر به مجازات گمراهان و منکران رستاخیز و لطف او به خلق مانع از سلب روزی آنان در دنیا است .

لفی ضلّ ل بعید . اللّٰه لطیف بعباده یرزق من یشاء و هو القویّ العزیز

با توجه به معنای «لطیف» _ که حکایت از رحمت و لطف دارد _ برداشت یاد شده به دست می آید.

116- کیفیت ورود گمراهان به جهنّم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 2

2- برای ورود هر دسته از گمراهان به جهنّم ، دری مخصوص وجود دارد .

من الغاوین . و إن جهنّم لموعدهم ... لها سبعة أبواب لكلّ باب منهم جزء مقسوم

117- گرایشهای گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 19

19 _ فعلیت یافتن توانهای گمراهان در راستای گرایشهای نفسانی

و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

«اجل» به معنی پایان وقت و فرصت است. جمله «و بلغنا اجلنا ...» ممکن است کنایه از مرتبه و درجه باشد. بر این اساس معنی «و

بلغنا اجلنا ...» یعنی به آن مرتبه و جایگاهی رسیدیم که برای ما مقدر کردی.

118- گفتگو با گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اعتراض به صاحبان اندیشه انحرافی و بحث و گفتوگو در جهت اصلاح آن ، شیوه ای پسندیده و مطلوب نزد خداوند است .

و ما أظنّ الساعه قائمه و لننرُددتُّ . . . أكفرت بالذی خلقک

ص: 189

119- گمراهان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 9

9_ غالیان هواپرست و گمراه از اهل کتاب ، گمراه کننده بسیاری از مردم

و لا تتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

در برداشت فوق «کثیراً» مفعول به برای «اضلوا» گرفته شده است ; یعنی «اضلوا کثیراً من الناس».

120- گمراهان ثروتمند

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 61 - 1

1 - مقایسه انسان هدایت شده (هر چند بی بهره از موهبت های دنیوی) با انسان هدایت ناپذیر (اما برخوردار از متاع مادی) قیاسی

نسنجیده و باطل در بینش الهی

أفمن وعدنَه وعدداً حسناً .. کمن متّعنَه

آیه بالا ادامه آیات پیشین و مربوط به کسانی است که به دعوت پیامبر(صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت داده و به هدایت الهی دست یافتند و نیز در رابطه با کسانی است که از پذیرش دعوت آن حضرت سر باز زدند و به بهانه های مختلف از پیروی هدایت های الهی امتناع ورزیدند.

121- گمراهان در آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 3

3- گمراهان و راه نیافتگان دنیا ، در آخرت در گمراهی افزون تری فرو می روند .

و من کان فی هذَه أعمی فهو فی الآخره أعمی و أضلّ سبیلاً

122- گمراهان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1_ دوزخ، جایگاه و فرجام گمراهان و فریب خوردگان از شیطان

أولئك ماويهم جهنم ولايجدون عنها محيصاً

6_ ورود گمراهان و فریب خوردگان از شیطان به جهنم، حتمی است.

و ما يعدهم الشيطان الا غروراً. أولئك ماويهم جهنم ولايجدون عنها محيصاً

بنابر اینکه جمله «لايجدون...» بیان و تأکید حقیقتی باشد که جمله «ماويهم جهنم» آن را افاده می کند. یعنی آنان که دارای صفات ذکر شده هستند، راهی جز ورود به جهنم ندارند.

ص: 190

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 44 - 3

3- جهنم ، دارای هفت درکه (طبقات زیرین) است و هر گروهی از گمراهان در درکه مخصوص و طبقه مشخصی جای دارند .

لها سبعة أبواب لكل باب منهم جزء مقسوم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مقصود از «أبواب» معنای کنایی آن باشد؛ زیرا هر دری، نوعاً به سوی مکانی خاص گشوده می شود و به جایی مستقل منتهی خواهد شد و مؤید این معنا، عبارت بعدی است که هر بابی، برای گروهی از گمراهان تعیین شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 10

10- مأوا و جایگاه گمراهان حق ناپذیر ، دوزخ است .

مأوهم جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 91 - 1,5

1 - قیامت روز نمودار شدن دوزخ برای گمراهان

و برزت الجحيم للغاوين

5 - دوزخ ، جایگاه گمراهان

و برزت الجحيم للغاوين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 95 - 1

1 - افکنده شدن همه سپاهیان ابلیس در دوزخ ، به همراه گمراهان مشرک و معبود های باطلشان

فككبوا فيها .. و جنود إبليس أجمعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مشاجره و دشمنی، گمراهان (مشركان) با يكديگر در دوزخ

قالوا و هم فيها يختصمون

ضمير فاعلى در «قالوا» و نيز ضمير «هم»، به «غاوون» بازمى گردد. جمله «و هم فيها يختصمون» حال از ضمير در «قالوا» و «اختصام» (مصدر «يختصمون») به معنای جدال و ستيزه کردن است؛ يعنى، شرک پيشگان گمراه، در حالی که در دوزخ باهم ستيزه می کنند، به معبودهايشان خواهند گفت.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2- آتش دوزخ، تنها عامل تسلیم گمراهان لجوج در برابر حق

قالوا و هم فیها یختصمون . تالله ان کنا لفی ضلّال مبین

برداشت یاد شده از آن جا است که اعتراف حق ستیزان، تنها در جهان آخرت و آن هم در داخل دوزخ صورت می گیرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 2

2- جاودانگی ظالمان و گمراهان، در دوزخ، نتیجه محرومیت آنان از ولایت خدا و تکیه بر ولایت غیر او است.

انّ الظّالمین فی عذاب مقیم . و ما کان لهم من اولیاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 94 - 1

1- چشیدن عذاب آتش دوزخ، فرجام نهایی تکذیب گران گمراه

و أمّا ان کان من المکذّبین الضّالّین . . . و تصلیه جحیم

«صَلِّی» (مبدأ اشتقاق «تصلیه») در معانی چشیدن، بریان شدن و افتادن به کار می رود. بنابراین «تصلیه جحیم» می تواند به معنای چشیدن آتش دوزخ، بریان شدن به وسیله آن و یا افتادن در آن باشد. برداشت بالا ناظر به معنای اول «تصلیه» است.

123- گمراهان در دنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 3

3- گمراهان و راه نیافتگان دنیا، در آخرت در گمراهی افزون تری فرو می روند.

و من کان فی هذّه أعمی فهو فی الآخره أعمی و أضلّ سبیلاً

124- گمراهان در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 _ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

ربنا استمتع بعضنا ببعض وبلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «ربنا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 15

15 _ گمراهان پیرو شیطانها در قیامت بر کفرورزی خویش در دنیا آگاهی می یابند. *

ص: 192

و شهدوا علی أنفسهم أنہم كانوا کفرین

«شاهد» عالمی است که آنچه را دریافته بیان می کند. (لسان العرب). لذا اگر «شهدوا» به معنای شهادت دادن باشد، لازمه آن آگاهی فرد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 1

1 - حضور انسانها در قیامت، مانند آفرینش نخستینشان، در دو گروه هدایت یافته و گمراه گشته

فریقا هدی

جمله «فریقا هدی ..» حال برای فاعل «بدأکم» و بیانگر وجه مشابهت مطرح شده در جمله «كما بدأکم تعودون» است و حاصل معنی چنین می شود: خداوند شما را آفرید در حالی که شایستگان هدایت را هدایت کرد و مستحقان گمراهی را به گمراهی کشاند و به همین صورت (دو جناح بودن) به سوی او باز خواهید گشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 8

8- ذلت و به خاک در افتادن چهره گمراهان در قیامت

و نحشرهم یوم القی - مه علی وجوہهم عمیًا و بکمًا و صمًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 16

16 - مستضعفان گمراه شده از سوی مستکبران، با مشاهده عذاب در قیامت، از کرده خود پشیمان خواهند شد.

وقال الذین استضعفوا .. و أسروا الندامه لَمَّا رَأُوا العذاب

بنابراین که ضمیر فاعلی «أسروا» به «استضعفوا» برگردد، نکته یاد شده قابل استفاده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 12، 9

9 - گمراهان ستمکار، در روز قیامت، مورد سرزنش اهل ایمان خواهند بود.

وقال الذين ءامنوا إنّ الخـسرين الذين خسروا أنفسهم

12 - قیامت ، روز ظهور خسران و زیان کاری عمیق ستم پیشگان و گمراهان

إنّ الخـسرين الذين خسروا أنفسهم و أهليهم يوم القیـمه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 7، 4، 3، 2

2 - حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتّی إذا جاءنا

3 - رویارویی گمراهان و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت

قال یـلیت بینی و بینک بعد

تعبیر «بینی و بینک» خطاب رو در رو را می رساند.

ص: 193

4- اظهار نفرت گمراهان ، از شیاطین و وسوسه گران خویش ، در صحنه قیامت و هنگام حضور در پیشگاه خداوند

حتی إذا جاءنا قال یـ لیت بینی و بینک بعد المشرقین فبئس القرین

7- قیامت ، عرصه رنگ باختن پندار های دروغین گمراهان و فریب خوردگان

و یحسبون أنهم مهتدون . حتی إذا جاءنا

125- گمراهان در محضر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 2

2- حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتی إذا جاءنا

126- گمراهان مکه و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5- انعام - 6 - 156 - 5

5_ مشرکان و گمراهان مکه، در صورت نازل نشدن قرآن، خویشان را در قیامت معذور می دانستند و دوری از رحمت خدا را بی عدالتی می شمردند.

أن تقولوا إنما أنزل الكتاب علی طائفتین

127- گمراهان و شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 3

3- رویارویی گمراهان و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت

قال یـ لیت بینی و بینک بعد

تعبیر «بینی و بینک» خطاب رو در رو را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 4

4 - کج اندیشان از حق بازداشته شده ، از هیچ مثل و بیان روشن قرآن ، بهره ای نمی برند .

كذلك كانوا يؤفكون .. و لقد ضربنا للناس في هـذا القرآن من كلّ مثل

ص: 194

129- گمراهان هدایت ناپذیر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 6

6_ برخی مردم در مرحله ای از گمراهی قرار می گیرند که دیگر امیدی به هدایت آنان نیست.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

در این آیه گویا مردم به دو بخش تقسیم شده اند: یک دسته به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت می دهند و دسته ای دیگر به تعبیر آیه «الموتی» هستند. و همان گونه که امید به زنده شدن مرده در این جهان واهی است، نمی توان به هدایت این گونه افراد امیدی داشت.

130- گمراهان هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 10

10 - هنگامه عذاب ، لحظه ظهور و بروز بی پناهی گمراهان ستم پیشه است .

فما له من ولی من بعده و ترى الظالمین لَمَّا رَأُوا الْعَذَابَ يَقُولُونَ هَلْ إِلَىٰ مَرَدٍّ مِن سَبِيلِ

131- گمراهی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 8

8_ کسانی که در صدد گمراه ساختن و به اشتباه انداختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند ، تنها خود را به گمراهی و اشتباه افکندند .

لهمت طائفه منهم ان يضلوك و ما يضلون الا أنفسهم و ما يضرونك من شيء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 11، 2

2_ هدایتیابی هدایت یافتگان و گمراهی گمراه پیشگان، به دست خدا و در اختیار اوست.

فريقا هدى و فريقا حق عليهم الضلالة

کلمه «فریقا» در «فریقا حق . . .» مفعول به برای عاملی محذوف است، و جمله «حق علیهم الضلاله» دلالت می کند بر این که آن عامل محذوف فعل «أضل» می باشد.

11 _ بی خبری گمراهان از ضلالت خویش، نابود کننده زمینه های هدایت در آنان

فریقا حق علیهم الضلاله إنهم اتخذوا . . . و يحسبون أنهم مهتدون

ص: 195

132- گناه گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 18

18- « عن النبي (صلى الله عليه و آله) قال : أئِما داع دعى إلى ضلاله فاتبع كان عليه مثل أوزار من اتبعه من غير أن ينقص من أوزارهم شيء... »

از پیغمبر (صلى الله عليه و آله) روایت شده است که فرمود: هر دعوت کننده ای که مردم را به گمراهی بخواند و از او پیروی شود، همانند بار سنگین گناهان کسانی که او را پیروی کرده اند بر دوش دعوت کننده است؛ بی آنکه چیزی از گناهان پیروان او کاسته شود. «...».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 13 - 4

4- آنانی که برای گمراهی دیگران تلاش می کنند ، در گناه گمراه شدگان سهیم اند .

وقال الذين كفروا... أتبعوا سبيلنا... و ليحملن أثقالهم و أثقالاً مع أثقالهم

133- لالی اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 6

6- گمراهان ، در قیامت به صورت خزندگانی فاقد هرگونه شنوایی ، بینایی و نطق محسور خواهند شد .

و من يضلل... و نحشرهم يوم القيامة على وجوههم عمياً و بكمماً و صمماً

134- لجاجت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 3

3_ گمراهی ضلالت پیشگان از سوی خدا ، سزا و کیفر لجاجت و حق ناپذیری ایشان است .

ی_نوح قد ج_دلتننا .. فأتنا بما تعدنا... إن كان الله يريد أن يغويكم

وقوع جمله «إن كان الله» پس از بیان لجاجتها و حق ناپذیریهای کفرپیشگان (قد جادلتننا ..) ، حاکی است که اراده خداوند بر اغوای آنان

، به خاطر عناد و لجajتشان بوده است.

135- مبلغان و حق ناپذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 129 - 3

3_ لزوم اتکای مبلغان الهی بر خداوند و نگران نبودن بر حق ناپذیری گمراهان ، پس از اتمام حجت بر آنان

ص: 196

فإن تولوا فقل حسبي الله... عليه توكلت

136- محبت به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 12

12 - ابراز محبت و اظهار عطف با گمراهان ، از شیوه های پسندیده در هدایت آنان است .

يَقَوْمِ إِنَّمَا فُتِنْتُمْ بِهِ وَإِنَّ رَبَّكُمُ الرَّحْمَنُ

137- محرومیت اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 3

3_ گمراهان، در قیامت از رحمت خدا محروم خواهند بود.

فاتبعوه و اتقوا لعلکم ترحمون. أن تقولوا إنما أنزل الکتب علی طائفین

138- محرومیت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 108 - 14

14_ انسان های گمراه و محروم از هدایت های ویژه الهی ، خود موجب از میان بردن شایستگی خویش برای دستیابی به هدایت الهی .

والله لا یهدی القوم الفسقین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 10

10_ خداوند انسانهایی را که با برخورد به راه ضلالت آن را روش زندگانی خویش قرار می دهند ، از درک معارف و آیات خویش محروم می سازد .

سأصرف عن آیتی الذین... و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 8

8- گمراهان ، از هرگونه یار و مددکاری محرومند .

فإن الله لا يهدي من يضللّ و ما لهم من نصرين

ص: 197

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 58 - 4

4 - کج اندیشان از حق بازداشته شده ، از هیچ مثل و بیان روشن قرآن ، بهره ای نمی برند .

كذلك كانوا يؤفكون .. و لقد ضربنا للناس في هذ القرآن من كل مثل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 23 - 18

18 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 36 - 12

12 - گمراه شده الهی ، برای همیشه از هدایت محروم است .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 5,6

5 - گمراه شده الهی ، برای همیشه محروم از هدایت خواهد بود .

و من یضلل الله فما له من هاد

6 - هیچ کس ، توانایی هدایت کردن گمراه شدگان الهی را ندارد .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 1

1 - کسانی که خداوند ، آنان را گمراه کند ، از هرگونه سرپرست و یاور محروم اند .

و من یضلّل اللّٰه فما له من ولیّ من بعده

139- محمد (صلی الله علیه و آله) و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 150 - 8

8_ پیامبر (صلی الله علیه و آله) از پیروی تمایلات منحرفان باید بر حذر باشد.

و لا تتبع أهواء الذين كذبوا بآئتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 3

ص: 198

3- بیان سنت « استدراج » و « امهال » خداوند در باره فرورفتگان در ورطه گمراهی ، وظیفه ای که بر عهده پیامبر (صلی الله علیه و آله) است .

قل من كان في الضلِّ له

فعل «کان» _ که برای دلالت بر استمرار است _ حکایت از عمق ضلالت و دیرینه بودن آن دارد.

140- مراد از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 14

14 _ عن أبي جعفر (ع) في قوله إبراهيم صلوات الله عليه «لئن لم يهدني ربي لأكونن من القوم الضالين»: اي ناس للميثاق.

از امام باقر(ع) درباره «لئن لم يهدني .. من القوم الضالين» روایت شده است: (مراد از «القوم الضالين» در آیه فوق)، فراموش کنندگان ميثاق الهی هستند.

141- مرگ گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 10

10- عذاب الهی در دنیا و یا فرا رسیدن مرگ و قیامت ، پایان مهلت خداوند به گمراهان

حتى إذا رأوا ما يوعدون إما العذاب وإما الساعة

«الساعة» در اغلب موارد استعمال در قرآن، به معنای «قیامت» است؛ ولی در این آیه چون سخن از پایان مهلت است و پایان مهلت نیز همان مرگ است، مراد از «الساعة» قیامت با تمام مقدمات آن خواهد بود.

142- مشاجره گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 96 - 1

1 - مشاجره و دشمنی ، گمراهان (مشرکان) با یکدیگر در دوزخ

قالوا و هم فيها يختصمون

ضمیر فاعلی در «قالوا» و نیز ضمیر «هم»، به «غاوون» بازمی‌گردد. جمله «و هم فیها یختصمون» حال از ضمیر در «قالوا» و «اختصام» (مصدر «یختصمون») به معنای جدال و ستیزه کردن است؛ یعنی، شرک پیشگان گمراه، در حالی که در دوزخ باهم ستیزه می‌کنند، به معبودهایشان خواهند گفت.

ص: 199

143- ممنوعیت اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 8 - 2

2 - اطاعت از عناصر گمراه و اجابت خواسته های آنان ، ممنوع است .

إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ... فَلَاتَطِعِ الْمُكَذِّبِينَ

مطلب یاد شده، از تفریع «فلاتطع» بر «إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ» استفاده می شود.

144- موانع اطاعت از گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 7

7_ توجه دادن مؤمنان به حیات معنوی خود و برخورداری از نور الهی، بازدارنده آنان از اطاعت مشرکان و گمراهان

وإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ. أَوْ مِنْ كَانِ مِيتًا فَأَحْيَيْنَهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي الْ

تمثیل مذکور برای بر حذر داشتن مسلمانان از اطاعت مشرکان است.

145- موانع اندوه بر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 17

17 - توجه و ایمان به آگاهی همه جانبه خداوند بر احوال و رفتار کافران و گمراهان ، بازدارنده آدمی از حسرت و اندوه شدید نسبت به آنان

فَلَاتَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِمَا يَصْنَعُونَ

جمله «إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ...» تعلیل برای جمله «فَلَاتَذْهَبْ نَفْسُكَ عَلَيْهِمْ حَسْرَتٌ» است؛ یعنی، از آن جایی که خداوند بر احوال کافران آگاه

است، پس به حال آنان حسرت مخور. این معنا گویای دو مطلب است: 1_ چون خدا بر احوال کافران آگاه است و آنان تحت نظر او قرار

دارند، پس باید آنها را به خدا واگذاشت و بیش از این بر آنان اندوه نخورد. 2_ این سخن نوعی دلداری به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

146- موانع سلب امکانات مادی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - خداوند ، قادر به مجازات گمراهان و سلب بهره‌وری های دنیوی ایشان است ؛ ولی ریزنگری ها و مشیت او در تدبیر جهان مانع از این اقدام است .

لفی ضلّٰل بعید . . . لطیف . . . یرزق من یشاء و هو القویّ

ارتباط این آیه با آیه قبل، نشان می دهد که آیه شریفه درصدد پاسخ گویی به یک پرسش نهفته است و آن این که:

ص: 200

اگر منکران معاد و گمراهان، بر باطل اند پس چرا خداوند روزی خود را از آنان دریغ نمی دارد؟! خداوند در پاسخ سه موضوع مهم را مطرح فرموده است: «لطیف بودن»، «مشیت» و «قدرت شکست ناپذیر او».

147- موانع کیفر گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 19 - 10

10 - خداوند، قادر به مجازات گمراهان و سلب بهره‌وری‌های دنیوی ایشان است؛ ولی ریزنگری‌ها و مشیت او در تدبیر جهان مانع از این اقدام است.

لفی ضلّ بعید... لطیف... یرزق من یشاء و هو القویّ

ارتباط این آیه با آیه قبل، نشان می‌دهد که آیه شریفه در صدد پاسخ‌گویی به یک پرسش نهفته است و آن این‌که: اگر منکران معاد و گمراهان، بر باطل اند پس چرا خداوند روزی خود را از آنان دریغ نمی‌دارد؟! خداوند در پاسخ سه موضوع مهم را مطرح فرموده است: «لطیف بودن»، «مشیت» و «قدرت شکست ناپذیر او».

148- موانع نجات اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 5

5 - راه نجات از عذاب جهنم، بر روی ستمکاران و گمراه شدگان از سوی خدا، مسدود است.

و من یضلل الله فما له من سبیل

برداشت یاد شده بر این اساس است که آیه شریفه، ناظر به وضعیت گمراه شدگان در قیامت باشد.

149- موجبات عذاب اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 98 - 1

1- عذاب‌های اخروی گمراهان، نتیجه عملکرد کفرآمیز خود آنان در قبال آیات الهی است.

و من یضلل... و نحشرهم یوم القیّمه... ذلک جزاؤهم بأنهم کفروا بأیّتنا

150- مؤاخذه اخروی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 2

2_ گمراهان برای حسابرسی و جزای عملکردشان در روز قیامت برانگیخته خواهند شد.

ص: 201

و من یرد أن یضله . . . و یوم یحشرهم جمیعاً یمعشر الجن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 1

1_ گمراهان جن و انس در قیامت به صورت جمعی مورد بازخواست و توبیخ قرار خواهند گرفت.

یمعشر الجن و الإنس ألم یأتکم رسل

151- مؤمنان و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 11

11_ اهل ایمان بر رفتار و کردار ناروای گمراهان و عقاید ناصواب ایشان مؤاخذه نخواهند شد .

یا ایها الذین ءامنوا . . . لایضرکم من ضل إذا هتدیتم إلى الله مرجعکم جمیعاً

برداشت فوق بر این اساس است که جمله «لایضرکم . . .» در ارتباط با عذابهای الهی مطرح باشد بر این مبنا جمله «علیکم انفسکم لایضرکم . . .» یعنی مراقب ایمان خویش باشید، شما بر بی ایمانی کافران و اعمالشان مؤاخذه نخواهید شد و بدین سبب ضرری از ناحیه آنان متوجه شما نمی شود.

152- مهلت به گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 7

7- مهلت دادن به منافقان، گمراهان و طغیانگران از سنت های الهی است .

و یمدّهم فی طغینهم یعمهون

برداشت فوق مبتنی بر این است که: «مدّ» (مصدر یمدّ) به معنای مهلت دادن باشد. در لسان العرب آمده است: «مدّه فی غیة یعنی، امهله (او را مهلت داد).»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 1,2,4,15,16

1- مهلت دهی خداوند، به ماندگان در وادی گمراهی و عدم تعجیل در عذاب آنها

قل من كان في الضلِّ له فليمدد له الرحمن مدًّا

«لیمدد» فعل امر از «مدّ» است و «مدّ له»؛ یعنی، او را رها ساخت و به وی مهلت داد (لسان العرب). گفتنی است که این معنا، مصداق معنای اصلی «مدّ» است که کشاندن چیزی در ناحیه طول آن می باشد. در آیه مورد بحث مقصود، مهلت خداوند به کافران و پایان ندادن کار آنها با عذاب است.

2- مهلت به گمراهان و کافران، سنت خداوند است.

من كان في الضلِّ له فليمدد له الرحمن مدًّا

به کارگیری فعل امر (فلیمدد) در مورد مهلت دهی به کافران، از حتمی بودن این امهال و سنت بودن آن حکایت می کند؛

ص: 202

چرا که خداوند آن را به صورت الزام بر خود بیان فرموده است.

4- مهلت خداوند به کافران و گمراهان ، جلوه ای از رحمت گسترده او است .

فليمدد له الرحمن مدًّا

«رحمان»؛ یعنی، دارای رحمت گسترده و فراگیر.

15- تأخیر عذاب دنیوی از زمان استحقاق آن ، مهلت خداوند به گمراهان است .

من كان في الضلِّ له فليمدد .. حتى إذا رآوا ما يوعدون إمَّا العذاب

16- تأخیر یافتن زمان عذاب برخی از گمراهان تا آخرت و ترک عذاب آنان در دنیا ، مهلت خداوند به آنان است .

فليمدد له الرحمن مدًّا حتى إذا رآوا ما يوعدون إمَّا العذاب و إمَّا الساعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 41 - 2

2 - وجود پیامبر در جامعه ، مهلتی به گمراهان برای حق شنوی و مایه تأخیر انتقام الهی از ایشان

فإمَّا نذهبنَّ بك فإمَّا منهم منتقمون

153- مهلت به گمراهان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 129 - 7

7 - مهلت خداوند به کافران و گمراهان عصر بعثت ، مرتبط با عنایت ویژه او نسبت به پیامبر (صلی الله علیه و آله) بود .

ربِّک

اضافه شدن نام مقدس «ربِّ» به ضمیری که خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می تواند به نقش عنایت خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) در تأخیر عذاب و مهلت به کافران اشاره داشته باشد؛ چنان که در سوره ای دیگر فرموده است: «و ما كان الله ليعذبهم و أنت فيهم».

154- نفرت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- اظهار نفرت گمراهان ، از شیاطین و وسوسه گران خویش ، در صحنه قیامت و هنگام حضور در پیشگاه خداوند

حتّی إذا جاءنا قال یـ لیت بینی و بینک بعد المشرقین فبئس القرین

155- نقش گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 5

ص: 203

5- منشأ گمراهی، خود گمراهان اند و منشأ هدایت، خداوند است.

قل إن ضللت فأئماً أضلّ علی نفسی وإن اهتدیت فبما یوحى إلیّ ربّی

برداشت یاد شده به این خاطر است که عامل گمراهی به خود انسان نسبت داده شده؛ ولی عامل هدایت، خداوند معرفی گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 14

14 - تأثیر منفی و زیانبار گمراهان و ستمکاران، بر سرنوشت خود و خانواده خویش

خسروا أنفسهم و أهلیهم

156- نگرانی از فرجام گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 21 - 20

20- مردان الهی، از اعماق وجود، نگران بدفرجامی توده ها و انسان های گمراه

و اذکر أخوا عاد .. إتی أخاف علیکم عذاب یوم عظیم

با توجه به تعبیر «أخا عاد»، از «إتی أخاف ..» استفاده می شود که نگرانی هود(ع) ریشه در عواطف وی داشته است.

157- ورود گمراهان در جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 11

11 - عرضه گمراهان و ستمکاران بر دوزخ، در برابر دید اهل ایمان و قابل مشاهده برای آنان

و تریهم یعرضون علیها .. وقال الذین ءامنوا إنّ الخسرین

158- وقت عذاب گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 16

16- تأخیر یافتن زمان عذاب برخی از گمراهان تا آخرت و ترک عذاب آنان در دنیا ، مهلت خداوند به آنان است .

فليمدد له الرحمن مَدًّا حَتَّىٰ إِذَا رَأَوْا مَا يُوعَدُونَ إِمَّا الْعَذَابَ وَإِمَّا السَّاعَةَ

ص: 204

159- هارون (ع) و گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 151 - 1

1_ موسی (ع) پس از مشاجره خویش با هارون و پی بردن به ناتوانی او در برابر منحرفان ، رو به درگاه خدا آورد و به مناجات با او پرداخت .

قال رب اغفر لی و لأخی

160- هارون (ع) و گمراهان بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 22

22_ هارون با بیان موضع خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل از موسی (ع) خواست تا با مؤاخذه وی دشمنان دین را شاد نسازد .

و کادوا یقتلوننی فلا تشمت بی الأعداء

«ال» در «الأعداء» برای جنس است و مراد از آن، به قرینه «القوم الظلمین»، دشمنان دین و توحید، یعنی همان گوساله پرستان، است. «اشمات» (مصدر «لا تشمت») به معنای خشنود ساختن و «باء» در «بی» سببیه است. بنابراین «لا تشمت بی الأعداء» یعنی دشمنان دین را با مؤاخذه من شاد نکن.

161- هدایت گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 19، 13

13_ ناتوانی مردم از هدایت گمراه کنندگان به دست خداوند

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

19_ کسی را که خداوند گمراه کند ، پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز راهی برای هدایت او نخواهد داشت .

و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4_ کسی را که خداوند گمراه کند ، هیچکس ، حتی پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، راهی برای هدایت او نخواهد یافت .

و من یضلل الله فلن تجد له سیلاً

ظاهراً مراد از «سبیل» _ به قرینه «اضلال» _ ، راه هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 32 - 32

32_ گمراه نبودن انسان هدایت یافته ، به منزله کشتن وی و هدایت انسان گمراه ، به منزله زنده کردنش می باشد .

ص: 205

من قتل نفساً .. فکانما قتل الناس جميعاً و من احياها فکانما احيا الناس جميعاً

امام صادق(ع) در توضیح آیه فوق فرمود: من اخرجها من ضلال الی هدی فکانما احياها و من اخرجها من هدی الی ضلال فقد قتلها.

کافی، ج 2، ص 210، ح 1؛ نورالثقلین، ج 1، ص 619، ح 153.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 30

30 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، ناتوان از هدایت گمراهانی که خداوند ضلالت آنان را حتمی ساخته است .

و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

در برداشت فوق، «فتنه» به معنای گمراه ساختن گرفته شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 4

4 - علاقه و سعی فراوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) در هدایت گمراهان

و ما أنت به - دی العمی عن ضل - لتهم

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که اگر تلاش فراوان پیامبر (صلی الله علیه و آله) نبود دلیلی نداشت که خداوند برای آرامش بخشیدن به او یادآور شود که آنان مردگانی کور و کورند و تلاش او برای آنان سودی ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - سجده - 32 - 30 - 2

2 - لزوم ارشاد و هدایت گمراهان، تا مرحله اتمام حجت و احتمال اثر است .

فأعرض عنهم

«فاء» در «فأعرض» ممکن است فصیحه باشد؛ یعنی، حال که روشن شد که آنان تا آخرین لحظات، ایمان نخواهند آورد و در لحظه آخر هم ایمانشان سودی ندارد، به حال خود رهایشان کن و دیگر ادامه نده!

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 19 - 4

4 - علاقه شدید و کوشش فراوان پیامبر به هدایت و نجات مردمان گمراه از عذاب و بدبختی

أفأنت تنقذ من فی النار

از آهنگ آیه شریفه، استفاده می شود که پیامبر (صلی الله علیه و آله) تلاشی فراوان برای هدایت مردم کافر و لجوج مکه داشتند. این آیه در صدد بیان این حقیقت به آن حضرت است که این کافران مردمی حق گریزند و بیش از این خود را به رنج و سختی میندازند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 8

8 - مکلف نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به هدایت گمراهان حق ناپذیر، نمودی از ربوبیت خداوند در حق آن حضرت

فأعرض عن من تولّى . . . إن ربك هو أعلم بمن ضلّ عن سبيله

ص: 206

ذکر «رَبِّكَ» پس از تعیین محدوده تبلیغ برای پیامبر (صلی الله علیه و آله)، می تواند ناظر به مطلب بالا باشد.

162- هدایت ناپذیری گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 4

4_ تعالیم و نصیحت های پیامبران ، در کسانی که خداوند خواهان گمراهی ایشان باشد ، بی تأثیر است .

و لا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یغویکم

«إن کان الله . . .» به منزله تعلیل برای «لا ینفعکم نصحی» است؛ یعنی ، چون خداوند گمراهی شما را خواسته است ، نصیحت من در شما تأثیری ندارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 17

17_ کسی را که خدا گمراهش کند ، هیچ کس نمی تواند او را هدایت کند .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 2،6

2- خداوند ، کسانی را که به گمراهی بکشاند ، هدایت نخواهد کرد .

فإن الله لا یهدی من یضلل

6- کسانی که محکوم به گمراهی اند ، هرگز هدایت نخواهند شد .

و منهم من حَقَّتْ علیه الضلّـله . . . فإن الله لا یهدی من یضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 57 - 17

17- دل و اندیشه برخی از انسان ها ، حتی در برابر هدایت گری شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) نفوذناپذیر است .

وإن تدعهم إلى الهدى فلن يهتدوا إذا أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 81 - 2, 1

1 - برخی از گمراهان، گرفتار کوردلی و فاقد زمینه هدایت

و ما أنت به - دی العمی عن ضل - لتهم

2 - بی تأثیر بودن قوی ترین هدایتگران و نیرومندترین هدایت ها، در گمراهان کوردل

و ما أنت به - دی العمی عن ضل - لتهم

از آن جایی که فردی چون پیامبر (صلی الله علیه و آله) - که قوی ترین هدایتگر - و کتابی چون قرآن - که دربردارنده نیرومندترین پیام هدایت است - در کوردلانی که زمینه بینش را از دست داده اند، بی تأثیرند، برداشت یاد شده به دست می آید.

ص: 207

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 8

8 - راه هدایت ، برای کسانی که خداوند ایشان را در اثر عملکردشان گمراه نموده بسته است .

و من یضلل الله فما له من سبیل

برداشت یاد شده بر این پایه است که آیه شریفه مربوط به وضعیت گمراه شدگان در دنیا باشد.

163- همشینان گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 10

10 - همدمی منحرفان با شیاطین در دوزخ ، تأثیری در تخفیف عذاب و یا آرامش آنان نخواهد داشت .

لن ینفعکم الیوم إذ ظلمتم أنکم فی العذاب مشترکون

برداشت یاد شده بر این اساس است که عبارت «أنکم فی...» فاعل «لن ینفع» باشد.

164- هواپرستی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 _ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

رینا استمتع بعضنا ببعض و بلغنا أجلنا الذی أجلت لنا

جمله «و بلغنا»، پس از «رینا استمتع . . .»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

165- یأس گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 56 - 1

1- در پی توصیه ملائکه به ابراهیم (ع) برای اجتناب از یأس، او تنها گمراهان را مأیوس از رحمت خداوند خواند.

فلاتكن من القـنطين . قال و من يقنط من رحمه ربّه إلا الضالون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 83 - 8

8- اعراض از خدا در حال رفاه، و به پوچی و یأس رسیدن در ناگواری ها، بیماری محرومان از هدایت قرآن است.

وننزل .. شفاء و رحمه للمؤمنين و لايزيد الظـلمين إلا خسارًا . وإذا أنعمنا ع

ص: 208

166- گمراهان مکه و قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 156 - 5

5_ مشرکان و گمراهان مکه، در صورت نازل نشدن قرآن، خویشان را در قیامت معذور می دانستند و دوری از رحمت خدا را بی عدالتی می شمردند.

آن تقولوا إنما أنزل الكتب علی طائفین

167- گمراهگران

آثار یأس از هدایت گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 8

8 - نفرین بر ظالمان و گمراه کنندگان جامعه _ پس از ناامیدی از هدایت آنان _ کاری پسندیده و روا

و لاتزد الظلمین إلاّ ضللاً

168- ازدیاد گمراهی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 5

5 - افزودن گمراهی ، از عذاب های الهی برای ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

وقد أضلّوا کثیراً و لاتزد الظلمین إلاّ ضللاً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که پیامبران برای هدایت مردمان مبعوث شدند و افزودن گمراهی گمراه کنندگان، جنبه مجازاتی دارد نه ابتدایی.

169- انتقام از گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - کافران در قیامت ، خواهان شناسایی عاملان گمراهی خویش به منظور انتقام جویی از آنان

وقال الذین کفروا ربّنا أرنا الذین أضلّنا .. نجعلهما تحت أقدامنا

ص: 209

170- پشیمانی اخروی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 12

12 - مستکبران گمراهگر در قیامت، با دیدن عذاب الهی، از کار خود پشیمان شده و آن را پنهان خواهند کرد.

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل مكر الیل و النهار إذ تأمرونا أن نكفر با

برداشت یاد شده بنابراین اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «أسروا»، «استکبروا» باشد.

171- تجاوزگری گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 16

16 _ بدعتگذاران در دین و گمراه کنندگان مردم، تجاوزگرند.

وما لكم ألا تأكلوا... و إن كثيرا... إن ربك هو أعلم بالمعتدين

172- نوطنه گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 10

10 _ تزیین اعمال زشت، از ترفندهای گمراهگران برای به هلاکت افکندن مردم و به اشتباه انداختن آنها در دین

و كذلك زين... ليردوهم و ليلبسوا عليهم دينهم

173- درخواست ازدیاد گمراهی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 3

3 - درخواست نوح (ع) از درگاه الهی، مبنی بر افزودن گمراهی ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

ولا تزد الظالمين إلا ضللاً

174- زمينه نفرين بر گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

19 - نوح - 71 - 24 - 8

ص: 210

8 - نفرین بر ظالمان و گمراه کنندگان جامعه - پس از ناامیدی از هدایت آنان - کاری پسندیده و روا

و لاتزد الظلمین إلا ضللاً

175- ظلم گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 3

3 - گمراه کنندگان و گمراه شوندگان هر دو ظالمند.

و كذلك نولی بعض الظلمین بعضا

مراد از «بعض» گمراه کنندگان و مراد از «بعضا» گمراه شوندگانند که هر دو متصف به ظلم شده اند. گفتنی است تنوین «بعضا» عوض مضاف الیه است، یعنی: «نولی بعض الظالمین بعضهم».

176- عذاب اخروی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 39 - 8

8 - گمراه کنندگان و گمراه شدگان ، شریک یکدیگر در عذاب اخروی

أنکم فی العذاب مشترکون

177- عذاب گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 5

5 - افزودن گمراهی ، از عذاب های الهی برای ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

وقد أضلّوا کثیراً و لاتزد الظلمین إلا ضللاً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که پیامبران برای هدایت مردمان مبعوث شدند و افزودن گمراهی گمراه کنندگان، جنبه مجازاتی دارد نه ابتدایی.

178- گمراهگران در قیامت

12 - مستکبران گمراهگر در قیامت ، با دیدن عذاب الهی ، از کار خود پشیمان شده و آن را پنهان خواهند کرد .

وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل مكر الیل و النهار إذ تأمرونا أن نكفر با

برداشت یاد شده بنابراین اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «أَسْرُوا»، «استکبروا» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 2

2 - حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتّی إذا جاءنا

179- گمراهگران در محضر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 38 - 2

2 - حضور انسان های گمراه و عوامل شیطانی گمراه کننده آنان ، در قیامت و در محضر خداوند

حتّی إذا جاءنا

180- گمراهگران هنگام عذاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 12

12 - مستکبران گمراهگر در قیامت ، با دیدن عذاب الهی ، از کار خود پشیمان شده و آن را پنهان خواهند کرد .

وقال الذین استضعفوا للذین استکبروا بل مکر الّیل والنهار إذ تأمروننا أن نکفر با

برداشت یاد شده بنابراین اساس است که مرجع ضمیر فاعلی «أَسْرُوا»، «استکبروا» باشد.

181- نفرت از گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 6

6 - اظهار تنفر و انزجار شدید کافران ، از عاملان گمراهی خویش در قیامت

قال الذین کفروا . . . نجعلهما تحت أقدامنا

182- نفرین بر گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 7

7 - ظالمان و گمراه کنندگان جامعه ، مستحق نفرین اند .

ص: 212

و لاترد الظ_لمين إلا ضلّلاً

183- نقش گمراهگران قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 8

8 - نگرانی و احساس خطر نوح (ع) ، درباره به خطر افتادن ایمان مؤمنان و نسل های آینده جامعه ، از سوی کافران حق ناپذیر و گمراه گر قوم خود

إتک إن تذرهم یضلّوا عبادک و لایلدوا إلاّ فاجرًا کفّارًا

184- نگرانی اخروی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 13

13 - مستکبران گمراهگر در قیامت ، نگران فضاحت و بی حیثیتی خود هستند .

وقال الذین استضعفوا . . . وأسروا الندامه لَمَّا رَأُوا الْعَذَاب

احتمال دارد پنهان کردن پشیمانی، به خاطر احساس فضاحتی باشد که در قیامت برای مستکبران رخ می دهد؛ یعنی، کار خطایی را که اکنون از آن پشیمان شده اند، رو نمی کنند تا کسی از آنان عیب جوئی نکند.

گمراهگری

185- آثار گمراهگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 12

12 - گمراه کردن مردم ، از موجبات نزول عذاب الهی در دنیا

ربّ لاتذر علی الأرض من الـک_فرین . . . إن تذرهم یضلّوا عبادک و لایلدوا إلاّ فاجرًا

186- آثار گمراهگری قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - حفظ دیانت بندگان خدا و صیانت آنان از گمراهی ، فلسفه نفرین و درخواست نوح (ع) از خداوند ، برای نابودی کامل قوم گمراه گر خود

لا تذر علی الأرض من الکفرین ديارًا . إنک إن تذرهم یضللوا عبادک

ص: 213

187- آثار گمراهگری معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 163 - 1

1 - گمراه‌گری مشرکان و معبودهایشان، تنها در کسانی مؤثر خواهد بود که راه دوزخ را برگزینند.

ما أنتم علیه بف_تنین . إلا من هو صال الجحیم

«صال» اسم فاعل و به معنای «لازم» است (اصل آن «صالی» می باشد); یعنی، کسی که ملازم و هم راه دوزخ است و دست از این راه دوزخی برنمی دارد. گفتنی است: صیغه اسم فاعل هرگاه در مورد موجود عاقل به کار رود، به مفهوم انجام کاری از روی اختیار و انتخاب است.

188- حقیقت گمراهگری

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 6

6 - گمراه کردن مردم، ظلم است.

وقد أضلّوا کثیراً و لاتزد الظّ_لمین إلاّ ضلّ_لاً

برداشت یاد شده، از تعبیر «ظالمان» درباره «گمراه گران» استفاده می شود.

189- عجز از گمراهگری مهندین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 2

2 - ناتوانی همگان، از گمراه کردن هدایت یافته الهی

و من یهد الله فما له من مضلّ

190- گمراهگری ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 9

9- (فی المجمع) « وقال الذین کفروا فی النار أرنا الذین أضلّنا من الجن و الإنس » یعنون إبلیس الأبالسه وقابیل بن آدم أوّل من أبدع المعصیه . روی ذلك عن علی (ع) ;

در مجمع البیان راجع به قول خداوند که می فرماید: «وقال الذین کفروا فی النار أرنا الذین . . .» آمده است که: مقصود آنان رئیس ابلیس ها و قابیل فرزند آدم است که گناه و نافرمانی را پایه گذاری نمود و این مطلب از علی (ع) روایت شده است.».

ص: 214

191- گمراهگری ثروتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 1

1 - صاحبان زر و زور با نیرنگ های بزرگ خود ، تعداد بسیاری از مردم را گمراه کردند .

وقد أضلّوا كثيراً

192- گمراهگری خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - صف - 61 - 5 - 11

11 - خداوند ، دل های بنی اسرائیل را بر اثر انحراف آنان از حق ، منحرف کرد .

فلما زاغوا أزاغ الله قلوبهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن ، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی ، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیماردلان از سوی خداوند

كذلك يضلّ الله من يشاء و يهدى من يشاء

193- گمراهگری شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 62 - 4، 3، 1

1 - گروه بسیاری از انسان ها به دست شیطان گمراه شدند .

ألم أعهد إليكم يـبنی ءادم أن لاتعبدوا الشيطانَ . . . و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

«جبل» اسم جمع و مشتق از «جبل» (خلق) است و به معنای گروهی از مردم می باشد.

3 - هشدار خداوند به فرزندان آدم، درباره وسوسه های گمراه کننده شیطان

ألم أعهد إليكم يـبنـيـءـادم أن لاتعبدوا الشيطان... و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

4 - کسانی که بر اثر عدم تعقل و خردورزی به دست شیطان گمراه شدند، مورد سرزنش خدا قرار دارند.

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً أفلم تكونوا تعقلون

برداشت یاد شده از استفهام انکاری در جمله «أفلم تكونوا تعقلون» _ که در مقام سرزنش است _ به دست می آید.

ص: 215

194- گمراهگری فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 1

1 - فرعون با تبلیغات گمراه کننده ، مردم مصر را تحمیق کرده ، به اطاعت از خویش واداشته بود .

و نادى فرعون فى قومه . . . فاستخفّ قومه

«استخفّ» در آیه شریفه، به معنای سبک مغز ساختن است.

195- گمراهگری قایل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 9

9- (فى المجمع) « وقال الذين كفروا فى النار أرنا الذين أضلّنا من الجن والإنس » يعنون إبليس الأبالسه وقابيل بن آدم أوّل من أبدع المعصيه . روى ذلك عن على (ع) ;

در مجمع البيان راجع به قول خداوند که می فرماید: « وقال الذين كفروا فى النار أرنا الذين . . . » آمده است که: مقصود آنان رئیس ابلیس ها و قایل فرزند آدم است که گناه و نافرمانی را پایه گذاری نمود و این مطلب از علی (ع) روایت شده است. ».

196- گمراهگری قدرتمندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 1

1 - صاحبان زر و زور با نیرنگ های بزرگ خود ، تعداد بسیاری از مردم را گمراه کردند .

وقد أضلّوا كثيراً

197- گمراهگری قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 4، 1

1 - تلاش مستمر قوم کافر و گمراه گر نوح ، برای گمراه کردن مؤمنان و بندگان خدا

إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يَضَلُّوا عِبَادَكَ

4- در صورت تداوم حیات قوم کافر و گمراه گر نوح ، تمامی فرزندان و نسل بعدی آنان ، به کفر ، نافرمانی خدا و تبه کاری روی می آوردند .

و لا یلدوا إلاّ فاجراً کفّاراً

«فاجر» به افراد نافرمان، معصیت کار و زناکار گفته می شود. در این آیه دو معنای اول و دوم مراد است.

ص: 216

198- گمراهگری مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 17

17 - مستکبران ، عاملی برای انحراف مردم از دین الهی و مانع ایمان آنان ، از دیدگاه مستضعفان

يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا لولا انتم لكتنا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 1

1 - مستضعفان در قیامت ، بی گناه دانستن مستکبران را در گمراه کردن دیگران ، مردود شمرده و آنان را عامل اصلی آن معرفی خواهند کرد .

بل كنتم مجرمين . وقال الذين استضعفوا للذين استكبروا بل مكر اليل والنهار إذ تأ

199- گمراهگری مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 1

1 - مشرکان و معبودهایشان ، از فریب دادن و گمراه کردن مردم و جلوگیری از پیشرفت دین خدا (توحید و یگانه پرستی) ناتوان اند .

ما أنتم عليه بف_تنين

«فاتن» (اسم فاعل و مفرد «فاتنین») به معنای کسی است که می فریبد و به گمراهی فرا می خواند. گفتنی است طبق نظر بیشتر مفسران ضمیر «علیه» به «الله» برمی گردد و مقصود از آن راه خدا و دین او (اسلام) می باشد.

200- گمراهگری معبودان باطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 162 - 1

1 - مشرکان و معبودهایشان ، از فریب دادن و گمراه کردن مردم و جلوگیری از پیشرفت دین خدا (توحید و یگانه پرستی) ناتوان اند .

ما أنتم عليه بف_تنين

«فاتن» (اسم فاعل و مفرد «فاتن») به معنای کسی است که می فریبد و به گمراهی فرا می خواند. گفتنی است طبق نظر بیشتر مفسران ضمیر «علیه» به «الله» برمی گردد و مقصود از آن راه خدا و دین او (اسلام) می باشد.

201- گمراهگری منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 217

7 - هدف منافقان از تمسک به سوگند های دروغ ، اغفال کردن مردم و بازداشتن آنان از راه خداوند

اتَّخَذُوا أَيْمَانَهُمْ جُنَّةً فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

202- یأس از گمراهگری مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 5

5 - خداوند ، مشرکان و کافران صدر اسلام را از گمراه کردن مؤمنان هدایت یافته ، مأیوس ساخت .

و من يهد الله فما له من مضلّ

یادآوری گمراه نشدن هدایت یافتگان (مؤمنان)، می تواند به منظور مأیوس ساختن کافران و مشرکان در تبلیغات و تلاش هایشان علیه اسلام و مسلمین باشد.

گمراهی

203- {گمراهی}

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 256 - 5

5_ روشنی راه رشد و هدایت ، از مسیر کفر و ضلالت

قد تبين الرشد من الغي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 10

10_ قلب در اصطلاح قرآن ، جایگاه هدایت و گمراهی است .

فأما الذين في قلوبهم زيغ .. ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هديتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 98 - 3

3_ لزوم اعتراض ، در برابر کجروی های کافران و اهل کتاب

قل یا اهل الکتب لم تکفرون بایات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 101 - 1

1_ گمراهی و کفر (ارتداد) مؤمنان ، علی رغم تلاوت آیات الهی بر آنان و حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میانشان ، مایه شگفتی است .

و کیف تکفرون و انتم تتلی علیکم آیات الله و فیکم رسوله

ص: 218

مراد از استغفهام، تعجب است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 6

6_ وراى حق و حقيقت جز گمراهى و ضلالت نيست .

فماذا بعد الحق إلا الضلل

204- آثار اجتناب از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 6

6 - سعادت و نيك بختى انسان در عرصه دنيا و آخرت ، در گرو اجتناب از عبادت طاغوت و اطاعت سردمداران ضلالت و توبه و روى كرد به خداوند است .

و الذين اجتنبوا الطَغوتَ ... لهم البشرى

مقصود از بشارت در آيه شريفه، بشارت به بهشت و سعادت بشرى است.

205- آثار اطاعت از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 3,8

3 - عبادت طاغوت و اطاعت از سردمداران گمراهی ، شرک است .

و الذين اجتنبوا الطَغوتَ أن يعبدوها

برداشت ياد شده به خاطر اين نکته است كه آيه شريفه در توصيف مؤمنانى است كه در برابر مشركان قرار داشته و در عقیده مخالف آنان مى باشند.

8 - عبادت طاغوت و اطاعت از سران ضلالت ، مانع توبه و باريافتن به درگاه الهى است .

و الذين اجتنبوا الطَغوتَ أن يعبدوها و أنابوا إلى الله

206- آثار انتخاب گمراهی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

17 - جائیہ - 45 - 23 - 10

10 - انتخاب آزادانہ راہ انحراف ، منتهی بہ گمراہی و کج روی اجتناب ناپذیر

أفریت من اتخذ إلهه هوياً و أضلّه اللّٰه علی علم

ص: 219

207- آثار ایجاد گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 144 - 10

10 _ گمراه ساختن مردم ناآگاه با جعل احکام دروغین، از بزرگترین ستمهاست.

فمن أظلم .. لیضل الناس بغير علم

208- آثار زمینه سازی گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 38 - 14

14 _ امتهای مشرک و گمراه به خاطر فراهم سازی زمینه های ضلالت برای نسلهای بعد، در قیامت مورد لعن و نفرین آنان قرار می گیرند.

لعنت أختها .. قالت أخرجهم لأوليهم ربنا هؤلاء أضلونا

چنانچه مخاطب «ادخلوا» به قرینه آیه 35 همه بنی آدم باشد، مراد از «أمم قد خلت ..» انسانها و جنیان مشرکی خواهد بود که پیش از نسل بنی آدم می زیسته اند. و اگر مخاطب آن انسانهایی باشد که پس از نزول قرآن به وجود آمده و می آیند، مقصود از «أمم» امتهای مشرک و کافری از نسل بنی آدم است که پس از امت مشرک پیشین به صحنه زندگی می آیند. برداشت فوق مبتنی بر احتمال دوم است. گفتنی است که بر این فرض مراد از «امت اولی» نسل قبل و مراد از «امت آخری» نسل بعدی می باشد.

209- آثار فردی گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 11

11 - ضرر و زیان گمراهی، تنها متوجه خود گمراهان است.

و من ضلّ فإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

210- آثار گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 8

8_ انحراف ، پس از آمدن آیات الهی ، موجب کیفر سخت خداوند

و من یبدل نعمه الله . . فان الله شدید العقاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 7 - 11,12,16,19

ص: 220

11_ افراد منحرف (کج اندیش) ، دنبال کننده آیات متشابه ، به منظور ایجاد فتنه

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة

12_ قلب های منحرف ، منشأ فساد و فتنه هستند .

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة

16_ منحرفین ، به منظور تأویل محکمات ، متشابهات را دنبال می کنند .

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة و ابتغاء تأويله

بنابراینکه ضمیر در «تأویله» ارجاع به «ام الكتاب» شود که عبارت است از آیات محکم.

19_ منحرفان و کج اندیشان توان تأویل آیات قرآن را ندارند .

فأما الذين في قلوبهم زيغ فيتبعون ما تشابه منه ابتغاء الفتنة و ابتغاء تأويله

در معنای فوق، ضمیر «تأویله» ارجاع به قرآن شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 2

2_ کفر و گمراهی بنی اسرائیل به علت نقض پیمان های الهی

فمن كفر بعد ذلك منكم فقد ضل... فبما نقضهم ميثقهم لعنهم

به مقتضای آیه قبل (و لقد اخذ الله... فمن كفر بعد ذلك منكم فقد ضل سواء السبيل)، نقض میثاق الهی، کفر و گمراهی است. و آیه مورد بحث، بنی اسرائیل را نقض کننده پیمان الهی معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 19

19_ اضلال و به گمراهی کشاندن جوامع ، پیامد گمراهی و هواپرستی و در پی دارنده محرومیت از هدایت به اسلام

ولا تتبعوا هواء قوم قد ضلوا... و اضلوا كثيراً و ضلوا عن سواء السبيل

تکرار «ضلوا» می تواند اشاره به مراحل ضلالت هواپرستان گمراه داشته باشد که در این صورت فاعل در هر سه فعل «قد ضلوا» و «اضلوا»

و «ضلوا» یک طایفه خواهد بود. بنابراین «لاتتبعوا...» یعنی متابعت نکنید از هواپرستانی گمراه که دیگران را به گمراهی کشاندند و در نتیجه از هدایت به سواء السبیل (اسلام) باز ماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 2

2_ درک نکردن و غوطهور بودن در تاریکی جهل و گمراهی، ریشه تکذیب آیات الهی است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت

«صم و بکم» (کری و لالی)، علاوه بر بیان حقیقت حال تکذیب کنندگان، اشاره به ریشه تکذیب آیات نیز می تواند باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 18

18_ خداوند به قوم موسی هشدار داد که در صورت ادامه مخالفت با راه رشد و تعالی و پیمودن راه ضلالت، ایشان را از درک معارف تورات محروم خواهد ساخت.

و أمر قومک یاخذوا بأحسنها .. إن یروا کل ءایه لایؤمنوا بها ... سییلا

ص: 221

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 43 - 3

3- پیروی از ابلیس و گمراه شدن ، از عامل های گرفتار شدن به جهنم

إِلَّا مِنْ اتَّبَعَكَ . . . وَإِنْ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 4

4 - شقاوت و گمراهی ، عامل روی آوردن سران و اشراف مرفّه ، به تکذیب آیات الهی

أَلَمْ تَكُنْ تَكْذِبُونَ . . . قَالُوا رَبُّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 3

3 - عوامل انحراف و حق ناپذیری ، سبب مخفی بودن روشن ترین حقایق (یگانگی خدا) بر گمراهان در دنیا

تَاللّٰهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلٰلٍ مُّبِينٍ

با این که پوچی شرک و یگانگی خدا، امری روشن است؛ مشرکان، تنها پس از گرفتار شدن به آتش دوزخ، وضوح آن را درمی یابند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 4

4 - گمراهی هر کس ، مربوط به خود او است ، نه دیگران .

إِنْ ضَلَلْتَ فَإِنَّمَا أَضَلَّ عَلَى نَفْسِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 9

9 - تردیدافکندن دریاور های دینی ، نتیجه گمراهی عمیق انسان

أَلَا إِنَّ الَّذِينَ يَمَارُونَ

با توجه به معنای «یمارون» (مجادله ای که در آن شک و تردید باشد) برداشت بالا به دست می آید. (مفردات راغب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 9 - 3

3- مخالفت با پیام اصول وحی، ریشه در انحرافات روحی و روانی فرد دارد؛ نه پیچیدگی و ابهام مفاهیم آن.

بل هم فی شکّ یلعبون

«شک» و «لعب» - آن هم شکی که دستمایه بازی و سرگرمی و بحث و لجاج قرار گیرد - از موانع رسیدن به حق و اقرار به آن می باشد و ویژگی چنین شکی، بیماری روحی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 222

10 - استکبار و انحراف ، مانع از پذیرش نصیحت و خیرخواهی

و إذا قیل لهم . . . و رأیتهم یصدون و هم مستکبرون

211- آثار گمراهی اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - بینه - 98 - 5 - 11

11 - اهل کتاب ، دین خود را با تعالیم غیر الهی ، آمیختند و خود به انحراف کشیده شدند .

و ما تفرّق الذین أُوتوا الکتب . . . و ما أُمرُوا إِلَّا لیعبدوا الله مخلصین له الد

اوامر الهی برای اهل کتاب، بیش از اموری بوده که این آیه از آنها یاد کرده است. بنابراین اکتفا به آنها، تعریض به اهل کتاب خواهد بود که خود را با آن امور، بیگانه ساخته بودند.

212- آثار گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 1

1 - موسی (ع) در پی آگاه شدن از گمراهی بنی اسرائیل همراه با خشم و اندوهی شدید ، به نزد آنان بازگشت .

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسی إلی قومه غضباً أسفاً

با توجه به آیات دیگر قرآن در این زمینه و نیز قرینه های موجود در همین آیات، چنین بر می آید که گمراه شدن بنی اسرائیل به دست سامری در میقات چهل روزه موسی(ع)، اتفاق افتاده بود و رجوع موسی(ع) به قوم خود نیز پس از پایان میقات بوده است. «غضباً» - چنان که برخی از اهل لغت گفته اند - به شخصی گفته می شود که غضب شدیدی داشته باشد و «أسفاً» به فرد خشمگینی گفته می شود که بر چیزی افسوس می خورد (لسان العرب).

213- آثار گمراهی دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه ، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند .

فَضِّلُوا فَلَاسْتَطِيعُونَ سَبِيلاً

«فلاستطيعون» تفریع بر «ضللوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

ص: 223

214- آثار گمراهی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 32 - 5

5- پیشوایان شرک در عرصه قیامت، گمراهی خود را، عامل انحراف دیگران معرفی خواهند کرد.

فأغوينكم إنا كنا غوين

برداشت یاد شده به خاطر تعلیل بودن جمله «إنا كنا غاوين» برای جمله پیشین (فأغويناكم) است.

215- آثار گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 8

8- گرفتاری کافران به وسوسه ها و تحریکات شیطانی، نمودی از «استدراج» و رهاشدن آنان در کفر و گمراهی است.

الرحمن مدًّا .. ألم تر أننا أرسلنا الشیءَ طین

این آیه با آیه «من كان في الضلالة فليمدد له الرحمن مدًّا» _ که بیانگر سنت «امهال» بود _ در ارتباط است و بیانگر نمونه و گواه دیگری بر جریان سنت «فليمدد .. مدًّا» است که همان «امهال» و «استدراج» می باشد.

216- آثار گمراهی مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 2

2- ارتداد مردم و گمراه شدن آنان پس از هدایت، مقوله ای سزاوار به خشم آمدن و فرورفتن در حزن و اندوه

و أضلّهم السامریّ . فرجع موسى إلى قومه غضبًا أسفًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 33 - 3

3- مردم گمراه و فاسد، در پیدایش نظام اجتماعی فاسد و ظاهر شدن رهبران گمراه گر و انحراف ساز در جامعه، مؤثر بوده و دارای نقش اند.

مشترک بودن عذاب مردم اغوا شده با رهبران اغواگر خود، می رساند که اغوا شدن مردم، هرچند به وسیله رهبران آنان است؛ ولی آنان نیز در این گمراهی نقش داشته و مؤثر بوده اند. گفتنی است که نقش آنان می تواند در رابطه با پیدایش نظام فاسد و ظهور رهبران گمراه کننده در جامعه باشد.

217- آثار گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 224

4- سردرگمی و درماندگی مشرکان در قیامت، بازتاب گمراهی و هدایت ناپذیری آنان در دنیا است.

ماذا أجبتم المرسلين فعميت عليهم الأنباء يومئذ

تفریح «عمیت علیهم...» بر آیه پیش، نشانگر آن است که نوع موضع گیری در برابر دعوت پیامبران، دارای بازتابی مناسب با آن در قیامت است. بر این اساس، برگزیدن گمراهی و سر باز زدن از پذیرش راهنمایی های پیامبران، به صورت گمراهی و سردرگمی در قیامت انعکاس می یابد.

218- آثار گمراهی مشرکان مکه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 4

4- گمراهی مشرکان مخالف پیامبر (صلی الله علیه و آله) در مکه، به حدی بود که آنان زمینه هدایت را از دست داده بودند.

فضّلوا فلا يستطيعون سبيلاً

«فلا يستطيعون» تفریح بر «ضّلوا» است و مراد از آن، بسته شدن تمامی راههای هدایت برای آنان است.

219- ابزار گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - يوسف - 12 - 28 - 11

11_ حيله و مكر، از ابزار های زنان برای ایجاد فساد و انحراف

إنه من كيدكّن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهيم - 14 - 30 - 7

7- ایجاد انحراف در دین، از شیوه ها و ابزار های دنیاپرستان و صاحبان زر و زور برای نیل به هدف های مادی خود

وأحلّوا قومهم... و جعلوا لله أنداداً... قل تمتّعوا

220- اجتناب از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 7، 2

2- لزوم اجتناب از عبادت طاغوت و اطاعت از سردمداران ضلالت

و الذين اجتنبوا الطَغوت أن يعبدوها

7- اجتناب از عبادت طاغوت و اطاعت از سران ضلالت ، شرط توبه و رویکرد به خداوند است .

و الذين اجتنبوا الطَغوت أن يعبدوها وأنابوا إلى الله

ص: 225

تقدم طرح مسأله اجتناب از طاغوت، بر موضوع توبه و رویکرد به خداوند، می تواند گویای برداشت بالا باشد.

221- اجتناب از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 19

19_ باور به قیامت و بازگشت به خدا و حسابرسی کردار ها زمینه ساز مراقبت بر ایمان و پرهیز از عوامل گمراهی

علیکم انفسکم .. فینبئکم بما کنتم تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 2

2_ پرهیز از گمراه گشتن بر اثر وسوسه های شیطان، توصیه و هشدار خداوند به انسانها

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 2 - 9

9- استواری و دور بودن از انحراف و کجی ، شرطی لازم برای هدایت گری است .

لم یجعل له عوجًا قیماً لینذر .. و یبشّر

222- اختیار در گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 53 - 9

9- انسان ، دارای اختیار تکوینی در پذیرش هدایت و ضلالت

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 103 - 30

30_ اختیار و آزادی انسان ، در پذیرش هدایت و عدم پذیرش آن

لعلکم تهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 35 - 11

11_ انسان در انتخاب راه هدایت و ضلالت آزاد است.

فإن استطعت أن تتبغى . . . ولو شاء الله لجمعهم على الهدى

از اینکه خداوند می فرماید اگر هر گونه معجزه بیاید ایمان نمی آورند و اگر خداوند می خواست می توانست هدایت کند،

ص: 226

معلوم می شود که انسان در انتخاب راه آزاد است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 149 - 9, 5

5_ انسان در انتخاب مسیر هدایت یا ضلالت مختار است.

قل فله الحجه البلغه فلو شاء لهديكم أجمعين

9_ سنت و مشیت خداوند بر هدایت و ضلالت جبری آدمیان قرار نگرفته است.

فلو شاء لهديكم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 3

3- انسان در انتخاب راه هدایت یا گمراهی مختار است .

من اهتدى فإنما يهتدى لنفسه و من ضلّ فإنما يضلّ عليها

223- ادعای گمراهی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - يس - 36 - 47 - 8

8 - کافرانِ صدر اسلام ، عقیده به روزی رسانی خدا برای انسان ها را باطل دانسته و مؤمنان را در گمراهی محض می پنداشتند .

قال الذين كفروا للذين ءامنوا أنطعم من لو يشاء الله أطعمه إن أنتم إلا في ضلّ م

برداشت یاد شده مبتنی بر این نکته است که جمله «إن أنتم إلا في ضلال مبین» دنباله گفتار کافران باشد.

224- ازدیاد گمراهی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 5

5 - افزودن گمراهی ، از عذاب های الهی برای ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

وقد أضلّوا كثيرًا ولا تزد الظّـلمين إلاّ أضلّـلاً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که پیامبران برای هدایت مردمان مبعوث شدند و افزودن گمراهی گمراه کنندگان، جنبه مجازاتی دارد نه ابتدایی.

225- از دیاد گمراهی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 227

5- افزودن گمراهی، از عذاب های الهی برای ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

وقد أضلّوا كثيراً ولا تزد الظالمين إلا أضلّ لاً

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که پیامبران برای هدایت مردمان مبعوث شدند و افزودن گمراهی گمراه کنندگان، جنبه مجازاتی دارد نه ابتدایی.

226- ازدیاد گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 84 - 3

3- تأثیر فزون تر و سوسه های شیطانی در مشرکان و افزایش گمراهی آنان بر اثر مهلت های الهی، دلیل شتاب نورزیدن خداوند در عذاب آنان

فلا تعجل عليهم

«لاتعجل» به وسیله «فاء» بر آیات پیشین (نظیر «فليمدد له الرحمن مدّاً» و «توزّهم أژاً») تفریع شده است؛ یعنی، حال که تأخیر عذاب مایه افزایش گمراهی مشرکان و فزونی فریب های شیطانی است، چه ضرورتی در تعجیل عذاب است؟ جمله «إنّما ..» نیز که تعلیل برای «فلا تعجل عليهم» است، همین نکته را تأکید می کند؛ زیرا بر انبوه تر شدن مدارک عذاب مشرکان دلالت دارد.

227- استمرار گمراهی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 7

7 - پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار گمراهی کافران حق گریز، جلوه عزتمندی و مجازات الهی است .

و من یضلل الله فما له من هاد . و من یهد الله فما له من مضلّ أیس الله بعزیز ذ

یادآوری دو صفت عزت و مجازات دهی خداوند، پس از ذکر پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار یافتن گمراهی کافران حق گریز به وسیله خداوند، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

228- استمرار گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار گمراهی کافران حق گریز، جلوه عزتمندی و مجازات الهی است.

و من یضلل الله فما له من هاد . و من یهد الله فما له من مضلّ أليس الله بعزیز ذ

یادآوری دو صفت عزت و مجازات دهی خداوند، پس از ذکر پایدار ماندن هدایت مؤمنان و استمرار یافتن گمراهی کافران حق گریز به وسیله خداوند، می تواند گویای مطلب یاد شده باشد.

ص: 228

229- اصرار بر گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 6

6_ پافشاری مشرکان و بی تقوایان پیرو شیطان به گمراهی خویش

ثم لایقصرن

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «لایقصرن» به مشرکان و بی تقوایان برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 14 - 11

11 - استمرار و اصرار ملت ها بر انحراف و حق ستیزی ، عامل مجازات آنان از سوی خداوند

لیجزی قومًا بما کانوا یکسبون

تعبیر «کانوا یکسبون» استمرار را می رساند و برداشت بالا در صورتی استفاده می شود که «قومًا» نظر به کافران و منکران «ایام الله» داشته باشد.

230- اصرار مشرکان بر گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 30 - 2

2 - رویکرد تمام عیار به دین خدا و مشغول نکردن خود به مشرکان هواپرستی که بر گمراهی خود پا می فشارند ، لازم است .

بل اتبع الذین ظلموا .. فأقم وجهک للذین

«فا» در «فأقم» فصیحه و نتیجه گیری از جمله محذوف است؛ یعنی : «حال که روشن شد که مشرکان، به دلیل هواپرستی شان، به خدا شرک میورزند و هدایت ناپذیرند، تو، به آنان توجه نکن و تنها، به دین خدا متوجه باش .».

231- اضلال مردم گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 13

13_ کسانی که با اندیشه های مبتنی بر تمایلات خود دیگران را به گمراهی می کشانند، مردمی نادان هستند.

وإن كثيرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

ص: 229

232- اطاعت از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 8

8_ گروهی از اهل کتاب ، مطیع و فرمانبردار سران کفر و ضلالت

و عبد الطغوت

233- اقرار ابلیس به گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 6

6_ ابلیس خود معترف به گمراهی و گمراه گری خویش

فبما أغويتني لأقعدن لهم صراطك المستقيم

234- اقرار به گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 3

3_ بنی اسرائیل پس از اذعان به گمراهی خویش ، به این حقیقت رسیدند که نجاتشان از فرجام شوم گوساله پرستی در گرو شمول رحمت خدا و مغفرت اوست .

قالوا لئن لم يرحمنا ربنا ويغفر لنا لنكونن من الخسرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 3

3- ابلیس ، معترف به گمراهی خود بود .

قال ربّ بما أغويتني

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - اعتراف دوزخیان به استیلای شقاوت و گمراهی ، بر سراسر زندگی دنیوی آنان

قالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و کنا قوماً ضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 1

1 - سوگند به خدا و اعتراف حسرت بار دوزخیان در میان شراره های آتش ، به گمراهی آشکار خویش در دنیا

تالله إن کنا لفی ضلّال مبین

ص: 230

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 2

2 - اعتراف کافران ، در قیامت به گمراه شدن خود از سوی بزرگان شان

إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا .. فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا

235- اقرار به گمراهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 18

18 _ اعتراف گمراهان در قیامت به تبعیت از خواهشهای نفسانی خویش تا آخرین لحظه عمر

رَبِنَا اسْتَمْتَع بَعْضُنَا بِبَعْضٍ وَبَلَّغْنَا أَجَلَنَا الَّذِي أَجَلْت لَنَا

جمله «و بلغنا»، پس از «رَبِنَا اسْتَمْتَع ..»، بیان استمرار بهره گیری گمراهان از تمتعات دنیا تا لحظه رسیدن اجل است. بنابراین عمر آنها در این منظور صرف شده است.

236- اقسام گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 8

8 _ گمراهی دارای شعبه ها و چهره هایی گوناگون است .

و تركهم فی ظلمت لا یبصرون

برداشت فوق با توجه به جمع بودن «ظلمات» (تاریکیها و گمراهیها) استفاده شده است.

237- التذاذ از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 15، 16

15 _ جنیان از اغوای آدمیان بهره و لذت می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

16_ انسانها از گمراه شدن توسط جنیان لذت و بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

238- انتخاب گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 231

9_ انسانها بر انتخاب راه هدایت و یا گمراهی توانا هستند.

حق عليهم الضلله إنهم اتخذوا الشيطان أولياء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 12

12 - انسان ، دارای اختیار و آزادی در انتخاب هدایت و گمراهی و تعیین سرنوشت خویش

فاستحبوا العمى . . . فأخذتهم . . . بما كانوا يكسبون

239- اندوه بر گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 14، 13

13 - توصیه خداوند به پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبنی بر حسرت و اندوه نداشتن بر گمراهی کافران

فلا تذهب نفسك عليهم حسرت

14 - حسرت و اندوه شدید و همه جانبه پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، بر انحراف و گمراهی مردم کافر

فلا تذهب نفسك عليهم حسرت

آمدن «حسرات» به صورت جمع به جای «حسرت»، بر کثرت و چند جانبه بودن آن دلالت می کند.

240- انذار از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 34 - 17

17 - هشدار مؤمن آل فرعون به مردم مصر ، از دچار شدن به گمراهی ابدی بر اثر پافشاری بر مخالفت با دعوت موسی (ع) و تردید در

حقانیت آن

كذلك يضللّ الله من هو مسرف مرتاب

241- اهمیت مبارزه با عوامل گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 3

3 - جهت گیری مبارزه با گمراهی و فساد، نخست باید متوجه کانون های اصلی آن باشد.

و لقد أرسلنا موسى بـایـتنا إلی فرعون و مـلـیه

از این که موسی(ع)، فرعون و درباریان وی را مخاطب اولیه خویش قرار داد، مطلب بالا استفاده می شود.

ص: 232

242- بدترین گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 5

5 - شرک و بت پرستی ، بدترین و عمیق ترین نوع گمراهی

ذَلِك هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 6

6 - دشمنی بی دلیل با دین خدا و کتاب های آسمانی ، بدترین نوع گمراهی

وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوِيَهُ

مصدق مورد نظر در آیه، هواپرستانی اند که با قرآن و تورات به مبارزه برخاسته و بدون دلیل آنها را به سحر متهم ساختند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 4

4 - کفر به قرآن ، بدترین درجه ضلالت و گمراهی است .

قُلْ أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ مِمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقٍ بَعِيدٍ

243- بطلان گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 2

2_ مشاهده ملکوت، عیان دیدن بطلان و ضلالت شرک و لمس توحید در جهان هستی است.

إِنِّي أُرِيكَ وَقَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ. وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ

244- بی منطقی گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منکران آیات خدا و کافران به خدا، تحت تأثیر عوامل بیرونی و منفعلانه، از خدا و آیات او، روی گرداندند و نه با منطق و برهان

و لئن سألتهم من خلق... و سخر... ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

مجهول آورده شدن فعل «یؤفکون» دلالت بر این می کند که مشرکان و منکران آیات خدا و مؤمنان به باطل، تحت تأثیر القائنات بیرونی، چنین روی کردی را پیدا کرده اند.

ص: 233

245- بی منطقی گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 61 - 6

6 - با وجود اعتقاد مشرکان به این که خالق عالم و رام کننده خورشید و ماه ، خدا است ، باز داشته شدنشان از حق ، قابل توجیه و منطقی نیست .

ولئن سألتهم من خلق... وسخر... ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

جمله «فأنى يؤفكون» جواب شرط مقدر است و «أنى» معادل «کیف» استفهامیه و برای تعجب است.

246- پیش بینی گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 12

12 - پیش بینی لغزش گاه ها و زمینه های گمراهی و هشدار نسبت به آن ، از مسؤولیت های پیامبران و پیشوایان دینی است .

فأخلفتم موعدى

247- تبریئه از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 61 - 4, 3, 1

1 - نوح با پاسخی رأفت آمیز به قوم خود ، خویشان را از هر گونه گمراهی مبرا دانست .

قال يقوم ليس بي ضلله

مخاطب قرار دادن مردم با «یا قوم» (ای مردم من) دلالت بر اظهار مهربانی نوح نسبت به قوم خود دارد. نکره بودن کلمه «ضلله» پس از نفی دلالت بر عموم دارد. بنابراین «ليس بي ضلله» یعنی حتی اندکی گمراهی در من نیست.

3 - نوح (ع) با اعلان دریافت سخنان خویش از خداوند ، خود را پیراسته از هر گونه گمراهی خواند .

ليس بي ضلله و لكنى رسول من رب العلمين

4 - نوح (ع) و دیگر رسولان الهی ، دارای عصمت و مبرا از هر گونه گمراهی

لیس بی ضلله و لکنی رسول من رب العلمین

جمله «لکنی رسول ..» به منزله تعلیلی است برای تبرئه نوح از هر گونه گمراهی. بنابراین جمله «لیس بی ضلله» به همراه «و لکنی ...» علاوه بر عصمت نوح، دلالت بر عصمت تمامی رسولان الهی دارد.

ص: 234

248- تبیین فرجام گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله)، وظیفه دار ابلاغ روشن فرجام گمراهی و بیان منشأ هدایت

قل إن ضللت فإنما أضلّ علی نفسی و إن اهتدیت فبما یوحی الیّ ربّی

249- تبیین گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 94 - 8

8 - هارون (ع)، برای ادای توضیح در باره علل نحوه برخورد خود با گوساله پرستان، از موسی (ع) تقاضای فرصت کرد.

لاتأخذ بلحیتی و لا برأسی إنّی خشیت

250- تحقیق در گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 22

22_ لزوم ریشه یابی و تحلیل زمینه های گریز از حق و گرایش به عقاید شرک آلود و انحرافی

انظر کیف نبین لهم الایة ثم انظر انی یؤفکون

کلمه «انی» گاه به معنای «من این» بکار می رود، بنابراین جمله «ثم انظر...» می تواند فرمان به تأمل و اندیشه در منشأ انحراف بنی اسرائیل باشد.

251- تداوم گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 3

3_ شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد.

ثم لا يقصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لا يقصرون» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر يقصرون) به معنای دست برداشتن است.

252- تزیین گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 235

11 - شکرگزاران، رهپویان صراط مستقیم الهی هستند.

لأقعدن لهم صراطك المستقيم... لا تجد أكثرهم شكرين

253- تعداد راه گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 4

4 - راه حق و هدایت، یکی است و راه باطل و گمراهی متعدد و گوناگون.

ولا الظلمت ولا النور

جمع آوردن «ظلمات» و مفرد آوردن «نور»، گویای برداشت یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 13

13 - راه خداوند، واحد و یگانه و راه کفر و ضلالت، متعدد و گوناگون است.

ليخرجكم من الظلمت إلى النور

برداشت یاد شده، از استعمال «ظلمات» به صورت جمع و «نور» به صورت مفرد به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 8

8 - راه خدا، واحد و یگانه و راه کفر و ضلالت، متعدد و گوناگون است.

من الظلمت إلى النور

مطلب یاد شده، با توجه به کاربرد «ظلمات» به صورت جمع و واژه «نور» به صورت مفرد به دست می آید.

254- تعداد راههای گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - تعدد راه های گمراهی و باطل ، و یکتایی راه هدایت و حق

و یخرجهم من الظلمت إلى النور

برداشت فوق با توجه به جمع بودن «ظلمات» و مفرد بودن «نور» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 1 - 6

6 - تعدد تاریکیها و گمراهیها و وحدت نور و هدایت در جهان آفرینش

و جعل الظلمت والنور

ص: 236

جمع آوردن «ظلمات» در برابر «نور» به صورت مفرد می تواند اشاره به تعدد راههای گمراهی و یگانه بودن راه مستقیم هدایت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 122 - 9

9_ کفر و گمراهی دارای رشته ها و صورت های مختلف و گوناگون است.

و جعلنا له نورا .. مثله فی الظلمت

جمع آوردن «ظلمات» ممکن است جهت عنایت به این نکته باشد که گمراهی دارای یک شعبه نیست بلکه انواع و اقسام مختلفی و متعددی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 3

3- راه های انحرافی و بیراهه های بسیاری ، فراروی انسان ها وجود دارد .

و علی الله قصد السبیل و منها جائز

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 10

10 - خدافراموشان ، گرفتار بیراهه ها و راه های پرپیچ و خم در زندگی معنوی و اعتقادی خویش

و من یعش عن ذکر الرحمن .. انک علی صراط مستقیم

آیات پیشین، در ارتباط با اعراض کنندگان از یاد خدا بود و جمله «انک علی صراط مستقیم» تعریضی است به آنان که شما از راه مستقیم به دورید.

255- نوع گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 10, 12

10- راه خدا، واحد و یگانه و راه کفر و ضلالت، متعدد و گوناگون است.

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

برداشت فوق با توجه به استعمال «ظلمات» به صورت جمع و «نور» به صورت مفرد استفاده می شود.

12- مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در انواع ظلمت ها بسر می بردند .

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

256- تهمت گمراهی به انبیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 6

ص: 237

6 - پیامبران ، متهم به گمراهی شدید از سوی کافران محکوم به دوزخ

إن أنتم إلا في ضلال كبير

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «إن أنتم..» دنباله اعتراف های کافران باشد. گفتنی است که صفت «کبیر» (برای «ضلال») اشاره به شدت و نهایت گمراهی است.

257- نَهْمَتِ گمراهی به محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 2 - 4

4 - اتهام گمراهی و جهل به پیامبر (صلی الله علیه و آله) از سوی مشرکان

ما ضللّ صاحبکم و ما غوی

آیه شریفه در رد این دیدگاه مشرکان است که پیامبر (صلی الله علیه و آله) را متهم به گمراهی و جهل می کردند.

258- نَهْمَتِ گمراهی به مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 32 - 1

1 - گنه پیشگان کافر ، با مشاهده مؤمنان به نکوهش آشکار ایشان پرداخته ، آنان را ره گم کرده قلمداد می کنند .

و إذا رأوهم قالوا إن هـؤلاء لضالون

جمله «إذا رأوهم..»، بیانگر برخورد علنی کافران با مؤمنان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مطففین - 83 - 34 - 7,8

7 - قیامت ، روز ظهور حقایق و بر ملا شدن خطای کافران در گمراه دانستن مؤمنان

قالوا إن هـؤلاء لضالون .. فالیوم الذین ءامنوا من الکفّار یضحکون

8 - تمسخر مؤمنان ، با ریشخند ، چشمک ، لطفه سازی و گمراه دانستن آنان ، گناه و از نشانه های کفر است .

إِنَّ الَّذِينَ أُجْرِمُوا... يَضْحَكُونَ... يَتَغَامَزُونَ... فَكَهَيْنَ... مِنَ الْكُفَّارِ

259- حتمیت گمراهی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 4

4_ گمراهی گریز ناپذیر سران کفر و شرک ، پیامد برخورد های عناد آلود و بهانه جویانه آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنَّ هَذَا إِلَّا إِفْكٌ... وَقَالُوا مَا لِهَذَا الرَّسُولِ... إِنَّ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

«فاء» در «فضّلوا» برای سببیت و در «فلا يستطيعون» تفسیریه است؛ یعنی، برخوردهای عناد آلود کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 238

سبب گمراهی آنان بود و این گمراهی، موجب نیافتن راهی برای گریز از آن گردید.

260- حتمیت گمراهی رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 4

4_ گمراهی گریز ناپذیر سران کفر و شرک، پیامد برخورد های عناد آلود و بهانه جویانه آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكَ. .. وَقَالُوا مَا لِيَ هَذَا الرَّسُولِ ... إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

«فاء» در «فضلاً» برای سببیت و در «فلايستطيعون» تفسیریه است؛ یعنی، برخوردهای عناد آلود کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله) سبب گمراهی آنان بود و این گمراهی، موجب نیافتن راهی برای گریز از آن گردید.

261- حقیقت گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 9 - 6

6- تنها راه صحیح هدایت، از ناحیه خداوند ایجاد شده و مسیر های ضلالت، همه بیراهه است.

و على الله قصد السبيل و منها جائز

از اینکه خداوند «قصد السبيل» را به خود نسبت داده و راه منحرف را به خود نسبت نداده است و با توجه به اینکه خداوند خالق همه چیز است، معلوم می شود که راه منحرف چیزی نیست جز نپیمودن راه حق.

262- خرید گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 5,6

5_ عالمان اهل کتاب، خریدار گمراهی در قبال از دست دادن هدایت

الم تر... يشترون الضلالة

6_ سودای هدایت با گمراهی از سوی عالمان دین، امری بس شگفت و نکوهیده

الم تر... يشترون الضلالة

استفهام در «الم تر»، به انگیزه تعجب و شگفتی است.

263- خطر کمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 3

ص: 239

3_ خطر انحراف پس از هدایت ، برای همگان (حتی راسخین در علم)

و الراسخون فی العلم یقولون .. ربنا لا تزغ قلوبنا بعد اذ هدیتنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 4,5

4_ مسلمانان در صورت بی توجهی به احکام الهی در خطر گمراهی و گرایش های کفرآمیز

علیکم انفسکم لایضرکم من ضل

5_ انسان همواره بر سر دوراهی هدایت و گمراهی

علیکم انفسکم لایضرکم من ضل اذا اهتدیتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 7

7_ انسان ها ، حتی عالمان هدایت یافته ، در خطر پیروی از شیطان و گام نهادن در مسیر گمراهی هستند .

فانسلخ منها فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

264- خطر گمراهی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 10

10- انسان ها ، در معرض اغواگری ابلیسند

لأغویٰنهم أجمعین

265- خطر گمراهی مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - حمد - 1 - 7 - 4,5

4- گروهی از هدایت یافتگان ، بر طریق هدایت ثابت قدم نماندند و در زمره غضب شدگان و یا گمراهان قرار گرفتند .

صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالّین

برداشت فوق بر این اساس است که «غیر المغضوب» صفت احترازی برای «الذین انعمت» باشد. بر این مبنا نعمت داده شدگان یعنی، هدایت یافتگان سه گروه می شوند: 1_ راه یافتگانی که دست از هدایت شسته و از «مغضوبین» می شوند. 2_ هدایت یافتگانی که در بین راه گمراه شده و از «ضالین» می گردند. 3_ هدایت پیشگانی که تا آخر بر صراط مستقیم پایدار می مانند.

5 - هدایت یافتگان نیز در خطر قرار گرفتن در زمره غضب شدگان و یا گمراهان هستند .

صراط الذین انعمت علیهم غیر المغضوب علیهم ولا الضالّین

ص: 240

266- درخواست ازدیاد گمراهی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 3

3 - درخواست نوح (ع) از درگاه الهی، مبنی بر افزودن گمراهی ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

ولا تزد الظالمین إلا ضللاً

267- درخواست ازدیاد گمراهی گمراهگران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 3

3 - درخواست نوح (ع) از درگاه الهی، مبنی بر افزودن گمراهی ظالمان و گمراه کنندگان جامعه

ولا تزد الظالمین إلا ضللاً

268- ذکر گمراهی انسانها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تین - 95 - 7 - 4

4 - توجه به آفرینش نیکوی انسان ها و سقوط و انحراف برخی از آنان، دستاویزی برای تکذیب دین و کیفر های اخروی، باقی نمی گذارد

فما یکذبک بعد بالدين

حرف «فاء» در «فما یکذبک» و نیز کلمه «بعد»، این آیه را بر آیات پیشین، تفریع کرده است؛ یعنی، آیا وجود کسانی که در «أحسن تقویم» بوده و خود را به «أسفل سافلین» سقوط داده اند؛ دلیل ضرورت دین برای پیشگیری از آن سقوط و ضرورت روز جزا، برای کیفر آن منحرفان نیست؟!

269- ذلت اخروی رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 8

8 - کفرپیشگان ، در قیامت خواستار ذلت و خواری بیشتر و عذاب شدیدتر برای رهبران اغواگر خویش خواهند بود .

نجعلهما تحت أقدامنا ليكونا من الأسفلين

270- راه گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 241

2_ شناخت عمیق و گسترده راه هدایت و ضلالت و راهیان آن با راهنمایی خداوند میسر است.

إن ریک هو أعلم من یضل

271- روش برخورد رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 12

12 - بهره گیری از شخصیت های محبوب جامعه و وابسته نشان دادن افکار و رفتار خویش به آنان ، از ترفند های رهبران ضلالت است .

فقالوا هـذا .. إلـه موسی فسی

272- روش گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 12 - 10

10 - فریب دادن با تمسک به دروغ و پذیرش مسئولیت خطا ، از راه های ایجاد انحراف دینی است .

وقال الذین کفروا للذین ءامنوا اتَّبِعوا سبیلنا و لنحمل خطـیـکم .. إنَّهم لکـذبون

273- روش مبارزه با گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 3

3 - جهت گیری مبارزه با گمراهی و فساد ، نخست باید متوجه کانون های اصلی آن باشد .

و لقد أرسلنا موسی بـایـتنا إلی فرعون و ملایه

از این که موسی (ع)، فرعون و درباریان وی را مخاطب اولیه خویش قرار داد، مطلب بالا استفاده می شود.

274- روش نجات از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

21- بیان تاریخ انبیا و سرگذشت اقوامشان ، از روش های هدایتی تربیتی قرآن برای نجات مردم از ظلمت ها و بردن آنان به سوی نور

أخرج قومك من الظلمت إلى النور . . . ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح و عاد

ص: 242

275- رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 24 - 9

9- عناصر قدرتمند و مرقّه، سردمداران انحراف و کفر در جوامع کافر و شرک پیشه

قال مترفوها .. قالوا إنا بما أرسلتم به كـفرون

از این که در جوامع شرک پیشه، تنها سخن مرفهان ذکر گردیده - با آن که اندیشه شرک مختص آنان نبوده است - می توان استفاده کرد که آنان، نقش اصلی را در تعیین گرایش های جامعه داشته اند.

276- رهبران گمراهی در قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 11

11 - از امام صادق (ع) روایت شده که فرموده اند: « اذا كان يوم القيامة ... يأتي النداء من عند الله عز وجل ، ألا من تعلق بامام في دار الدنيا فليتبعه الى حيث يذهب فحينئذ يتبرء الذين اتبعوا من الذين اتبعوا وأوا العذاب و تقطعت بهم الاسباب ... » ;

وقتی قیامت بر پا شود ... ندایی از نزد خداوند عز و جل می آید که هر کس در دنیا دلبستگی به پیشوایی داشته باید هر جا پیشوای او می رود او به دنبالش برود. و در این هنگام است که بیزاری می جویند رهبران گمراه از پیروان گمراه خود و عذاب خدا را مشاهده می کنند و دستشان از همه جا کوتاه می شود ... ».

277- ریشه یابی عوامل گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 95 - 3

3 - لزوم تحقیق در باره انحرافات فکری و عقیدتی مردم و شناخت علل و زمینه های آن

قال فما خطبک یـسـمـریّ

مسلم است که عمل سامری، کاری انحرافی، محکوم و مخالف با زیربنای اعتقادی موسی(ع) بوده است؛ ولی در عین حال آن حضرت با سؤال از کار او، در صدد یافتن انگیزه ها و زمینه های آن بود تا با کشف آن، راه را برای ریشه کن ساختن انحرافات هموار سازد.

278- زمینه اجتناب از گمراهی

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

ص: 243

8- انسان ها ، نیازمند انذار و تبشیر ، برای پایداری بر ارزش ها و پرهیز از انحرافات اند .

لم يجعل له عوجاً قيماً لينذر بأساً شديداً.. و يبشّر

خداوند قرآن را به عنوان تضمین کننده قوام جامعه بشری با دو ویژگی «انذار و تبشیر» معرفی کرده است و این می رساند که قوام بخشی، در پرتو این دو عامل میسر است.

279- زمینه ازدیاد گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 7

7- هدف از مهلت به گمراهان و ترک عذاب دنیوی آنان ، افزایش ضلالت آنها است .

من كان في الضلِّ له فليمدد له الرحمن مدّاً

تقابل این آیه با آیه بعد _ که در باره هدایت یافتگان است _ گویای برداشت یاد شده است. در آن آیه آمده که «هدایت افزایش می یابد» و در این آیه آمده است که «به گمراهان مهلت می دهیم». قرینه بودن هر آیه برای دیگری، نتیجه می دهد که به هر دو فرقه فرصت داده می شود تا هدایت راه یافتگان و ضلالت گمراهان افزایش یابد. این گونه بیان را «فن احتباك» می نامند.

280- زمینه گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 12،13

12 - فسق و تبهکاری آدمی ، مایه اراده خداوند بر گمراه سازی اوست .

و ما يضل به إلا الفسقين

«باء» در «به» سببیه و یا استعانت است. فاعل «يضل» ضمیری است که به «اللّه» بر می گردد و مفعولش «الفسقین» می باشد.

13 - اراده خداوند بر هدایت انسان ها و یا گمراه کردنشان ، مشروط به زمینه هایی است که آدمی خود فراهم کننده آنهاست .

يضل به كثيراً و يهدى به كثيراً و ما يضل به إلا الفسقين

جمله «و ما يضلّ ..: خداوند تنها فاسقان را به وسیله مثلهایی از قرآن گمراه می سازد» بیانگر این حقیقت است که گمراه سازی خداوند

گزارف نبوده، بلکه ریشه در عملکرد اختیاری خود انسان دارد. در حقیقت این گمراهی پیامد فسق آدمی و کیفر تبهکاری خود اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 170 - 7

7 - تأثیر آداب و رسوم اقوام در هدایت و یا گمراهی نسل های آنان

قالوا بل نتبع ما ألفینا علیه ءاباءنا

ص: 244

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 206 - 4

4_ سرسختی ، تکبر و غرور ، مانع اصلاح و نصیحت پذیری

اخذته العزّه بالاثم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 2

2_ زینت زندگانی دنیا در نظر کافران ، واقعیت آن را پوشانده است .

زین للذین کفروا الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 216 - 19

19_ انسان بدون هدایت الهی ، در تشخیص مصالح و مفسد خویش دچار اشتباه می شود .

کتب علیکم القتال و هو کره لکم . . . و انتم لا تعلمون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 221 - 15، 24

15_ ازدواج با مشرک ، زمینه ساز انحراف و دخول در جهنم است .

و لا تنکحوا . . . اولئک یدعون الی النار

24_ لزوم پرهیز از معاشرتهایی که خطر کفر و انحراف دارد و مایه درآمدن به جهنم است .

و لا تنکحوا . . . و لا تنکحوا . . . اولئک یدعون الی النار

با توجه به عمومیت تعلیل: اولئک یدعون الی النار، و شمول آن نسبت به موارد غیر ازدواج.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 9

9_ کفر، زمینه ساز سرپرستی و حاکمیت طاغوت و انحراف از نور به ظلمتها

و الَّذِينَ كَفَرُوا أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمَاتِ يَخْرِجُونَهُم مِّنَ النُّورِ إِلَى الظُّلُمَاتِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 14 - 8، 1

1_ توجه و علاقه به مادیات، زمینه محرومیت از پندگیری و بینش صحیح

انَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ. زَيْنَ لِلنَّاسِ حَبَّ الشَّهَوَاتِ

برداشت فوق از ارتباط آیه مورد بحث با آیه قبل استفاده شده است؛ گویا «زین» بیان می کند که چرا همه انسانها اهل بصیرت نیستند.

8_ نقش عمده تمایلات جنسی، در فریفته شدن مردمان

زَيْنَ لِلنَّاسِ حَبَّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ

ص: 245

از تقدیم «النساء» بر سایر امور ذکر شده در آیه، برداشت فوق به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 27

27_ پندار های جاهلانه نسبت به خداوند ، منشأ تردید در حقیقت اسلام و وعده های خدا و رسول (صلی الله علیه و آله)

يظنون بالله غير الحق... يقولون لو كان لنا من الامر شيء ما قتلنا ههنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 4

4_ اطلاع ناقص از تعالیم الهی ، زمینه گمراهی

الم تر الى الذين اوتوا نصيباً من الكتب يشترون الضلالة

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 47 - 23

23_ ایمان نیاوردن اهل کتاب به قرآن ، زمینه گمراهی و عدم رستگاری ابدی آنان

من قبل ان نظمس وجوهاً فنردّها على ادبارها

امام باقر (ع) در معنی آیه فوق فرمود: نظمسها عن الهدى فنردّها على ادبارها فى ضلالتها ذمّاً لها بانّها لا تفلح ابداً.

مجمع البيان، ج 3، ص 86؛ نورالثقلین، ج 1، ص 487، ح 280.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 14، 13

13_ انتشار اخبار امنیتی در جامعه ، زمینه گمراهی انبوه مردم و پیروی آنان از شیطان

و اذا جاءهم... اذاعوا به... لا تبعتم الشيطان الا قليلا

14_ شایعات و اخبار گمراه کننده ، تأثیرگذار در افشار وسیعی از جامعه و زمینه ساز گمراهی آنان

اذاعوا به ... لو لا فضل الله عليكم ورحمته لاتبعتم الشيطان الا قليلا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 119 - 2

2_ سوگند و عزم راسخ شيطان بر سر گرم کردن مردم به آرزوهای پوچ

و لامنينهم

«امين» از مصدر «تمنيه» به معنای القای آرزوهای موهوم و خیالی است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 39 - 7

7_ تکذيب آیات الهی زمينه تعلق مشیت الهی به گمراه کردن انسان

و الذين كذبوا بايتنا .. من يشاء الله يضلله

ص: 246

طرح مشیت الهی پس از سخن از تکذیب آیات و آثار آن، بیانگر زمینه های تعلق مشیت الهی به گمراه کردن برخی از آدمیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 11، 6

6_ ضیق صدر و قرار گرفتن صدر در تنگنای شدید (روحیه حق ناپذیری) زمینه گمراهی انسان است.

و من یرد أن یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً

حرج به معنای تنگنای شدید است. در مجمع البیان آمده است: «الحرج أضیق الضیق».

11_ ضیق صدر، زمینه و قرین گمراهی انسان است.

و من یرد أن یضله یجعل صدره ضیقاً حرجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 15

15_ تکبر و خودبزرگ بینی مانع گرایش به ایمان و انتخاب راه کمال و زمینه تمایل به گمراهی است.

الذین یتکبرون .. و إن یروا کل ءایه ... و إن یروا سبیل الغی یتخذوه سبیلاً

برداشت فوق بر اساس این احتمال است که جمله های «و إن یروا کل ءایه ...» و «إن یروا سبیل الرشد ...» و «إن یروا سبیل الغی ...» بیانگر حالات و صفات متکبران در زمین باشد، نه اینکه _ چنانچه در برداشتهای پیش گذشت _ قسیم متکبران گرفته شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 9

9_ دنیادوستی و هواپرستی، زمینه ساز گمراهی و زیانکاری است.

و لکنه أخلد إلى الأرض .. و من یضلل فأولئک هم الخسرون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 5

5_ مخالفت آگاهانه با رهنمود های الهی، زمینه سلب هدایت خداوند و گمراه شدن انسان

ما كان الله ليضل . . . حتى بين لهم ما يتقون

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

8 - هود - 11 - 34 - 3

3_ گمراهی ضلالت پیشگان از سوی خدا، سزا و کیفر لجاجت و حق ناپذیری ایشان است .

ی_نوح قد ج_دلتننا .. فأتنا بما تعدنا ... إن كان الله يريد أن يغويكم

وقوع جمله «إن كان الله» پس از بیان لجاجتها و حق ناپذیریهای کفرپیشگان (قد جادلتننا ..)، حاکی است که اراده خداوند بر اغوای آنان ، به خاطر عناد و لجاجتشان بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

ص: 247

7_ گرایش نداشتن آدمی به خدا ، زمینه ساز مشیت الهی به گمراه ساختن او و هدایت نکردنش به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إن الله يضل من يشاء و يهدى إليه من أناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 20

20_ انسان دارای نقشی بسزا در گمراهی و هدایت خویش

بل زین للذین کفروا مکرمهم . . . و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 8

8- انسان ها ، بدون تعالیم دین و آموزه های قرآن ، گرفتار انواع ظلمت ها گمراهیها یند .

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

خداوند، هدف از نزول کتاب خویش را بیرون آوردن مردم از ظلمتها معرفی می کند و برای ظلمتها نیز هیچ گونه قیدی نیاورده است که مشخص کند مراد از آنها چیست و این، حکایت از آن دارد که بدون تعالیم دین، زندگی انسانها در ظلمت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 25 - 10

10- کسانی که قرآن را اسطوره می خواندند ، با استفاده از جهل مردم ، آنان را به قرآن بدبین کرده و گمراهشان می ساختند .

قالوا أس طر الأولین . لیحملوا ... و من أوزار الذین یضللونهم بغیر علم

این برداشت بر این اساس است که «بغیر علم» حال برای ضمیر مفعولی «یضللونهم» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 17 - 18

18- نادیده گرفتن آیات الهی ، زمینه ساز گمراهی انسان است .

ذَٰلِكَ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ .. و من يضلل فلن تجد له وليًا مرشدًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 35 - 10

10- غرور و استكبار ، زمینه ساز انحراف در بینش و از موانع شناخت است .

أنا أكثر منك مالاً .. قال ما أظن أن تبید هذه أبداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 15

ص: 248

15 - انسان ، دارای اختیار در انتخاب راه هدایت و یا گمراهی

فَإِنَّمَا يَأْتِيَنَّكُمْ مَنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 213 - 3

3 - ابتلائی به شرک ، خطری جدی در مسیر عقیده و عمل انسان

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَهًا آخَرَ

نهی الهی - آن هم در ظاهر خطاب به پیامبر (صلی الله علیه و آله) - نشانگر آن است که اصولاً انسان در معرض چنین خطری قرار دارد؛ زیرا وقتی آن حضرت مورد هشدار قرار گیرد، تکلیف دیگران روشن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 25 - 5

5 - بازماندن از اندیشه و تعقل در مظاهر هستی و پدیدآورنده آن ، انحراف از مسیر فطرت و هدایت

فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ .. أَلَّا يَسْجُدُوا لِلَّهِ الَّذِي يَخْرِجُ النَّخْلَ

توصیف «الله» به «الذی یخرج النخب» در بردارنده برهان و استدلال است؛ یعنی، به حکم عقل تنها آن کسی که در همه هستی اثر می گذارد و آن را از کتم عدم پدید می آورد، سزاوار پرستش است. این برهان، همان راه صحیح فطری است که شیطان آن را سد کرده تا مردم به جای روی آوردن به علت و پدیدآورنده هستی، پدیده ها و مظاهر هستی را بپرستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 20

20 - دارندگان روحیه استکباری ، جمعی از مردم را تضعیف کرده و تابع خود می کنند .

يَقُولُ الَّذِينَ اسْتَضَعَفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَا أَنْتُمْ لَكُنَّا مُؤْمِنِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 5 - 4

4 - دنیا ، زمینه فریب و لغزشگاه انسان

فلا تغرنكم الحيوه الدنيا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - يس - 36 - 62 - 5

5- پیروی از شیطان و گمراه شدن به دست او ، نتیجه و پی آمد عدم تعقل و خردورزی است .

ألم أعهد إليكم يـبنی ءادم أن لاتعبدوا الشيطان . . . و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

15 - صافات - 37 - 32 - 3

3- روح طغیان گری و حق ناپذیری ، زمینه ساز تأثیرپذیری از فریب اغواگران و کثی منحرف کنندگان

بل كنتم قومًا طـغين . . . فأغوينـكم

ص: 249

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 72 - 5

5- انسان ها ، بدون تعالیم پیامبران ، از راه درست هدایت دور شده و با انواع خطر ها و آفت های گریزناپذیر رو به رو خواهند شد .

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولین . و لقد أرسلنا فيهم منذرين

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که انذار و اخطار مردم از سوی منذران الهی، حاکی از این حقیقت است که بر سر راه انسان ها، خطرهایی وجود دارد که به وسیله پیامبران الهی شناخته می شود. و اگر انسان ها به این اخطارها توجه نکنند، با آنها رو به رو خواهند شد. گفتنی است معنای لغوی «انذار» (اعلام به امری خطرناک و شایسته برحذر بودن)، مؤید همین برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 113 - 8

8- تأثیر نسب و پیوند خویشاوندی در سرنوشت فرزندان و در هدایت و گمراهی آنان ، امری مطلق ، قطعی و جبری نیست .

و من ذرّیتهما محسن و ظالم لنفسه مبین

دو گروه شدن نسل ابراهیم و اسحاق (علیهما السلام) گویای این حقیقت است که تأثیر نسب و خویشاوندی، در سرنوشت انسان و در هدایت و گمراهی فرزندان، مطلق و جبری نیست؛ بلکه فرزندان از هر خانواده ای ممکن است خوب و یا بد باشند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 125 - 12

12- بی تقوایی ، زمینه ساز انحراف از مسیر حق و افتادن در دام آیین شرک و بت پرستی

إذ قال لقومه ألا تتقون . أتدعون بعلاً و تذرّون أحسن الخلقین

برداشت یاد شده به دلیل این نکته است که الیاس (ع)، پیش از سرزنش قوم خود به جهت گرویدن آنان به آیین شرک، آنان را به دلیل بی تقوایی سرزنش کرده است و این مطلب می رساند که بی تقوایی، زمینه ساز گرایش به آیین های باطل (همچون بت پرستی) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 13

13- انسان ، موجودی آزاد و مختار و مسؤول هدایت و گمراهی خویش

فمن اهتدى فلنفسه و من ضلّ فإنّما يضلّ عليها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 45 - 13

13 - فراهم کردن زمینه های گمراهی خود و خانواده خویش ، مایه خسران و سرزنش در صحنه قیامت

و قال الذین ءامنوا إنّ الخـسـرین الذین خسروا أنفسهم و أهلیهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 250

11 - حرکت براساس هواها، با وجود شناخت حق، زمینه ساز تثبیت گمراهی در انسان

من اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوِيَهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ

برداشت بالا بدان احتمال است که بیان «أَضَلَّهُ اللَّهُ» پس از «اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ» به عنوان نتیجه و بازتاب باشد؛ یعنی، چون آنان هوس خویش را به خدایی گرفتند، خداوند نیز آنان را به گونه ای گمراه ساخت که با وجود بهره مندی از تمام ابزار ادراکاتی، طرفی نبستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 33 - 3

3 - تمسک به رحمانیت خدا و کنار نهادن خشیت، زمینه ساز انحراف و فروهشتن وظایف *

من خشى الرحمن بالغيب

از ارتباط «أَوَابِ حَفِيظٍ» و «خشى» و وصف «الرحمان» مطلب بالا احتمال می رود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 16 - 17

17 - مسلمانان بی تفاوت، در خطر خارج شدن از جاده حق و عدالت در صورت استمرار یافتن بی تفاوتی آنان نسبت به تذکرات و رهنمود های قرآن

و لا یكونوا کالذین... فطال علیهم الأمد... و کثیر منهم فـسقون

در آیه شریفه، قساوت قلب و خروج از عدل و انصاف (حق)، از پیامدهای بی تفاوتی مستمر و دائمی یهود و نصارا نسبت به رهنمودهای کتاب های آسمانی شان برشمرده است. برحذر داشتن مسلمانان از پیش گرفتن شیوه اهل کتاب، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 3

3 - عواطف خانوادگی و خویشاوندی، از زمینه های انحراف و تمایل به دشمنان خداوند

تسرّون إلیهم بالموذّبه... لن تنفعکم أرحامکم ولا أولَکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7- زندگی انسان ها _ بدون تعالیم دین _ در معرض انواع خطر ها و آسیب های نابود کننده و علاج ناپذیر

ألم یأتکم نذیر

انذار و اخطار پیامبران، بیانگر وجود خطرها و آسیب های بسیاری است که اگر انسان ها به تعالیم دین بی اعتنایی کنند، دچار آنها خواهند شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 10

10 - ضعف روح صبر و شکیبایی ، از موجبات عدول از مواضع دینی و تسلیم و سازش در برابر خواسته های گناه پیشگان و

ص: 251

فاصبر لحکم ربّک و لاتطع منهم ءاثمًا أو کفورًا

از توصیف شدن پیامبر (صلی الله علیه و آله) به صبر و شکیبایی در امر رسالت _ پیش از دریافت هشدار نسبت به اطاعت از گروه های گناه کار و ناسپاس _ مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - علق - 96 - 6 - 3

3 - خلقت ویژه انسان و برخورداری او از دانش و هنر نویسنده ، دور ماندن او را از هر گونه انحراف تضمین نمی کند .

خلق الإنسان علم بالقلم ... کلاً

حرف «کلاً» مانع پیدایش پنداری است که ممکن است با شنیدن آیات پیشین که درباره آفرینش انسان و علم او بود، برای مخاطب به وجود آید و انسان را از خطر هر انحرافی دور بداند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 5 - 5

5 - تکرار وسوسه ، فراهم سازنده زمینه تأثیر آنها در انسان است .

الذی یوسوس

فعل مضارع «یوسوس» _ به قرینه سیاق آیه که بیانگر ویژگی های وسوسه گران است _ بر استمرار دلالت دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ناس - 114 - 6 - 10

10 - انسان ، همواره در خطر وسوسه های شیطان است .

من الجته

«شیطان» _ چنانچه در برخی از سوره های دیگر آمده است _ از جنس جن است.

4- ابلیس گمراه شدن خود را، نتیجه فرمان خداوند به سجده بر آدم (ع) می دانست .

فسجد الملائکه کلهم .. إلا ابلیس أبی .. قال فاخرج منها فإنک رجیم ... قال ربّ

در اینکه مقصود ابلیس از اغوا شدنش توسط خداوند چیست؟ چند نظریه وجود دارد: یکی از آنها این است که چون خداوند، ابلیس را با فرمان سجده بر آدم (ع) مورد آزمایش قرار داد، او در این امتحان مردود شد و این مردود شدن نیز موجب لعن و طرد وی شد؛ لذا همین طرد و لعن _ در نظر ابلیس _ نوعی گمراهی تلقی گردید.

282- زمینه گمراهی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 7

7 - امت های پیامبران ، در معرض آزمون و فتنه در غیبت رهبران خود هستند .

فَإِنَّا قَدْ فِتْنَتَا قَوْمَكَ مِنَ بَعْدِكَ

خبر از آمده شدن بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع)، هشدار و تذکری برای همه امت ها است؛ تا در غیبت پیشوایان خود (مرگ و یا عدم حضور آنان)، مراقبت کافی به عمل آورند تا از فتنه ها سربلند بیرون آیند.

283- زمینه گمراهی بندگان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 3، 1

1 - تلاش مستمر قوم کافر و گمراه گر نوح ، برای گمراه کردن مؤمنان و بندگان خدا

إِنِّكَ إِن تَذَرَهُمْ يَضَلُّوا عِبَادَكَ

3 - تداوم حیات قوم کافر و گمراه گر نوح ، موجب گمراهی بندگان خدا و مؤمنان می شد .

إِنِّكَ إِن تَذَرَهُمْ يَضَلُّوا عِبَادَكَ

284- زمینه گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 9

9 - اعتراض خداوند به موسی (ع) در مورد جدا شدن او از مردم و پیشی گرفتن بر آنان ، به جهت بروز انحراف در آنان ، در غیاب وی بوده است .

و ما أعجلک . . . فَإِنَّا قَدْ فِتْنَتَا قَوْمَكَ مِنَ بَعْدِكَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 6

6- بنی اسرائیل با بی توجهی به وعده خداوند (اعطای تورات) ، زمینه گمراهی خویش را فراهم آوردند .

و أضلّهم السامریّ . . . ألم يعدكم ربّکم وعدًا حسنًا

285- زمینه گمراهی بیمار دلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 53 - 1

1 - حکمت آزاد گذاشته شدن شیطان از سوی خداوند ، برای القای شبهات پیرامون آیات الهی ، این بود که افراد بیمار دل و

ص: 253

قسی القلب گمراه شونند و گرفتار دام فتنه های شیطان گردند .

و ما أرسلنا من قبلك .. ألقى الشيطان في أمنيته ... ليجعل ... و القاسية قلوبهم

«فتنه» برای بیان چند معنا به کار می رود: یکی از معانی آن _ که در آیه فوق به همان معنا به کار رفته است _ اضلال و گمراه کردن است. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: «تا خدا آنچه را که شیطان القا می کند، برای کسانی که در دل هایشان بیماری است و نیز برای کسانی که سنگدل اند، مایه گمراهی قرار دهد». گفتنی است که از آیه پیش دو مطلب استفاده می شود: 1_ خداوند اجازه می داد تا شیطان در آیات وحی _ که توسط پیامبران تلاوت می شد _ القای شبهه کند. 2_ خداوند شبهه های شیطان را محو می کرد و از چهره آیاتش می زدود. آیه مورد، بحث تعلیل برای مطلب اول است؛ یعنی، خداوند بدان جهت اذن می داد که شیطان در تلاوت آیات شبهه آفرینی کند تا آنها را مایه ضلالت و گمراهی بیمار دلان و سنگ دلان قرار دهد.

286- زمینه گمراهی جن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 11

11- جنیان ، همانند آدمیان ، گرفتار گمراهی و گناه و نیازمند هدایت گران و بیم دهندگان

وَلَوْ اِلٰى قَوْمِهِمْ مُنذِرِينَ

«منذرين»، در جایی معنا دارد که گناه و انحرافی وجود داشته و یا زمینه آن فراهم باشد.

287- زمینه گمراهی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 163 - 1

1 - گمراه گری مشرکان و معبودهایشان ، تنها در کسانی مؤثر خواهد بود که راه دوزخ را برگزینند .

ما أنتم عليه بئ - تین . إلا من هو صال الجحيم

«صال» اسم فاعل و به معنای «لازم» است (اصل آن «صالی» می باشد)؛ یعنی، کسی که ملازم و هم راه دوزخ است و دست از این راه دوزخی بر نمی دارد. گفتنی است: صیغه اسم فاعل هرگاه در مورد موجود عاقل به کار رود، به مفهوم انجام کاری از روی اختیار و انتخاب است.

288- زمینه گمراهی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صفات - 37 - 163 - 2

2- آیین شرک و بت پرستی ، تنها در انسان های بدطینت و حق گریز زمینه تأثیر و نفوذ دارد .

ما أنتم علیه بف_تین . إلا من هو صال الجحیم

ص: 254

289- زمینه گمراهی رهبران دینی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 15 - 10

10 - سازش با هواپرستان و تمایلات نامشروع آنان ، موجب انحراف رهبران دینی

فادع و استقم كما أمرت و لا تتبع أهواءهم

استقامت (مصدر «استقم») به معنای ادامه حرکت در راه راست است و تقابل «استقم» با «لا تتبع أهوائهم» مطلب بالا را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 24 - 9

9 - خطر نفوذ و تأثیرگذاری گروه های گناه پیشه و ناسپاس ، در رهبران جامعه ایمانی

و لا تطع منهم ءاثمًا أو كفورًا

290- زمینه گمراهی سختدلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 53 - 1

1 - حکمت آزاد گذاشته شدن شیطان از سوی خداوند ، برای القای شبهات پیرامون آیات الهی ، این بود که افراد بیمار دل و قسی القلب گمراه شوند و گرفتار دام فتنه های شیطان گردند .

و ما أرسلنا من قبلك .. ألقى الشيطان في أميته ... ليجعل ... و القاسيه قلوبهم

«فتنه» برای بیان چند معنا به کار می رود: یکی از معانی آن _ که در آیه فوق به همان معنا به کار رفته است _ اضلال و گمراه کردن است. بنابراین معنای جمله فوق چنین می شود: «تا خدا آنچه را که شیطان القا می کند، برای کسانی که در دل هایشان بیماری است و نیز برای کسانی که سنگدل اند، مایه گمراهی قرار دهد». گفتمی است که از آیه پیش دو مطلب استفاده می شود: 1_ خداوند اجازه می داد تا شیطان در آیات وحی _ که توسط پیامبران تلاوت می شد _ القای شبهه کند. 2_ خداوند شبهه های شیطان را محو می کرد و از چهره آیاتش می زدود. آیه مورد، بحث تعلیل برای مطلب اول است؛ یعنی، خداوند بدان جهت اذن می داد که شیطان در تلاوت آیات شبهه آفرینی کند تا آنها را مایه ضلالت و گمراهی بیماردلان و سنگ دلان قرار دهد.

291- زمینه گمراهی فرزندان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 7

7_ برخورداری خانواده از رفاه بسیار ، زمینه ساز انحراف عقیدتی _ رفتاری فرزندان

ولکن متعتهم وءاباءهم حتی نسوا الذکر

ص: 255

292- زمینه گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 10

10 - فسق دیرینه جامعه فرعونى ، زمینه ساز تأثیر پذیری آنان از تبلیغات غلط و گمراه کننده

إِثْمَ كَانُوا قَوْمًا فَسَّاقِينَ

«إِثْمَ» جنبه تعلیل برای قسمت اول آیه شریفه دارد.

293- زمینه گمراهی قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 22 - 2، 1

1 - استفاده صاحبان زر و زور از مکر و نیرنگی بس بزرگ ، علیه دعوت نوح (ع) و در جهت گمراه کردن مردم

من لم یزده ماله و ولده إلاّ خسارًا . و مکروا مکراً کبیراً

2 - قدرت صاحبان زر و زور در عصر نوح (ع) ، در خدمت مکر و حيله گری علیه دین الهی و در جهت گمراه کردن مردم قرار داشت .

و مکروا مکراً کبیراً

294- زمینه گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 2

2 - روح طغیان گری و حق ناپذیری مشرکان ، زمینه ساز تأثیر پذیری آنان از اغواگری سردمداران شرک

بل کنتم قومًا طَغینَ . . . فأغوینکم

برداشت یاد شده از آن جا است که جمله «فأغویناکم» می تواند متفرع بر جمله «بل کنتم قوما طغین» باشد؛ یعنی، چون شما مردم سرکشی بودید، پس ما توانستیم به اغوای شما پردازیم.

295- زمینه گمراهی مؤمنان قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 27 - 3

3 - تداوم حیات قوم کافر و گمراه گر نوح ، موجب گمراهی بندگان خدا و مؤمنان می شد .

إِنَّكَ إِن تَذَرَهُمْ يَضَلُّوا عِبَادَكَ

ص: 256

296- زمینه گمراهی یهود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 79 - 10

10 - عالمان تحریفگر و بدعتگذار یهود ، زمینه سازان گمراهی مردم خویش

ثم يقولون هذا من عند الله ليشتروا به ثمناً قليلاً

297- زمینه نجات از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 15

15- ربوبیت الهی ، مقتضی بیرون آوردن بندگان خویش از گمراهی کفر ، و هدایت آنان به نور ایمان

لتخرج الناس من الظلمات إلى النور يا ذن ربهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 9 - 7

7- استفاده از رخداد های مهم تاریخی ، روشی برای تربیت مردم و ابزارای جهت نجات آنان از ظلمتها

أخرج قومك من الظلمات إلى النور .. ألم يأتكم نبؤا الذين من قبلكم قوم نوح وعاد

298- زمینه های گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 122 - 13

13 _ افتادن بندگان به ورطه انحراف ، در صورت قطع ولایت و حمایت الهی از آنان

اذ همّت .. و الله وليهما

جمله «الله وليهما»، بیانگر علت انصراف مسلمانان از تصمیم بر مخالفت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است. بنابراین قطع ولایت، موجب

گرفتار شدن آدمی به انحراف و مخالفت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

9_ شکست مسلمانان در پیکار احد ، زمینه ساز رواج تبلیغات گمراه کننده کافران و منافقان

یا ایها الذین امنوا ان تطیعوا الذین کفروا یردوکم

در شأن نزول آیه آمده است که منافقان پس از شکست نبرد احد، مسلمانان را به بازگشت و پذیرش آیین مشرکان ترغیب می کردند.
(مجمع البیان، ذیل آیه).

299- زیان گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 6

6 - زیان واقعی انسان ، در ضلالت و از دست دادن هدایت است .

اشتروا الضلله بالهدی فما ریحت تجرتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 9

9 - ضرر و زیان گمراهی ، تنها متوجه خود گمراهان است .

و من ضل فإنما یضل علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 15 - 1، 2

1 - نفع هدایت و ضرر گمراهی هر کسی متوجه خود اوست .

من اهتدی فإنما یهتدی لنفسه و من ضلّ فإنما یضلّ علیها

2 - هدایت ، در بردارنده سود و منافع و گمراهی در پی دارنده زیان و ضرر

من اهتدی فإنما یهتدی لنفسه و من ضلّ فإنما یضلّ علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 3

3 - گمراهی ، دارای ضرر و خسارت برای خود گمراه است .

قل إن ضللت فإنما أضلّ علی نفسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 11

11 - ضرر و زیان گمراهی ، تنها متوجه خود گمراهان است .

و من ضلّ فإتّما یضلّ علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 18 - 11

11- هدر دادن امکانات زندگی در مسیر کفر و گمراهی ، زیان و زمینه ساز عذاب الهی است .

أولئك الذین حقّ علیهم القول .. إنهم كانوا خـسیرین

تعبیر «إنّ» در صورتی که علیت را برساند، نشان می دهد که نفس همین خسران، باعث شده تا عده ای گرفتار عذاب حتمی شوند.

ص: 258

300- شدت گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 5

5- کافران، چنان در ظلمت و گمراهی فرو رفته اند که حتی ملموس ترین حقایق الهی را درک نمی کنند.

والذین كفروا أعم لهم... أو كظلمت في بحر لَجَّ يغشيه موج من فوقه موج من فوقه س

ندیدن دست خویش - با آن که دست از ملموس ترین چیز برای انسان است - (اذا أخرج يده لم يكد يرها) حکایت از حقیقت یاد شده دارد.

301- شرایط نجات از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 14

14- خارج ساختن مردم از ظلمت کفر و گمراهی و رهنمونی آنان به نور ایمان، حتی از سوی پیامبر (صلی الله علیه و آله)، منوط به اذن و مشیت خداوند است.

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور بإذن ربهم

302- شگفتی گمراهی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 15

15 - کجروی های منافقان و مواضع آنان در برابر اسلام و مسلمانان، بس شگفت آور و تأمل برانگیز است.

أتى يوفكون

استفهام در «أتى»، برای بیان تعجب است.

303- ظلم گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 82 - 11

11_ عنه فی قوله: «ولم یلبسوا ایمانهم بظلم» قال: الضلال فما فوقه.

از امام صادق(ع) روایت شده که مراد از «ظلم»، در آیه فوق گمراهی و بالاتر از آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 259

5- انحرافات عقیدتی و عملی انسان ، مصداق ظلم و ستم

أَكذَّبْتُمْ بـِآيَاتِنَا... أَمَاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ . و وقع القول عليهم بما ظلموا

از این که خداوند تنها علت عذاب کافران را، ظلم آنان معرفی کرده است، استفاده می شود که آنچه در آیه قبل به عنوان تکذیب گری و نیز اعمال نادرست مطرح شده، داخل در عنوان ظلم است.

304- ظلمت گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 5

5 - منافقان رها شده در ظلمت گمراهی ها ، راه نجاتی ندارند و به ایمان راستین باز نخواهند گشت .

صم بکم عمی فهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 3

3_ درک نکردن و غوطهور شدن در تاریکیهای جهل و گمراهی، پیامد تکذیب آیات الهی است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت من یشاءالله یضللوه

کری و لالی تکذیب کنندگان، کنایه از درک نکردن و سردرگمی آنان است. محتمل است این حالت کیفری از جانب خداوند برای آنان باشد؛ چنانچه جمله «من یشاءالله» شاهد بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 8

8- «ضلالت و گمراهی»، ظلمت و تاریکی و «هدایت و رهیایی»، نور و روشنایی است .

لیخرجکم من الظلمت إلى النور

استعاره آوردن «ظلمت» برای ضلالت و «نور» برای هدایت بیانگر مطلب یاد شده است.

305- عبرت از گمراهی هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 18

18 - لزوم عبرت آموزی مردمان از گمراهی هواپرستان

أفریت من اتخذ إل_هه هویه . . . أفلاتذکرون

«أفلاتذکرون» می تواند به مجموع آیه نظر داشته باشد.

ص: 260

306- عذاب اخروی رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 8

8 - کفرپیشگان ، در قیامت خواستار ذلت و خواری بیشتر و عذاب شدیدتر برای رهبران اغواگر خویش خواهند بود .

نَجْعَلُهُمَا تَحْتَ أَقْدَامِنَا لِيَكُونَ مِنَ الْأَسْفَلِينَ

307- عذاب رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 68 - 1

1 - درخواست کافران پیرو در قیامت ، از خداوند برای دو برابر کردن عذاب رهبران گمراهگرشان .

يَوْمَ تَقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ .. وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا ... رَبَّنَا اتَّهَمُوا ضَعْفِينَ مِنَّا

308- عذر بر گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 52 - 7

7_ انسان ها با نزول قرآن و دریافت آن هیچ عذر و توجیهی برای گرایش به کفر ، به فراموشی سپردن قیامت ، فریب خوردن به حیات دنیا و انکار آیات الهی ندارند .

الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا .. وَلَقَدْ جِئْنَاهُم بِكِتَابٍ

آیه مورد بحث در پی بیان گرفتاری کافران به آتش دوزخ و بیان عامل دوزخی شدن آنان، اشاره به اتمام حجت الهی برای همگان دارد. یعنی با نزول قرآن و معارف آن بهانه ای برای روی آوردن به عقاید و اعمالی که در آیه قبل علل گرفتاری به دوزخ معرفی شده، وجود ندارد.

309- عذر در گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 13

13_ پس از نزول آیات و اتمام حجت ، عذری برای تمرد نیست .

کم اتیناهم من ایه یتنه . . . و من یبدل نعمه اللّٰه من بعد ما جاءته

310- عوامل از دیاد گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 261

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 8

8- افزایش گمراهی ، کیفر و پیامد ستم پیشگی است .

و یضللّ الله الظّـلمین

311- عوامل تثبیت گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 5

5_ پذیرش سرپرستی شیاطین بجای خدا، عامل تثبیت گمراهی و دور ماندن از هدایت الهی

فریقا حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا الشیطن اولیاء من دون الله

312- عوامل گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 5

5 - عالمان اهل کتاب با کتمان حقایق کتاب های آسمانی ، گمراه شدند و عذاب الهی را برای خویش کسب کردند .

اولئک الذین اشتروا الضلله بالهدی و العذاب بالمغفره

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 6

6 - حق ستیزی موجب گمراهی ، محرومیت از لطف و مغفرت خدا و گرفتار شدن به آتش دوزخ می باشد .

لایکلمهم الله یوم القیمه . . . ذلک بأن الله نزل الکتب بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «ذلک» اشاره به عقوبتهای مطرح شده در آیات قبل باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 198 - 15

15_ انسان ، بدون هدایت الهی در گمراهی است .

وان كنتم من قبله لمن الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 206 - 10

10_ نفاق، فساد در زمين و نصيحت ناپذيري در برابر دعوت به تقوا، گناه و موجب عذاب جهنم

و من الناس من يعجبك... فحسبه جهنم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

2 - بقره - 2 - 208 - 9,14

ص: 262

9_ فریبکاری و وسوسه شیطان ، از راه های گوناگون و تدریجی است .

و لا تتبعوا خطوات الشيطان

کلمه «خطوات» که به معنی «گامها» است ؛ بیانگر راههای متعدّد شیطان برای فریبکاری است. و چون گامها همیشه یکی پس از دیگری برداشته می شود، حکایت از تدریجی بودن آن می کند.

14_ نغمه هایی که باعث تفرقه و اختلاف میان مسلمین شود ، نغمه هایی شیطانی است .

یا ایها الذین امنوا ادخلوا فی السلم کافه و لا تتبعوا خطوات الشيطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 3

3_ متابعت از شیطان ، لغزش و انحراف است .

و لا تتبعوا خطوات الشيطان . . . فان زللتم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 212 - 4

4_ دلبستگی به جلوه های مادی دنیا ، از عوامل تحریف آیات الهی و تبدیل نعمت های او

و من یدل . . . زین للذین کفروا

جمله «زین . . .»، بیان علت برای «و من یدل . . .» است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 213 - 34

34_ مسؤولیت خطیر علما و نقش مؤثر آنان در هدایت و گمراهی جامعه

و ما اختلف فیہ الا الذین اوتوه . . . بغیاً بینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 257 - 12

12_ عدم پذیرش ولایت الهی ، منجر به انحراف آدمی و پذیرش ولایت طاغوتیان

اللّٰه ولیّ الذّین امنوا .. و الذّین کفروا اولیاءوهم الطّٰغوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 268 - 4,5

4_ شیطان ، ترغیب کننده آدمیان به زشتیها

و یأمرکم بالفحشاء

5_ خودداری از انفاق ، زمینه گرایش جامعه به زشتیها

الشیطان یعدکم الفقر و یأمرکم بالفحشاء

گویا جمله «یأمرکم بالفحشاء»، توضیح و تفسیر جمله «یعدکم الفقر» است. یعنی شما را از انفاق بازمی دارد و در نتیجه، شما را به فحشا می کشاند. (از یک سو صفت بخل را در انسان رشد می دهد و از سوی دیگر عده ای در فقر و فلاکت خواهند ماند که نتیجه ای جز خیانت و جنایت در جامعه نخواهد داشت.)

ص: 263

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 275 - 3,7

3_ رباخواری ، موجب انحراف و نابسامانی نظام اقتصادی جامعه می گردد .

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يُقِيمُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ

7_ پندار نادرست رباخواران ، از همانندی بیع با ربا ، دلیل رباخواری آنان

الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا .. ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلَ الرِّبَا

بنابراینکه «ذلک» اشاره به «اکل ربا» باشد که از «یأکلون الرِّبوا» به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 50

50_ جبران نکردن خسارتهایی که بر کاتب و شاهد از ناحیه کتابت و شهادت وارد می شود ، موجب فسق و انحراف از حق

و لا يَصْنَعُ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِنْ تَفَعَّلُوا فَاِنَّهُ فُسُوقٌ بِكُمْ

بر مبنای مجهول بودن «لا یصنَعُ»، مقصود از «ضرر»، ضررهای ناشی از «کتابت» است. یعنی اگر ضرری متوجه کاتب و شاهد گردید و خسارتهای ایشان را جبران ننمودید، از حق منحرف شده اید و فاسق گشته اید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 8 - 12

12_ هدایت و انحراف انسان ، بسته به خواست خداوند است .

رَبَّنَا لَا تَزِغْ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا

در آیه فوق، انحراف قلب و هدایت انسان به خداوند اسناد داده شده است. پس انحراف قلب و هدایت انسان به خواست و مشیت اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 14 - 9

9_ گرایش های طبیعی انسان ، مورد سوء استفاده عوامل گمراه کننده

بنابراینکه فاعل محذوف از «زین»، شیطان باشد، که او یکی از عوامل گمراهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 4، 3، 1

1_ پایبندی به خرافات، عقاید بی اساس و احساس امنیّت واهی، عامل رویگردانی اهل کتاب از اسلام

ثمّ يتولّى فريق . . . ذلك بانّهم قالوا لن تمسّنا النار

3_ احساس مصونیت از خلود در آتش دوزخ، عامل فریب و گمراهی اهل کتاب

ثمّ يتولّى فريق . . . ذلك بانّهم قالوا لن تمسّنا النار . . . و غرّهم

4_ باور های دروغین و خرافی، مایه فریب و گمراهی

قالوا لن تمسّنا النار . . . غرّهم فی دینهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 55 - 10

10 _ تأثیر آلودگی های محیط کفر در انسان

و مطهّرک من الذین کفروا

نجات از میان کافران که به کلمه «تطهیر» تعبیر شده، مستلزم این است که آلودگی جامعه مؤثر بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 69 - 6,8

6 _ تلاش برای گمراه کردن دیگران ، افزودن بر گمراهی خود است .

وَدَّتْ .. لو یضلّونکم و ما یضلّون الا انفسهم

8 _ کسانی که در جهت گمراه نمودن دیگرانند ، از افزودن بر گمراهی خود بی خبرند .

و ما یضلّون الا انفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 70 - 2

2 _ انکار و پوشاندن آیات الهی توسط اهل کتاب ، وسیله ای برای گمراه کردن دیگران

وَدَّتْ طائفه من اهل الكتاب لو یضلّونکم .. لم تکفرون بایات الله

کفر، در لغت _ چه همراه باء باشد و یا نباشد _ به معنای انکار و پوشاندن است (القاموس المحيط) .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 71 - 2

2 _ علمای اهل کتاب با درآمیختن حق به باطل و کتمان حق ، مردم را گمراه می ساختند .

وَدَّتْ طائفه من اهل الكتاب لو یضلّونکم .. یا اهل الكتاب لم تلبسون الحق بالباطل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7_ تلاش برخی اهل کتاب (عالمان آنان) ، برای انحراف مسلمانان ، با قلمداد کردن نوشته های خود به عنوان تورات و انجیل

و انّ منهم لفريقاً .. لتحسبوه من الكتاب

از ظاهر «لتحسبوه» که باید خطاب به مؤمنان و مسلمانان باشد استفاده شده است.

10_ نقش تحریف کتب آسمانی و عالمان تحریفگر در انحراف جوامع

و انّ منهم لفريقاً .. و يقولون على الله الكذب و هم يعلمون

از ذکر تحریف و بیان کیفیت آن و لحن تند آیه نسبت به علمای اهل کتاب برمی آید که این عمل در گمراه کردن مردم سهم بسزایی داشته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 265

6_ منحرف نشان دادن راه خدا برای بازداشتن مؤمنان از آن ، خواسته اهل کتاب

لم تصدّون عن سبيل الله من امن تبغونها عوجاً

جمله «تبغونها عوجاً»، یعنی شما اهل کتاب خواهان کج نشان دادن راه خدا هستید.

8_ انحراف عالمان و رهبران دینی ، موجب انحراف مردم و تحریف حقایق

يا اهل الكتاب لم تصدّون عن سبيل الله . . تبغونها عوجاً و انتم شهداء

ظاهراً مراد از اهل کتاب به دلیل «انتم شهداء» عالمان اهل کتاب هستند و مراد از «من امن» مردمان عادی؛ بنابراین عالمان اهل کتاب از عوامل انحراف مردم و تحریف حقایق معرفی شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 2

2_ غفلت اهل ایمان نسبت به توطئه های کافران ، موجب فریب خوردنشان و در نهایت محبت به آنان

يا ايها الذين امنوا . . ها انتم اولاء تحبّونهم ... و اذا خلوا عصّوا عليكم الاّنا

مستفاد از ارتباط آیه مورد بحث و آیه سابق.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 144 - 8

8_ خطر واپسگرایی مردم صدر اسلام از مسیر رهبری ، پس از رحلت یا شهادت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ما محمّد الاّ رسول . . افاین مات او قتل انقلبتم علی اعقابکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 14،37

14_ خودگزینی و دنیاطلبی ، منحرف کننده بینش توحیدی آدمی و عقاید دینی اوست .

و طائفه قد اهتمّهم انفسهم يظنون بالله غير الحقّ ظنّ الجاهليّه

بنابر اینکه «يظنون بالله...» نتیجه «قد اهتمتهم» باشد، نه بیان علت آن.

37_ انحراف در رفتار و کردار آدمی، ناشی از انحراف در گرایش های درونی و انگیزه های او

و لیبتلی الله ما فی صدورکم و لیمحص ما فی قلوبکم

چون رفتار خارجی و اعمال ظاهری (فرار از جنگ، اظهار تردید در حقایق اسلام و...) در این آیات نشانه تشخیص درون سینه ها معرفی شده، معلوم می گردد که رفتار و کردار آدمی نتیجه افکار اوست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 155 - 6

6_ پاره ای از گناهان، زمینه ساز نفوذ شیطان در انسان و گمراهی او

انما استزلهم الشیطان ببعض ما کسبوا

بنابر اینکه مراد از «ما کسبوا»، خصوص گناهان باشد، نه تمامی اعمال. بنابراین برخی از گناهان، زمینه نفوذ شیطان را فراهم می کند.

ص: 266

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 187 - 5

5_ گمراهی و ایمان نیاوردن گروهی از مردم عصر پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ناشی از کتمان حقایق از سوی عالمان اهل کتاب

و اذ اخذ الله... و لا تکتُمونه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 4،5،10

4_ تلاش شهوترانان برای انحراف جوامع دینی از حدود و مقررات الهی در روابط جنسی

و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

5_ تلاش هواپرستان برای انحراف جوامع دینی از محدوده احکام و قوانین الهی

و لا تنکحوا... حرمت... و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

10_ تجاوز از حدود و مقررات الهی در ازدواج و روابط جنسی ، انحرافی بزرگ

حرمت... و یرید الذین یتبعون الشهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 44 - 8،9،11،12

8_ تصمیم عالمان اهل کتاب بر گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل

9_ تصمیم عالمان یهود بر گمراه کردن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل

11_ سوء استفاده علمای یهود و دانشمندان اهل کتاب از علم و مقام خویش برای گمراهی مسلمانان

الم تر الی الذین... ان تضلوا السبیل

12_ لزوم هشپاری جامعه ایمانی در مقابل تلاش برای گمراه ساختن مسلمانان

الم تر الى الذين . . ان تضلوا السبيل

هدف از بیان تصمیم عالمان یهود، هشیار ساختن مسلمانان نسبت به تلاش پیگیر آن عالمان برای گمراه ساختن جامعه ایمانی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 46 - 3

3_ تحریف و تفسیر ناصواب گفته ها ، از روش های عالمان یهود برای گمراه ساختن مسلمانان

و یریدون ان تضلوا السبیل . . من الذین هادوا یحرّفون الکلم

هدف از تحریف و تفسیر ناصواب سخنان از سوی عالمان یهود، به دلیل «ان تضلوا»، گمراه ساختن مسلمانان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 16، 18

16_ شیطان ، همواره در صدد گمراه کردن مردم است .

و یرید الشّیطان ان یضلّهم ضلّالا بعیداً

ص: 267

18 _ سقوط به ژرفنای گمراهی ، پیامد پذیرش دادگاه های طاغوتی

یریدون ان يتحاكموا . . . و یرید الشیطان ان یضلّهم ضلالاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 10، 12، 7

7 _ اعمال ناروای منافقان ، عامل برگشت آنان به کفر و ضلالت

و اللّٰه اركسهم بما كسبوا

با توجه به جمله «بما كفروا» در آیه بعد، از مصادیق «اركاس» (وارونه شدن)، گرایش آنان به کفر است.

10 _ اضلال آدمیان از سوی خداوند ، پیامد و کیفر اعمال ناروای خود آنان است .

و اللّٰه اركسهم بما كسبوا اتریدون ان تهدوا من اضلّ اللّٰه

12 _ خداوند ، گمراه کننده منافقان

فما لكم فی المنافقین . . . اتریدون ان تهدوا من اضلّ اللّٰه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 3

3 _ تلاش گروهی از خائنان برای به اشتباه انداختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قضاوت

هانتهم هؤلاء جدلتم عنهم فی الحیوه الدنیا . . . لهتم طائفه منهم ان یصلوک

اگر چه ظاهر جمله شرطیه «لولا . . . لهتم»، نفی تلاش است، ولی مراد از آن نفی تأثیر تلاش می باشد. یعنی تلاش آنان برای لغزاندن پیامبر (صلی الله علیه و آله)، هیچگونه اثری نداشت و گویا اصلاً تلاشی در این جهت نکردند، این معنا با آیات قبل تأیید می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 115 - 12

12 _ رها شدن در ورطه ولایت و حکومت گمراهان ، پیامد مخالفت با رسول خدا (صلی الله علیه و آله)

و من یشاقق الرسول . . . و یتبع غیر سبیل المؤمنین نوله ما تولى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 118 - 7، 2

2_ عزم راسخ شیطان بر گمراه ساختن و فریب دادن مردم

و قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

لام قسم و نون تأکید در فعل «لاتخذن»، حکایت از تصمیم قاطع شیطان بر گمراه کردن مردم دارد.

7_ هشدار خداوند به مردم در مورد اغواگری شیطان و خطر منحرف شدن توسط او

و قال لاتخذن من عبادک نصیباً مفروضاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 119 - 1، 6، 11، 24

1_ سوگند و عزم راسخ شیطان بر گمراه کردن مردم

ص: 268

و لاضلنهم

لام قسم و نون تأکید در فعل «لاضلنهم»، دلالت بر تصمیم قطعی شیطان دارد.

6_ گمراه ساختن، اسیر آرزو ها نمودن و تحت فرمان گرفتن، هدف شیطان از گزینش گروهی از مردم

و قال لاتخذن من عبادك نصيباً مفروضاً. و لاضلنهم و لامنينهم و لامرنهم

11_ شیطان، عامل انحراف انسان از فطرت خویش

و لامرنهم فليغيرن خلق الله

24_ شیطان، برانگیزنده مردمان به تحریف دین خدا

لامرنهم فليغيرن خلق الله

امام باقر(ع) در مورد «خلق الله» در آیه فوق فرمود: دین الله.

تفسیر عیاشی، ج 1، ص 276، ح 276; تفسیر برهان، ج 1، ص 416، ح 4.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 120 - 1

1_ وعده های دروغین و ایجاد آرزو های موهوم، از روش های شیطان برای گمراه ساختن مردم

و لاضلنهم... یعدهم و یمنیهم و ما یعدهم الشیطن الا غروراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 10، 9

9_ ضلالت و گمراهی هر انسان، نتیجه عمل خود وی و نیز بر اساس و برنامه و سنت خداوند است.

مذبذبین بین ذلک... و من یضلل الله فلن تجد له سبیلاً

10_ پذیرش دوستی و سرپرستی کفار، خیانت در جنگ، خدعه با خدا، سستی در عبادت، ریاکاری و کم به یاد خدا بودن، موجب گمراهی و محرومیت دایمی از هدایت الهی است.

و من یضلل الله فلن تجد له سیبلا

از مصادیق مورد نظر برای (من یضلل)، کسانی هستند که در آیات قبل (از 138 تا 143) خصلتهای آنان بر شمرده شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 176 - 19

19_ نادیده گرفتن مسایل اقتصادی و حقوقی دین (ارث و . . .) مایه گمراهی و ضلالت

یستفتونک قل الله یتیکم . . . بین الله لکم ان تضلوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 41 - 33

33_ تعلق اراده الهی به عذاب و ضلالت آدمی ، پیامد کفرورزی ، تحریفگری ، دروغپردازی علیه پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیروی

از تحریفگران دین

الذین یسرعون فی الکفر . . . و من یرد الله فتنته فلن تملک له من الله شیئاً

ص: 269

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 55 - 17

17 _ محبت و دوستی و انتخاب ولی و سرپرست ، دارای نقشی اساسی و کارآمد در هدایت و گمراهی

انما ولیکم الله ورسوله و الذین ءامنوا

با توجه به اینکه آیه مورد بحث، ناظر به آیات پیشین است و در آن آیات پذیرش ولایت یهود و نصارا، مایه محرومیت از هدایت الهی دانسته شده بود، معلوم می شود پذیرش ولایت خدا، پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مؤمنان واجد شرایط، مایه هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 15، 19

9 _ غالیان هواپرست و گمراه از اهل کتاب ، گمراه کننده بسیاری از مردم

و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

در برداشت فوق «کثیراً» مفعول به برای «اضلوا» گرفته شده است ؛ یعنی «اضلوا کثیراً من الناس».

15 _ پی ریزی عقاید دینی بر پایه هواپرستی و تمایلات نفسانی ، موجب گمراهی و گمراه سازی دیگران

و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

19 _ اضلال و به گمراهی کشاندن جوامع ، پیامد گمراهی و هواپرستی و در پی دارنده محرومیت از هدایت به اسلام

و لاتتبعوا اهواء قوم قد ضلوا .. و اضلوا كثيراً و ضلوا عن سواء السبیل

تکرار «اضلوا» می تواند اشاره به مراحل ضلالت هواپرستان گمراه داشته باشد که در این صورت فاعل در هر سه فعل «قد ضلوا» و «اضلوا» و «اضلوا» یک طایفه خواهد بود. بنابراین «لاتتبعوا...» یعنی متابعت نکنید از هواپرستانی گمراه که دیگران را به گمراهی کشاندند و در نتیجه از هدایت به سواء السبیل (اسلام) باز ماندند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 105 - 3، 4

3 _ منحرفان در کمین برای گمراه سازی اهل ایمان

لا یضرکم من ضل إذا هتدیتم

4_ مسلمانان در صورت بی توجهی به احکام الهی در خطر گمراهی و گرایش های کفرآمیز

علیکم انفسکم لایضرکم من ضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 3

3_ درک نکردن و غوطهور شدن در تاریکیهای جهل و گمراهی، پیامد تکذیب آیات الهی است.

و الذین کذبوا بآیتنا صم و بکم فی الظلمت من یشاء الله یضللہ

کری و لالی تکذیب کنندگان، کنایه از درک نکردن و سردرگمی آنان است. محتمل است این حالت کیفی از جانب خداوند برای آنان باشد؛ چنانچه جمله «من یشاء الله» شاهد بر آن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 56 - 6

6_ پیروی از هواها و تمایلات نفسانی مشرکان، موجب ضلالت و محروم ماندن از هدایت می شود.

ص: 270

قل لا أتبع أهواءكم قد ضللت إذا و ما أنا من المهتدين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 10

10 _ انسان بدون هدایت پروردگار در گمراهی خواهد ماند.

لئن لم يهدني ربي لأكونن من القوم الضالين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 79 - 10

10 _ اعتقاد به توحید، نتیجه حق‌گرایی، و شرک، گمراهی و مولود‌گریز از راه مستقیم است.

وجهت وجهی . . . حنیفا و ما أنا من المشركين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 112 - 24

24 _ روی عن ابي جعفر (ع) فی معنی قوله: «یوحی بعضهم إلی بعض» إن الشیاطین یلقی بعضهم بعضا فیلقى الیه ما یغوی به الخلق . . .

از امام باقر (ع) درباره «یوحی بعضهم . . .» روایت شده است: بعضی از شیاطین با بعض دیگر ملاقات و آنچه باعث گمراه کردن مردم است، به آنان می آموزند . . .

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 6,8

6 _ تکیه بر گمان در مسائل اصولی و زیربنایی موجب گمراهی می شود.

یضلوک عن سبیل الله إن یتبعون إلا الظن

8 _ گمراهی، پیامد پیروی از اکثر مردم است.

وإن تطع أكثر من فی الأرض یضلوک عن سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 119 - 12، 13، 14

12 - بسیاری از مردم با هوای نفس خود نادانسته موجب گمراهی دیگران می شوند.

وإن كثيرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

«با» در «بأهوائهم» سببیه است، ولی در «بغير علم» معنی الصاق دارد.

13 - کسانی که با اندیشه های مبتنی بر تمایلات خود دیگران را به گمراهی می کشانند، مردمی نادان هستند.

وإن كثيرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

14 - جهل و هوای نفس از عوامل اصلی گمراهی است.

وإن كثيرا لیضلون بأهوائهم بغير علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 271

18 _ عن أبي عبدالله(ع) قال: إن الله عز وجل إذا أراد بعبد خيرا نكت في قلبه نكته من نور وفتح مسامع قلبه و كل به ملكا يسدده و إذا أراد بعبد سوءا نكت في قلبه نكته سوداء و سد مسامع قلبه و وكل به شيطانا يضلله ثم تلا هذه الآية: «فمن يرد الله أن يهديه يشرح صدره للإسلام و من يرد أن يضلله يجعل صدره ضيقا حرجا».

امام صادق(ع) فرمود: هر گاه خداوند عز و جل برای بنده ای خیری بخواهد، در دلش نقطه ای از نور ایجاد می کند و گوشه‌های دلش را باز می گرداند و فرشته ای بر او می گمارد که وی را در کارهایش استوار نماید. و آنگاه که خدا برای بنده ای بدی بخواهد، در دلش نقطه ای سیاه ایجاد کرده و گوشه‌های دلش را می بندد و شیطانی را بر او می گمارد تا گمراهش کند، سپس امام صادق(ع) آیه «فمن يرد الله ...» را تلاوت فرمود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 128 - 13، 16

13 _ جنیان اغواگر و انسانهای پیرو آنها برای انحراف و گمراهی از یکدیگر بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

«استمتع» به معنای طلب تمتع و بهره جویی است و مراد از «بعض»، برخی از جنیان و انسانها هستند، چون بنای سخن نیز سؤال از روابط متقابل این دو گروه در دنیا است.

16 _ انسانها از گمراه شدن توسط جنیان لذت و بهره می برند.

وقال أولياؤهم من الإنس ربنا استمتع بعضنا ببعض

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 129 - 2

2 _ انسانهایی ظالم در صدد گمراه کردن و منحرف ساختن انسانهای دیگرند.

يمعشر الجن قد استكثرتم ... و كذلك نولى بعض الظالمين بعضا

در آیه پیشین سخن از اغواگری جنیان در مورد آدمیان بود. مقتضای تشبیه «کذلک» شباهت روابط متقابل آدمیان و جنیان با روابط میان ظالمان است. یعنی همان گونه که جنیان به اغوای مردم می پردازند، ظالمان نیز در صدد اغوای ظالمان دیگرند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9_ جعل احکام و انتساب آنها به خداوند موجب گمراه شدن مردم ناآگاه می شود.

افتری علی الله کذبا لیضل الناس بغیر علم

«بغیر علم» می تواند حال یا وصف برای یکی از سه مورد باشد: «افتری»، «لیضل» و «الناس». برداشت فوق بر اساس احتمال سوم است. لذا معنی جمله چنین می شود: تا گمراه کند مردم را در حالی که آنان جاهل هستند.

11_ افترازندگان به خدا و جعل کنندگان احکام دروغین، ندانسته توده های مردم را به گمراهی می افکنند.

افتری علی الله کذبا لیضل الناس بغیر علم

«ل» در «لیضل» می تواند لام عاقبت باشد، و چنانچه «بغیر علم» نیز حال برای فاعل «لیضل» باشد، نتیجه آن معنا و برداشت فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 272

1 _ گمراه ساختن مردم، هدف ابلیس از مهلت خواهی و درخواست عمر طولانی

أنظرنی . . . لأقعدن لهم صرطک المستقیم

2 _ ابلیس به تلافی گمراه شدن خویش، با کمین کردن در صراط مستقیم، بر گمراه کردن مردم مصمم شد.

فبما أغویتنی لأقعدن لهم صرطک المستقیم

کلمه «باء» در «فبما أغویتنی» سببیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 _ انسان از هر سو (مقابل، پشت سر، راست و چپ) مورد هجوم توطئه های ابلیس است.

ثم لأتینهم من بین أیدیهم و من خلفهم و عن أیمنهم و عن شمالهم

2 _ ابلیس دارای شیوه ها و روشهای مختلف در منحرف ساختن انسان

ثم لأتینهم من بین أیدیهم

برداشت فوق بر این اساس است که جهات یاد شده (مقابل و ..) کنایه از شیوه های مختلف باشد.

11 _ شکرگزاران، رهپویان صراط مستقیم الهی هستند.

لأقعدن لهم صرطک المستقیم . . . لاتجد أكثرهم شکرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 _ سوگند دروغ، شیوه ای شیطانی در فریب دادن دیگران

وقاسمهما إنی لکما لمن النصحین

4 _ سوء استفاده شیطان از خصیصه کمال طلبی و منفعت جویی انسان برای گمراه سازی ایشان

وقاسمهما إنی لکما لمن النصحین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 27 - 2

2_ پرهیز از گمراه گشتن بر اثر وسوسه های شیطان، توصیه و هشدار خداوند به انسانها

بینی ءادم لا یفتنکم الشیطن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 146 - 14

14_ تکذیب آیات الهی و تغافل از آن ، موجب نپذیرفتن راه رشد و تعالی و مایه چنگ زدن به راه های ضلالت است .

وإن یروا سبیل الرشذ لا یتخذوه .. ذلک بأنهم کذبوا بآیتنا و کانوا عنها غفلین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 175 - 8،10،11

8_ پیروی از شیطان موجب قرار گرفتن آدمی در زمره گمراهان می شود .

ص: 273

فَاتَّبِعْهُ الشَّيْطَانَ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

10 _ شیطان در کمین انسان ها برای کشاندن آنان به مسلک گمراهان

فَانْسَلِخْ مِنْهَا فَاتَّبِعْهُ الشَّيْطَانَ

عطف جمله «أَتَّبِعْهُ ..» بر «فَانْسَلِخْ مِنْهَا» به وسیله «فاء» دلالت بر این دارد که بین دور شدن بلعم باعورا از آیات الهی و تعقیب شدن از سوی شیطان فاصله ای نبوده است. و این حکایت از در کمین بودن شیطان برای اغواگری انسانها دارد.

11 _ شیطان از عوامل گمراهی است .

فَاتَّبِعْهُ الشَّيْطَانَ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 200 - 1

1 _ شیطان با وسوسه های خود همواره در صدد واداشتن انسان ها به تخلف از فرمان های خداوند است .

وإِذَا يَنْزِعُكَ مِنَ الشَّيْطَانِ نَزْغٌ

«نَزْغُهُ» یعنی او را اندکی تحریک کرد و «نَزْغٌ» به کلامی گفته می شود که مایه تحریک شود. (لسان العرب). «من الشَّيْطَانَ» حال برای «نَزْغٌ» می باشد. و مراد از «نَزْغٌ شَّيْطَانَ» وسوسه اوست، بنابراین «إِذَا يَنْزِعُكَ ...»، یعنی اگر وسوسه ای از سوی شیطان تو را تحریک کرد. گفتنی است با توجه به آیه قبل، مراد از تحریک، ترغیب کردن به مخالفت با دستورهای خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 2,3

2 _ شیاطین ، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

وإِخْوَانِهِمْ يَمْدُونَهُمْ فِي الْغَى

ضمیر فاعلی در «يَمْدُونَهُمْ» به شیاطین برمی گردد و ضمیر مفعولی به «إِخْوَانِهِمْ»، یعنی «و إِخْوَانِ الشَّيْطَانِ يَمْدُونَهُمْ الشَّيْطَانِ فِي الْغَى» . «مد» (مصدر يمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «إِلى» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق گمراهی می برد.

3 _ شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در رها نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لا يقصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لایقصرون» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرن) به معنای دست برداشتن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 88 - 8

8_ ثروت و زینت های فراوان دنیوی در دست طاغوت و طاغوتیان ، از عوامل گمراهی مردم است .

ربنا إنك ءاتیت فرعون و ملاء زینه و أمولا .. لیضلوا عن سبیلک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 97 - 7

7_ رهبران ناصالح و گمراه ، از عوامل ضلالت و گمراهی امت ها می باشند .

ص: 274

فاتبعوا أمر فرعون و ما أمر فرعون برشید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 6

6- ابلیس ، از طریق تزئین اعمال ناپسند و خوب جلوه دادن آنها ، مردم را به گمراهی می کشاند .

قال ربّ بما أغويتني لأزيننّ لهم في الأرض ولأغوينهم أجمعين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 59 - 3,6

3- ضایع کردن نماز و پیروی از شهوات ، موجب گمراهی و گرفتاری به عذاب است .

أضاعوا الصلوه واتبعوا الشهوت فسوف يلقون غيًّا

«غیّ» به معنای گمراهی است. گفتمی است که در جمله «يلقون غيًّا» _ به قرینه آیه بعد (... يدخلون الجنّه) _ مضافی در تقدیر است; یعنی، «يلقون جزاء غيِّهم; آنان سزای گمراهی خود را _ که جهنم و عذاب آن است _ خواهند چشید».

6- ضایع کردن نماز و پیروی از شهوات ، ریشه اصلی انحرافات پس از رحلت پیامبران

فخلف من بعدهم خلف أضاعوا الصلوه واتبعوا الشهوت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 3

3- شیاطین ، موجوداتی وسوسه گر و تحریک کننده در جهت گمراهی مردم

أرسلنا الشیء طین علی الک فرین توڑهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 2

2- رهبران و حاکمان جوامع ، دارای نقشی بسیار مؤثر در گمراهی و یا هدایت مردم

و أضلّ فرعون قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 3

3 - اعراض کنندگان از قرآن و تذکار های آن ، در دنیا گرفتار انحراف و گناه می شوند .

ءاتینک من لدنًا ذکرًا . من أعرض عنه فإِنَّه یحمل ... وزرًا

جمله «فإِنَّه یحمل...» ممکن است حاکی از گرفتاری اعراض کنندگان از قرآن به گناهایی دیگر باشد؛ یعنی، آنان بر اثر این روی گردانی، در دنیا به دام گناه گرفتار می شوند و در قیامت زیر بار آن بوده و آن را حمل خواهند کرد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 121 - 11

11 - دروغ ، ابزار شیطان برای فریفتن انسان ها

هل أدلک علی شجرة الخلد و ملک لایلی . . . فبدت لهما سوءتهما

ص: 275

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 17

17 - سرپیچی از هدایت های الهی ، عامل گمراهی انسان و گرفتار آمدن او به رنج و سختی است .

فمن اتبع هدای فلا یضللّ و لایشتقی

«شقاوت» به معنای سختی و دشواری است (قاموس) و به قرینه آیه بعد، مراد تنگناها و فشارهای زندگی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 53 - 6

6- تعصب بر عقاید نیاکان و پیروی غیر آگاهانه از اجداد ، عامل انحراف و گمراهی انسان ها است .

ما هذّه التماثل .. قالوا وجدنا ءاباءنا لها عـبدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 4 - 4

4- ضلالت و گمراهی ، پیامد قطعی قرار گرفتن در قلمرو ولایت شیطان و پیروی از او

من تولّاه فإِنَّه یضلّه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 31 - 7

7 - کفر ورزی و پرستش غیر خدا ، سقوط از اوج هدایت ، نور و روشنایی ، به حضيض ضلالت ، ظلمت و تاریکی است .

و من یشرك بالله .. أو تهوی به الريح فی مکان سحیق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 52 - 8

8 - رهبانیت و زهدورزی های بی جا ، ارتکاب اعمال ناشایست و شرک ورزی در عبادت ، انحراف از طریقه پیامبران

یـأئها الرسل کلوا من الطّیبـت .. و إنّ هـذّه أمتکم أمّه وحده و أنا ربکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 4

4 - ابتلا به کجی ها و ضد ارزش ها ، نتیجه حتمی و جدا نشدنی عدم باور به آخرت و روز جزا

وإنّ الذین لایؤمنون بالأخره عن الصرط لن کبون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 115 - 3

3 - بینش غلط نسبت به هدف آفرینش (بازگشت به سوی خدا) ، ریشه انحرافات بشر و عامل دوزخی شدن وی

قالوا ربّنا غلبت علینا شقوتنا .. أفحسبتم أنّما ... لاترجعون

ص: 276

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 5

5_ برخورد عناد آلود و بهانه جویانه با تعالیم آسمانی ، در پی دارنده گمراهی هدایت ناپذیر و مانع دستیابی به حق

انظر كيف ضربوا لك الأمثـل فضلوا فلا يستطيعون سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 7

7_ شیطان ، عامل جدا شدن آدمی از راه انبیا ، دوستی با افراد ناباب و گمراهی

یـ لیتنی اتخذت مع الرسول سبيلاً . یـ ویلتی لیتنی لم اتخذ فلاناً خلیلاً . لقد أضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 95 - 3,4

3- نقش ابلیس و سپاهیانش ، در گمراهی و شرک‌ورزی آدمیان

فکبکبوا فیها هم والغاون . و جنود إبلیس أجمعون

به دوزخ افکنده شدن ابلیس و سپاهیانش به همراه مشرکان و معبودهایشان، بیانگر مطلب یاد شده است.

4- ابلیس ، به تنهایی توانا بر فریب و گمراهی انسان ها نیست .

و جنود إبلیس أجمعون

وجود سپاهیان بسیار برای ابلیس _ که بر گمراه ساختن انسان ها سوگند یاد کرده _ گواه مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 99 - 1,2,4

1 - شکوه دوزخیان از نقش اصلی پیشوایان مجرم خویش در گمراهی آنان

و ما أضلّنا إلاّ المجرمون

2- دوستی مجرمان ، عامل گمراهی انسان ها

و ما أضلنا إلا المجرمون

4 - « عن أبي جعفر (ع) . . . وقوله « و ما أضلنا إلا المجرمون » يعنى المشركين الذين اقتدوا بهم هـ_وَلَاءِ فَاتَّبَعُوهُمْ عَلَىٰ شُرَكَهُمْ وَ هُم قَوْمٌ مَّحْمُودٌ (صلى الله عليه وآله) ليس فيهم من اليهود و النصارى أحد . . . و قولهم « و ما أضلنا إلا المجرمون » إذ دعونا إلى سبيلهم . . .

از امام باقر(ع) در باره سخن خداوند «و ما أضلنا إلا المجرمون» روایت شده که فرمود: این مجرمان همان مشرکانی بودند که گمراهان به آنها اقتدا کردند و در شرکشان از آنان پیروی نمودند و آنان گروهی از امت محمد(صلى الله عليه وآله) بودند و در بین آنان احدی از یهود و نصارا نبود . . و سخن آنان «و ما أضلنا إلا المجرمون» بدین معنا است که آن گاه که آنان ما را به راه خودشان دعوت کردند».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 222 - 5

5 - دروغ ، مادر گناهان و زاینده انحراف ها

آفاق ائیم

ص: 277

اختصاص به ذکر یافتن «إفک» از میان سایر گناهان و اصل قرار گرفتن برای «إثم» (تقدم آن بر إثم) می تواند مطلب یاد شده را افاده کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 227 - 5

5 - شعر در پرتو ایمان ، به دور از گمراهی و گمراه گری است .

و الشعراء يتبعهم الغاوان .. إلا الذين آمنوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 24 - 6,8

6 - نقش مهم شیطان در سد کردن طریق فطرت و منحرف ساختن مردم از خداوند یکتا

وزین لهم الشیطن اعم لهم فصدّهم عن السبیل

8 - شیطان ، عامل گمراهی انسان ها و محرومیت آنان از هدایت

وزین لهم الشیطن اعم لهم فصدّهم عن السبیل فهم لایهتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 15 - 13

13 - شیطان ، دشمن انسان و عامل گمراهی وی

إنّه عدوّ مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 39 - 4

4 - سرکشی و استکبار ، بی عدالتی و انحراف از حق است .

و استکبر هو و جنوده فی الأرض بغیر الحقّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 11

11 - انسان ، نیازمند به هدایت الهی است و در صورت بهره نجستن از آن گمراه می شود .

قل ربی أعلم من جاء بالهدی و من هو فی ضلّال مبین

برداشت یاد شده با توجه به این مطلب است که گمراهی بشر در برابر هدایت ارائه شده از سوی خداوند قرار گرفته است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 8,9

8 - پافشاری بر عقیده شرک آلود ، اضلال الهی را در پی دارد .

اتّبع الذین ظلموا أهواءهم .. فمن یهدی من أضلّ الله

تعبیر از «أشركوا» به «ظلموا» برای بیان این نکته است که آنان، با وجود دلایل زیاد و روشن برای اثبات وحدانیت خداوند، باز بر عقیده خویش پای فشردند و در نتیجه، به جایی رسیدند که به اضلال کیفری خداوند گرفتار آمدند.

ص: 278

9 - تبعیت جاهلانہ از هوای نفس ، در پی دارنده محرومیت از هدایت الہی و عامل غوطہور شدن در گمراہی است .

بل اتبع الذين ظلموا أهواءهم بغير علم فمن يهدي من أضلّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - لقمان - 31 - 6 - 8

8 - غنا و نغمه های مفسده انگیز ، ابزار کافران برای گمراه کردن مردم از راه خدا است .

و من الناس من يشتري لهو الحديث ليضلّ عن سبيل الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - لقمان - 31 - 21 - 9

9 - آداب و رسوم اقوام ، در هدایت و یا گمراہی نسل ها آنان ، تأثیری قابل توجّه دارد .

و إذا قيل لهم اتبعوا ما أنزل الله قالوا بل نتبع ما وجدنا عليه آباءنا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

14 - احزاب - 33 - 67 - 3, 1

1 - کافران ، در حال سوختن در آتش جهنم ، اعلام می کنند که مطیع بزرگان و رؤسای گمراه سازشان بودند .

إنّ الله لعن الكافرين... يوم تقلّب... وقالوا ربّنا إنّنا أطعنا سادتنا... فأ

3 - پیروی بی چون و چرا (و بی منطق) از بزرگان ، راهزن خرد دینی است .

ربّنا إنّنا أطعنا سادتنا و كبراءنا فأضلّونا السبيلا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 10

10 - ایمان نیاوردن به آخرت ، کیفر دارد و انسان را در وادی بس بی راهه قرار می دهد .

الذين لا يؤمنون بالآخرة في العذاب والضلال البعيد

آوردن موصول به جای اسم ظاهر (الكافرون) دلالت می کند که ایمان نیاوردن، علت گرفتاری در عذاب و واقع شدن در گمراہی دور و

دراز است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 20 - 2

2- ایمان چون نور، مایه هدایت و روشنایی و کفر، همچون ظلمت، مایه گمراهی و تاریک بینی

و لا الظلمت ولا النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 62 - 2

2- شیطان، از عوامل گمراهی انسان ها

و لقد أضلّ منكم جبلاً كثيراً

ص: 279

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 30 - 6

6 - مشرکان فریب خورده و پیشوایان شان در قیامت ، یکدیگر را به دست داشتن در گمراهی و انحراف از مسیر حق ، متهم خواهند کرد .

وَأَقْبَل بَعْضُهُمْ عَلَى بَعْضٍ يَتَسَاءَلُونَ . قَالُوا إِنَّا كُنَّا نَتُوتُنَا ... قَالُوا ... وَ مَا كَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 6

6 - نقش مؤثر پیشوایان گمراه در گمراهی توده ها و هم فکر و هم سان ساختن مردم با افکار و عقاید خویش

فَأَعْوَيْنَاكُمْ إِنَّا كُنَّا غُورِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 16

16 - هواپرستی ، موجب گمراهی و دوری از راه خدا است .

وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 8 - 17

17 - آیین شرک ، آیینی راه زن و گمراه کننده

وَجَعَلَ لِلَّهِ أَنْدَادًا لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 41 - 14

14 - پذیرش قرآن و عمل به راهنمایی های آن هدایت است و رد و انکار آن گمراهی و ضلالت .

فَمَنْ اهْتَدَى فَلِنَفْسِهِ وَ مَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - پافشاری در مخالفت با دین و تردید در حقانیت آن - باوجود مشاهده دلایل روشن - موجب گمراهی ابدی است .

كذلك يضللّ الله من هو مسرف مرتاب

مقصود از «مسرف» در این آیه، کسی است که در مخالفت با حق، پافشاری و اصرار فراوان دارد.

16 - گمراه شدن انسان از سوی خداوند ، نتیجه و پیامد کردار خود او است .

كذلك يضللّ الله من هو مسرف مرتاب

از این که خداوند از میان انسان ها، کسانی را گمراه می سازد که دست به اسراف می زنند و پیوسته در حق تردید روا می دارند، مطلب یاد شده به دست می آید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 280

3 - جدال بدون دلیل و برهان در آیات الهی (دین) ، موجب گمراهی و محرومیت ابدی از هدایت الهی است .

كذلك يضلّ الله من هو مسرف مرتاب . الذين يحـدلون في آيـت الله بغير سلطان آتـه

برداشت یاد شده، مبتنی بر این دیدگاه است که «الذین یجادلون ..» بدل برای «من» در آیه پیش باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - تصویر نادرست از زندگی دنیایی و اخروی ، منشأ اصلی انحراف ها ، خودکامگی ها و حق ستیزی ها است .

یـقوم . . . وإنّ الآخره هی دار القرار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نقش عملکرد جوامع ، در هدایت و گمراهی نسل آینده

و ما تفرقوا . . . إنّ الذین أورثوا الکتـب من بعدهم لفی شک منه مریب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - هدایت و ضلالت الهی نسبت به انسان ، نتیجه اعمال خود او است .

إنّما السبیل علی الذین یظلمون الناس و یبغون فی الأرض . . . و من یضلل الله

9 - ستم و تجاوز به حقوق مردم ، موجب محرومیت از هدایت و افتادن در گرداب گمراهی

و من یضلل الله . . . و تری الظـلمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - تقلید کورکورانه و تعصبات قومی ، از عوامل مهم گمراهی و انحرافات اعتقادی در طول تاریخ

و كذلك ما أرسلنا .. وإنا على آياتهم مقتدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 36 - 8

8 - گمراهی انسان و تسلط شیطان بر وی ، نتیجه عملکرد تباه کننده خود او است .

و من یعیس .. تقیض له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 2,8

2 - تأثیر حاکمان ، در هدایت و گمراهی مردمان

و نادى فرعون .. فاستخفّ قومه

8 - نقش اساسی و مؤثر تبلیغات در هدایت و گمراهی انسان ها

ص: 281

و نادى فرعون فى قومه . . . فاستخفّ قومه فأطاعوه

از این که فرعون توانست با تبلیغات خویش، قوم خود را به اطاعت وادارد، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 62 - 3

3- پیروی از شیطان، عامل انحراف و بازماندن از صراط مستقیم

و اتّبعون هـ_ذا صراط مستقیم . و لایصدنکم الشیطـن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 86 - 6

6- دلبستگی بیهوده به شفاعت غیر خدا، از عوامل گمراهی است .

و لایملک . . . الشفـعه إلاّ من شهد بالحقّ

خداوند، برای بازداشتن مشرکان از گمراهی، به آنان یادآور شده است که معبودهای دروغین آنها هرگز قدرت شفاعت ندارند. پس از ایشان قطع امید کنند و به حق روی آورند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 5 - 1

1- عبادت گران غیر خدا و حاجت طلبان از درگاه غیر او، گمراه ترین و سرگشته ترین انسان ها

و من أضلّ ممّن یدعوا من دون اللّٰه من لایستجیب له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 2 - 16

16- گناه، مایه تیرگی قلب و رخت بستن صلاح از فکر و اندیشه انسان *

کفر عنهم سیئاتهم و أصلح بالهم

میان سیئات و عدم صلاح قلب، می تواند رابطه علی و سببی باشد. از تقدم سیئات استفاده می شود که عامل فساد فکر و اندیشه، گناهان

است و با زدایش گناهان، اندیشه صلاح می یابد. این احتمال مبتنی است بر این که «بال» به معنای قلب باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 14 - 12

12- انسان، بدون برخورداری از هدایت پروردگار، گرفتار انحراف در بینش و گرایش خویش

أفمن كان على بينة من ربه زين له سوء عمله

از مقابله «من كان . . .» با «من زين...»، استفاده می شود که انسان ها به دو گروه عمده تقسیم می شوند: 1_ کسانی که برخوردار از دلایل الهی و هدایت وحی اند؛ 2_ گروهی که در قبال دسته اول قرار دارند و در نهایت به انحراف در بینش (زين له سوء عمله) و انحراف در گرایش (و اتبعوا أهوائهم) کشیده شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 282

8- وسوسه ، تزئین و القای آرمان های دروغین ، ابزار شیطان در منحرف ساختن انسان ها

إِنَّ الَّذِينَ ارْتَدَوْا... الشَّيْطَانَ سَوَّلَ لَهُمْ وَأَمَلَى لَهُمْ

مفهوم «آملی» ممکن است به معنای ایجاد آمال و آرزو باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 24 - 2، 1

1 - صاحبان زر و زور با نیرنگ های بزرگ خود ، تعداد بسیاری از مردم را گمراه کردند .

وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا

2- شرک و بت پرستی و دوری از رهنمود های پیامبران الهی ، گمراهی است .

وَقَالُوا لَا تَذَرُنَّ آلِهَتَكُمْ... وَقَدْ أَضَلُّوا كَثِيرًا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 37 - 2

2- پیشرفت و تکامل معنوی یا سقوط و انحطاط انسان ، در دست خود او است .

لَمَنْ شَاءَ مِنْكُمْ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَوْ يَتَأَخَّرَ

313- عوامل گمراهی ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 5

5- اغوای ابلیس از سوی خداوند ، کیفر تمرد وی از فرمان الهی بود .

رَبِّ بِمَا أُغْوَيْتَنِي

بی تردید، گمراه شدن ابلیس از جانب خداوند، پس از سرپیچی او از سجده بر آدم(ع) بود و این می رساند که این گمراهی، جنبه کیفری داشته است.

314- عوامل گمراهی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 5 - 17

17_ شیطان ، مترصد زمینه های مساعد برای نفوذ در انسان و منحرف ساختن او

لا تقصص رءیاک . . . فیکیدوا . . . إن الشیطن لالینس_ن عدو مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 1

1- ابلیس ، گمراه شدن خود از سوی خداوند را ، عامل زیبا نمایاندن زشتی ها و به گمراهی کشاندن همه انسان ها معرفی

ص: 283

کرد .

قال ربّ بما أغويتني لأزيننّ لهم في الأرض ولأغوينهم أجمعين

«با» در «بما» بای سببیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 4

4 - مستکبران ، دشمن سعادت و خوشبختی مردم و خواستار ضلالت و گمراهی آنان

و من الناس من یجـدل... لیضلّ عن سبیل اللّٰه

جمله «لیضلّ عن سبیل اللّٰه» به تقدیر «لیضلّ الناس عن سبیل اللّٰه» است؛ یعنی، جدال این گروه نادان و استکبارپیشه با توحید و یکتاپرستی و جلوگیری از گرایش مردم به آن، نه بدان جهت است که آنان خواستار سعادت مردم اند؛ بلکه بدان منظور است که مردم را از راه خدا - که راه خوشبختی است - بازدارند و آنان را به ضلالت و گمراهی سوق دهند.

315- عوامل گمراهی بلعم باعورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 176 - 12

12 - دنیاخواهی و هواپرستی بلعم باعورا موجب فاصله گرفتن او از آیات الهی و تکذیب آنها شد .

فانسُلخ منها... و لکنه أخلد إلى الأرض

جمله «و لکنه أخلد...» می تواند بیانگر علت «فانسُلخ منها» باشد. یعنی دنیاخواهی و هواپرستی بلعم باعورا باعث شد که از آیات الهی فاصله گیرد.

316- عوامل گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 4

4 - سامری ، موجب گمراهی بنی اسرائیل در غیاب موسی (ع) شد .

و أضلّهم السامریّ

«سامری» نام شخصی است که از قوم بنی اسرائیل بود و موجب گمراهی آنان گردید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 88 - 5

5 - شنیده شدن صدای گوساله از تندیس دست ساز سامری ، مایه فریفتگی بنی اسرائیل و باور به معبود بودن آن شد .

له خوار

ذکر هر یک از اوصاف گوساله، نشانگر دخالت آن در گرایش بنی اسرائیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 284

3- موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی، مقصر دانست.

قال یـهـرون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

«ما منعک...» استفهام انکاری است و گویای اعتراض موسی (ع) به هارون است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4- هارون (ع)، متهم به مخالفت با فرمان های موسی (ع) با سکوت و بی تفاوتی در برابر انحراف بنی اسرائیل

ما منعک... أفعصیت امری

«أفعصیت...» خطاب موسی (ع) به هارون (ع) است. ظاهر آیه چنین دلالت دارد که عصیان هارون از دستورات موسی (ع)، لااقل به عنوان اتهام از جانب موسی (ع) مطرح بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3- هارون (ع)، دارای مسؤولیت در قبال گمراه شدن بنی اسرائیل و گوساله پرستی آنان، از دیدگاه موسی (ع)

یـهـرون ما منعک... لا تأخذ بلحیتی و لا برأسی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- پرسش از انگیزه و هدف سامری در ساختن گوساله زرّین و گمراه ساختن مردم، از موارد بازخواست موسی (ع) از سامری

فما خطبک یـسـمری

«خطب» _ نزد برخی لغت دانان _ به معنای «سبب الأمر» است (لسان العرب). زمخشری آن را به معنای «طلب» دانسته است. در نتیجه «ماخطبک»؛ یعنی، سبب کار تو یا مطلوب و خواسته تو چه بوده است؟ معانی «شأن» و «أمر» نیز از جمله معانی ذکر شده برای این کلمه است (قاموس).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - ارتداد سامری ، سبب انحراف بنی اسرائیل بود .

فبذتها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 46 - 5

5 - نقش جدی درباریان و اطرافیان فرعون ، در انحراف و گمراهی مردمان

و لقد أرسلنا موسى بـ اىـ تنا إلى فرعون و ملایه

از این که «ملاً» در برنامه تبلیغی موسی (ع) هم طراز فرعون قرار گرفته اند، نقش اساسی آنان در انحراف مردم به دست می آید.

ص: 285

317- عوامل گمراهی جامعه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 4

4 - نقش مهم رهبری کفر، در گمراهی و انحراف ارکان جامعه

فتوئی برکنه

در صورتی که مراد از «رکن»، ارکان جامعه بوده و «باء» برای تعدیه باشد، از منتسب شدن انحراف ارکان جامعه، به شخص فرعون، مطلب یاد شده استفاده می شود.

318- عوامل گمراهی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 3

3- پس از اتمام حسابرسی اعمال اهل جهنم، شیطان آنان را سرزنش می کند و گمراهی آنان را معلول اندیشه و عمل خود آنان معرفی خواهد کرد.

وقال الشیطان لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ وَعْدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَعَدْتُكُمْ

مفسران، از جمله احتمالاتی که برای «قضی الأمر» برشمرده اند این است که وقتی به حسابهای اهل قیامت رسیدگی شد، شیطان به اهل جهنم چنین خطابی خواهد کرد.

319- عوامل گمراهی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 4

4_ گمراهی گریز ناپذیر سران کفر و شرک، پیامد برخورد های عناد آلود و بهانه جویانه آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

إِنْ هَذَا إِلَّا إِفْكَ. .. وَقَالُوا مَا هَذَا الرَّسُولُ ... إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

«فاء» در «فضّلوا» برای سببیت و در «فلا یستطیعون» تفسیریه است؛ یعنی، برخوردهای عناد آلود کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله) سبب گمراهی آنان بود و این گمراهی، موجب نیافتن راهی برای گریز از آن گردید.

320- عوامل گمراهی رهبران کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 9 - 4

4_ گمراهی گریز ناپذیر سران کفر و شرک ، پیامد برخورد های عناد آلود و بهانه جویانه آنان با قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ص: 286

إِن هَذَا إِلَّا إِفْكَ.. .. وَقَالُوا مَا هَذَا الرَّسُولُ... إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا

«فاء» در «فَضَّلُوا» برای سببیت و در «فَلَا يَسْتَطِيعُونَ» تفسیریه است؛ یعنی، برخورد های عناد آلود کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله) سبب گمراهی آنان بود و این گمراهی، موجب نیافتن راهی برای گریز از آن گردید.

321- عوامل گمراهی رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 22 - 2

2- رهبران مستکبر و پیروانشان، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فَقَالَ الضَّعْفُؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا... .. قَالُوا... .. وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللَّهَ

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او در صدد پاسخ گویی بر می آید.

322- عوامل گمراهی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 29 - 1

1 _ ظالمان در روز رستاخیز، دوستان ناباب را عامل گمراهی خود خواهند شمرد .

وَيَوْمَ يَعِضُّ الظَّالِمُ عَلَى يَدَيْهِ يَقُولُ يٰ لَيْتَنِي اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ... .. لَمْ أَتَّخِذْ فَلَانًا خَل

323- عوامل گمراهی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 11

11 - تنها فاسقان به سبب وجود مثلهایی در قرآن، به گمراهی کشانده می شوند .

وَمَا يَصْنَعُ إِلَّا الْفٰسِقِينَ

324- عوامل گمراهی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - زیبا جلوه گر شدن رفتار زشت فرعون در دیدگان خود او، سبب انحراف وی از راه اصلی هدایت و سعادت (ارائه شده از سوی موسی (ع)) گشت .

كذلك زين لفرعون سوء عمله و صدّ عن السبيل

ص: 287

جمله «وَصَدَّ عَنِ السَّبِيلِ» به منزله نتیجه برای جمله پیش است؛ یعنی، رفتار زشت فرعون در دیدگان او زیبا جلوه کرد و همین سبب شد که او راه اصلی هدایت را پیدا نکند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ذاریات - 51 - 39 - 5

5 - اقتدار حکومت فرعون، اغواگر او و بازدارنده وی از پذیرش پیام روشن موسی (ع)

فتوئی برکنه

در صورتی که «باء» برای بیان سببیت یا استعانت و «رکن» کنایه از ارکان اقتدار حکومت فرعون باشد، استفاده می شود که فرعون به اتکای همین نیروها، به مبارزه با موسی (ع) پرداخت و از پذیرش دعوت او سر بر تافت.

325- عوامل گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 79 - 1

1 - فرعون، نقش اساسی و تعیین کننده ای در گمراهی مردم خود داشت.

و أضلّ فرعون قومه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 33 - 7

7 - هشدار مؤمن آل فرعون به فرعونیان، درباره این که قتل موسی (ع) موجب گمراهی ابدی و علاج ناپذیر آنان خواهد شد.

أتقتلون رجلاً... و من یضلل الله فما له من هاد

برداشت یادشده به خاطر این نکته است که هشدار مؤمن آل فرعون نسبت به گمراه شدن آنان در مورد قتل موسی (ع) انجام پذیرفت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 39 - 7

7 - دنیاطلبی فرعونیان و تصویر نادرست آنها از زندگی دنیایی و اخروی، سبب انحراف و خودکامگی آنان شد.

ی قوم . . . وإنَّ الأخرة هی دار القرار

با توجه به یادآوری حقیقت زندگی در دنیا و آخرت از سوی مؤمن آل فرعون برای فرعونیان، برداشت بالا به دست می آید.

326- عوامل گمراهی قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 21 - 8

8 - صاحبان زر و زور، عامل اصلی گمراهی و کفر قوم نوح بودند .

ص: 288

و اتَّبِعُوا مَنْ لَمْ يَزِدْهُ مَالَهُ وَوَلَدَهُ إِلَّا خَسَارًا

327- عوامل گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 11

11_ زندگی دنیا عامل فریب خوردن کافران در نپذیرفتن آیات و پند نگرفتن از انذار انبیا

و غرتهم الحیوه الدنیا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 37 - 5

5_ جا به جایی ماه های حرام ، عاملی در جهت گمراهی کافران

إنما النسیء .. یضل به الذین کفروا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 48 - 3

3- مخالفت و عنادورزی کافران با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، با تمثیل و توصیف های ناروا ، در پی دارنده گمراهی علاج ناپذیر برای آنان

کیف ضربوا لک الأمثال فضلوا فلا یستطیعون سبیلاً

برداشت فوق بنابرین است که مراد از «سبیلاً» راه هدایت باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 74 - 1

1 - بی اعتقادی به جهان آخرت ، مهم ترین عامل انحراف و کجروی کافران

وإنّ الذین لایؤمنون بالأخره عن الصرط لن کبون

«نکوب» (مصدر «ناکبون») به معنای منحرف شدن است؛ یعنی، کسانی که به آخرت ایمان ندارند، قطعاً از راه راست، سخت منحرف اند.

گفتنی است که بیان ایمان به آخرت و اختصاص به ذکر یافتن آن، از میان مسائل گوناگون اعتقادی، بیانگر مطلب فوق است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 1

1 - کافران در قیامت ، خواهان شناسایی عاملان گمراهی خویش به منظور انتقام جویی از آنان

وقال الذین کفروا ربنا أرنا الذین أضلّنا .. نجعلهما تحت أقدامنا

328- عوامل گمراهی کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 289

2- رهبران مستکبر و پیروانشان، سرانجام در قیامت شیطان را مسبب اصلی گمراهی خویش قلمداد می کنند .

فَقَالَ الضَّعْفُؤَا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا... قَالُوا... وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قَضَى الْأَمْرَ إِنَّ اللَّهَ

ذکر سخنان شیطان در قیامت خطاب به گمراهان، پس از ذکر جریان مستکبران و پیروانشان، احتمال دارد از این جهت باشد که آنان گمراهی خویش را به شیطان نسبت می دهند و او در صدد پاسخ گویی بر می آید.

329- عوامل گمراهی مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 7

7 - سران و بزرگان گمراه، دارای نقشی بسزا در گمراهی مردم

إِذْ تَبَرَأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا

330- عوامل گمراهی مردم دوران ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 36 - 1

1- از دیدگاه حضرت ابراهیم (ع)، بت ها و بت پرستان عامل گمراهی بسیاری از مردم در عصر او بودند .

اجنبی و بنی أن نعبد الأصنام . ربّ إتهنّ أضللن كثيراً من الناس

331- عوامل گمراهی مستضعفان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 31 - 17

17 - مستکبران، عاملی برای انحراف مردم از دین الهی و مانع ایمان آنان، از دیدگاه مستضعفان

يقول الذين استضعفوا للذين استكبروا لولا أنتم لكتنا مؤمنين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مستکبران در قیامت، در رد نظر مستضعفان، خود آنان را مردمانی مجرم معرفی خواهند کرد.

وقال الذین استکبروا للذین استضعفوا نحن صدقناکم عن الهدی . . . بل کنتم مجرمین

3 - مستکبران، در قیامت، خود را مانع حق پذیری مستضعفان در دنیا نخواهند دانست.

قال الذین استکبروا للذین استضعفوا نحن صدقناکم عن الهدی بعد إذ جاءکم

4 - مستضعفان گمراه و مؤاخذه شده در قیامت، در دنیا از هدایت برخوردار بودند؛ لکن آن را نپذیرفته اند.

قال الذین استکبروا للذین استضعفوا نحن صدقناکم عن الهدی بعد إذ جاءکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 33 - 1

1 - مستضعفان در قیامت ، بی گناه دانستن مستکبران را در گمراه کردن دیگران ، مردود شمرده و آنان را عامل اصلی آن معرفی خواهند کرد .

بل کنتم مجرمین . وقال الذین استضعفوا للذین استکبروا بل مکر الیل والنهار إذ تأ

332- عوامل گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 86 - 5

5- تلاش مشرکان در قیامت برای دخیل شمردن معبود های دروغینشان در گمراهی خویش *

و إذا رء الذین أشركوا شركاءهم قالوا ربنا هـ_ؤلاء شركاؤنا الذین كنا ندعوا من دو

برداشت فوق، بر این احتمال استوار است که غرض مشرکان از نمایاندن معبودهای دروغین خویش، کاستن از بار گناه خویش و نهاندن آن بر دوش معبودها باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 2

2_ خداوند به روز رستاخیز ، خواستار پاسخ گویی معبود های مشرکان در باره علت گمراهی مشرکان و نقش آنان در این گمراهی

ویوم یحشرهم و ما یعبدون من دون اللّٰه فیقول ءأنتم أضللتم عبادی هولاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 18 - 4,5,6,10,11

4_ معبود های مشرکان در قیامت ، خود را از داشتن هر گونه نقشی در گمراهی مشرکان ، تبرئه کرده و آن را تکذیب خواهند کرد .

ءأنتم أضللتم عبادی . . . قالوا سبح_نک ما کان ینبغی لنا أن نتخذ من دونک من اولیاء

5_ اظهار شگفتی و اعلام انزجار معبود های مشرکان در قیامت ، از معبود قرار گرفتن خودشان از سوی مشرکان و یا نقش داشتن آنان در گمراهی دیگران

فَيَقُولُ أَأَنْتُمْ أَضَلَلْتُمْ عِبَادِي هَؤُلَاءِ .. قَالُوا سَبِّحْ نَك

جمله «سبحانک» و یا «سبحان الله» در دو مورد به کار می رود: 1_ آن گاه که سخن شگفت آوری شنیده شود و شنونده بخواهد اظهار شگفتی کند. 2_ آن گاه که سخنی بسیار زشت و ناروایی شنیده شود و شنونده بخواهد از آن اعلان براءت و اظهار انزجار کند و واکنش منفی از خود نشان دهد (برگرفته از لسان العرب).

6_ معبود های مشرکان در پاسخ به سؤال خداوند در قیامت ، عامل انحراف و گمراهی مشرکان را ، برخورداری آنان و پدرانیشان از رفاه بسیار و از یاد بردن خدا خواهند دانست .

وَل_ كُن مَّتَّعْتَهُمْ وءِآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ

ص: 291

«ل_کن» _ که در استدراک به کار می رود _ در آیه شریفه برای رد این اتهام است که معبودها در گمراهی مشرکان مؤثر بودند و نیز برای بیان علت های واقعی این انحراف است که در این آیه، به دو عامل اشاره شده است: 1_ رفاه (که موجب فراموشی خدا است) (متّعتهم.. الذکر). 2_ رفتار هلاکت بار آنان (و کائوا قوماً بوراً).

10 _ معبود های مشرکان در روز رستاخیز ، عامل انحراف مشرکان را ، کردار و رفتار هلاکت بار خود آنان معرفی خواهند کرد .

ول_کن . . . و کائوا قوماً بوراً

«بور» یا جمع «بائر» (به معنای هالک) و یا مصدر (به معنای هلاک) است. در صورت دوم، صفت بودن آن برای «قوماً»، از باب مبالغه خواهد بود.

11 _ گمراهان (مشرکان و . . .) ، خود عامل اصلی گمراهی خویش اند .

أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ . . . وَلَـكِن مَّتَّعْتَهُمْ وءَابَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 19 - 2

2 _ ادعای مشرکان در باره نقش داشتن معبودهایشان در گمراهی آنان ، مورد تکذیب همان معبود ها در قیامت

فَقَدْ كَذَّبَكُمْ بِمَا تَقُولُونَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنكبوت - 29 - 63 - 15

15 - نیندیشیدن مشرکان در آیات و دلایل وحدانیت خداوند ، باعث انحراف آنان از حق است .

لَيَقُولَنَّ اللَّهُ فَأَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ . . . وَلَئِن سَأَلْتَهُمْ مَنْ نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأُحْيَا بِهِ الْأَرْضَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 28 - 4,3,2,1

1 - تلاش مشرکان فریب خورده برای تبرئه خویش از هرگونه نقش داشتن در امر گمراهی خود

قَالُوا إِنَّا كُنَّا نَتَّبِعُ آلَآدَمَ الْأُولَىٰ

2 - مشرکان فریب خورده ، پیشوایان خود را مسؤول گمراهی خویش در قیامت معرفی خواهند کرد .

3 - پیشوایان شرک با تظاهر به خیرخواهی، عامل اصلی فریب خوردن و دور شدن از مسیر خیر و حق در دیدگاه مشرکان گمراه شده

قالوا إنکم کنتم تأتوننا عن الیمین

«یمین» می تواند مشتق از «یمن» (خیر و برکت) باشد. بر این اساس، معنای آیه چنین می شود: شما از سر خیرخواهی به سراغ ما می آمدید. اما متعدی شدن فعل «تأتوننا» به «عن» - که برای مجاوزت است - موجب می شود که این کلمه متضمن معنای «تصددنا» - که متناسب با معنای مجاوزت است - باشد. بر این اساس، پیام اصلی آیه چنین خواهد بود: شما بودید که در ظاهر از سر خیرخواهی به سراغ ما آمده و ما را از مسیر حق و خیر گمراه می کردید.

4 - مشرکان گمراه شده، در قیامت اعمال قدرت سران شرک را عامل گمراهی و فریب خود معرفی خواهند کرد.

قالوا إنکم کنتم تأتوننا عن الیمین

برداشت یاد شده براساس این دیدگاه است که «یمین» (جهت راست) کنایه از قدرت و قوت باشد؛ زیرا معمولاً سمت راست

قوی تر است. از این رو بیشتر مردم کارهای مهم و سنگین را با دست راست انجام می دهند. گفتنی است که دو آیه بعد (و ما کان لنا علیکم من سلطان) و نیز آمدن واژه «یمین» به این معنا در آیه 93 همین سوره (فراغ علیهم ضرباً بالیمین) مؤید مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 29 - 1,2

1 - پیشوایان شرک، در روز رستاخیز در برابر اتهام داشتن نقش در فریب و گمراهی مشرکان، به دفاع برخاسته و به تبرئه خود خواهند پرداخت.

قالوا إنکم کنتم تاتوننا .. قالوا بل لم تکنوا مؤمنین

2 - پیشوایان شرک، در گفت و گو با مشرکان فریب خورده در روز رستاخیز، سوء اختیار خود آنان را عامل گمراهی شان معرفی خواهند کرد.

قالوا بل لم تکنوا مؤمنین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 30 - 1,2,3

1 - پیشوایان شرک در قیامت، هرگونه اعمال زور و سلطه از ناحیه خود را برای به گمراهی کشاندن مشرکان، مردود خواهند دانست.

و ما کان لنا علیکم من سلطن

2 - پیشوایان شرک، عامل اصلی گمراهی مشرکان را، روح طغیان و حق ناپذیری خود آنان معرفی خواهند کرد.

بل کنتم قومًا طَغین

3 - سران شرک در قیامت، بدون اجبار به نقش خود در گمراهی مشرکان اقرار خواهند کرد.

و ما کان لنا علیکم من سلطن بل کنتم قومًا طَغین

برداشت یاد شده از آن جا است که پیشوایان شرک، در پاسخ به اتهام داشتن نقش در گمراهی مشرکان، تنها به اجبار نکردن بر گمراهی اکتفا کرده و اصل نقش داشتن خود را نفی نخواهند کرد. پذیرش دست داشتن در گمراهی مشرکان در دو آیه بعد (فأغویناکم إنا كنا غاویین)، مؤید این برداشت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 31 - 3

3 - پذیرش مقصر بودن و داشتن نقش در گمراهی مشرکان ، از سوی پیشوایان شرک در عرصه قیامت

فَحَقَّ عَلَيْنَا قَوْلَ رَبِّنَا إِنَّا لَذَانِقُونَ

این که پیشوایان شرک، خود را در استحقاق عذاب الهی شریک می دانند، حاکی از پذیرش نوعی از مسؤولیت در گمراهی مشرکان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 1,5

1 - اعتراف سران شرک به دست داشتن خود در گمراهی توده های مشرک

فَأَعْوَيْنَاكُمْ

ص: 293

5 - پیشوایان شرک در عرصه قیامت ، گمراهی خود را ، عامل انحراف دیگران معرفی خواهند کرد .

فأغوينكم إنا كنا غـوین

برداشت یاد شده به خاطر تعلیل بودن جمله «إنا كنا غـوین» برای جمله پیشین (فأغويناكم) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - ق - 50 - 27 - 7

7_ شیطان ، مدعی طغیان گری مشرکان ، در نتیجه گمراهی عمیق خودشان و نه اغواگری های او

قال قرينه ربنا ما أطعته ولـكن كان في ضلـل بعيد

333- عوامل گمراهی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 5

5 - آگاه نبودن اهل نفاق به سود و زیان واقعی خویش ، عامل اختیار کردن ضلالت و از دست دادن هدایت

أولئك الذين اشتروا الضلله .. و ما كانوا مهتدين

جمله «ما كانوا مهتدين» عطف بر جمله «اشتروا الضلله بالهدى» است و به منزله علت برای آن می باشد; یعنی: چون به سود و زیان واقعی خویش راه نیافتند، به چنین تجارتی دست زدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 2 - 4

4 - انحرافات منافقان ، نتیجه سوگند های دروغ آنان

اتخذوا ایمهم جنة فصدوا عن سبيل الله

مطلب یاد شده از تفریع «فصدوا..» بر «اتخذوا...» به دست می آید.

334- عوامل مصونیت از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 130 - 12

12 - لزوم هشیاری در برابر جلوه های فریبنده دنیا برای مصون ماندن از گمراهی

وغرتهم الحیوه الدنیا

335- فرجام گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 23 - 10

ص: 294

10 - انتخاب آزادانه راه انحراف ، منتهی به گمراهی و کج روی اجتناب ناپذیر

أفرءیت من اتّخذ إل_هه هو یه و أضلّه الله علی علم

336- فضایل معرضان از رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 17 - 5

5- کسانی که از عبادت طاغوت و اطاعت سردمداران ضلالت ، پرهیز کرده و به خدا روی آورند و توبه کنند ، شایسته بشارت الهی اند .

و الذین اجتنبوا الط_غوت أن یعبدوها و أنابوا إلى الله لهم البشری

337- قانونمندی گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 17، 14

14 _ هدایت و ضلالت ، دارای نظامی قانونمند

و الله اركسهم بما كسبوا اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله و من یضلل الله فلن تجد

17 _ امید برخی از مؤمنان صدر اسلام به هدایت منافقان ، برخاسته از عدم شناخت سنن الهی در هدایت و گمراهی

فما لكم فی المنافقین . . . اتریدون ان تهدوا من اضلّ الله و من یضلل الله فلن تجد

338- قرآن و گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 68 - 12

12 _ تأثیر منفی قرآن در برخی مردمان ، برخاسته از کفرورزی و طغیانگری آنان

و لیزیدن كثيراً منهم ما أنزل إليك من ربك طغیناً و کفراً

339- کیفر اخروی رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - پیشوایان گمراهی ، با مجازات دنیوی از مجازات اخروی معاف نخواهند شد .

فی الحیوه ... لامساس وإنّ لك موعداً لن تخلفه

ص: 295

340- کیفر دنیوی رهبران گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 97 - 7

7 - پیشوایان گمراهی ، با مجازات دنیوی از مجازات اخروی معاف نخواهند شد .

فی الحیوه . . . لامساس وإنّ لک موعداً لن تخلفه

341- کیفر گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 20

20 _ عقوبت سنگینتر ، بازتاب ضلالت افزونتر

قل هل انبئکم بشرّ من ذلک مثوبه . . . اضل عن سواء السبیل

342- گمراهی آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 74 - 1

1 _ پدر ابراهیم، آزر و قوم او مردمی بت پرست و گمراه بودند.

و إذ قال إبرهیم لأبیه ءازر أتتخذ أصناما

343- گمراهی آشکار

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 14

14 - شرکورزی ، گمراهی آشکار و بی نیاز به دلیل

و من هو فی ضلّـل مبین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که روی سخن در این بخش از آیات، با اهل شرک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 8،13

8 - مشرکان ، به دلیل عبادت معبودانی عاجز از هرگونه آفرینندگی ، در گمراهی آشکارند .

ماذا خلق الذين من دونه بل الظالمون في ضلال مبين

13 - همه ظالمان ، در گمراهی آشکارند .

ص: 296

بل الظالمون فی ضلّال مبین

«الظالمون»، جمع و دارای الف و لام است و در جای خود گفته شده که این گونه جمع ها، عمومیت را می رساند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 6

6 - تمرد از فرمان خدا و پیامرش ، گمراهی آشکاری را در پی دارد .

و من يعص الله ورسوله فقد ضلّ ضلّالاً مبيناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 24 - 1,2

1 - مؤمن انطاکیه به مردم اعلان کرد : شرک و پرستش غیر خدا ، گمراهی آشکاری است .

ءاتخذ من دونه ءالهه . . . إني إذا لفي ضلّال مبین

«إذا» در آیه شریفه برای جواب و جزای مقدر است و تقدیر آن چنین می باشد: «إن اتّخذت من دون الله ءالهه أكن فی ضلال مبین»؛ یعنی، اگر من به جز خدا معبود دیگری بگیرم، در گمراهی آشکاری به سر خواهم برد.

2 - شرک و پرستش غیر خدا ، گمراهی آشکاری است .

إني إذا لفي ضلّال مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 22 - 16,17

16 - کسانی که قلبشان دچار قساوت بوده و دلشان سخت می باشد ، در گمراهی شدید و آشکاری به سر می برند .

فويل للّٰقِ سیه قلوبهم من ذکر الله أولئك فی ضلّال مبین

آشکار بودن ضلالت سنگدلان، می تواند به خاطر شدید و بسیار بودن آن باشد؛ به گونه ای که این حقیقت برای همگان محرز و انکارناپذیر است.

17 - قساوت قلب و خدا فراموشی ، نشانه گمراهی سخت و آشکار

فویل للّقـسیه قلوبهم من ذکر اللّٰه اُولـئک فی ضلـل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 7

7- از دست دادن استعداد هدایت پذیری ، آشکارترین نوع ضلالت و گمراهی است .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدي العمی و من کان فی ضلـل مبین

جمله «و من کان..» گویا به منزله عطف تفسیری برای قسمت قبل است؛ یعنی، شخصی که حق را نشنود و راه هدایت را نبیند، در گمراهی آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 9

9- مردم جزیره العرب پیش از بعثت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) ، در گمراهی آشکاری به سر می بردند .

وإن کانوا من قبل لفی ضلـل مبین

ص: 297

«إن» در «وإن كانوا» مخفف از مثقله است؛ یعنی، «وإنهم كانوا من قبل لفي ضلال مبين»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 8

8 - انحراف منافقان، آشکار برای هر بیننده ای

و رأيتهم يصدون

خطاب در «رأيتهم» عام است و اختصاص به بیننده ای خاص ندارد.

344- گمراهی آشکار کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 29 - 7

7 - کافران لجوج و تکذیب گر، در گمراهی آشکار قرار دارند.

فستعلمون من هو في ضلّ مبين

345- گمراهی ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 2

2_ ابلیس به تلافی گمراه شدن خویش، با کمین کردن در صراط مستقیم، بر گمراه کردن مردم مصمم شد.

فبما أغويتني لأقعدن لهم صراطك المستقيم

کلمه «باء» در «فبما أغويتني» سببیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 39 - 3, 1

1- ابلیس، گمراه شدن خود از سوی خداوند را، عامل زیبا نمایاندن زشتی ها و به گمراهی کشاندن همه انسان ها معرفی کرد.

قال ربّ بما أغويتني لأزيننّ لهم في الأرض ولأغوينهم أجمعين

«با» در «بما» بای سببیه است.

3- ابلیس ، معترف به گمراهی خود بود .

قال ربّ بما أغويتني

346- گمراهی اجداد قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 298

1- قوم ابراهیم و نیاکان آنان ، در گمراهی آشکار قرار داشتند .

قال لقد كنتم انتم و اباؤکم فی ضلّـل مبین

347- گمراهی اخروی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 27 - 18

18- « عن أبی عبدالله جعفر بن محمد (ع) قال : . . . ان الله تبارک و تعالی یضللّ الظالمین یوم القیامه عن دار کرامته . . . کما قال عزّوجلّ : « و یضللّ الله الظالمین و یفعل الله ما یشاء » . . . ;

از امام صادق(ع) روایت شده است که فرمود: همانا خداوند _ تبارک و تعالی _ ستمگران را در روز قیامت از سرای کرامت خویش گمراه می کند . . . چنان چه می فرماید: « یضللّ الله الظالمین . . . »

348- گمراهی اخروی فاسقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 109 - 8

8 _ گمراهی و سرگردانی فاسقان در قیامت *

والله لایهدی القوم الفسقین . یوم یجمع الله الرسل

برداشت فوق بر این اساس است که «یوم» ظرف برای «لایهدی . . .» در آیه قبل باشد.

349- گمراهی اخروی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 66 - 1

1 - توانایی خداوند بر عذاب کافران ، به گونه ای که آنان با از بین رفتن چشم ها و نوردیدگانشان ، راه معمول خود را پیدا نکرده و از پیمودن راه درست محروم خواهند شد .

و لو نشاء لطمسنا علی أعینهم فاستبقوا الصراط فانّی یبصرون

«طمس» (مصدر «طمسنا») به معنای از بین بردن آثار و شواهد چیزی است و مقصود از «لطمسنا علی أعینهم» از بین بردن کامل عضو چشم و یا نور و بینایی آن می باشد. مراد از «الصراط» نیز راه معمول و متداولی است که افراد آن را طی می کنند.

ص: 299

350- گمراهی اخروی کوردلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 1

1- کوردلان در دنیا، در آخرت نیز نابینا و راه گم کردگانند .

و من كان في هـذِهِ اعمى فهو في الآخرة اعمى و اضلّ سبيلاً

351- گمراهی از حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 75 - 22

22_ لزوم ریشه یابی و تحلیل زمینه های گریز از حق و گرایش به عقاید شرک آلود و انحرافی

انظر كيف نبين لهم الايت ثم انظر انى يؤفكون

کلمه «انى» گاه به معنای «من این» بکار می رود، بنابراین جمله «ثم انظر . . .» می تواند فرمان به تأمل و اندیشه در منشأ انحراف بنی اسرائیل باشد.

352- گمراهی از دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - انسان - 76 - 3 - 9

9- پیمودن راه دین ، شکر نعمت خداوند و انحراف از آن ، ناسپاسی او است .

إِنَّا هَدِينَا السَّبِيلَ إِمَّا شَاكِرًا وَإِمَّا كَفُورًا

353- گمراهی از سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 26 - 16

16 - هواپرستی ، موجب گمراهی و دوری از راه خدا است .

و لا تتبع الهوى فيضلّك عن سبيل الله

354- گمراهی از صراط مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 2

2_ ابلیس به تلافی گمراه شدن خویش، با کمین کردن در صراط مستقیم، بر گمراه کردن مردم مصمم شد.

ص: 300

فبما أغویتی لأفعدن لهم صرطک المستقیم

کلمه «باء» در «فبما أغویتی» سببیه است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 44 - 5

5- پرستش شیطان ، انحراف از راه راست و متعادل است .

فَاتَّبِعْنِي أَهْدِك صِرْطًا سَوِيًّا . . . لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 8

8 - شرک و بت پرستی ، گمراهی و انحراف از صراط مستقیم است .

فَلَا يَنْزَعُكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعِ إِلَى رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مَّسْتَقِيمٍ

355- گمراهی اشراف قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 2

2_ نوح (ع) ، پس از تلاش های ناموفق خویش ، این احتمال را موجه دانست که خداوند خواسته تا اشراف و سران قومش ، به ورطه ضلالت و گمراهی سقوط کنند .

و لا يَنْفَعُكُمْ نَصْحِي . . . إِنْ كَانَ اللَّهُ يَرِيدُ أَنْ يُغْوِيَكُمْ

«إِنْ» در «إِنْ كَانَ اللَّهُ . . .» شرطیه است و جمله «لَا يَنْفَعُكُمْ . . .» به منزله جواب برای آن می باشد. گرچه این احتمال نیز که مخففه از مثقله باشد بعید به نظر نمی رسد. بر این اساس جمله «إِنْ كَانَ اللَّهُ» بیانگر آن است که نوح(ع) به ایمان نیاوردن قومش اطمینان پیدا کرده بود. قابل ذکر است که نیامدن «لام» در خبر «إِنْ» مخففه، به خاطر مشتبه نشدن آن با «إِنْ» نافییه است.

356- گمراهی اصحاب الجنه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 26 - 4

4 - باغداران یمنی، به هنگام مشاهده باغ ویران شده خویش، بی درنگ به اشتباه خود پی برده و از کار محروم ساختن مستمندان پشیمان گشتند و خود را مردمی گمراه یافتند.

فَلَمَّا رَأَوْهَا قَالُوا إِنَّا لَضَالُّونَ

برداشت یاد شده، مبتنی بر این نکته است که مقصود از «ضالون» گمراهی اصطلاحی (گمراهی از راه حق و حقیقت) باشد. گفتنی است کلمه «لَمَّا» در اصطلاح بیانگر اقتراان جواب به شرط و افاده کننده فور و بداهت است.

ص: 301

357- گمراهی اصحاب شمال

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 92 - 3

3 - تکذیب و گمراهی ، دو ویژگی اصلی اصحاب الشمال

وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمَكْذِبِينَ الضَّالِّينَ

برداشت یاد شده، به خاطر این نکته است که در توصیف اصحاب الشمال به جای ذکر همین عنوان، وصف «المکذبین الضالین» آمده است.

358- گمراهی اعراض از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 5

5 - روی گردانی از یاد خدا ، ضلالت و گمراهی آشکار است .

و من يعيش عن ذکر الرحمن . . . و من كان في ضلال مبين

از ارتباط آیه فوق با جمله «و من يعيش عن ذکر الرحمن» (در آیات پیشین) مطلب بالا استفاده می شود.

359- گمراهی اکثریت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 116 - 3،5

3_ اغلب مردم زمین، گمراه و تابع گمانهای نادرست در عقاید خود هستند.

وإن تطع أكثر من في الأرض يضلوك عن سبيل الله

5_ کمی رهپویان راه خدا نباید موجب تزلزل رهپویان در برابر اکثریت مردم گمراه گردد.

وإن تطع أكثر من في الأرض يضلوك

360- گمراهی اکثریت انسان ها

7- سوگند ابلیس برای به دست گرفتن زمام امور و منحرف ساختن فرزندان آدم (ع) - جزاندکی از آنان - در صورت مهلت خداوند به وی تا روز قیامت

لئن أخرجتن إلى يوم القيامة لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

12- ابلیس ، علی رغم سوگند و تصمیم قطعی بر گمراه کردن ذریه آدم (ع) ، بر ناتوانی خویش از تسلط بر گروه اندکی از آنان اعتراف کرد

لأحتنكن ذريته إلا قليلاً

361- گمراهی امت ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 36 - 6

6- برخی از امت ها با اعزام انبیا به سوی آنان ، هدایت یافتند و برخی دیگر بر گمراهی خود باقی ماندند .

فمنهم من هدی الله و منهم من حقت علیه الضلله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 8

8 - امداد های الهی برای امت ها در برهه های خاص ، به معنای معاف شدن آنان از آزمون ها و فتنه ها در مراحل بعد نیست .

قد أنجینکم . . . فإنا قد فتنا قومک من بعدک

362- گمراهی امت های ظالم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 131 - 7

7_ مشیت الهی به شقاوت و ضلالت امتهای ستمگر پس از اتمام حجت بر ایشان تعلق می گیرد.

و من یرد أن یضله . . . یجعل الله الرجس ... ذلک أن لم یکن ربک مهلک القرى بظلم

مراد از هلاکت در آیه، شقاوت و ضلالتی است که در آیات قبل از آن سخن به میان آمده بود.

363- گمراهی انسان ها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 40 - 3

3- همه انسان ها ، حتی بندگان خالص خدا ، در معرض فریب و آراسته نمودن زشتی ها توسط ابلیس

لأغویئهم أجمعین . إلا عبادک منهم المخلصین

جمله «إلا عبادک منهم المخلصین» استثنا از جمله «لأغویئهم أجمعین» است نه جمله «لأزیننّ لهم . . .» ؛ یعنی، ابلیس از گمراهی

بندگان خالص خدا ناتوان است، ولی به سراغ همه می رود و در صدد وسوسه همگان برمی آید. گفتمنی است آیه 200 سوره «اعراف»_ که درباره وسوسه گری شیطان برای پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله) است_ مؤید همین حقیقت است (و إما ینزعنک من الشیطان نزع فاستعد بالله).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - ص - 38 - 82 - 3

ص: 303

3- گمراه کردن همه انسان ها ، هدف و فلسفه مهلت خواهی ابلیس از خداوند بود .

قال رب فأنظرنی الی یوم یبعثون . قال فإِنَّک من المنظرین ... قال فبِعزَّتک لأغوینهم

از این که ابلیس، پس از مهلت خواهی از خداوند و پذیرش این خواسته از سوی او، اعلام کرد که بر گمراه کردن مردم مصمم گشته است؛ می توان به دست آورد که هدف اصلی او از این درخواست، همان گمراه سازی بنی آدم بوده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 21 - 2

2- هدایت شدن یا گمراه گشتن مردمان ، خارج از قلمرو توانایی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل إني لا أملك لكم ضراً ولا رشداً

«ضراً» در مقابل «نفع» و «رشد» در مقابل «غی» است و در این آیه، هر یک از آن دو واژه _ به لحاظ معنا _ می تواند قرینه برای دیگری باشد؛ یعنی، «ضراً» قرینه باشد که مقصود از «رشد»، ضلالت است و «ضراً» قرینه بر این باشد که مراد از «رشد»، نفع است.

364- گمراهی اهل انطاکیه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - یس - 36 - 24 - 3

3- مردم انطاکیه ، در گمراهی آشکاری بسر می بردند .

إني إذا لفي ضلّ مبين

365- گمراهی اهل بابل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 12

12 _ اهل بابل به سبب پندار ربوبیت برای اجرام آسمانی و پرستش بتها، گمراه بودند.

أَتتخذ أصناما ... کوکبا ... القمر ... القوم الضالین

به گفته بسیاری از مفسران، احتجاج ابراهیم(ع) با مشرکان در سرزمین بابل روی داده است.

366- گمراهی اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 24 - 3

3_ احساس مصونیت از خلود در آتش دوزخ ، عامل فریب و گمراهی اهل کتاب

ثم يتولى فريق . . . ذلك بانهم قالوا لن تمسنا النار . . . و غرهم

ص: 304

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 83 - 1

1_ انحراف اهل کتاب از دین خدا (ایمان به پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) و یاری آن حضرت)

افغیر دین الله یبغون

با توجه به آیات قبل که درباره اهل کتاب بوده است؛ این آیه اشاره به آنان دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 98 - 3

3_ لزوم اعتراض ، در برابر کجروی های کافران و اهل کتاب

قل یا اهل الکتاب لم تکفرون بایات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 2

2_ اهل کتاب به دلیل کفرشان به قرآن و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بازداری مردمان از پیوستن به اسلام ، منحرفانی سخت گمراه

إنّ الذین کفروا و صدوا عن سبیل الله قد ضلوا ضللاً بعیداً

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا ..» به قرینه آیات پیشین (153 به بعد) آن گروه از اهل کتاب هستند که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نپذیرفتند و قرآن را وحی الهی ندانستند؛ و مراد از «سبیل الله» به دلیل آیات گذشته دین اسلام است.

367- گمراهی با علم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 209 - 5

5_ لغزش ، پس از علم ، پذیرفتنی نیست .

و لا تتبعوا .. فان زللتم من بعد ما جاءتکم البینات

368- گمراهی بت پرستی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 74 - 12

12_ بت پرستی گمراهی آشکار است.

إني أريك وقومك في ضلال مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 75 - 3

3_ ابراهيم(ع) به دليل مشاهده ملكوت آسمانها و زمين بت پرستی را گمراهی آشکاری می دید.

ص: 305

ینی آرئک و قومک فی ضلل مبین. و کذلک نری ابرهیم

جمله «و کذلک نری» احتمالاً در صدد بیان سبب و زمینه گفته های ابراهیم(ع) در آیه قبل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 4

4_ شرک (اعتقاد به ربوبیت غیر خدا) آیینی باطل و بت پرستی ضلالت و گمراهی است .

فذلکم اللّٰه ربکم الحق فماذا بعد الحق إلا الضلل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 5

5- شرک و بت پرستی ، بدترین و عمیق ترین نوع گمراهی

ذلک هو الضلّال البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 8

8- شرک و بت پرستی ، گمراهی و انحراف از صراط مستقیم است .

فلا ینزعنک فی الأمر و ادع الی ربّک إنّک لعلی هدّی مستقیم

369- گمراهی بدعت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 8

8- دنیامداری ، شرک ، بدعت در دین ، ظلم و سیاه کاری است .

أم لهم شرک_ؤا . . . وإنّ الظّالمین لهم عذاب ألیم

370- گمراهی بدنمایاندین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- ترجیح دهندگان دنیا بر آخرت و سد کنندگان راه خدا و کج جلوه دهندگان آن در نهایت گمراهی هستند .

الذین يستحبون الحیوه الدنيا علی الآخره و یصدون عن سبیل الله و ییغونها عوجاً

371- گمراهی بلعم باعورا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 306

6_ بلعم باعورا پس از دور شدن از معارف الهی به دام شیطان گرفتار و از گمراهان شد .

فأتبعه الشیطن فکان من الغاوین

«غوایه»، مصدر «غاوین» به معنای گمراه شدن است.

372- گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 211 - 1

1_ تخلف و انحراف بنی اسرائیل ، علی رغم ارائه آیات روشن و معجزات الهی به آنان

کم اتیناهم من ایه یتنه و من یدل نعمه الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 13 - 2

2_ کفر و گمراهی بنی اسرائیل به علت نقض پیمان های الهی

فمن کفر بعد ذلك منکم فقد ضل . . . فبما نقضهم ميثقهم لعنهم

به مقتضای آیه قبل (و لقد اخذ الله . . . فمن کفر بعد ذلك منکم فقد ضل سواء السبیل)، نقض میثاق الهی، کفر و گمراهی است. و آیه

مورد بحث، بنی اسرائیل را نقض کننده پیمان الهی معرفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 149 - 2

2_ بنی اسرائیل پس از آگاهی به گمراهی خویش ، از گوساله پرستی توبه کردند و به گناه خویش معترف شدند .

قالوا لئن لم یرحمنا ربنا و یغفر لنا لنکونن من الخسرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 4

4- قوم موسی در انواع ظلمت ها گرفتار بودند .

أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 2

2- موسی (ع) در میقات و از طریق وحی ، بر امتحان شدن بنی اسرائیل در غیاب او و گمراه شدن آنان آگاهی یافت .

و عجلت إلیک . . . فإنا قد فتنا قومک من بعدک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 86 - 7

ص: 307

7- بنی اسرائیل ، بدون این که در تحقق وعده خداوند (اعطای تورات) به آنان تأخیری شده باشد ، به گمراهی تن در دادند .

ألم يعدكم ربكم .. أفضال عليكم العهد

استفهام در «أفضال» انکاری است. و «عهد» به معنای زمان است. (قاموس) و مراد زمان تحقق وعده ای است که «ألم يعدكم» بر آن دلالت داشت، و ممکن است مراد از «عهد» زمان دوری موسی (ع) باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 1

1- انحراف و گوساله پرستی بنی اسرائیل در زمان غیبت موسی (ع) ، علی رغم هشدار های هارون (ع) صورت گرفته بود .

و لقد قال لهم هرون من قبل

«من قبل»؛ یعنی، پیش از بازگشت موسی (ع) از میقات.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 49 - 5

5- بنی اسرائیل در عصر فرعون ، گرفتار انحراف در عقیده و عمل و نیازمند هدایت از سوی خدا

و لقد آتينا موسى الكتـب لعلهم يهتدون

«هم» در «لعلهم» کنایه از بنی اسرائیل است و ارجاع آن به فرعون و طایفه او، درست نیست؛ زیرا نزول تورات، بعد از هلاکت آنها بود.

373- گمراهی بی تقوایان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- اعراف - 7 - 202 - 2,3,6

2_ شیاطین ، بی تقوایان را به گمراهی می کشانند و آنان را در ضلالت فرو می برند .

و إخوانهم يمدونهم في الغي

ضمیر فاعلی در «یمدونهم» به شیاطین بر می گردد و ضمیر مفعولی به «اخوان»، یعنی «و اخوان الشیاطین یمدهم الشیاطین فی الغی». «مد» (مصدر یمدون) به معنای کشیدن است و آوردن «فی» به جای «إلی» برای رساندن این معناست که شیطان بی تقوایان را به عمق گمراهی می برد.

3_ شیطان پس از گمراه ساختن بی تقوایان آنان را در راه نمی کند و همچنان در منجلاب گمراهی نگه می دارد .

ثم لا یقصرون

برداشت فوق مبتنی بر این است که ضمیر در «لا یقصرون» به شیطان بازگردانده شود. «اقصار» (مصدر یقصرون) به معنای دست برداشتن است.

6_ پافشاری مشرکان و بی تقوایان پیرو شیطان به گمراهی خویش

ثم لا یقصرون

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «لا یقصرون» به مشرکان و بی تقوایان برگردانده شود.

ص: 308

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - توبه - 9 - 115 - 4

4_ اضلال ، از کیفر های الهی برای بی تقویان

ما كان الله ليضل . . . حتى يبين لهم ما يتقون

374- گمراهی پیروان ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - حجر - 15 - 42 - 8

8- پیروان ابلیس ، مردمانی گمراهند .

إلا من اتبعك من الغاوین

«من الغاوین» حال است برای ضمیر فاعلی «اتبع» و «الغاوین» از مصدر «غی» (عقیده فاسد) به کسانی گفته می شود که دارای عقیده فاسد باشند.

375- گمراهی پیروان شیاطین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 10

10_ پذیرندگان ولایت شیاطین، بی خبر از گمراهی خویش و در پندار برخوردار از توفیق هدایت هستند.

و يحسبون أنهم مهتدون

376- گمراهی پیروان شیطان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 22 - 7

7- شیطان در قیامت به پیروان گمراه خویش اعلام خواهد کرد که وی هیچ سلطه ای بر آنها ندارد و صرفاً آنان به دعوت او پاسخ مثبت داده اند .

وقال الشیطان . . . و ما كان لی علیکم من سلطان إلا أن دعوتکم فاستجبتم لی

377- گمراهی جهنمیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 3

3 - اعتراف دوزخیان به استیلای شقاوت و گمراهی ، بر سراسر زندگی دنیوی آنان

ص: 309

قالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قوماً ضالين

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - مؤمنون - 23 - 107 - 6

6 - « وفي الحديث أن أهل النار إذا دخلوها . . . « فقالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قوماً ضالين ، ربنا أخرجنا منها فإن عدنا فإنا ظالمون « فيقفون أربعين سنه _ ذل الهوان لا يجابون . . . ، ثم يجيهم الله جل جلاله « اخسئوا فيها و لا تكلمون » قال : فعند ذالك يياسون من كل فرج و راحه و يغلق أبواب جهنم عليهم . . . ؛

در حديث آمده است که جهنمیان آن گاه که وارد آتش می شوند [می گویند:].. «فقالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قوماً ضالين...» پس چهل سال با ذلت و خواری توقف می کنند، در حالی که پاسخ داده نمی شوند... سپس خداوند _ جل جلاله _ جواب آنان را چنین می دهد: «اخسئوا فيها و لا تكلمون». امام(ع) فرمود: در این هنگام است که آنان از هر گونه گشایش و راحتی، مأیوس می گردند و درب های جهنم به روی آنها بسته می شود...».

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

12 - فرقان - 25 - 34 - 4

4 _ کسانی که در قیامت به روافتان به سوی جهنم سوق داده می شوند ، دارای شوم ترین جایگاه و بی راهه ترین مسیراند .

الذین يحشرون علی و جوههم إلی جهنم أول شئ مکائاً و أضل سبيلاً

برداشت فوق، مبتنی بر این است که «الذین» مبتدا و «أولئک» خبر آن باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - شعراء - 26 - 97 - 1

1 - سوگند به خدا و اعتراف حسرت بار دوزخیان در میان شراره های آتش ، به گمراهی آشکار خویش در دنیا

تالله إن کنا لفي ضل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

17 - ق - 50 - 28 - 5

5_ انحراف و کفر انسان های دوزخی ، ناشی از سوء اختیار خود آنان است ؛ نه معلول عوامل جبری .

وقد قدمت إلیکم بالوعید

تعبیر «قد قدّمت إلیکم بالوعید» بدان معنا است که بر گمراهان، قبلاً اتمام حجت شده است و دیگر مجالی برای جدال و تخاصم نیست. لازمه اتمام حجت و مجرم بودن فرد، این است که او مجبور نبوده و به سوء اختیار خود، علیه حجت الهی اقدام کرده است.

378- گمراهی حق ستیزان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 176 - 6

6 - حق ستیزی موجب گمراهی ، محرومیت از لطف و مغفرت خدا و گرفتار شدن به آتش دوزخ می باشد .

ص: 310

لا يكلمهم الله يوم القيمة . . . ذلك بأن الله نزل الكتب بالحق

برداشت فوق بر این اساس است که «ذلک» اشاره به عقوبت‌های مطرح شده در آیات قبل باشد.

379- گمراهی حق ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 2

2_ گمراه کردن حق‌گریزان با ضیق صدر و هدایت حق‌پویان با شرح صدر، صراط مستقیم پروردگار و سنت استوار اوست.

فمن یرد الله ان یهدیه . . . هذا صراط ربک مستقیما

ظاهراً مشارالیه «هذا» مفاد آیه قبل است که به منزله نتیجه ای بر آیات گذشته بود. بنابراین «هذا» اشاره به شرح صدر و ضیق صدر و ... است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز ، توان بیرون آوردن افراد حق‌گریز را از گمراهی ، ندارد .

فإنک لاتسمع الموتی و لاتسمع الصمّ الدعاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 4

4 - کافران حق ناپذیر ، در گمراهی و ضلالت ، غوطه‌خورند .

و ما أنت بهـد العمی عن ضلـلتهم

380- گمراهی در جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 164 - 15، 13، 12

12_ گمراهی آشکار مردم ، پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

13 _ هواپرستی و رواج ضدارزش ها ، جهل و محرومیت از تعالیم دین ، از جلوه های گمراهی مردم ، پیش از ظهور پیامبر (صلی الله علیه و آله)

يزكّهم و يعلمهم الكتب و الحکمه و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

15 _ یادآوری وضعیّت نابهنجار (گمراهی آشکار) مردم پیش از بعثت ، برانگیزنده توجّه و قدردانی از نعمت بزرگ رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله)

لقد منّ الله . . . و ان كانوا من قبل لفي ضلال مبين

جمله «ان كانوا . . .» به منزله دلیل است برای بزرگی نعمت رسالت. یعنی روشن است که پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) در چه منجلابی از گمراهی و ضلالت فرو رفته بودید و این پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآنی بود که شما را هدایت کرد.

ص: 311

381- گمراهی در گرایش

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 154 - 37

37_ انحراف در رفتار و کردار آدمی ، ناشی از انحراف در گرایش های درونی و انگیزه های او

و لیبتلّی اللّٰه ما فی صدورکم و لیمحصّ ما فی قلوبکم

چون رفتار خارجی و اعمال ظاهری (فرار از جنگ، اظهار تردید در حقایق اسلام و ..) در این آیات نشانه تشخیص درون سینه ها معرفی شده، معلوم می گردد که رفتار و کردار آدمی نتیجه افکار اوست.

382- گمراهی دشمنان محمد(صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 3

3_ کافران معاند با پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، در قیامت ، دارای شوم ترین جایگاه و بی راهه ترین مسیر خواهند بود .

الذین ... أولئك شرّ مکاناً و أضلّ سبیلاً

383- گمراهی دنیاطلبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 3 - 6

6- ترجیح دهندگان دنیا بر آخرت و سد کنندگان راه خدا و کج جلوه دهندگان آن در نهایت گمراهی هستند .

الذین یستحبّون الحیوه الدنیا علی الآخره و یصدّون عن سبیل الله و یبغونها عوجاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 20 - 22

22 - دنیاطلبان ، انسان هایی فریب خورده اند .

و ما الحیوه الدنیا إلا متّع الغرور

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 8

8 - دنیامداری ، شرک ، بدعت در دین ، ظلم و سیاه کاری است .

ص: 312

أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ ؕ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

385- گمراهی دین فروشان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 1

1 - دین فروشان و کتمان کنندگان احکام و معارف کتاب های آسمانی ، ضلالت پیشه و به دور از هدایتند .

أولئك الذين اشتروا الضلالة بالهدى

386- گمراهی رهبران شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 32 - 4

4 - اعتراف سردمداران شرک در عرصه قیامت به گمراهی خود

إِنَّا كُنَّا غُورِينَ

387- گمراهی رهبران مستکبر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 16

16- رهبران مستکبر ، در قیامت ، به گمراهی خود اعتراف خواهند کرد .

لَوْ هَدَىٰ نَا اللّٰهَ لَهَدَيْنَاكُمْ

388- گمراهی رهبران مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 166 - 5

5- قیامت ، روز آگاهی مشرکان تابع و دنباله رو از گمراهی پیشوایان و بزرگان خویش

إِذْ تَبَرَأَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا مِنَ الَّذِينَ اتَّبَعُوا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 313

16 - کسانی که قلبشان دچار قساوت بوده و دلشان سخت می باشد ، در گمراهی شدید و آشکاری به سر می برند .

فویل للّقـسیه قلوبهم من ذکر اللّهُ اُولـئک فی ضلـل مبین

آشکار بودن ضلالت سنگدلان، می تواند به خاطر شدید و بسیار بودن آن باشد؛ به گونه ای که این حقیقت برای همگان محرز و انکارناپذیر است.

390- گمراهی شرک

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 40 - 16

16_ توحید و یکتاپرستی ، آیینی بدون کمترین انحراف و کجی ، و شرک پنداری منحرف و نادرست است .

أمر ألاّ تعبدوا إلاّ إياه ذلك الدين القيم

«قیم» به معنای مستقیم و بدون انحراف و کجی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 5

5- شرک و بت پرستی ، بدترین و عمیق ترین نوع گمراهی

ذلک هو الضلـل البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 67 - 8

8 - شرک و بت پرستی ، گمراهی و انحراف از صراط مستقیم است .

فلاینـزعنک فی الأمر و ادع إلی ربک إنّک لعلی هدّی مستقیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 64 - 8

8 - شرک‌ورزی ، ضلالت و گمراهی است .

لو انهم كانوا يهدون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 14

14 - شرک‌ورزی ، گمراهی آشکار و بی نیاز به دلیل

و من هو فی ضلّ مبین

برداشت یاد شده با توجه به این نکته است که روی سخن در این بخش از آیات، با اهل شرک می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 314

5- شرک‌ورزی و پرستش غیر خدا، گمراهی و کوری است .

فاستحبوا العمی علی الهدی

مصدق بارز برای ضلالت و کوردلی قوم ثمود _ به قرینه «أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا اللَّهَ» در آیه 14 _ شرک و پرستش غیر خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 21 - 8

8 - دنیامداری، شرک، بدعت در دین، ظلم و سیاه کاری است .

أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ ۚ وَإِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 87 - 3

3 - توحید، امری فطری و شرک انحراف از فطرت انسانی است .

و لئن سألتهم من خلقهم ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

در صورتی که آیه شریفه را مستقل از قبل بدانیم و ضمیر «هم» به مطلق بشر بازگردد، استفاده می شود که توحید در فطری بودن انسان نهفته است.

391- گمراهی طاغوت پرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 18، 19

18 _ طاغوت پرستان، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله... و عبد الطغوت أولئك شر مکاناً و اضل عن سواء السبیل

19 _ پیشینیان اهل کتاب _ بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل میمون و خوک و پرستش طاغوت _، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله . . أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

392- گمراهی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 7

7_ مشاهده برهان الہی (درک حقایقی نظیر ربوبیت خدا، دریافت زشتی گناه، باور به عدم رستگاری ظالمان و گنہ کاران و . . .) عامل عصمت پیامبران است .

و همّ بها لولا أن رءا برهن ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 315

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 7

7- خداوند ، ستمگران را به گمراهی می کشاند .

و یضللّ الله الظالمین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 13

13 - همه ظالمان ، در گمراهی آشکارند .

بل الظالمون فی ضلال مبین

«الظالمون»، جمع و دارای الف و لام است و در جای خود گفته شده که این گونه جمع ها، عمومیت را می رساند.

393- گمراهی عبادت غیر خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 5

5_ پرستیدن غیر خدا، گمراهی است .

ءأنتم أضللتم عبادی هـ_وَلاء أم هم ضلّوا السبیل

394- گمراهی علمای اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 5

5- عالمان اهل کتاب با کتمان حقایق کتاب های آسمانی ، گمراه شدند و عذاب الهی را برای خویش کسب کردند .

أولئک الذین اشتروا الضلله بالهدی و العذاب بالمغفره

395- گمراهی غافلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 43 - 10

10 - خدافراموشان ، گرفتار بیراهه ها و راه های پرپیچ و خم در زندگی معنوی و اعتقادی خویش

و من یعش عن ذکر الرحمن .. . إنک علی صراط مستقیم

آیات پیشین، در ارتباط با اعراض کنندگان از یاد خدا بود و جمله «إنک علی صراط مستقیم» تعریضی است به آنان که شما از راه مستقیم به دورید.

ص: 316

396- گمراهی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - نازعات - 79 - 21 - 3

3 - فرعون ، طغیان گری بس گمراه و بی پروا

طغی . . . و اهدیک . . . فتخشی . . . فکذب

تکذیب معجزه موسی(ع)، نشانه عمق محرومیت فرعون از هدایت و خشیت است.

397- گمراهی فرعونیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - دخان - 44 - 22 - 4

4- جامعه فرعونى ، جرم پیشه و غوطهور در گناه و انحراف

أَنَّ هَؤُلَاءِ قَوْمٌ مُّجْرِمُونَ

398- گمراهی فقیهان دنیا طلب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 5

5- « عن أبى جعفر (ع) فى قول الله عزّوجلّ الشعراء يتّبعهم الغاوون » قال : . . . هم قوم تفقّهوا لغير الدين فضلوا وأضلوا ;

از امام باقر(ع) درباره سخن خدای عزّوجلّ «الشعراء يتّبعهم الغاوون» روایت شده که فرمود: . . . آنان گروهی هستند که فقه را برای غیر دین آموخته اند؛ هم خود گمراه گشته اند و هم دیگران را گمراه کرده اند».

399- گمراهی فقیهان سطحی نگر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 224 - 7

7- « عن أبى عبد الله (ع) [فى قوله] « والشعراء يتّبعهم الغاوون » قال هم قوم تعلّموا و تفقّهوا بغير علم فضلوا وأضلوا ;

از امام صادق(ع) [درباره قول خدا] «وَالشَّعْرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ» روایت شده که فرمود: آنان گروهی اند که علم و فقه را [به طور سطحی] آموخته اند، بدون این که دانش و بصیرت لازم را داشته باشند. پس خود گمراه شده و دیگران را هم گمراه کرده اند».

400- گمراهی قوم ابراهیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 317

1 - پدر ابراهیم، آزر و قوم او مردمی بت پرست و گمراه بودند.

و إذ قال إبرهیم لأبیه آزر أتتخذ أصناما

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 1

1 - قوم ابراهیم و نیاکان آنان، در گمراهی آشکار قرار داشتند.

قال لقد کنتم أنتم وءاباؤکم فی ضلّٰل مبین

401 - گمراهی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 14، 13

13 - قوم عاد و ثمود، قبل از گمراه شدن، مردمی آگاه و بصیر بودند.

وزین لهم الشیطن اعم لهم . . . وکانوا مستبصرین

14 - قوم عاد و ثمود، پس از انحراف و از دست دادن بصیرت، مرتکب اعمال زشت می شدند. و آن را خوب می دانستند.

وزین لهم الشیطن اعم لهم . . . وکانوا مستبصرین

402 - گمراهی قوم عاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 38 - 14، 13

13 - قوم عاد و ثمود، قبل از گمراه شدن، مردمی آگاه و بصیر بودند.

وزین لهم الشیطن اعم لهم . . . وکانوا مستبصرین

14 - قوم عاد و ثمود، پس از انحراف و از دست دادن بصیرت، مرتکب اعمال زشت می شدند. و آن را خوب می دانستند.

وزین لهم الشیطن اعم لهم . . . وکانوا مستبصرین

6- قوم عاد (ساکنان سرزمین احقاف) ، گرفتار انحراف و گناه

إذ أنذر قومه بالأحقاف

انذار در جایی صورت می گیرد که انحرافی وجود داشته باشد؛ چنان که از ادامه آیه، گرفتاری آنان به شرک استفاده می شود. «أحقاف» سرزمینی در جنوب جزیره العرب بوده است.

ص: 318

403- گمراهی قوم نوح

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - نوح - 71 - 26 - 2

2 - ناامیدی کامل نوح (ع) از ایمان آوردن قومش و نجات آنان از گمراهی شرک و بت پرستی

وقال نوح ربّ لاتذر علی الأرض من الـکفرین ديارًا

404- گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 264 - 12

12 - کافران ، بی بهره از هدایت الهی

والله لا یهدی القوم الـکافرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 98 - 3

3 - لزوم اعتراض ، در برابر کجروی های کافران و اهل کتاب

قل یا اهل الکتب لم تکفرون بایات الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 136 - 8

8 - کافران به خدا ، ملائکه ، کتب آسمانی ، پیامبران الهی و روز قیامت ، در گمراهی ژرف

و من یکفر بالله و ملئکته و کتبه و رسله و الیوم الآخر فقد ضل ضللاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 1

1 - کافران بازدارنده از راه خدا ، منحرفانی سخت گمراه

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلًّا بَعِيدًا

عطف جمله «صدوا . . .» بر جمله «كفروا» بدون تکرار «الذین» دلالت بر این دارد که مجموع دو صفت کفر و بازداری از راه خدا، ضلالت بعید است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 67 - 14

14 _ کافران همواره محروم از هدایت الهی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 319

4_ کافران گمراهگر، در چنان ظلماتی اسیرند که امیدی به رهایی آنان نیست.

کمن مثله فی الظلمت لیس بخارج منها

11_ کافران، از آن رو که در ظلمت و گمراهی هستند، کردار زشت خویش را زیبا می پندارند.

کمن مثله فی الظلمت .. کذلک زین للکفرین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 2 - 7

7- کافران به قرآن و کافرانی که تصمیم به ماندن در ظلمت ها گرفته اند ، فرجامی بس ناگوار دارند و در عذابی سخت گرفتار خواهند شد .

وویل للکفرین من عذاب شدید

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از کافران در این آیه، به قرینه آیه قبل، کسانی هستند که کتاب خدا را نپذیرفتند و از ظلمتها خارج نشدند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 3 - 5

5- کافران ، در نهایت گمراهی هستند .

للکفرین .. أولئك فی ضلّال بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - کهف - 18 - 55 - 9

9- محرومان از هدایت الهی ، مردمی گمراه و گرفتار گناه اند .

إذ جاءهم الهدی و يستغفروا ربّهم

این که می فرماید: «چرا مردمان، با آمدن هدایت، استغفار نمی کنند؟»، نشان می دهد که قبل از آمدن هدایت، خواه ناخواه، گرفتار انحراف و گناه بوده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 5

5- کسانی که با فرزند خواندن عیسی (ع) برای خدا، به تعالیم توحیدی او کفر ورزیدند، در گمراهی آشکاری قرار دارند.

ل_کن_الظ_لمون_الیوم_فی_ضل_ل_مبین

الف و لام در «الیوم» می تواند برای عهد حضوری باشد؛ یعنی «امروز» در این صورت، مراد از آن، ایام زندگی در دنیا است. مراد از ظالمان - به قرینه آیه قبل - کسانی هستند که به سخن عیسی (ع) کفر ورزیده و در باره او، راه افراط و یا تقریط پیمودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 83 - 9

9- تحریک کافران از سوی شیاطین و گمراهی فزون تر آنان، نشانه ای روشن از سودمند نبودن معبودها و ضدیتشان با

ص: 320

و یكونون عليهم ضداً . ألم تر أنا أرسلنا الشیءَ طین

استفهام در «آلم تر» برای استشهاد و تأیید محتوای آیه قبل است و دلالت بر واضح بودن شاهد دارد به گونه ای که ندیدن و توجه نکردن به آن تعجب دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 3

3_ کافران معاند با پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در قیامت، دارای شوم ترین جایگاه و بی راهه ترین مسیر خواهند بود.

الذین... أولئك شرّ مكاناً وأضلّ سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 53 - 4

4 - کافران حق ناپذیر، در گمراهی و ضلالت، غوطه‌خورند.

و ما أنت بهِ د العمی عن ضلّ لثهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 20 - 17

17- کافران، گرفتار انحراف در عقیده و عمل

تستکبرون فی الأرض... تفسقون

بنابراین که مراد از «تستکبرون» حق ناپذیری و انکار پیام وحی باشد؛ تعبیر «تستکبرون» دلالت بر انحراف فکری دارد. و انحراف عملی کافران از «مما کنتم تفسقون» استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 14 - 7,8

7- انسان کافر، گرفتار انحراف در ارزش گذاری اعمال

کمن زین له سوء عمله

8- بعضی از افعال، دارای حسن و قبح ذاتی و کافران گرفتار انحراف در تشخیص آن *

زین له سوء عمله

در آیه شریفه میان بینش فرد کافر و ارزش واقعی اعمال، تفکیک شده است؛ یعنی، در متن واقع عمل او حقیقتاً بد است؛ ولی کافر آن را زیبا می بیند و این می نمایاند که واقعیت هر عمل، بدون داوری انسان ها، دارای ارزشی مستقل و اصیل است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 7

7 - کافران تکذیب کننده دین، در گمراهی عمیق بسر می برند.

إن أنتم إلا فی ضلّـل کبیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «إن أنتم..» از سخنان نگهبانان دوزخ باشد.

ص: 321

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 5

5 - کافران و مشرکان ، غوطهور در غرور و فریب خوردگی

إن الکـفرون إلا فی غرور

405- گمراهی کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 51 - 1

1 - کافران صدر اسلام ، مردمی گمراه و ره نیافته

ثم إنکم ایها الضالون المکذبون

خطاب در آیه شریفه، متوجه کافران صدر اسلام است.

406- گمراهی کتمان کنندگان حق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 9 - 12

12_ خداوند حق پوشان و مغالطه کاران در رسالت پیامبر(صلی الله علیه و آله) را در گمراهی رها می کند.

و للبسنا علیهم ما یلبسون

407- گمراهی کتمان کنندگان کتب آسمانی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 175 - 1

1 - دین فروشان و کتمان کنندگان احکام و معارف کتاب های آسمانی ، ضلالت پیشه و به دور از هدایتند .

أولئک الذین اشتروا الضلله بالهدی

408- گمراهی کفر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 9

9- کفر، ظلمت و راه خدا، نور است.

لتخرج الناس من الظلمات إلى النور

به قرینه آیات بعد، که درباره کافران و سدّ کنندگان راه خداست، مراد از «ظلمات»، کفر و مراد از «نور»، راه خداست.

ص: 322

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 5

5_ راه کفر و ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآن ، بی راهه ترین راه ها است .

الذین کفروا .. أولئک شرّ مکاناً و أضلّ سبیلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 22 - 1

1 - کفر و بی ایمانی ، راهی است لغزنده ، پریپیچ و خم و بی مقصدی روشن

أفمن یمشی مکبّاً علی وجهه أهدی

آیه شریفه، ضرب المثلی برای انسان های کافر و مؤمن است. عبارت «مکبّاً علی وجهه» (پی در پی به رو افتاده)، اشاره به لغزنده بودن راه کفر است و به قرینه «سوياً» فهمیده می شود که کافر، راه درست و مقصد خود را نمی شناسد و به قرینه «صراط مستقیم»، استفاده می شود که راه کفر، پریپیچ و خم و ناهموار است.

409- گمراهی گمراهان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 8

8_ کسانی که در صدد گمراه ساختن و به اشتباه انداختن پیامبر (صلی الله علیه و آله) بودند ، تنها خود را به گمراهی و اشتباه افکندند .

لهمت طائفه منهم ان یضلوك و ما یضلون الا انفسهم و ما یضرونک من شیء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 30 - 11، 2

2_ هدایتیابی هدایت یافتگان و گمراهی گمراه پیشگان، به دست خدا و در اختیار اوست.

فریقا هدی و فریقا حق علیهم الضلله

کلمه «فریقا» در «فریقا حق ..» مفعول به برای عاملی محذوف است، و جمله «حق علیهم الضلاله» دلالت می کند بر این که آن عامل محذوف فعل «أضل» می باشد.

11_ بی خبری گمراهان از ضلالت خویش، نابود کننده زمینه های هدایت در آنان

فریقا حق علیهم الضلله إنهم اتخذوا . . . و يحسبون أنهم مهتدون

410- گمراهی گناهکاران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - یوسف - 12 - 24 - 7

7_ مشاهده برهان الهی (درک حقایقی نظیر ربوبیت خدا، دریافت زشتی گناه، باور به عدم رستگاری ظالمان و گنه کاران و . . .) عامل عصمت پیامبران است .

ص: 323

و همّ بها لولا أن رءا برهـن ربه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جائیه - 45 - 21 - 8

8 - مؤمنان نیک کردار ، بهره مند از رحمت و هدایت الهی در دنیا و گناه پیشگان محروم از آیند .

و هدی و رحمه لقوم یوقنون . . . أن نجعلهم کالذین ءامنوا و عملوا الصـلحـت

منظور از تفاوت مؤمنان صالح با گناه پیشگان در دنیا _ به قرینه آیه قبل _ ممکن است تمایزشان در بهره‌وری از رحمت و هدایت الهی باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 5

5 - مجرمان ، گمراهان از راه حق در دنیا و مبتلا به شعله های آتش در قیامت *

إنّ المجرمین فی ضلـل و سحر

برداشت یاد شده بدان احتمال است که «فی ضلال»، نظر به گمراهی دنیوی و «سعر» نظر به عذاب اخروی داشته باشد.

411- گمراهی مانعان سبیل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 3 - 6

6- ترجیح دهندگان دنیا بر آخرت و سد کنندگان راه خدا و کج جلوه دهندگان آن در نهایت گمراهی هستند .

الذین یستحبّون الحیوه الدنیا علی الآخره و یصدّون عن سبیل الله و ییغونها عوجاً

412- گمراهی مبارزه با قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 5

5_ راه کفر و ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآن ، بی راهه ترین راه ها است .

الذین کفروا .. أولُئک شرّ مکاناً و أضلّ سبیلاً

413- گمراهی مبارزه با محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 34 - 5

5_ راه کفر و ستیزه جویی با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و تعالیم قرآن ، بی راهه ترین راه ها است .

الذین کفروا .. أولُئک شرّ مکاناً و أضلّ سبیلاً

ص: 324

414- گمراهی محرومان از بصیرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 43 - 3

3 - هیچ کس حتی پیامبران بر هدایت کردن مردمی که بصیرت دل را از دست داده اند ، توانایی ندارد .

أفأنت تهدي العمى و لو كانوا لا يبصرون

415- گمراهی مدعیان هدایت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 6

6 - احساس هدایت یافتگی در اوج گمراهی ، نتیجه سلطه طولانی و همواره شیاطین بر خداگریزان است .

وإنهم ليصدونهم . . . و يحسبون أنهم مهتدون

از فعل مضارع «یصدون» _ که دال بر استمرار است _ و نیز ارتباط «لیصدونهم . . .» با «یحسبون . . .» ، مطلب بالا استفاده می شود.

416- گمراهی مردم جزیره العرب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - حدید - 57 - 9 - 12

12 - مردم جزیره العرب ، گرفتار انواع ضلالت ها پیش از بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و نزول قرآن

هو الذی ینزل . . . لیخرجکم من الظلمت

417- گمراهی مردم دوران ابراهیم (ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 36 - 5

5- بسیاری از مردم در عصر حضرت ابراهیم (ع) ، گمراه و بت پرست بودند .

و اجنبی و بنی آن نعبد الأصنام . ربّ إنهنّ أضللن كثيرا من الناس

418- گمراهی مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 12

12- مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در انواع ظلمت ها بسر می بردند .

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

419- گمراهی مردم صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 1 - 12

12- مردم در عصر بعثت پیامبر (صلی الله علیه و آله)، در انواع ظلمت ها بسر می بردند .

لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

420- گمراهی مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جمعه - 62 - 2 - 9

9- مردم جزیره العرب پیش از بعثت پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله)، در گمراهی آشکاری به سر می بردند .

وإن كانوا من قبل لفی ضلال مبین

«إن» در «وإن كانوا» مخفف از مثقله است؛ یعنی، «وإنَّهم كانوا من قبل لفی ضلال مبین»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 10

10 - مردم، پیش از بعثت پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله)، در انواع ظلمت ها به سر می برند .

ليخرج الذين ءامنوا وعملوا الصالحات من الظلمت إلى النور

421- گمراهی مرفهان

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 106 - 4

4 - شقاوت و گمراہی ، عامل روی آوردن سران و اشراف مرقہ ، بہ تکذیب آیات الہی

ألم تكن آياتي... تكذبون . قالوا ربنا غلبت علينا شقوتنا و كنا قومًا ضالين

ص: 326

422- گمراهی مسخ شدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 60 - 18,19

18 _ طاغوت پرستان ، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی ، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله . . . و عبد الطغوت أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

19 _ پیشینیان اهل کتاب _ بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل میمون و خوک و پرستش طاغوت _ ، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله . . . أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

423- گمراهی مسیحیان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 67 - 8

8 _ یهود و نصارا ، منحرف از حق ، عصیانگر در برابر خدا و مشرک

و لكن كان حنيفاً مسلماً و ما كان من المشركين

بنابراینکه جمله «و لكن كان . . .» ، تعریضی به یهودیان و نصارا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 51 - 15

15 _ یهود و نصارا ، مردمی گمراه و ستمگر

إنّ الله لا يهدى القوم الظالمين

از مصادیق مورد نظر برای «الظالمين» _ به قرینه صدر آیه _ ، یهود و نصارا هستند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 50 - 11

11 - رهبانیت، بدعت پیروان عیسی و انحراف از سیره آن حضرت بود.

و ءاوین_هما اِلی ربوه ذات قرار و معین

این که مکان زندگی عیسی و مادرش، همراه با امکانات و وسایل آسایش و در سرزمین خوش آب و هوا بود، می تواند اشاره به این مطلب باشد که زندگی رهبانی پیروان آن حضرت، انحراف از سیره او و بدعت در دین او بود.

424- گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 116 - 10

10_ مشرک به خدا، در پست ترین مراحل گمراهی و ضلالت

و من یشرک باللّه فقد ضلّ ضللاً بعیداً

ص: 327

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 17

17 _ پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بینا و راه یافته، و مشرکان، کور و گمراه هستند. *

فمن آمن .. والذین کذبوا ... قل هل یتوی الأعمی و البصیر

ظاهراً مراد از «البصیر»، پیامبر (صلی الله علیه و آله)، مراد از «الأعمی»، مشرکان هستند. و چون موضوع آیه، ایمان به پیامبر است، گویا آیه در صدد بیان فلسفه لزوم ایمان به آن حضرت است. یعنی از آنجا که پیامبر (صلی الله علیه و آله) بصیر است، دیگران باید از او تبعیت کنند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 137 - 13

13 _ گمراه شدن مشرکان و به هلاکت افکندن آنان از سوی شریکان موهوم خداوند (جنیان و بتها) در قلمرو مشیت الهی است.

و لو شاء الله ما فعلوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 202 - 6

6 _ پافشاری مشرکان و بی تقوایان پیرو شیطان به گمراهی خویش

ثم لایقصرن

برداشت فوق بر این اساس است که ضمیر در «لایقصرن» به مشرکان و بی تقوایان برگردانده شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 5

5- کسانی که با فرزند خواندن عیسی (ع) برای خدا، به تعالیم توحیدی او کفر ورزیدند، در گمراهی آشکاری قرار دارند.

ل_کن الظ_لمون الیوم فی ضل_ل مبین

الف و لام در «الیوم» می تواند برای عهد حضوری باشد؛ یعنی «امروز» در این صورت، مراد از آن، ایام زندگی در دنیا است. مراد از ظالمان _ به قرینه آیه قبل _ کسانی هستند که به سخن عیسی (ع) کفر ورزیده و در باره او، راه افراط و یا تفریط پیمودند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 5

5 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مأمور و انهادن شرک پیشگان متعصب در غرقاب جهل و گمراهی شان

فذرهم فی غمرتهم حتی حین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 42 - 11

11 - مشرکان ، در نهایت گمراهی و ضلالت

من أضلّ سیلاً

ص: 328

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 57 - 9

9- در دیدگاه مشرکان ، گمراهی توأم با امنیت و آسایش ، برتر از هدایت همراه با ناامنی و اضطراب است .

وقالوا إن نتَّبِع الهدی معك نتخطف من أرضنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 85 - 15

15 - شرک پیشگان ، غرق در گمراهی اند .

و من هو فی ضلّ

تعبیر «فی ضلال» با به کارگیری «فی»، بیانگر مطلب یاد شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 15، 7

7 - مشرکان ، مردمانی هواپرست ، گمراه و محروم از هدایت خداوند

بل اتَّبِع الذین ظلموا أهواءهم... فمن یهدی من أضلّ الله

15 - هیچ کس ، نمی تواند مشرکان هواپرست را از اضلال الهی نجات بدهد .

فمن یهدی من أضلّ الله و ما لهم من نصرین

مراد از «ناصرین» به قرینه سیاق و فراز قبلی، می تواند «نجات دهنده» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 8

8 - مشرکان ، به دلیل عبادت معبودانی عاجز از هرگونه آفرینندگی ، در گمراهی آشکارند .

ماذا خلق الذین من دونه بل الظالمون فی ضلّ مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - مشرکان ، خدا را آن گونه که شایسته او است ، نشناخته و ارج نهادند .

و ما قدروا الله حق قدره

بیشتر مفسران و اهل ادب جمله «و ما قدروا الله..» را به معنای «ما عرفوا الله» و «ما عظموا الله» معنا کرده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 92 - 5

5 - « محمد بن سالم عن أبي جعفر (ع) إنّ الله تبارك و تعالی يقول . . . « و أمّا إن كان من المكذّبين الضالّين . . . » فهـؤلاء مشرکون . .

؛ .

محمد بن سالم از امام باقر (ع) روایت کرده است: . . . خدای تبارک و تعالی می فرماید: . . . «و أمّا إن كان من المكذّبين الضالّين»... و آنان مشرکان می باشند...».

ص: 329

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 5

5 - کافران و مشرکان ، غوطهور در غرور و فریب خوردگی

إن الکـفرون إلا فی غرور

425- گمراهی مشرکان دوران جاهلیت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 140 - 11، 10

10 _ مشرکان عصر جاهلی مردمی گمراه و به دور از هدایت بودند.

قد ضلوا و ما کانوا مهتدین

11 _ مشرکان عصر جاهلی در گذشته نیز از آبشخور هدایت بهره مند نبودند.

قد ضلوا و ما کانوا مهتدین

426- گمراهی مشمولان لعن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 60 - 18

18 _ طاغوت پرستان ، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی ، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله . . . و عبد الطغوت أولئك شر مکاناً و اضل عن سواء السبیل

427- گمراهی معرضان از خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 37 - 5

5 - خداگریزان ، بر اثر نادانی و گمراهی ، خود را هدایت یافته و راه جسته می پندارند .

و یحسبون أنهم مهتدون

428- گمراهی معرضان از دعوت خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 32 - 6

6- روی گردانان از مبلغان الهی و دعوت حق ، گرفتار گمراهی آشکار

ص: 330

و من لایجب داعی الله . . . أول نك فی ضلّ مین

429- گمراهی معرضان از قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 100 - 3

3 - اعراض کنندگان از قرآن و تذکار های آن ، در دنیا گرفتار انحراف و گناه می شوند .

ءاتینک من لدنّ ذکرًا . من أعرض عنه فإِنَّه یحمل ... وزرًا

جمله «فإِنَّه یحمل . . .» ممکن است حاکی از گرفتاری اعراض کنندگان از قرآن به گناهای دیگر باشد؛ یعنی، آنان بر اثر این روی گردانی، در دنیا به دام گناه گرفتار می شوند و در قیامت زیر بار آن بوده و آن را حمل خواهند کرد.

430- گمراهی مغالطه گران در دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 91 - 29

29 _ لجاجت پیشگان مغالطه افکن در دین را باید به حال گمراهی خود رها نمود.

إذ قالوا ما أنزل الله . . . قل الله ثم ذرهم فی خوضهم یلعبون

431- گمراهی مغضوبان خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 18

18 _ طاغوت پرستان ، مسخ شدگان و گرفتاران به لعنت و غضب الهی ، گمراهترین مردمان از راه راست

من لعنه الله . . . و عبد الطغوت أولئك شر مکاناً و اضل عن سواء السبیل

432- گمراهی مکذبان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 92 - 4

4- تكذيب گران ، عناصرى گرفتار ضلالت و گمراهى

وأما إن كان من المكذبين الضالين

ص: 331

433- گمراهی مکذبان آخرت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 9

9- کسانی که به عالم آخرت ایمان نمی آورند ، در گمراهی ژرف اند .

الذین لایؤمنون بالآخره فی العذاب و الضلّال البعید

434- گمراهی مکذبان دین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 7

7- کافران تکذیب کننده دین ، در گمراهی عمیق بسر می برند .

إن أنتم إلا فی ضلّال کبیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «إن أنتم...» از سخنان نگهبانان دوزخ باشد.

435- گمراهی مکذبان قرآن

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 7

7_ کفرپیشگان منکر قرآن ، مردمی متحیر و سرگردان در وادی گمراهی و طغیانگری

و یذرهم فی طغینهم یعمهون

در برداشت فوق «فی طغیانهم» متعلق به «یعمهون» گرفته شده است، «عَمَهُ» (مصدر «یعمهون») به معنای تحیر و سرگردانی است.

436- گمراهی مکذبان قیامت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 8

8- ناسپاسی در برابر لطف و رحمت الهی و سوء استفاده از آن ، نمودی از انحراف و گمراهی منکران قیامت

وإنّ الذين لا يؤمنون بالأخـره... و لو رحمنهم... فى طغىـنهم يعمهون

جلد - نام سورہ - سورہ - آیہ - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 12

12 - پی بردن به حقانیت رستاخیز ، دارای راه علمی است و منکران آن گرفتار گمراهی اند .

و يعلمون أنّها الحقّ ألا إنّ الذين يمارون فى الساعه لفى ضلـل بعيد

ص: 332

437- گمراهی مکذبان محمد (صلی الله علیه و آله)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 50 - 16

16 _ مؤمنان به پیامبر (صلی الله علیه و آله)، بینا و راه یافته و تکذیب کنندگان او کور و گمراه هستند.

فمن آمن... والذین کذبوا... قل هل یتوی الأعمی والبصیر

چون موضوع آیات اثبات رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) است، می توان گفت مراد از «البصیر» مؤمنان به آن حضرت و مراد از «الأعمی» تکذیب کنندگان آن حضرت هستند.

438- گمراهی مکذبان معاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - واقعه - 56 - 51 - 4

4 - تکذیب گران معاد، عناصری گمراه

ثم إنکم أئها الضالون المکذبون

439- گمراهی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 15 - 3

3 - منافقان، مردمانی متحیر و سرگردان در وادی گمراهی و طغیانگری

یمدّهم فی طغینهم یعمهون

«عَمَهُ» (مصدر «یعمهون») به معنای تحیر و سرگردانی است. «یعمهون» حال برای «هم» در «یمدّهم» می باشد. «فی طغیانهم» علاوه بر تعلقش به «یمدّهم» متعلق به «یعمهون» نیز می تواند باشد. بنابراین جمله چنین معنا می شود: خداوند بر طغیانگری منافقان، در حالی که در گمراهی و طغیان سرگردانند می افزاید.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 16 - 3، 1

1 - منافقان ، خریداران گمراهی در برابر از دست دادن هدایت هستند .

أولئك الذين اشتروا الضلله بالهدى

3 - تجارت منافقان (خرید ضلالت در قبال هدایت) ، تجارتي فاقد هرگونه سود و منفعت

فما ربحت تجارتهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 17 - 9،10

ص: 333

9_ هیچ امیدی به راهیابی و هدایت منافقان پس از سلب شدن نور ایمان از آنان، وجود ندارد.

و ترکهم فی ظلمت لایبصرون

جمله «ترکهم فی ظلمات» بیان می کند که: ظلمتها منافقان را احاطه کرده و در نتیجه راه به جایی نمی برند و جمله «لایبصرون» (آنها نمی بینند)، حاکی از آن است که ابزار دیدن و هدایت شدن در آنان نابود شده است؛ یعنی علاوه بر اینکه موانع هدایت برای آنان ایجاد شده مقتضی هدایت نیز از آنان سلب گشته است.

10_ رها کردن منافقان در ظلمت و گمراهی پس از روشنایی گذرا، استهزای خداوند نسبت به آنهاست.

اللّٰه یستهزئ بهم... فلما أضاءت ما حوله ذهب اللّٰه بنورهم

جمله «فلما أضاءت ما حوله...» می تواند توضیحی در قالب مثل برای «اللّٰه یستهزئ بهم و یمدهم...» باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 18 - 1,5

1 - منافق رها شده در ظلمت و گمراهی بسان شخص کر و لال و نابیناست.

ترکهم فی ظلمت لایبصرون. صم بکم عمی

صم، بکم و عمی به ترتیب: جمع اصم (کر)، ابکم (لال) و اعمی (کور) است. کلمات یاد شده خبر برای مبتدای محذوف، یعنی ضمیر «هم» است که به توصیف شدگان در آیه قبل (منافقان رها شده در ظلمت) بر می گردد.

5 - منافقان رها شده در ظلمت گمراهی ها، راه نجاتی ندارند و به ایمان راستین باز نخواهند گشت.

صم بکم عمی فهم لایرجعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 88 - 12, 8

8_ طرد و اضلال منافقان از سوی خدا، دلیل لزوم طرد آنان از سوی تمامی مؤمنان است.

فما لکم فی المنافقین فتین و اللّٰه ارکسهم بما کسبوا

جمله «و اللّٰه ارکسهم بما کسبوا»، حالیه است؛ یعنی در حالی که خداوند آنها را وارونه و طرد کرده، چرا از آنان طرفداری می کنید.

12_ خداوند، گمراه کننده منافقان

فما لكم فى المنافقين .. اتريدون ان تهدوا من اضلّ الله

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

4 - نساء - 4 - 143 - 8

8_ گمراهی منافقان و محرومیشان از هدایت و ایمان واقعی ، قانون و برنامه خداوند است .

مذبذبین بین ذلك .. و من يضلل الله فلن تجد له سبيلا

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

18 - مجادله - 58 - 16 - 3

3 - منافقان ، عناصرى منحرف از راه خدا و آيين او

فصدّوا عن سبيل الله

«صدّ» (مصدر «صدّوا») دو گونه استعمال می شود: لازم و متعدی. «صدّ» در صورت اول به معنای اعراض کردن و میل و

ص: 334

انحراف است. برداشت یاد شده بر پایه این معنا است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 2 - 3

3 - منافقان ، عناصری منحرف از راه خدا و آیین او

فصدّوا عن سبیل اللّٰه

«صدّ» (مصدر «صدّوا») دو گونه استعمال می شود: لازم و متعدی. «صدّ» در صورت اول به معنای اعراض کردن و منحرف شدن است. برداشت یاد شده بر پایه همین استعمال است: بنابراین «فصدّوا...»؛ یعنی، «فمالوا عن سبیل اللّٰه».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 4 - 14

14 - منافقان ، سخت در انحراف و کج روی

أتی یؤفکون

«أتی یؤفکون»؛ یعنی، چگونه از حق، این چنین بازگردانده می شوند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 7

7 - منافقان ، عناصری منحرف و باطل گرا

ورأیتهم یصدّون

«صدّ» (مصدر «یصدّون») بر دو معنا اطلاق می شود: الف) میل و انحراف، ب) منع و بازداشتن. در آیه شریفه، ظاهراً معنای اول اراده شده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 6 - 9

9 - منافقان ، عناصری فاسق و منحرف

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ

440- گمراهی مؤمنان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 101 - 1

1_ گمراهی و کفر (ارتداد) مؤمنان ، علی رغم تلاوت آیات الهی بر آنان و حضور پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میانشان ، مایه شگفتی است .

و کیف تکفرون و انتم تتلى عليكم ايات الله و فيكم رسوله

مراد از استفهام، تعجب است.

ص: 335

441- گمراهی نمرود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 258 - 8

8_ نمرود ، نمونه ای از منحرفان راه رشد ، محرومان از ولایت الهی ، روندگان از نور به ظلمت و جاودان در آتش

قد تبين الرشد .. الله ولي الذين ... الم تر الى الذي حاج ابراهيم

خداوند پس از بیان ایمان و کفر (ولایت «الله» و «طاغوت» در آیات پیشین) برای نشان دادن نمونه خارجی، داستان ابراهیم (ع) و نمرود را بیان کرده که ابراهیم (ع) نمونه ای از ایمان و نمرود، نمونه ای از کفر است.

442- گمراهی نیاکان اهل کتاب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 60 - 19

19_ پیشینیان اهل کتاب_ بر اثر گرفتاری به لعنت و غضب خدا و در آمدن به شکل میمون و خوک و پرستش طاغوت_ ، دارای بدترین جایگاه و منزلت در پیشگاه خداوند

من لعنه الله .. أولئك شر مكاناً و اضل عن سواء السبيل

443- گمراهی نیاکان کافران صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 71 - 1

1 - بیشتر پدران و اجداد کافران و مشرکان صدر اسلام ، همچون خودشان در گمراهی به سر می بردند .

و لقد ضلّ قبلهم أكثر الأولين

444- گمراهی نیاکان مشرکان صدر اسلام

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 71 - 1

1 - بیشتر پدران و اجداد کافران و مشرکان صدر اسلام ، همچون خودشان در گمراهی به سر می بردند .

ولقد ضلّ قبلهم أكثر الأولين

ص: 336

445- گمراهی هدایت ناپذیران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 8

8_ آنان که زمینه هدایت ندارند ، با ارائه معجزات نیز هدایت نمی شوند و به توحید و رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) نمی گروند .

لولا أنزل عليه آية من ربه قل إن الله يضل من يشاء

خداوند در پاسخ کسانی که هدایت یافتن خویش را منوط به آمدن معجزه کرده اند، می فرماید: امر هدایت و ضلالت به دست خداست. این پاسخ در جواب ادعای مذکور گویای این حقیقت است که معجزات نمی توانند موجب هدایت کسی باشند؛ بلکه مشیّت الهی است که آن را رقم می زند.

446- گمراهی هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 6

6_ هشدار خداوند به مؤمنان در مورد نفوذ آراء و اندیشه های انحرافی هواپرستان

و يريد الذين يتبعون الشهوات ان تميلوا ميلاً عظيماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - قصص - 28 - 50 - 4

4 - هواپرستان ، گمراه ترین مردمان

و من أضلّ ممّن اتّبع هويه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 7

7 - گمراهی هواپرستان و محرومیت آنان از هدایت الهی ، به رغم برخورداري آنان از علم و آگاهی

و أضلّه الله علی علم

مراد از «علی علم» ممکن است علم هواپرستان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- آل عمران - 3 - 67 - 8

8_ یهود و نصارا، منحرف از حق، عصیانگر در برابر خدا و مشرک

و لکن کان حنیفاً مسلماً و ما کان من المشرکین

بنابراینکه جمله «و لکن کان . . .»، تعریضی به یهودیان و نصارا باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 337

24 - یهودیان ، جز اندکی از آنان ، هرگز به راه خیر و قوام روی نخواهند آورد .

لکان خیراً لهم و اقوم و لكن لعنهم الله بکفرهم فلا يؤمنون الا قليلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مانده - 5 - 51 - 15

15 - یهود و نصارا ، مردمی گمراه و ستمگر

إن الله لایهدی القوم الظلمین

از مصادیق مورد نظر برای «الظلمین» - به قرینه صدر آیه - ، یهود و نصارا هستند.

448- مبارزه با گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - احقاف - 46 - 29 - 10

10- ترویج دین و مبارزه با گمراهی ، از لوازم ایمان و پذیرش قرآن

یستمعون القرآن . . . فلما قضی ولوا الی قومهم منذرین

عبارت «فلما قضی ولوا.. منذرین» می رساند که پس از فهم پیام وحی و قبول آن، نوبت اقدام برای هدایت خلق است.

449- محمد(صلی الله علیه و آله) و گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 6، 2

2- پندار مشرکان درباره گمراهی پیامبر (صلی الله علیه و آله)

قل إن ضللت فإتما أضلّ علی نفسی

سفارش خداوند به پیامبر(صلی الله علیه و آله) مبنی بر اعلام موضع روشن درباره این که به فرض گمراهی او، ضررش عاید خود آن حضرت می شود؛ احتمال دارد برای رفع توهم و یا اتهامی (نکته یاد شده) باشد.

6- گمراه شدن پیامبر _ بر فرض تحقق آن _ مثل گمراهی سایر گمراهان است ; اما هدایت شدنش از ناحیه خداوند است .

إِن ضَلَلت فإِنَّمَا أَضَلَّ عَلَى نَفْسِي وَإِن اهْتَدَيْت فَبِمَا يُوحَى إِلَيَّ رَبِّي

احتمال دارد مراد از «إِن ضَلَلت. .. و إِن اهْتَدَيْت...» این باشد که همه گمراهی ها، منشأ انسانی دارند و در این نکته پیامبر و غیر پیامبر تفاوتی ندارند؛ اما هدایت جنبه الهی دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 2 - 6، 5، 2، 1

1 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، مبرا از گمراهی و عقاید باطل

ما ضلَّ صاحبکم و ما غوی

«ضلال» (مصدر «ضلَّ») به معنای منحرف شدن از راهی است که انسان را به مقصود می رساند و «غی» (مصدر «غوی»)

ص: 338

بر نادانی ای اطلاق می شود که برخاسته از رأی فاسد و عقیده باطل باشد.

2- شهادت خداوند بر گمراه نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) و مبرّا بودن آن حضرت از جهل و رأی فاسد

و النجم . . . ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

5- حضور همیشگی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در میان مردم ، گواه روشنی برای آنان بر مبرّا بودن ساحت آن حضرت از گمراهی و فساد رأی

ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

آوردن وصف «صاحب» (همدم، همنشین) برای پیامبر (صلی الله علیه و آله) و اضافه آن به «کم»، پیامدار این معنا است که رسول اکرم (صلی الله علیه و آله) همیشه با شما بوده و این حضور خود گواهی است بر پاکی و درستی آن حضرت در طول عمرشان.

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، ستاره ای هدایتگر ، بدون کمترین انحراف و گمراهی

و النجم . . . ما ضلّ صاحبکم و ما غوی

از ارتباط مقسم به با مقسم علیه (یعنی از ارتباط «و النجم» با «ما ضلّ») استفاده می شود که اگر ستارگان به اراده الهی راهنمای بشر در کره خاک اند و کسی را گمراه نمی سازند پیامبر الهی نیز به اراده خدا هدایتگری است قویم و بی کمترین خطا.

450- مراتب گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 27 - 10

10 _ تجاوز از حدود و مقررت الهی در ازدواج و روابط جنسی ، انحرافی بزرگ

حرّمت . . . و یرید الذّین یتبعون الشّهوات ان تمیلوا میلاً عظیماً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 60 - 19

19 _ گمراهی و ضلالت ، دارای مراتب است .

ان یضلّهم ضلّالاً بعیداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 _ مشرک به خدا ، در پست ترین مراحل گمراهی و ضلالت

و من یشرک باللّٰه فقد ضلّ ضللاً بعيداً

11 _ ضلالت و گمراهی ، دارای مراتب

و یغفر ما دون ذلک لمن یشاء و من یشرک باللّٰه فقد ضلّ ضللاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 _ گمراهی و ضلالت ، دارای مراتب و شدت و ضعف

و من يكفر بالله .. فقد ضل ضللاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 3, 7, 2, 1

1 _ کافران بازدارنده از راه خدا ، منحرفانی سخت گمراه

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

عطف جمله «صدوا ..» بر جمله «کفروا» بدون تکرار «الذین» دلالت بر این دارد که مجموع دو صفت کفر و بازداری از راه خدا، ضلالت بعید است.

2 _ اهل کتاب به دلیل کفرشان به قرآن و انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و بازداری مردمان از پیوستن به اسلام ، منحرفانی سخت گمراه

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

از مصادیق مورد نظر برای «الذین کفروا ..» به قرینه آیات پیشین (153 به بعد) آن گروه از اهل کتاب هستند که رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) را نپذیرفتند و قرآن را وحی الهی ندانستند؛ و مراد از «سبیل الله» به دلیل آیات گذشته دین اسلام است.

3 _ انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و کفر به قرآن و بازداشتن دیگران از راه خدا ، گمراهی عمیق است .

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا

متعلق «کفروا» _ به قرینه آیات قبل _ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

7 _ گمراهی ، دارای مراتب است .

قد ضلوا ضللاً بعيداً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 36 - 6

6 _ برخی مردم در مرحله ای از گمراهی قرار می گیرند که دیگر امیدی به هدایت آنان نیست.

إنما يستجيب الذين يسمعون و الموتى يبعثهم الله

در این آیه گویا مردم به دو بخش تقسیم شده اند: یک دسته به دعوت پیامبر (صلی الله علیه و آله) پاسخ مثبت می دهند و دسته ای دیگر به

تعبیر آیه «الموتی» هستند. و همان گونه که امید به زنده شدن مرده در این جهان واهی است، نمی توان به هدایت این گونه افراد امیدی داشت.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 3 - 5,6,11

5- کافران ، در نهایت گمراهی هستند .

للك فرین . . . أولئك فی ضلّ بعید

6- ترجیح دهندگان دنیا بر آخرت و سد کنندگان راه خدا و کج جلوه دهندگان آن در نهایت گمراهی هستند .

الذین یستحبّون الحیوه الدنیا علی الآخره و یصدّون عن سبیل الله و یبغونها عوجاً

11- گمراهی دارای مراتب و درجات است .

أولئك فی ضلّ بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 340

9 - ابراهیم - 14 - 18 - 12

12- گمراهی دارای مراتب است .

الضلال البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 72 - 3

3- گمراهان و راه نیافتگان دنیا ، در آخرت در گمراهی افزون تری فرو می روند .

و من كان في هذه أعمى فهو في الآخرة أعمى وأضل سبيلاً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 12 - 5

5- شرک و بت پرستی ، بدترین و عمیق ترین نوع گمراهی

ذلک هو الضلال البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 4

4- گمراهی ، دارای مراتب گوناگون است .

أو كظلمات في بحر لَجِّي يغشيه موج من فوقه موج من فوقه سحاب ظلمات بعضها فوق بعض

جمع آمدن «ظلمات» _ که مقصود از آن در این آیه ضلالت ها و گمراهی ها است _ بیانگر تنوع و کثرت راه ضلالت و گمراهی است و جمله «ظلمات بعضها فوق بعض» (تاریکی هایی بر فراز یکدیگر) حکایت از مراتب و شدت و ضعف آن دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 8 - 9

9- کسانی که به عالم آخرت ایمان نمی آورند ، در گمراهی ژرف اند .

الذین لایؤمنون بالأخرة فی العذاب و الضلال البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 4

4 - کفر به قرآن ، بدترین درجه ضلالت و گمراهی است .

قل أَرَأَيْتُمْ إِنْ كَانِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرْتُمْ بِهِ مِنْ أَضَلِّ مَمَّنْ هُوَ فِي شِقَاقِ بَعِيدٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 11

11 - ضلالت و گمراهی ، دارای مراتب است .

لفی ضلّ ل بعید

واژه «بعید» می تواند ناظر به مطلب بالا باشد.

ص: 341

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 7

7 - ازدست دادن استعداد هدایت پذیری ، آشکارترین نوع ضلالت و گمراهی است .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدي العمى و من كان في ضلّ مبین

جمله «و من كان...» گویا به منزله عطف تفسیری برای قسمت قبل است؛ یعنی، شخصی که حق را نشنود و راه هدایت را نبیند، در گمراهی آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 9 - 7

7 - کافران تکذیب کننده دین ، در گمراهی عمیق بسر می برند .

إن أنتم إلاّ في ضلّ کبیر

برداشت یاد شده، مبتنی بر این احتمال است که جمله «إن أنتم...» از سخنان نگهبانان دوزخ باشد.

451- مسؤول گمراهی کافران پیرو

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 17

17- رهبران مستکبر ، در قیامت ، در پی معرفی شدن به عنوان مسؤول گمراهی پیروان ، گمراهی خود و آنان را به خداوند نسبت خواهند داد .

فقال الضعفُ وَا للذین استکبروا إِنَّا کُنَّا لکم تبعًا . . . قالوا لو هدینا الله لهدین

برداشت فوق مبتنی بر این احتمال است که مراد از هدایت در آیه هدایت در برابر گمراهی است و نه احتمال دیگر که به معنای راهنمایی برای نجات از عذاب باشد.

452- مسؤول گمراهی مستکبران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 21 - 18

18- مستکبران ، در قیامت ، گمراهی خود را جبری و معلول خواست خداوند معرفی می کنند .

قالوا لو هدیٰنا الله لهدینا کم

«لو» حرف شرط امتناعی است و مقدم قضیه را ممتنع می کند. بنابراین مفهوم عبارت چنین می شود اگر خداوند ما را هدایت می کرد و محال است که چنین بکند.

453- مشرکان و گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 342

6_ دست شستن از گرایش های شرک آلود و روی کردن به تعالیم پیامبران (همچون یگانه پرستی) و عقیده به قیامت ، در دیدگاه اهل شرک ، گمراهی و انحراف است .

إن كاد ليضلننا عن ءالهننا

454- مشیت خدا در گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 4 - 13،14

13- مشیت خداوند در هدایت و گمراهی مردم ، تخلف ناپذیر است .

فیضلّ الله من یشاء و یهدی من یشاء و هو العزیز

«عزیز» به معنای غلبه کننده شکست ناپذیر است و به تناسب صدر و ذیل آیه استفاده می شود که مشیت خداوند، قطعی است.

14- فرستادن پیامبران برای تبیین تعالیم الهی به زبان مردم و در سطح فکر آنان ، برخاسته از عزت و حکمت خداوند است .

و ما أرسلنا من رسول إلاّ بلسان قومه لیبین . . . و هو العزیز الحکیم

455- ملاک تشخیص گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - مظفین - 83 - 33 - 2

2 - تنها فرستادگان الهی ، برای مراقبت از ایمان مردم و تشخیص هدایت و ضلالت آنان ، شایسته اند .

و ما أرسلوا علیهم ح_ فظین

مجهول بودن فعل «اُرسلا»، گویای آن است که تنها کسانی می توانند مراقب مردم باشند که رسالتی برعهده آنان نهاده شده باشد. سیاق کلام نشان می دهد که ارسال، باید از جانب خداوند باشد.

456- ملاکهای گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 32 - 5

5_ حق ، مدار هدایت و باطل ، مدار ضلالت است .

فماذا بعد الحق إلا الضلل

جمله «فما بعد الحق . . .» دارای حذف و ایجاز است و تقدیر آن چنین می باشد: «فماذا بعد الحق الذى هو الهدى إلا الباطل الذى هو الضلال».

ص: 343

457- ممانعت از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 5

5- مسؤولان جوامع دینی، باید در برابر انحراف عقاید مردم حساس بوده و از خود واکنش نشان دهند.

ی-ه-رون ما منعک

458- ممانعت از گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 92 - 2,6

2- جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

ی-ه-رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

6- جلوگیری از انحراف و گمراهی بنی اسرائیل، از وظایف هارون در غیاب موسی (ع)

ی-ه-رون ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا

459- ممانعت از گمراهی مردم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 93 - 1

1- پیامبران و جانشینانشان، مسؤول جلوگیری از انحراف و گمراه شدن مردم در حد توان هستند.

ما منعک إذ رأیتهم ضلّوا . ألاّ تتّبعن

مراد از تبعیت هارون از موسی (ع) _ که «ما منعک.. ألاّ تتّبعن» گویای آن است _ این است که هارون می بایست در غیاب موسی مانند او عمل می کرد و با انحراف مردم برخورد شدید می نمود و یا این که باید رهنمودها و سفارش های موسی (ع) (اصلاح و لاتّبع سبیل المفسدین، اعراف/ 142) را، به کار می بست برخی گفته اند: مراد این است که هارون می بایست با مؤمنان باقی مانده به سوی موسی (ع) حرکت می کرد.

460- منشأ گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

1 - بقره - 2 - 26 - 15

15 - هدایت انسان ها و نیز گمراهی آنها به دست خدا و در اختیار اوست .

یضل به کثیراً و یهدی به کثیراً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 11

ص: 344

11_ ضلالت های فراوان و ریشه دار بشر ، میراث عقاید و افکار هواپرستان تاریخ

و لا تتبعوا أهواء قوم قد ضلوا من قبل و اضلوا كثيراً

بدان احتمال که «کثیراً» صفت مفعول مطلق محذوف باشد ؛ یعنی (اضلوا اضلالاً کثیراً).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 39 - 6,7

6_ هدایت و ضلالت در گرو مشیت خداوند است.

من یشاء الله یضللہ و من یشأ یجعلہ علی صرط مستقیم

7_ تکذیب آیات الهی زمینه تعلق مشیت الهی به گمراه کردن انسان

و الذین کذبوا بآیتنا . . . من یشاء الله یضللہ

طرح مشیت الهی پس از سخن از تکذیب آیات و آثار آن، بیانگر زمینه های تعلق مشیت الهی به گمراه کردن برخی از آدمیان است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 125 - 8

8_ هدایت و گمراهی انسان تحت اراده خداوند است.

فمن یرد الله أن یهدیه . . . و من یرد أن یضله یجعل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 126 - 4

4_ هدایت و گمراهی از شؤون ربوبیت خداوند است.

و هذا صرط ربک مستقیماً

ذکر نام مبارک «رب» پس از اشاره به هدایتگری (آن یهدیه) و اضلال الهی (یضله) بیانگر ارتباط این نام و تجلی آن با گمراهی و هدایت است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 89 - 8

8_ هدایت و ضلالت مردم، خارج از اختیار خداوند و مشیت او نیست.

إلا أن يشاء الله ربنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 178 - 1

1_ هدایت مردم و گمراه گشتن آنان در اختیار خداوند و به دست اوست.

من يهد الله فهو المهتدي و من يضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 1,2

ص: 345

1_ هدایت و ضلالت مردم در اختیار خدا و به دست اوست .

من یضلل الله فلا هادی له

2_ کسانی را که خداوند به ضلالت کشاند ، هیچکس و هیچ چیز قادر بر هدایت آنان نیست .

من یضلل الله فلا هادی له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 34 - 7

7_ هدایت یابی انسان ها و گمراه شدن آنان ، از خواست و اراده خداوند خارج نیست .

ولا ینفعکم نصحی . . . إن کان الله یرید أن یرغوبکم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 27 - 5، 4

4_ هدایت انسان ها و گمراهی آنان ، به دست خدا و منوط به مشیت اوست .

قل إن الله یضلل من یشاء و یرهدی إلیه من أناب

قیدها و خصوصیات هر یک از دو فعل «یضلل» و «یرهدی» قرینه بر وجود آنها برای دیگری است. بنابراین مفاد جمله فوق چنین می شود: «إن الله یضلل عنه من یشاء و یشاء اضلال من لم ینب و یرهدی إلیه من یشاء و یشاء هدایه من أناب ; خداوند گمراه می کند از خویشتن کسی را که بخواهد و گمراهی کسی را می خواهد که به درگاه او انابه نمی کند و گرایش به او ندارد. و هدایت می کند به خود کسی را که بخواهد و هدایت کسی را می خواهد که به درگاه او انابه کند و به او گرایش داشته باشد».

5_ انسان خود در هدایت و گمراهی خویش نقشی بسزا دارد .

إن الله یضلل من یشاء و یرهدی إلیه من أناب

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 18

18_ هدایت و ضلالت آدمیان به دست خدا و در اختیار اوست .

و من یضلل الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- ابراهیم - 14 - 4 - 10،11

10- انبیا فقط عهده دار ابلاغ و تبیین تعالیم الهی برای مردمند و هدایت و گمراهی مردم به دست خداوند است .

و ما أرسلنا من رسول .. لیبین لهم فیضاً الله من یشاء و یهدی من یشاء

11- خداوند ، عزیز (شکست ناپذیر) و حکیم (کاردان) است .

و هو العزیز الحکیم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9- نحل - 16 - 36 - 8

8- گمراه شدن گمراهان ، به دست خود آنهاست .

ص: 346

و منهم من حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ

از آن جایی که خداوند در مقام بیان منشأ هدایت و گمراهی، تنها هدایت را به خود اسناد داده است، می توان برداشت فوق را به دست آورد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 37 - 5

5- زمام امر هدایت و گمراهی، به دست خداوند است.

إِنْ تَحَرَّصَ عَلَيَّ هَدِيمٌ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يَضِلُّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - نحل - 16 - 93 - 4,8

4- راهیابی گروهی به هدایت و نیز گمراهی گروهی دیگر، مبتنی بر مشیت الهی است.

يَضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

8- هدایت و گمراهی انسان ها توسط خداوند، تابع خواست و انتخاب خود آنان است.

يَضِلُّ مَنْ يَشَاءُ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ

برداشت فوق، بنابراین احتمال است که فاعل «یشاء»، ضمیری باشد که به «من» برگردد و با فاعل «یضلل» متحد نباشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 97 - 3

3- هدایت و گمراهی انسان به دست خداوند است.

مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - كهف - 18 - 17 - 15

15- هدایت یافتن و گمراه شدن آدمی، به اراده خداوند است.

من يهد الله فهو المهتد و من يضلل فلن تجد له ولياً مرشداً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

11 - حج - 22 - 16 - 6

6 - هدايت يا گمراهي مردم ، در گرو اراده و خواست خداوند است .

و أنّ الله يهدي من يريد

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

13 - نمل - 27 - 4 - 2

2 - بي اعتقادي به جهان آخرت ، منشأ انحراف ها و موجب حيرت و سرگرداني

إنّ الذين لا يؤمنون بالأخـره... فهم يعمهون

«عَمَهُ» (مصدر «يعمهون») به معنای تحير و سرگردانی است. عبارت «فهم يعمهون» متفرع بر مطلب قبل است؛ یعنی، این

ص: 347

دسته از مردمان در نتیجه بی اعتقادی به جهان آخرت و مغرور شدن به اعمال خود، بی هدف و سرگردان اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - نمل - 27 - 92 - 9

9 - گمراهی هر فرد، از ناحیه خود وی و نتایج شوم آن نیز گریبانگیر خود او است.

و من ضلّ فقل إنّما أنا من المندرين

از این که فعل «ضلّ» به خود فرد نسبت داده شده و انذار هم مربوط به او است، مطلب یاد شده به دست می آید. گفتنی است که اصولاً انذار در زمینه ای صورت می گیرد که نتایجی شوم در پی داشته باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 29 - 10

10 - هدایت و گمراهی، به دست خداوند است.

فمن يهدى من أضلّ الله

«مَنْ» استفهام انکاری است و هادی بودن هر کس و چیزی جز خداوند را نفی می کند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - سبأ - 34 - 50 - 5

5 - منشأ گمراهی، خود گمراهان اند و منشأ هدایت، خداوند است.

قل إن ضللت فإنما أضلّ على نفسي وإن اهتديت فبما يوحي إليّ ربّي

برداشت یاد شده به این خاطر است که عامل گمراهی به خود انسان نسبت داده شده؛ ولی عامل هدایت، خداوند معرفی گردیده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 10

10 - هدایت و گمراهی انسان، به دست خدا و منوط به مشیت او است.

فإنّ الله يضلّ من يشاء ويهدى من يشاء

گمراهی و هدایت در این آیه، ابتدایی نیست؛ بلکه از باب کیفر و پاداش است؛ یعنی، چون کافران با اختیار خود و از سر لجاجت، راه گمراهی را برگزیدند؛ خداوند هم با ازدیاد گمراهی شان، آنان را کیفر می دهد (چنان که در مورد مؤمنان عکس آن صادق است)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - زمر - 39 - 37 - 3

3 - هدایت و ضلالت به دست خدا است .

و من یضلل اللّٰه فما له من هاد . و من یهد اللّٰه فما له من مضلّ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - غافر - 40 - 74 - 5

ص: 348

5- هدایت و گمراهی ، در دست خداوند است .

كذلك يضلّ الله الكفرين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 9

9- (في المجمع) « وقال الذين كفروا في النار أضرّنا من الجن والإنس » يعنون إبليس الأبالسه وقابيل بن آدم أوّل من أبدع المعصيه . روى ذلك عن علي (ع) ;

در مجمع البيان راجع به قول خداوند که می فرماید: «وقال الذين كفروا في النار أضرّنا الذين . . .» آمده است که: مقصود آنان رئیس ابلیس ها و قابیل فرزند آدم است که گناه و نافرمانی را پایه گذاری نمود و این مطلب از علی (ع) روایت شده است.».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 2

2- هدایت و گمراهی انسان ، به دست خداوند است .

و من يضلّل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 46 - 6

6- هدایت و ضلالت انسان ، به دست خدا است .

و من يضلّل الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 17

17- هدایت و ضلالت ، به دست خداوند است .

و أضلّه الله على علم . . . فمن يهديه من بعد الله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5_ انحراف و کفر انسان های دوزخی ، ناشی از سوء اختیار خود آنان است ؛ نه معلول عوامل جبری .

وقد قَدِّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ

تعبیر «قد قَدِّمْتُ إِلَيْكُمْ بِالْوَعِيدِ» بدان معنا است که بر گمراهان، قبلاً اتمام حجت شده است و دیگر مجالی برای جدال و تخاصم نیست. لازمه اتمام حجت و مجرم بودن فرد، این است که او مجبور نبوده و به سوء اختیار خود، علیه حجت الهی اقدام کرده است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 3 - 5

5 - هوای نفس ، منشأ اصلی سخنان باطل و القای مفاهیم گمراه کننده

و ما ينطق عن الهوى

ص: 349

از این که «الهی» به خصوص نفی گشته و عوامل دیگر یاد نشده است، مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - جن - 72 - 21 - 4

4 - سود و زیان و هدایت شدن و یا گمراه گشتن انسان ها ، تنها به دست خداوند است .

قل ائی لا املک لکم ضرراً ولا رشداً

آیه بعد _ که در آن از ناتوانی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در برابر خداوند مطرح شده است _ قرینه است بر این که اعلام مالک نبودن پیامبر (صلی الله علیه و آله) نسبت به سود و زیان و هدایت شدن و گمراه گشتن انسان ها، بیانگر انحصار این مالکیت برای خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 15، 18

15 - هدایت و گمراهی انسان ، به دست خداوند و منوط به مشیت او است .

کذلک یضلّ الله من یشاء و یهدی من یشاء

ضلالت و هدایت، در آیه شریفه، ابتدایی نیست؛ بلکه از باب کیفر و پاداش است؛ یعنی، چون کافران و بیمار دلان با اختیار خود و از سر لجاجت، راه گمراهی را برگزیدند؛ خداوند نیز با ازدیاد گمراهی شان، به آنان کیفر می دهد؛ چنان که در مورد مؤمنان، عکس آن صادق است.

18 - انسان ، به وجود آورنده زمینه های گمراهی یا هدایت خویش از سوی خداوند

کذلک یضلّ الله من یشاء و یهدی من یشاء

461- منشأ گمراهی ابلیس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - اعراف - 7 - 16 - 7

7 _ ابلیس، گمراهی خویش را از ناحیه خداوند می پنداشت.

فبما أغویتنی لأقعدن لهم صرطک المستقیم

462- منشأ گمراهی بیمار دلان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیماردلان از سوی خداوند

كذلك يضللّ الله من يشاء و يهدى من يشاء

ص: 350

463- منشأ گمراهی ظالمان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 27 - 14

14- ثابت قدم کردن مؤمنان و افزایش گمراهی ستم پیشگان از سوی خداوند ، بسته به مشیت اوست .

يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا .. وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 44 - 13

13 - اضلال خداوند ، شامل حال ظالمان و ستمکاران است .

وَمَنْ يَضِللِ اللَّهُ .. وَتَرَى الظُّلْمِینَ

«الظالمین» هم بر «من یضلل الله» منطبق شده و هم بر «الذین یظلمون الناس» در آیه قبل. از مجموع استفاده می شود که «إضلال» در حق ظالمان صورت می گیرد.

464- منشأ گمراهی قوم ثمود

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 17 - 4

4- انتخاب گمراهی از سوی قوم ثمود ، با وجود روشن شدن راه هدایت برای آنان

وَأَمَّا ثَمُودُ فَهَدَيْنَاهُمْ فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَىٰ عَلَى الْهُدَىٰ

«استحباب» (مصدر «فاستحبوا») به معنای دوست داشتن است و آن گاه که با «علی» متعدی شود به معنای انتخاب و برگزیدن خواهد بود.

465- منشأ گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 40 - 9

9- فرورفتن کفرپیشگان در ظلال و سردرگمی گریز ناپذیر ، برخاسته از محرومیت آنان از نور هدایت الهی است .

و الذین کفروا اعم لهم ... کظلمت فی بحر لجی ... من فوقه سحاب ظلمت بعضها فوق

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - عنکبوت - 29 - 61 - 7

7 - منکران آیات خدا و کافران به خدا، تحت تأثیر عوامل بیرونی و منفعلانه، از خدا و آیات او، روی گردانند و نه با منطق و برهان

و لئن سألتهم من خلق ... و سخر ... ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

مجهول آورده شدن فعل «یؤفکون» دلالت بر این می کند که مشرکان و منکران آیات خدا و مؤمنان به باطل، تحت تأثیر القنات بیرونی، چنین روی کردی را پیدا کرده اند.

ص: 351

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - مدثر - 74 - 31 - 16

16 - ازدیاد شک و تردید نسبت به حقانیت قرآن ، بر اثر یادآوری بعضی از حقایق الهی ، جلوه ای از گمراه شدن کافران و بیمار دلان از سوی خداوند

كذلك يضللّ الله من يشاء و يهدى من يشاء

466- منشأ گمراهی مردم مقارن بعثت

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 7 - 5

5 - شرک در عبادت و الوهیت ، بنیاد و اساس انحراف مردم عصر بعثت

أَنَّمَا إِلَهَ الْإِلَهِ وَحْدَهُ... وَوَيْلٌ لِّلْمُشْرِكِينَ . الَّذِينَ لَا يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ

467- منشأ گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - رعد - 13 - 33 - 16

16_ خداوند گمراه کننده مشرکان است .

و من يضللّ الله فما له من هاد

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - فرقان - 25 - 17 - 3

3_ خداوند ، به روز رستاخیز ، خواهان توضیح و پاسخ گویی معبود های باطل در باره نقش خود مشرکان در گمراهی خویش

فيقول ءأنتم أضللتهم عبادى هؤلاء أم هم ضلّوا السبيل

468- منشأ گمراهی مکذبان آیات خدا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - منکران آیات خدا و کافران به خدا، تحت تأثیر عوامل بیرونی و منفعلانه، از خدا و آیات او، روی گرداندند و نه با منطق و برهان

و لئن سألتهم من خلق... و سخر... ليقولنَّ الله فأنى يؤفكون

مجهول آورده شدن فعل «یؤفکون» دلالت بر این می کند که مشرکان و منکران آیات خدا و مؤمنان به باطل، تحت تأثیر القائنات بیرونی، چنین روی کردی را پیدا کرده اند.

ص: 352

469- منشأ گمراهی هواپرستان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - جاثیه - 45 - 23 - 9

9- اضلال الهی نسبت به هواپرستان ، دارای ملاک علمی و نه بی دلیل و برهان *

و أضلّه الله علی علم

بنابراین که منظور از «علم» در آیه شریفه علم الهی باشد؛ تذکر به «علی علم» در حقیقت عالمانه بودن و فلسفه داشتن افعال الهی، از جمله اضلال هواپرستان را می رساند.

470- منشأ مصونیت از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - قلم - 68 - 2 - 5

5- لطف و عنایت خداوند ، سبب مصونیت انسان از جنون و هرگونه اندیشه نادرست و دور از عقل و خرد

ما أنت بنعمه ربّک بمجنون

471- منشأ نجات از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - صافات - 37 - 57 - 2

2- توفیق نجات از پیامد های هلاکت بار معاشرت با افراد فاسد و منحرف ، نعمت و لطف الهی است .

و لولا نعمه ربّی لکننت من المحضّرين

472- موارد گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - بقره - 2 - 282 - 48,49

48_ زیان رساندن به گواه و نویسنده مبادلات ، فسق و انحراف از حقّ است .

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

بر مبنای مجهول بودن «لا یضار»

49_ خیانت نویسنده و گواه مبادلات ، فسق و انحراف از حق است .

و لا یضارّ کاتب و لا شهید و ان تفعلوا فانه فسوق بکم

بر مبنای معلوم بودن «لا یضار»

ص: 353

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 143 - 6

6_ تحیر و سرگردانی میان کفر و ایمان ، گمراهی است .

مذبذبین . . . و من یضلل الله فلن تجد له سبیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 167 - 3

3_ انکار رسالت پیامبر (صلی الله علیه و آله) و کفر به قرآن و بازداشتن دیگران از راه خدا ، گمراهی عمیق است .

إنّ الذین کفروا و صدوا عن سبیل الله قد ضلوا ضللاً بعيداً

متعلق «کفروا» _ به قرینه آیات قبل _ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 12 - 30،31،32

30_ کفر (شکستن پیمان خدا ، ترک نماز و . . .) پس از دریافت وعده بهشت و آمرزش گناهان ، ضلالت و انحراف است .

لاکفرن عنکم سیاتکم . . . فمن کفر بعد ذلك منکم فقد ضل سواء السبیل

بنابر اینکه مشارالیه «ذلك»، جمله «لاکفرن . . . و لادخلنکم» باشد.

31_ انکار هر یک از رسولان الهی و ترک یاری آنان ، بر پا نداشتن نماز ، نپرداختن زکات و خودداری از انفاق ، کفر و ضلالت است .

لئن اقمتم الصلوه . . . فمن کفر

32_ شکستن پیمان های الهی ، کفر و گمراهی است .

و لقد اخذ الله میثق . . . فمن کفر بعد ذلك منکم فقد ضل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 77 - 17

17_ غلو در دین ، ضلالت و انحراف از حد اعتدال و راه میانه است .

لاتغفلوا في دينكم غير الحق ولا تتبعوا أهواء قوم .. و ضلوا عن سواء السبيل

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 56 - 7

7_ شرک و پرستش هر معبودی جز خداوند، گمراهی است.

إني نهيت أن أعبد الذين .. قد ضللت إذاً

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

5 - انعام - 6 - 74 - 12

12_ بت پرستی گمراهی آشکار است.

إني أرىك وقومك في ضلال مبين

ص: 354

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

5 - انعام - 6 - 77 - 11

11 - پندار ربوبیت برای غیر خداوند، گمراهی است.

لئن لم یهدنی ربی لأکونن من القوم الضالین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 45 - 9

9 - تکذیب و انکار معاد، ضلالت و گمراهی؛ و ایمان و اعتراف به آن، هدایت است.

قد خسر الذین کذبوا بقاء الله و ما کانوا مهتدین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

7 - یونس - 10 - 108 - 11

11 - پذیرش قرآن و عمل به راهنمایی های آن هدایت، ورد و انکار آن گمراهی و ضلالت است.

قد جاءکم الحق من ربکم فمن اهتدی فإنما یتهدی لنفسه و من ضل فإنما یضل علیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 6 - 16

16 - تحمیل بدترین شکنجه ها، سر بریدن پسران و زنده نگه داشتن زنان از سوی فرعونیان، آزمایشی بزرگ از جانب خداوند برای بنی اسرائیل

یسومونکم سوء العذاب... و فی ذلکم بلاء من ربکم عظیم

برداشت فوق، مبتنی بر این است که مشارالیه «ذلکم» شکنجه های فرعونیان باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 18 - 11

11 - کفر به ربوبیت خداوند، گمراهی است و از صراط مستقیم فاصله بسیاری دارد.

الذین کفروا برّهم .. ذلك هو الضلّ البعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 36 - 6

6- شرک و بت پرستی ، مظهر گمراهی و انحراف از مسیر حق و حقیقت است .

و اجنبی و بنیّ أن نعبد الأصنام . ربّ إنّهنّ أضللنّ کثیراً من الناس

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 38 - 6

6- گمان فرزندى عیسی (ع) برای خداوند ، پنداری ظالمانه و ضلالتی آشکار است .

ما كان لله أن يتخذ من ولد .. لکن الظلمون اليوم فی ضلّ مبین

ص: 355

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - انبیاء - 21 - 54 - 3

3- بت پرستی و شرک ، ضلالت و گمراهی آشکار است .

ما هذِهِ التَّمَاثِيلُ .. أَنْتُمْ وَاَبَاؤُكُمْ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - حج - 22 - 9 - 7

7 - پیمودن هر راهی به جز راه خدا ، گمراهی است .

لِيضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 97 - 4

4 - « عن أمير المؤمنين (ع) ... ان من شبه ربنا الجليل ... لم يعقد غيب ضميره على معرفته و لم يشاهد قلبه اليقين بأنه لاند له و كأنه لم يسمع بتبري التابعين من المتبوعين و هم يقولون « تالله إن كنا لفي ضلال مبين . إذ نسويكم برب العالمين » فمن ساوى ربنا بشيء فقد عدل به و العادل به كافر بما تنزلت به محكمات آیاته ;

از امیرالمؤمنین(ع) روایت شده است: ... همانا کسی که پروردگار بزرگ ما را به [چیزی] تشبیه کند ... ضمیر باطن خود را بر شناخت او معتقد نساخته و قلب او به این که خدا نظیر ندارد به یقین نرسیده است و گویا نشنیده که پیروی کنندگان، از پیشوایان (معبودهای) خود تبرّی می جویند و می گویند: به خدا سوگند! حقاً ما در گمراهی آشکار بودیم؛ زیرا شما را با پروردگار عالمیان برابر می دانستیم. پس کسی که خدا را با چیزی مساوی بداند، برای او نظیر قرار داده است و کسی که برای خدا نظیر قرار دهد، به مفاد آیات محکمات خدا، کافر شده است.»

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 98 - 1

1 - غیر خدا را همتای او شمردن ، گمراهی بس آشکار است .

إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ . إِذْ نَسَوَيْكُمْ رَبِّ الْعَالَمِينَ

خطاب در «نسویکم» متوجه معبودهای اهل شرک است. «تسویه» (مصدر «نسوی») به معنای برابر کردن و همتا قرار دادن است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - لقمان - 31 - 11 - 11

11 - چشم بستن بر مظاهر یک تایی خدا در هستی ، ظلم و گمراهی آشکار است .

هـ_ذا خلق الله .. بل الظالمون فى ضلال مبين

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - احزاب - 33 - 36 - 6

6 - تمرد از فرمان خدا و پیامرش ، گمراهی آشکاری را در پی دارد .

ص: 356

و من يعص الله ورسوله فقد ضلّ ضللاً مبيناً

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - پس - 36 - 24 - 1، 2

1 - مؤمن انطاکیه به مردم اعلان کرد: شرک و پرستش غیر خدا، گمراهی آشکاری است.

ءاتخذ من دونه ءالهه . . . إني إذا لفي ضلّ ل مبین

«إذا» در آیه شریفه برای جواب و جزای مقدر است و تقدیر آن چنین می باشد: «إن اتّخذت من دون الله ءالهه أکن فی ضلال مبین»؛ یعنی، اگر من به جز خدا معبود دیگری برگیرم، در گمراهی آشکاری به سر خواهم برد.

2 - شرک و پرستش غیر خدا، گمراهی آشکاری است.

إني إذا لفي ضلّ ل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 29 - 3

3 - کفر، ضلالت و گمراهی است.

وقال الذين كفروا .. الذين أضلّنا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 52 - 7، 8

7 - بی اعتنایی به ضرورت ها و احتیاط های عقلی، کج روی و لجاجت است.

قل أریتم إن کان من عند الله ثمّ کفرتم به من أضلّ

از آن جا که بی اعتنایی به احتمال نزول قرآن از سوی خداوند، موجب گمراهی دانسته شده است؛ استفاده می شود که برای پرهیز از گمراهی به عنوان ضرر، باید به احتمال منتهی به آن اعتنا کرد.

8 - نزول قرآن از جانب خداوند، احتمالی شایان توجه و بی اعتنایی به آن کج روی از فطرت و منش انسانی است.

قل أریتم إن کان من عند الله ثمّ کفرتم به من أضلّ ممّن هو فی شقاق بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 24 - 7,8

7- پیروی از بشری معمولی و فاقد موقعیت اجتماعی، گمراهی و جنون در نظر قوم ثمود

إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ وَسَعْرٍ

واژه «إِذَا» ضلالت و جنون را مترتب بر تبعیت از «بشراً منّا واحداً» ساخته است. گفتنی است در صورتی که «واحداً» اشاره به تنهایی و بی یاری صالح(ع) داشته باشد، مطلب بالا استفاده می شود.

8- پذیرش ادعای نبوت از یک انسان، گمراهی و جنون در نظر قوم ثمود

فَقَالُوا أَبَشْرًا مِّنَّا وَحِدًا نَّتَّبِعُهُ إِنَّا إِذَا لَفِيَ ضَلَالٍ وَسَعْرٍ

در صورتی که «أَبَشْرًا مِّنَّا واحداً» در مقام نفی شایستگی بشر برای نبوت باشد، از ارتباط «إِذَا لَفِيَ...» با جمله قبلی مطلب بالا استفاده می شود.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 357

20 - داشتن روابط سرّی و دوستانه با دشمنان دین ، رفتن به بیراهه و حرکتی بی فرجام است .

و من یفعله منکم فقد ضلّ سواء السبیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - تکویر - 81 - 26 - 3،2

2 - بی اعتمادی به قرآن ، با وجود مصونیت آن در مراحل نزول ، دریافت و ابلاغ و اعتماد به غیر آن ، انتخاب بیراهه است .

فأین تذهبون

مفاد استفهام (کجا می روید؟) در آیه شریفه این است که جز این راه، راه دیگری وجود ندارد. گفتنی است که در این گونه پرسش ها نوعی «تعجیز» نهفته است. حرف «فاء» این مفاد را بر اوصاف قرآن - که آیات پیشین بیانگر آن بود - تفریع کرده است.

3 - تصور وحی نبودن قرآن و تراوش آن از مغزی مجنون و یا شیطانی مطرود و پندار بخلورزی پیامبر (صلی الله علیه و آله) در بیان حقایق ، کژاندیشی و گم کردن راه حقیقت است .

فأین تذهبون

ممکن است استفهام در آیه شریفه، ناظر به توهماتى باشد که مخالفان درباره قرآن و شخص پیامبر (صلی الله علیه و آله) داشتند. در این صورت پرسش آیه این است که: فکر شما به کجا می رود و چه می پندارید؟! قرآن غیر آنچه گفته شد، نیست.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

20 - ضحی - 93 - 7 - 4

4 - بی خبری از هدایت های الهی ، گمراهی است .

و وجدک ضالاً فهدی

ضلالت و هدایت، دارای مراتب است و عدم آگاهی پیامبر (صلی الله علیه و آله) پیش از بعثت، به معارفی که پس از بعثت بر آن حضرت نازل شد، در آیه شریفه نوعی ضلالت قلمداد شده است که با بعثت، به هدایت تبدیل شد.

473- موانع گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2 - آل عمران - 3 - 98 - 8

8_ توجه به نظارت و آگاهی خداوند بر اعمال انسان ، عامل بازدارنده از کفر به آیات خداوند

و الله شهيد على ما تعملون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 119 - 21

21_ توجه به دانایی خدا به تمامی اسرار دل ها ، زمینه ساز پرهیز آدمی از انحرافات

يا ايها الذين امنوا .. ها انتم اولاء ... انّ الله علیم بذات الصدور

جمله «ان الله ..» علاوه بر بیان این حقیقت که خداوند به نهان دلها آگاه است، به این هدف ایراد شده که انسانها با توجه

ص: 358

به این حقیقت از انحرافات پرهیزند؛ چرا که تمام افکار و اعمالشان در محضر و دید خداوند است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 178 - 9

9_ ارزیابی صحیح و عاقبت اندیشی، زمینه جلوگیری از انحراف

و لا یحسبنّ الذّین کفروا أنّما نملى لهم خیر لانفسهم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - آل عمران - 3 - 198 - 7

7_ توجّه به بهشت جاودانه، موجب گرایش به تقوا و فریفته نشدن در برابر بهره های اندک دنیا

متاع قليل... لکن الذّین اتّقوا ربّهم لهم جنّات... خالدین فیها

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 3 - 11

11_ اکتفا به یک همسر یا بهره گیری از کنیزان، بهترین و نزدیکترین راه برای منحرف نشدن از عدالت در مورد زنان

فواحده او ما ملکة ایمانکم ذلک ادنی الا تعولوا

«ذلک»، اشاره به «واحدۀ او ما ملکة ایمانکم» است. و «الا تعولوا»، از ماده «عول» به معنی کجروی و ستم می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

3 - نساء - 4 - 83 - 15

15_ فضل و رحمت الهی، مانع از تأثیر اخبار و شایعات گمراه کننده در میان مسلمانان

لولا فضل الله علیکم ورحمته لاتبعتم الشیطان الا قلیلا

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 113 - 14

14_ دانایی به حقیقت اعمال و واقعیت گناه، بازدارنده آدمی از خطا و گناه *

ولولا فضل الله عليك ورحمته لهمت طائفه . . . و علمك ما لم تكن تعلم

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - نساء - 4 - 176 - 17

17_ خداوند ، بیانگر احکام خویش به منظور جلوگیری از گمراهی مردم

بین الله لکم ان تضلوا

در جمله «ان تضلوا» حرف «لا» مقدر است ; یعنی «لان لاتضلوا».

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 9

9_ قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، خارج کننده انسان ها از تاریکی و گمراهی به نور و هدایت با اذن خداوند

ص: 359

و يخرجهم من الظلمت إلى النور باذنه

در برداشت فوق «بازنه» متعلق به «یخرجهم» گرفته شده است. بر این مبنا ضمیر در «یخرجهم» باید به «نور» و «کتاب» برگردانده شود، نه به «الله»، چون معنا ندارد که خدا با اذن خودش کاری انجام دهد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 90 - 18

18 - لزوم اطاعت و پیروی از اوامر و رهنمود های پیامبران الهی ، جهت مصون ماندن در فتنه ها

إِنَّمَا فَتَنَّاهُمْ بِهٖ . . . فَاتَّبِعُونِي وَأَطِيعُوا أَمْرِي

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 123 - 16

16 - پیروی از هدایت الهی ، مانع گمراهی و بدبختی است .

فَمَنْ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - فصلت - 41 - 40 - 18

18 - یاد قیامت ، مؤثر در تصحیح رفتار و بازداشتن انسان از انحراف

أَفَمَنْ يَلْقَى فِي النَّارِ خَيْرًا مِّنْ يَأْتِي ءَامِنًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ . . . إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 52 - 13

13 - پیروی از دستورات وحی و رهنمود های پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، هیچگاه به خسران و گمراهی انسان نخواهد انجامید .

وإِن كُنتُمْ لَتَهْدَى إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

از تأکید خداوند بر نقش هدایت گری پیامبر (صلی الله علیه و آله)، این نکته استفاده می شود که تعالیم وحی هیچ گاه به خسران و گمراهی انسان منتهی نخواهد شد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 54 - 5

5- تعقل و اندیشه ، مانع از تأثیر تبلیغات سوء و گمراه کننده در انسان

فاستخفّ قومه فأطاعوه

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - محمد - 47 - 27 - 4

4- توجه به عمر محدود دنیا و گرفتاری های لحظه مرگ ، بازدارنده انسان از گناه و انحراف

فكيف إذا توفتهم الملئكة

تعبیر «فكيف..» در مقام بازداشتن منافقان و منحرفان از بی ایمانی و نفاق است بدین منظور اولاً مرگ را به رخ آنان کشیده تا بدانند زندگی دنیا دیری نمی پاید. ثانیاً کیفر و عقاب را به یاد آنان آورده تا بدانند حق ستیزی، فرجامی سخت و دشوار

ص: 360

دارد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - ممتحنه - 60 - 3 - 8

8 - توجه به نظارت خداوند بر رفتار انسان ، مانع گرایش وی به انحراف

لاَتَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ اَوْلِيَاءَ .. و اللّٰه بما تعملون بصير

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - طلاق - 65 - 11 - 6

6 - انسان ها ، بدون تعالیم دین و آموزه های قرآن ، گرفتار انواع ظلمت ها و گمراهی هایند .

ليُخْرِجَ الَّذِينَ ءَامَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ

تأکید خداوند بر این مطلب که قرآن، رهایی بخش انسان ها از ظلمت ها و هدایت به نور است؛ می رساند که بدون تمسک به این کتاب، امکان رهایی برای بشر نخواهد بود؛ زیرا اگر راه دیگری ممکن بود خداوند آن را به بشر ارائه می کرد.

474- موسی (ع) و گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 150 - 2

2_ موسی (ع) به هنگام بازگشت به سوی بنی اسرائیل از گمراه شدن قومش خشمگین و بسیار اندوهناک بود .

ولما رجع موسى إلى قومه غضبن أسفاً

«أسف» به کسی گفته می شود که بسیار اندوهناک باشد. (برگرفته از لسان العرب).

475- نجات از گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

4 - مائده - 5 - 16 - 19

19_ دستیابی اهل کتاب به راه های سلامت و رهایی آنان از گمراهی ها و قرار گرفتن آنان در صراط مستقیم ، در گرو ایمان به قرآن و پیامبر (صلی الله علیه و آله)

ياهل الكتب قد جاءكم رسولنا .. يهديهم إلى صراط مستقيم

جلد - نام سوره - سوره - آيه - فيش

9 - ابراهيم - 14 - 1 - 5,6

5- هدف از نزول قرآن ، خارج ساختن مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به نور است .

کتب أنزلنَه إليك لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

6- پیامبر (صلی الله علیه و آله) ، وظیفه دار هدایت مردم به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها (گمراهی ها) ، با تعالیم قرآن کریم

أنزلنَه إليك لتخرج الناس من الظلمت إلى النور

ص: 361

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

9 - ابراهیم - 14 - 5 - 3,8,9

3- موسی (ع) ، وظیفه دار هدایت مردم خویش به سوی نور و خارج کردن آنان از ظلمت ها ، با آیات و معجزات الهی .

و لقد أرسلنا موسى بأى-تنا أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

8- حضرت موسی (ع) ، دارای هدفی مشترک با پیامبراسلام (صلی الله علیه و آله) در نجات مردم از ظلمت ها و هدایت آنان به سوی نور

کتب أنزلنـه إليك لتخرج الناس من الظلمت . . . لقد أرسلنا موسى بأى-تنا أن أخرج قو

9- تورات ، حاوی تعالیمی برای نجات مردم از ظلمت ها و رهنمونی آنان به سوی نور بود .

و لقد أرسلنا موسى بأى-تنا أن أخرج قومك من الظلمت إلى النور

مصدق بارز «آیاتنا»، که در آیه آمده است، همان تورات است که کتاب آسمانی حضرت موسی(ع) بود. از اینکه خداوند رسالت موسی(ع) را در بیرون بردن مردم از ظلمتها با اعطای تورات به او بیان می کند برداشت می شود که تورات حاوی چنین تعالیمی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

14 - روم - 30 - 52 - 12

12 - پیامبر (صلی الله علیه و آله) نیز ، توان بیرون آوردن افراد حق گریز را از گمراهی ، ندارد .

فإنك لاتسمع الموتى و لاتسمع الصمّ الدعاء

476- نشانه های گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6 - اعراف - 7 - 186 - 3

3_ انکار قرآن و پیام های آن نشانه گمراه گشتن انسان به دست خداوند است .

فبأى حديث بعده يؤمنون. من يضلل الله فلا هادى له

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

2- یأس از رحمت خداوند، نشانه گمراهی است .

و من یقنط من رحمه ربّه إلاّ الضالّون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - مریم - 19 - 75 - 8

8- کفرورزی به آیات الهی، فریفتگی به جاه و مقام و دل بستن به هم فکran در برابر مؤمنان، از نمود های کامل گمراهی

قل من کان فی الضلّ له

جمله «من کان فی الضلاله ..» پاسخی است به گفته کافران که هنگام شنیدن آیات خدا، به مؤمنان می گفتند: «أیّ الفریقین خیر...». در

این آیه کافران به آیات الهی، اهل ضلالت معرفی شده اند و در آیه بعد مؤمنان به آیات الهی، اهل

ص: 362

هدایت قلمداد شده اند.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 54 - 1

1 - شرک و بت پرستی در کنار کعبه (خانه توحید) ، نمونه ای بارز از اقدام انسان ها برای تغییر آیین پیامبران و انحراف از طریقه آنان

فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ . . . فَذَرَهُمْ فِي غَمْرَتِهِمْ

«وَذُرُّ» (مصدر «ذره») به معنای ترک کردن و وا نهادن است. ضمیر «هم» _ به قرینه مقام _ کنایه از مردم مگه و پیرامون آن است؛ که سیره یکتاپرستی حضرت ابراهیم(ع) را تغییر دادند و به شرک ورزی روی آوردند و بر آن پافشاری کردند «غمره» به معنای غرقاب است و در این جا استعاره از ورطه جهل و گمراهی می باشد.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - مؤمنون - 23 - 75 - 8

8 - ناسپاسی در برابر لطف و رحمت الهی و سوء استفاده از آن ، نمودی از انحراف و گمراهی منکران قیامت

وَإِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ... وَ لَوْ رَحِمْنَاهُمْ... فِي طَغْيٍ نَهْمُ يَعْهَوْنَ

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

12 - نور - 24 - 55 - 25, 26

25 - کفر و ارتداد ، پس از دیدن حاکمیت دین و دین داران و امنیت و آرامش زیر سایه آن ، نشان فسق و تبه کاری و خروج از راه حق و صواب است .

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ... لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ... وَ لِيَمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمْ... يَعْبُدُونَ

در این که مقصود از «کفر» در آیه شریفه چیست؟ میان مفسران دو دیدگاه وجود دارد: 1_ مقصود ارتداد است؛ یعنی، چنانچه هر کس پس از دیدن حاکمیت و امنیت زیر سایه دین و نیز اتمام حجت الهی، مجدداً راه کفر را بیماید، او حقیقتاً فاسق و تبه کار است. 2- مراد کفران نعمت است؛ یعنی، آن کس که نعمت حاکمیت و امنیت تحت لوای دین را مشاهده کند و در عین حال به جای شکرگزاری، راه ناسپاسی را بیماید، او حقیقتاً فاسق و تبه کار است. برداشت یاد شده، بنابر دیدگاه نخست است.

26 - کفران و ناسپاسی نعمت حاکمیت دین داران و امنیت در پناه دین ، نشان فسق و تبه کاری و خروج از راه حق و صواب است .

وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ ءَامَنُوا مِنْكُمْ... لِيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ... وَ لِيَمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمْ... يَعْبُدُونَ

«فسق» به معنای عصیان و ترک فرمان های الهی و خروج از راه حق است (لسان العرب).

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 12

12 - عجب و خودپسندی ، جلوه گمراهی

أفمن زين له سوء عمله فرءاه حسناً فإن الله يضلّ من يشاء و يهدى من يشاء

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 363

16 - زمر - 39 - 22 - 17

17 - قساوت قلب و خدا فراموشی ، نشانه گمراهی سخت و آشکار

فویل للّقـسیه قلوبهم من ذکر اللّٰه اُولـئک فی ضلـل مبین

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

16 - شوری - 42 - 18 - 8

8 - تشکیک در برپایی قیامت ، نشانگر گمراهی عمیق انسان

الا إنّ الذین یمارون فی الساعه لفی ضلـل بعید

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

17 - زخرف - 43 - 40 - 7

7 - ازدست دادن استعداد هدایت پذیری ، آشکارترین نوع ضلالت و گمراهی است .

أفأنت تسمع الصمّ أو تهدی العمی و من کان فی ضلـل مبین

جمله «و من کان. .» گویا به منزله عطف تفسیری برای قسمت قبل است؛ یعنی، شخصی که حق را نشنود و راه هدایت را نبیند، در گمراهی آشکار است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - نجم - 53 - 30 - 9

9 - خداگریزی و دنیا محوری ، بارزترین نمود انحراف و گمراهی

تولّی عن ذکرنا و لم یرد إلاّ الحیوه الدنیا . . هو أعلم بمن ضلّ عن سبیله

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

18 - قمر - 54 - 47 - 3

3 - مبتلا ساختن خویش به عذاب های سخت قیامت ، نشانه گمراهی و جنون است ، نه پیروی از راه حق پیامبران

فقالوا أبشراً . . . تتّبعه إنّّا إذا لفی ضلـل و سعر . . . إنّ المجرمین فی ضلـل و سع

برداشت یاد شده در صورتی است که «سعر» به معنای جنون و آیه «إِنَّ الْمَجْرِمِينَ..» در مقام پاسخ به سخن کافران باشد که مدعی بودند پیروی از خط پیامبر (صلی الله علیه و آله) و پیام وحی جنون و گمراهی است.

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - ملک - 67 - 20 - 6

6 - اعتقاد به وجود نیرویی توانمند و پیروز در برابر اراده و قدرت خداوند در عالم ، نشانه غرور و فریب خوردگی است .

أَمَّنَ مَآذِ الذِّئْبِ هُوَ جَنْدُ لَكُمْ يَنْصُرْكُمْ مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِنَّ الْكُفْرَانَ الْوَاسِعُ الْغُرُورُ

477- نشانه های گمراهی انسان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 364

11 - زندگانی پر دردسر در دنیا و محسور شدن با چشمانی نابینا در قیامت ، از جلوه های گمراهی و شقاوت آدمی است .

فمن اتبع هداى فلا يضلّ ولا يشفى . و من أعرض عن ذكرى فإنّ له معيشة ضنكاً و نحشرة ي

برداشت یاد شده، لازمه تقابل بین گروه هدایت یافتگان و غافلان است که مجموع دو آیه، بیانگر آن است.

478- نشانه های گمراهی فرعون

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

8 - هود - 11 - 98 - 3

3_ حرکت فرعونیان به سوی دوزخ به رهبری و پیشاهنگی فرعون ، نمود برنامه های ناصواب او در دنیا است .

و ما أمر فرعون برشيد. يقدم قومه يوم القى_مه فأوردهم النار

جمله «يقدم قومه . . .» بیانگر فرجام پیروی از فرعون است و به منزله تفسیری برای «و ما أمر فرعون برشيد» می باشد.

479- نشانه های گمراهی کافران

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

15 - فاطر - 35 - 8 - 11

11 - خودپسندی و زیبا دیدن رفتار زشت خویش ، جلوه گمراهی کافران

أفمن زين له سوء عمله . . . فإنّ الله يضلّ من يشاء و يهدى من يشاء

برداشت یاد شده، با توجه به این نکته است که جمله «فإنّ الله يضلّ . . .» در مقام تعلیل برای «أفمن زين له سوء عمله . . .» است؛ یعنی، از آن جایی که آنان رفتار زشت خود را زیبا می دیدند و به خود پسندی گرفتار آمدند؛ خداوند هر کسی را که بخواهد _ مانند این دسته _ گمراه خواهد ساخت.

480- نشانه های گمراهی مشرکان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 49 - 2

2- تردید و ناباوری مشرکان به معاد ، نمونه بارزی از گمراهی آنان است .

فضّلوا .. وقالوا أءذا كُنّا ... أءنّا لمبعوثون خلّفًا جديدًا

481- نقش عوامل گمراهی

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 85 - 10

ص: 365

10 - عوامل گمراهی، وسیله های آزمون مردم از سوی خداوند بوده و مقهور قدرت او هستند.

فتنًا .. و أضلّهم السامریّ

گمراه گری سامری با آن که به شخص او استناد داده شده است؛ مصداق آزمون الهی قرار گرفته، حاکی از این است که خداوند بر کار او تسلط دارد و وی را به خواست خویش، آزاد گذاشته است.

482- نگرانی از گمراهی آزر

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

13 - شعراء - 26 - 86 - 2

2- نگرانی ابراهیم (ع) از گمراهی دیرینه پدر خود

و اغفر لأبی إنّه کان من الضالّین

برداشت یاد شده بدان احتمال است که دعای ابراهیم(ع) در زمان حیات پدرش بوده باشد. بر این اساس به کارگیری «کان» در جمله «إنّه کان من الضالّین» بیانگر گمراهی دیرینه پدرش است.

483- نگرانی از گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

11 - طه - 20 - 68 - 3

3 - موسی (ع) از القای شبهه و احتمال گمراهی مردم به واسطه سحر ساحران نگران بود.

قلنا لاتخف إنک أنت الاعلی

جمله «إنک أنت الاعلی» تعلیل برای «لاتخف» است و دلالت می کند که موسی(ع) از این نگران بود که معجزه او با سحر ساحران مشتبّه گردد و مردم به حقانیت او پی نبرند. خداوند با بیان برتری قطعی او، زمینه هراسش را از بین برد.

484- وضوح گمراهی منافقان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

19 - منافقون - 63 - 5 - 8

8 - انحراف منافقان، آشکار برای هر بیننده ای

و رأيتهم يصدون

خطاب در «رأيتهم» عام است و اختصاص به بیننده ای خاص ندارد.

485- هارون (ع) و گمراهی بنی اسرائیل

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

ص: 366

9_ موسی (ع)، برادرش هارون را در انحراف بنی اسرائیل و گرایش آنان به گوساله پرستی مقصر شناخت .

و أخذ برأس أخیه یجره إلیه

10_ موسی (ع) به خاطر مقصر شناختن هارون در انحراف بنی اسرائیل، با گرفتن موهای سر او و کشیدنش به سوی خود، در صدد مؤاخذة وی برآمد .

أخذ برأس أخیه یجره إلیه

مفسران در معنای جمله «أخذ برأس أخیه» گفته اند که موسی موهای هارون را گرفت. گویا تفسیر «راس» به موهای سر به دلیل جمله بعد (یجره إلیه، او را به سوی خود می کشید) باشد. زیرا اگر موسی سر هارون را گرفته بود، طبعاً هارون با او فاصله ای نداشت تا او را به سوی خود بکشد.

14_ هارون با تحریک عواطف موسی (ع) در صدد تسکین غضب او و مطمئن ساختنش بر انجام وظایف و مسؤولیت های خویش در برابر منحرفان بنی اسرائیل برآمد .

قال ابن أم إن القوم استضعفونی و کادوا یقتلوننی

به نظر می رسد هارون با انتخاب «ای فرزند مادرم» در خطاب به موسی، در صدد تحریک عواطف وی به سوی خود بوده است.

486- یأس از گمراهی آدم(ع)

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

10 - اسراء - 17 - 62 - 15

15- شیطان، ناتوان و ناامید از به دام افکندن آدم (ع) و گمراه ساختن او

لأحتکنّ ذرّیته إلاّ قلیلاً

تأکید ابلیس بر گمراه ساختن ذریه آدم(ع) و به میان نیاوردن نامی از خود او، می تواند مشعر به مطلب فوق باشد.

گمشدگان

487- منشأ هدایت گمشدگان

جلد - نام سوره - سوره - آیه - فیش

6- راهنمایی گمشدگان ، مقتضای ربوبیت و پروردگاری خداوند

قال عسی ربّی أن یهدینی سواء السبیل

ص: 367

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می دانند و کسانی که نمی دانند یکسانند؟

سوره زمر / 9

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان - خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی - پلاک 129/34 - طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: 03134490125

دفتر تهران: 021 - 88318722

بازرگانی و فروش: 09132000109

امور کاربران: 09132000109

مرکز تحقیقات رایانگی

اصفهان

گامی

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

